HENRICI CORNELII

AGRIPPAE AB NETTESHEYM,

De incertitudine & vanitate omnium scientiarum & artium liber, lectu plane jucundus & elegans.

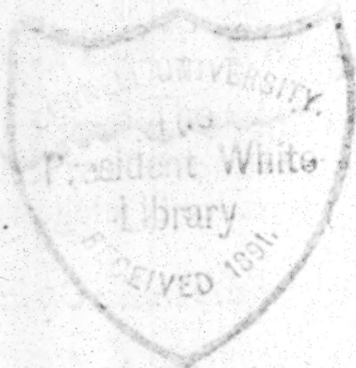
Cum adjecto indice Capitum.

Accedunt duo ejusdem Auctoris libelli; quorum unus est de Nobilitate & præcellentia fœminei sexus, ejusdemque supra virilem eminentia; Alter de matrimonio seu conjugio, lectu etiam jucundissimi.

LUGDUNI BATAVORUM,
Excudebat SEVERINUS MATTHÆI.

Pro Officinis ABRAHAMI COMMELINI & DAVIDIS LOPES de HARO.
CIↃ IↃ C XLIII.

UNIVERSITY.
President White
Library
RECEIVED 1891.

SPECTABILI VIRO

D. AVGVSTINO FVRNATIO,

civi Genuensi,

HENRICVS CORNELIVS Agrippa ab Nettesheym:

S. P. D.

Ogitanti mihi (integerrime Augustine, qui bene merendi studio me tibi perpetuo debendæ gratiæ reum effecisti) quo cultu, qua veneratione, quo pignore, quave ingenii industria tibi hanc animi mei observantiam testarer, animus erat te pulchro aliquo & magno (quando tu pulcherrimis maximisque dignissimus) munere adornare, ac cum ornatissima sermonis integritate, tum locupletissima rerum dignitate, gravissimoque sententiarum pondere, tibi de penitissimis utriusque, divinæ & humanæ literaturæ libros offerre. Verum cum ego tanto animo meo cum doctrina & ingenio longe sim inferior, tum dicendi facundia, sermonisque elegantia illum remoto gressu sequar, non habeo in mei ingenii suppellectile, quod præstare possim, præter insignem ignorantiam, ipsumque jacet ingenium fortuna mea indignatione dejectum, adeo ut ex ipsa indignatione ferme cum Trojana illa Hecuba versus sim in canem, ac nullarum virium sim, ad bene dicendum, nil amplius memini, nisi mordere, oblatrare, maledicere, conviciari, atque

ſic adfectus, ſcripſi his diebus volumen ſatis amplum, cui, De *incertitudine & vanitate ſcientiarum titulum feci, in quo ſic in univerſam illam ſcientiarum atque artium gigantomachiam oblatravi, ſic omnes illos ſcienttarum & artium robuſtiſſimos venatores validiſſimis morſib. perſtrinxi, ut quoties opus ipſum reviſo, ipſe ego me demirer talem in homine canem, & cui nihil caninum deſit, præter unam adulationem, licet aulico admodum neceſſariam. Ne igitur obſervantiæ tuæ deſertor eſſe videar, dum condigna te, & ex ſcientiarum deprompta theſauris fœcunda munera impendere nequeo, ſaltem ex eadem ignorantiæ & indignationis meæ officina, hanc Cynicam declamationem in obſervantiæ in te meæ argumentum tibi nunc offero: hac te dono, hanc tibi dedicatam conſtituo, magnitudinem animi erga te mei libenter oſtenſurus, atque quam vigilem cuſtodem, quam oculatum ſpeculatorem, quam audacem militem, quam magnanimum ducem in me tibi acquiſieris, qui cum velut è ſublimi ſpecula hoſtes procul denuncio, quo ſe divinarum literarum cives in loca recipiant tutiora, tum pro eorundem omnium ſalute omnibus me lacerandum objiciẽs, primum cominuſque in acie propugno: quo facinore tantum abeſt, quod metuam invidiam, ut gratiam ab omnibus mihi deberi putem, qui ad operam publicæ utilitatis ſimul ſpeculator & miles denunciem & impugnem, quibus ſalus periclitatur humana atque inſuper ducem me præbeam iis, qui egredientes humanarum ſcientiarum labyrinthum, in arcem tendunt veritatis. Accipe*

igitur

igitur, nunc Augustine colendissime hanc qualiscunque est declamationem, atque illam tibi tuo jure habe. Scio enim, si venatores & canes amas, non poterit illa tibi non esse gratissima, verum ego nunc è cane in crocodilum aut draconem aliumve ignivomum serpentem migrabor, & pyrographiam (opus quale hactenus nostra non viderit ætas, sed non nisi famoso cuiquam orbis vastatori profuturum) protinus absolvam: tum sacra me spargam lympha, & flumine vivo abluam, quo tandem fatalibus his larvis exutus rursus in hominem revertar, & in tam varias belluas demigrans, tandem Luciani & Apulei instar, in philosophantem asinum vertar: sed tu nunc felicissime vale, memineri sque, cum hæc nostra legeris, quia nihil scire felicissima vita.

HENRICVS CORNELIVS AGRIPPA,

Ad Lectorem.

N non tibi, lector ſtudioſe, magnanimum præaudaxque ac pene Herculeum hoc meum facinus videbitur contra univerſam illam ſcientiarum omnium atque artium gygantomachiam arma ſumere, ac univerſos illos ſcientiarum artiumque robuſtiſſimos venatores in arenam provocare? infrement adverſum me doctorum ſupercilium, Licentiatorum eruditio, Magiſtrorum authoritas, Baccalaureorum conatus, & ſcholaſticorum omnium zelus, mechanicorumque ſeditio. Quos ſi confecero, nonne aut par, aut majus erit atque leonem Nemaum clava percutere, hydram Lernæam igne interimere, aprum Erimanthæum occidere, cervam Mænalio nemore aurea cornua gerẽtẽ capere, Stymphalidas aves in nubibus ſagittis confodere, Antæum intra ulnas opprimere, columnas in Oceano figere, Geryonem tricipitem vincere, boves abigere, taurum perimere, Achelaum monomachia ſuperare, Diomedis equos abducere, Cerberum vinctum catena trahere, aurea Heſperidum mala rapere, ejuſque generis plura, quæ ab Hercule & magnis laborib. nec minori periculo geſta ſunt, cum non minoris laboris, periculi aut quam

maximi ſit hæc gymnaſiorum atq; paleſtrarum monſtra ſuperare? Neque enim non video, quam cruenta pugna hic mihi cominus ineunda eſt, atque plenum periculo bellum, cum ſim tam potentiſſimorum hoſtium vallatus exercitu. Hei quot me machinis oppugnabunt, quot me impetent moliminibus, quot me perſequentur ignominiis? Obſtrepent in primis pediculoſi grammatici, atque etymologiis ſuis ex Agrippa nomen indent podagricum. Attoniti poëtæ pro Momo vel hirco Æſopico traducent carminibus. Nugivendæ hiſtoriographi ſupra Pauſaniã & Heroſtratum prophanabunt. Magnicrepi rhetores iratis oculis, terribili vultu, grandiſtrepis vocibus, diriſque geſticulationibus perduellionatus accuſabunt. Monſtroſi memoriographi larvis cerebrum obtundent. Pugnaces dialectici innumera ſyllogiſmorum tela in me conjicient. Flexiloqui ſophiſtæ verborum laqueis ſuiſque indiſſolubilibus, ceu injecto fræno, obturabunt. Barbarus Lulliſta abſurdis verbis ac ſolœciſmis demẽtabit Caput. Terra cœloq; proſcribent impii mathematici. Atomographi arithmetici concitatis in me fœneratorib. ad alieni æris rationem cogent. Ad laqueum adiget pervicax aleator. Infauſtos numeros ſupputabit ſcortilegus Pythagoriſta. Carcerem triſtitiamq; infelices figuras projiciet punctator geomãtes. Canent me in triviis vulgi fabulam multitoni mu-

ni musici, ac stridulis ronchis dissonisq; concharum, pelvium, patinarumque strepitibus, plus quam solent digamorum sponsalitiis, obturabunt. Excludent choreis pomposæ matronæ. Oscula negabunt blandulæ puellę. Camelũ saltantem subsanabunt garrulæ ancillulæ. Saltator histrio ludet in me turpi scena tragœdiam. Dextera lævaque impetet centimanus gladiator. Perplexi Geometræ injectis triquetris, tetragonisque circulis, tanquam Gordioniis nodis irretitum captivabunt. Simia vel ipso Thersite deformiorem pinget, sculpetque inanis Opticus. Vltra Sauromatas & glacialem relegabunt vagi Cosmimetræ. Dædalus architectus inexpugnabilibus machinis clandestine subcuniculabit, correptumque inobservabilibus labyrinthis errare coget. Ad arrugias condemnabit Stygius metallarius. Suspendium comminabuntur fatales Astrologi, cœlorumque labili vertigine conscensum ad superos cohibebunt. Ominabuntur omne malum minaces divinatores. Frigidum in Venerem, invalidique femoris diffamabit importunus Physiognomus. Cerebricosum asellum pronunciabit delirus Metoposcopus. Divinabit omnia sinistre Fatidicus Chiromantes. Tristi auspicio exaugurabit præsagus aruspex. Mittet ultrices flammas Iovis, & præsagi fulminis ignes portentosus speculator. Nocturnis terrebit lemuribus tenebricosus oniropola. Furens

 vates

vates ambiguo decipiet oraculo: Prodigiosi magis tanquã alterum Apuleium, aut Lucianum in asinum, non tamen aureum, sed forte stercorariũ transformabunt. Spectris atq; manibus persequetur ater goeticus; Sacrilegicus theurgus caput consecrabit ἐς κόρακας vel forte in cloacas, Imprecabuntur suã detractim dementulati cabalistæ. Acephalum spadonemve repræsentabit anilis præstigiator. Discrepent pugnacissimis opinionibus contentiosi Philosophi. Nosque inter canem & crocodilum migrare facient circulatores Pythagorici. Dolio aut sepulchro recludent fœdi mordacesque Cynici. Vxorem communicãdam clamabunt pestilentes Academici. Enecabunt crapula glutones Epicurei. Mortificabunt animam, excludentque Paradiso impii Peripatetici, Severi Stoici ademptis humanis affectib. in silicem permutabunt. Vaniloqui Metaphysici velut ex chao Demogorgoneo eorum, quæ nusquam sunt nec erunt, nunquam non paradoxis mentem evertent. Censores Ethici in centum referent tabulas. Interdicet muneribus legislator politicus. Abdicabit aula voluptarius princeps. Sussuriis propellent ambitiosi optimates. Insensatus populus vicatim affliget opprobriis. Phalaris tauro cruciandum recludet terribilis tyrannus. In exilium agent factiosi oligarchæ. Plebs impetuosa, & multorum capitum mala bestia, indicta causa rapiet in exi-

tium.

tium. Proditionis insimulabit afflicta quævis Respublica. Aris interdicent avari sacerdotes. A pulpitio lacessent larvati cuculliones contumeliosique hypocritæ. Peccata reservabunt æternis ignibus plenipotentes Pontifices. Gallicam scabiem comminabuntur salaces meretriculæ. Rapax leno lenaque temulenta obstetricabunt loculos. Excludent xenodochiis hulcerosi mendicantes. Sacrum incendium, rabidosque morsus offerent gyrovagi quæstuarii, suisque destituent indulgentiis. Obærabit macello infidus dispensator œconomus. Impinget in Scyllas blasphemus nauta. Mercator improbus usuris oppignoratum absumet. Furax quæstor compilabit stipendium. Prohibebunt amœnis hortulis duri agricolæ. Lupis me devovebunt otiosi pastores. Hamum subjiciet latentem undivagus piscator. Canes accipitresque immittet clamabundus venator. Deprædabit armipotens miles. Submovebunt ordine purpurati nobiles. Exuent majorem imaginibus paludati heraldi, indictisque equitiis, quæ tornea-menta vocãt pro rustico exactionario inclamitabunt. Lotio & retrimentis scatophagi medici perfundent. E quibus loquax logisticus disputando de morbo, tempestivum subtrahet remedium. Temerariusque empyricus dubio experimento mortis exponet periculo. Fallax methodicus procrastinando remedia, ægritudinem producet suum ad compendium.

dium. Exugent clysteriis sordidi pharmacopolæ. Dentibus ac testibus insidiabuntur emasculatores chirurgi. Dissecandum postulabunt crudeles anatomistæ. Angario recludet immundus veterinarius, ac quadrigario pulvere occæcabit oculos. Fame conficiet prævaricator diætarius. Offam insulsam siticulosus obtrudet coquus. Divitiis interdicet prodigus alcumista ablegabitque fornaculis. Vastissimis glossarum voluminibus obruent inexpugnabiles Iuristæ. Majestatis reum agent fastuosi legulei. Excommunicabunt diris execrationibus arrogantes canonistæ. Sexcentas calumnias intentabunt litigiosi causidici, Colludet cum adversario deserta causa subdolus procurator. Subscribet falsum dubius tabellio. Condemnabit actionis inexorabilis judex, negabitque (quas vocant) appellandi Apostolos. Destituet rescripto imperiosus archiscriba cancellarius. Hæreseos inclamabunt obstinati thesophistæ, aut ad idola sua sectari compellent Ad palinodiam vociferabunt superciliosi magistri nostri, magnisque sigillis, proscribent Sorbonici Atlantes. Vides nunc Lector quãta obeam pericula? Facile tamen hos insultus evadendi spes est, si tu modo veritatis patiens, posito livore, candido animo ad hæc legenda accesseris. Habeo præterea quo me tuear, Verbum Dei, quod ego his pro clypeo scutoque intrepidus opponam. Et si o-

porteat qui pro illo lubens, tantos in me concitavi hoſtes, libens etiam occumbam, priuſquam deſeram. Et te ſcire volo me non odio, non ambitione, non dolo, non errore inductum hæc ſcripſiſſe, nec me ſacrilega cupiditas, nec improbæ mentis arrogantia ad hoc impegit, ſed cauſa omnium cum juſtiſſima, tum veriſſima, quod videlicet videam multos humanis diſciplinis ſcientiiſque uſque adeo inſoleſcere, ut ſacrarum literarum eloquia & Canonicas Spiritus ſancti Scripturas (quia careant ornamentis verborum, viribus ſyllogiſmorum, affectatiſque ſuadelis, & peregrina Philoſophorum eruditione: ſed ſimpliciter in operatione virtutis, & nuda fide firmatæ ſunt) idcirco tanquam ruſticas & idioticas, non modo deſpicere & aſpernari, ſed & velut contemptu quodam inſuper infeſtari, alios n. videmus, licet ſibi magis pii videantur, qui Chriſti leges probare & confirmare nituntur, decretum Philoſophorum illis plus tribuentes, quam ſanctis Dei Prophetis, Euangeliſtis, & Apoſtolis, cum tamen hi ab illis plus diſdiapaſon abſunt. Præterea in multis ac ferme omnibus gymnaſiis perverſus mos ac damnabilis conſuetudo inolevit, qui initiandos diſcipulos jurejurando adigunt, Ariſtoteli aut Boëthio, aut Thomæ, aut Alberto, ſeu alio cuivis ſuo ſcholaſtico Deo ſeſe nunquam repugnaturos: à quibus ſi quis latum unguem diver-

ſum

ſum ſenſerit, hunc hæreticum ſcandaloſum, piarum aurium offenſivum, igne flammiſque abſumendum proclamant. Hi igitur tam temerarii gigantes, & ſacrarum literarum hoſtes aggrediendi ſunt, illorum caſtra & arces expugnanda ſunt, oſtendendumque, quanta ſit hominum cæcitas, cum tot ſcientiis & artibus, cum tot inſuper ſingularum magiſtris & authoribus ſemper à veritatis cognitione aberrare: quanta etiam temeritas, quam arrogans præſumptio. Philoſophorum ſcholas præferre Eccleſiæ Chriſti, opinioneſque hominum præponere, aut adæquare verbo Dei. Denique quam impia tyrannis, captivare ad præfinitos autores ſtudioſorum ingenia, & adimere diſcipulis libertatem indagandæ & ſequendæ veritatis. Quæ omnia cum tam manifeſta ſint, ut inficias iri non poſſint, venia danda erit, ſi liberius ac forte amarulentius in aliqua diſciplinarum genera, earundemve Profeſſores videar perorare. *Vale*.

N O-

NOBILIS VIRI

HENRICI CORNELII AGRIPPÆ,

Equitis Aurati, & utriusque Iuris Doctoris, S. Cæsareæ Majestatis à consilio & archivis indicarii, de incertitudine & vanitate scientiarum atque artium Declamatio.

CAPUT I.

De Scientiis in generali.

Etus opinio est, & ferme omnium Philosophantium concors & unanimis sententia, qua arbitrantur, scientiam quamlibet, homini ipsi pro utriusque captu ac valore nonnihil divinitatis adferre, ita ut sæpe ultra humanitatis limites in Deorum beatorum choros eos referre possint: hinc varia illa & innumera scientiarum encomia prodierunt, quibus unusquisque eas artes atque disciplinas, in quibus jam diuturno exercitio ingenii sui vires exacuit, non minus ornato, quam longo sermone nititur omnibus anteferre, & vel supra cælos ipsos extollere. Ego vero alius generis persuasus rationibus, nil perniciosius, nil pestilentius hominum vitæ animarumq; nostrarum saluti posse contingere arbitror, quam ipsas artes ipsasque scientias. Ideoque converso ordine agendum censeo, & scientias ipsas non tantis præconiis extollendas, sed magna ex parte vituperandas esse mea opinio est, nec ullam esse quæ careat justa reprehensionis censura, neque rursus, quæ ex se ipsa laudem aliquam mereatur, nisi quam à possessoris probitate mutuatur. Ea autem modestia hanc sententiam meam à vobis accipi volo, ut me nec

alios velle reprehendere, qui diversum sentiunt, nec mihi aliquid arrogare insolentius putetis. Itaque mihi in hoc à reliquis dissentienti veniam dabitis, donec à singulis per ordinem literarum facultatibus, hanc sententiam auspicabimur, non vulgaribus duntaxat argumentis, & à superficie rerum sumptis, sed rationibus firmissimis, & ex intimis rerum visceribus eductis, non illa Demosthenis aut Chrysippi argumenta, eloquentia quæ mihi sacras literas profitenti opprobrio esset futura, tanquam adulationes amanti si fucos dicendi sequar. Nam loqui proprie, non eloqui: & rei veritatem, non sermonis ornatum, sacrarum literarum professorem intendere decet. Non enim in lingua, sed in corde veritatis sedes est. Nec interest in dicendis veris quali sermone utamur, mendacium enim eloquentia, verbisq; phaleratis indiget, ut possit hominum mentibus insinuari: veritatis autem sermo, ut scribit Euripides, simplex existit, non quærens fucum nec pigmenta. Quod si ergo assumptum negotium absq; omni eloquentiæ flore (quæ ea ipsa quoq; nunc à nobis, etiam non tam negligenda, quam damnanda erit) vestris delicatissimis auribus offendam, ea vos precor feratis patientia, qua Romanus ille Imperator quondam cum exercitu constitit, ut audiret mulierculam: atq; Archesilaus Rex interdum audire voluit raucos & inamœnæ vocis homines, quo audiens postea eloquentes, plus caperet delectamenti. Memineritis illius Theophrasti sententiæ apud maximos quosque & elegantissimos viros etiam rudes loqui posse, dummodo fide & ratione loquantur: atq; ne quasi oscitantes vos auribus pendere sinam, quibus vestigiis & indiciis veluti canibus hanc narratam opinionem meam venatus depræhenderim, nunc proferam in medium: si modo id vos prius commonuero, scientias omnes tam malas esse, quam bonas: nec aliam nobis supra humanitatis metam afferre deitatis beatitudinem, nisi illam forte, quam antiquus ille serpens pollicebatur primis parentibus, inquiens: Eritis sicut Dii, scientes bonum & malum. In hoc itaq; serpente glorietur, qui gloriatur se scire scientiam,

entiam, quod probe factitasse legimus Ophites hæreticos, qui serpentem in sacris suis colebant, dicentes ipsum in paradiso virtutis cognitionem induxisse: Astipulatur istis Platonica historia, Theutum quendam humano generi infensum dæmonem scientias primum excogitasse, non minus offensivas, quam utiles, ut prudentissime disseruit ille totius Ægypti rex Thamus, de scientiarum ac literarum inventoribus. Hinc est quod Grammatici pleriq; dæmones quasi scientes exponunt: sed esto, has fabulas suis Poëtis Philosophisque relinquamus, & non sint alii scientiarum inventores, quam homines: atq; illos scimus fuisse pessimæ generationis filios, filios, inquam Cain: & de quibus vere dictum est: Filii hujus sæculi prudentiores sunt filiis lucis in generatione hac. Si itaque nunc scientiarum inventores homines sunt, nonne omnis homo mendax, nec est qui faciat bonum usque ad unum? Sed esto, rursus sint homines aliqui boni, nihil scientiæ ipsæ bonitatis, nihil veritatis habebunt, nisi quantum ab ipsis inventoribus, vel possessoribus mutuantur vel acquirunt. Nam si in malum quempiam inciderint, noxiæ erunt, illumq; eo malo reddent deteriorem, ut perversum Grammaticum, vaniloquum Poëtam, mendacem historicum, Rhetorem palponem, Memoriographum ostentatorem, litigiosum Dialecticum, Sophistam perturbatorem, linguacem Lullistam, Arithmeticum sortilegum, lascivum Musicum, impudicum Saltatorem, Geometram jactatorem, Cosmographum erronem, Architectum perniciosum, Nautam piratam, Astronomum fallacem, Magum flagitiosum, perfidum Cabaleum, Physicum somniatorem, portentosum Metaphysicum, morosum Ethicum, iniquum Politicum, Principem tyrannum, Magistratum oppressorem, Populum seditiosum, Sacerdotem scismaticum, Monachum superstitiosum, prodigum Oeconomum, Mercatorem falsijurum, Quæstorem compilatorem, segnem Agricolam, Pastorem abipeum, Piscatorem maledicum, Venatorem latronem, Militem prædonem, Nobilem exactorem, Medicum occisorem, Pharmacopolam veneficum, Coquum helluo-

helluonem, alchimiſtam impoſtorem, juriſconſultum verſipellem, cauſidicum mille ſcelerum protectorem, tabellionem falſarium, judicem venalem, & è ſublimi tribunali latronem, theologum hæreticum, & univerſæ multitudinis ſeductorem. Nihil autem inauſpicatius, quam ars, quam ſcientia impietate conſtipata, & malarum rerum pernicioſiſſimus eſt maximus quiſque artifex, & doctiſſimus author. Quod ſi etiam non tam malum, ſed ſtultum aliquem incidat, nihil illo inſolentius ac importunum magis, nam præter id, quod illi de cognata ſtultitia supereſt, tuetur illum doctrinæ authoritas, habetq; literarum inſtrumenta, quibus ſuam defendat amentiam, quibus cæteri ſtulti carentes mitius inſaniunt, quemadmodum de Rhetore ait Plato: Nam quo erit (inquit) ineptior atq; indoctior, hoc plura narrabit, imitabitur omnia, nihilque ſe indignum exiſtimabit. Nil igitur exitialius, quam cum ratione inſanire. Si quis autem vir bonus & ſapiens poſſideat, fortaſſis bonæ erunt ſcientiæ ac Reipubl. utiles, poſſeſſorem autem ſuum nihilo reddent beatiorem: non enim (ut ajunt Porphyrius & Iamblicus) verborum accumulatio diſciplinarumque multitudo beatitudo eſt, quæ nec ullum inſuper pro rationum ac verborum qualitate accipit incrementum: quod ſi ita eſſet, nihil prohiberet illos, qui omnes congregaverunt diſciplinas, eſſe beatos: hunc vero, quibus careat, nequaquam, eſſentque Philoſophi Sacerdotibus beatiores. Vera enim beatitudo non conſiſtit in bonorum cognitione, ſed in vita bona: non intelligere, ſed in intellectu vivere: neque enim bona intelligentia, ſed bona voluntas conjungit homines Deo, nec aliud efficiunt diſciplinæ ſortis adhibitæ, niſi quia conditionem nobis quandam purgatoriam adhibent, ad beatitudinem aliquid conducentem, non tamen rationem ipſam, qua nobis beatitudo compleatur, niſi eis adſit & vita, in ipſam bonorum translata naturam: ſæpiſſime enim eſt compertum, ut ait Cicero pro Archia, ad laudem atque virtutem naturam ſine doctrina quam doctrinam ſine natura valuiſſe. Non igitur tam longa, tam difficili, &

vix

vix unquam perſcrutabili (ut Averroiſtæ contendunt)ſcientiarum omnium diſciplina animum imbuere opus erit, quam ipſe etiam Ariſtoteles beatitudinem ait valde communem, & quam cuncti facile adipiſci queant per diſciplinam quandam & diligentiam, quam ſcilicet ait facilem, & quaſi communem facultatem contemplandi objectum omnium nobiliſſimum, ſcilicet Deum: qui quidem tam facilis omnibus communis contemplandi actus, non ſyllogyzando & demonſtrando perficitur, ſed credendo & colendo. Quæ ergo nunc ſcientiarum felicitas? quæ ſapientum philoſophorumque laus & beatitudo, quibus ſcholæ omnes perſtrepunt, reſonantque encomiis eorum, quorum animas diris cruciatibus diſtrahi audiunt, videntque inferi. Vidit hæc Auguſt.& timuit, exclamans illud Pauli. Surgunt indocti & rapiunt cælos, & nos cum ſcientia noſtra mergimur in infernum. Quod ſi audendum eſt verum fateri, tam eſt ſcientiarum omnium periculoſa, inconſtanſque traditio, ut longe tutius ſit ignorare, quam ſcire. Adam nunquam è beatitudinis paradiſo pulſus fuiſſet, niſi ſerpente magiſtro didiciſſet ſcire bonum & malum. Et Paulus ejiciendos cenſet de Eccleſia, qui plus ſcire volunt, quam oportet. Socrates dum omnes ferme diſciplinas perſcrutatus eſſet, tunc primum ab oraculo ſapientiſſimus omnium judicatus eſt, cum ſe nihil ſcire palam fateretur. Tam eſt ſcientiarum omnium cognitio difficilis, ne dicam impoſſibilis, ut prius vita tota hominis deficiat, quam vel unius diſciplinæ minima ratio perfecte inveſtigari poſſit. Quod mihi hic affirmare videtur Eccleſiaſtes, dum ait: Intellexi, quod omnium operum Dei nullam poſſit homo invenire rationem eorum, quæ fiunt ſub Sole, & quanto plus laboraverit ad quærendum, tanto minus inveniat, etiamſi dixerit ſapiens ſe noſſe, non poterit reperire. Nihil homini peſtilentius contingere poteſt, quam ſcientia: hæc eſt vera illa peſtis, quæ totum ac omne hominum genus ob unum ſubvertit, quæ omnem innocentiam expulit, & nos tot peccatorum generibus, mortique fecit

obnoxios, quæ fidei lumen extinxit, animas nostras in profundas conjiciens tenebras, quæ veritatem damnans, errores in altissimo throno collocavit. Quare jam non vituperandi mihi videntur Valentianus ille Imperator, quem acerrimum literarum hostem extitisse ajunt, atq; Licinius Imperator, qui literas virus ac pestem publicam dictabat: quin & Ciceronem ipsum fontem literarum abundantissimum refert Valerius tandem literas contempsisse. Tanta autem est veritatis ampla libertas, liberaq; amplitudo, ut nullius scientiæ speculationibus, non ullo sensuum urgenti judicio, non ullis logici artificii argumentis, nulla probatione evidente, nullo syllogismo demonstrante, nec ullo humano rationis discursu possit deprehendi, nisi sola fide: quam qui habet, is ab Aristot. in Priorum Resolutionum lib. dicitur melius dispositus, quam si esset sciens: quod exponens Philoponus, ait, id esse melius cognoscentem, quam per demonstrationem, quæ per causam fit. Et Theophrastus in suis Transnaturalibus sic ait: Vsq; ad aliquid quidem possumus per causam speculari, principia à sensibus sumentes, quando autem ad ipsa extrema & prima transierimus, non amplius possumus scire, sivequia non habemus causam, sive propter intellectus nostri infirmitatem. Et Plato in Timæo ait, quod illa explicare plus est, quam vires nostræ sufficiant, sed credi jubet iis, qui ante dixerunt, quanquam nulla demonstrationis necessitate loquantur: fuerunt enim Academici philosophi in precio, qui dixerunt, nihil posse affirmari: fuerunt Pyronici, & alii multi, qui quidem nihil affirmabant: Nihil itaque præcipuum habet scientia supra ipsum credere, ubi videlicet probitas authoris monet discipulorum liberam credendi voluntatem. Hinc Pythagoricum præsumptum illud de magistro responsum: Ipse dixit. Et Peripateticorum illud vulgatum proverbium. Vnicuique perito in arte sua credendum est. Sic creditur Grammatico de verborum significationibus. Credit Dialecticus de parte orationis à Grammatico accepta. Assumit à Dialectico Rhetor argumentationis locos. Poëta mensuras

mutuatur à Musico. Geometra proportiones sumit ab Arithmetico. Astrologus utrisque fidem dat. Deinde transnaturales conjecturis utuntur naturalium, & quisque artifex recte præsumit de statutis alterius. Habet enim quævis scientia certa quædam principia, quæ credere oporteat, nec ullo modo queant demonstrari, quæ si quis pertinacius negare velit, non habent Philosophi illi, quo contra illum disputent, moxque dicent, contra negantem principia non esse disputandum, aut ad alia quædam extra scientiæ metas relegabunt, ut si quis (dicunt) neget ignem esse calidum, projiciatur in ignem, & quæratur ab eo quid sentiat, ita demum ex Philosophis tortores fiunt & carnifices; volunt nos vi cogere fateri id, quod ratione debuerant docere. Proinde nil Reipub. infensum ac perniciosum magis, quam literæ, quam scientiæ, in qua, si qui eruditione & scientia præditi sunt homines, eorum arbitrio, veluti plus sapientium, plurimum res geruntur, ac plebis simplicitate multitudinisque imperitia freti, omnem Magistratus authoritatem sibi soli usurpant, unde Reipublicæ status à populari in oliarchiam migrat, atque exinde in factiones divisa, in tyrannidem facile transit, quam nemo unquam uspiam terrarum obtinuisse legitur sine scientia, sine doctrina, sine literis, præter unum L. Syllam Dictatorem, qui solus sine literis Rempublicam occupavit, in quo tamen literarum ignorantiæ, vel hoc Respublica maxime debet, quod tyrannidem sponte tandem deposuerit. Præterea omnes scientiæ, nil nisi decreta, & opiniones hominum sunt, tam noxiæ, quam utiles, tam pestiferæ, quam salubres, tam malæ, quam bonæ, nusquam completæ, sed & ambiguæ, plenæ erroris & contentionis, atq; id nunc ita esse per singulas scientiarum disciplinas progrediendo ostendemus.

CAPVT II.

De Literarum Elementis.

NAM in primis quis non videt bene dicendi artes, dico Grammaticam, Logicam, Rethoricam, quæ quæ solum vestibula ac fores scientiarum, non autem scientiæ, sæpe non minus pestilitatis adferre, quam voluptatis, quibus tamen nulla alia veritatis regula est, quam primorum quorumcunq; instituentium placita atq; voluntas quod ab ipsis usq; literarum invẽtis, quæ prima artium illarum elementa instrumentaque sunt, plenissime constat, quarum primæ fuerunt Chaldeæ, inventore Abrahamo, ut ait Philo, quibus Chaldæi, Assyrii, & Phœnices usi sunt: sed sunt qui ajunt, Assyriis primum literas dedisse Rhadamanthum. Post has Moyses literas tradidit Iudæis, forte non quidem his characteribus, quibus hodie utuntur, quæ inventum putantur Ezre, quem omnium fere veteris instrumenti librorum scriptorem existimant. Porro quidam Linus Chalcides literas ex Phœnice tulit ad Græcos sed Phœniceas, donec Cadmus Agenoris filius alio charactere illis novas literas daret numero sexdecim, quibus Trojano bello quatuor addit Palamedes. Postea totidem Simonides Melicus. Ægyptiis autem primum scribendi usum tradidit quidam nomine Memnona per animalium effigies, ut in obeliscis cernitur, sed literas illis primum dedit Mercurius, ille videlicet, quem Lactantius ait quintum Mercurium fuisse, cui Vulcanus Nili filius successit in regnum, Latinis vero literas tradidit mulier Nicostrata, cognomento Carmentæ. Septem itaq; literarum genera antiquitus præcellabant, Hebrææ, Græcæ, Latinæ, Syriæ, Chaldææ, Ægyptiæ, & Geticæ, de quib. in pervetusto Codice hos sequentes versiculos sese legisse refert Crinitus.

Moyses primus Hebraicas exaravit literas.
Mente Phœnices sagaci condiderunt Atticas.
Quas Latini scriptitamus, edidit Nicostrata.
Abraham Syras, & idem repperit Chaldaicas.

Isis arte non minore protulit Aegiptias.
Galfila promisit Geterarum quas videmus ultimas.

Cæteræ vero gentes & barbaræ nationes recentioribus temporibus novas literas invenerunt. Nam Gothis Cordanus Episcopus literas dedit, & antiqui Franci, qui sub Marcomiro & Pharamundo Gallias devicerunt, suos habuere literarum characteres à Græcis parum distantes, quibus Vuastaldus eorum patrio sermone descripsit historiam, sed inventore illarum literarum incerto: extant etiam aliæ Francorum literæ, quarum inventor quidam nomine Doracus, sed à Vuastaldi charactere longe diversæ, & adhuc aliæ inventore Hicho Franco, qui cum Marcomiro ad ostia Rheni venit è Scythia. Quin & Beda aliquas descripsit, sed incerto inventore, aliquorum Normanorum literas. Et multæ aliæ gentes simili modo vel novos sibi literarum characteres constituerunt, vel ab antiquis acceptos, pro parte aut immutarunt, aut corruperunt, ut Dalmatæ Græcas, & Armenii Chaldæas: at Gothi, Longobardique Latinarum literarum characteres dehonestaverunt. Multæ præterea antiquæ literæ perierunt, sicuti veterum Hetruscorum, quæ tamen olim *Plinio*, Livioque testibus, magno in precio fuerunt apud Romanos, & adhuc cernuntur in antiquis monumentis harum effigies, sed penitus incognitæ: nam Romanis olim orbem terrarum vastantibus, obsoletis, antiquis & cujusque nationis propriis suarum, usum literarum illis violenter imponebant. Sic Hebræorum literæ sub captivitate Babylonis perierunt, & lingua eorum à Chaldæis corrupta est. Sic antiquæ Germanorum, Hispanorum, & aliarum nationum, literæ, introductis Romanis characteribus perierunt, linguæque earum gentium corruptæ sunt. Contra Romanorum & literæ, & lingua à Gothis, Longobardis, Francis, aliisque barbaris gentibus vice versa corrupta sunt & immutata: neque enim Latina lingua, ea ipsa est hodie, quæ olim: & de Hebræa lingua & charactere inter ipsos Thalmudistas non modica dissensio est: nam Rabbi Iehuda ait, proto-

toplastum Adamum Aramæo idiomate locutum. Marsutra ait, traditam à Moyse legem charactere, qui dicitur Hebræo, idiomate vero sancto, quæ ab Esdra in Aramæum idioma, Assyriosque characteres mutata, paulo post characteres retinens Assyrios, sanctum idioma resumpsit. Hebræo charactere cum Aramæo sermone relictis Chusi, hoc est iis, qui simul legem susceperunt, & idola colunt, ut Samariæ. Alii dicunt, non aliis à primordio, quam nunc, characteribus scriptam fuisse legem: propter prævaricationem autem aliquando mutatum fuisse characterem: sed post pœnitentiam restitutum. Rabbi Simon Eleazaris filius: & sermonem & characterem nullo tempore mutatum putant, adeo de Hebraicis, ne apud ipsos Hebræos quidem aliquid habetur certi. atque hæc est temporum vicissitudo, ut nullæ sint literæ, nullæ linguæ, quæ hodie formam antiquitatis suæ agnoscant aut intelligant.

CAPUT. III.

De Grammatica.

AT ex his tam inconstantibus & ad omne tempus mutabilibus Principiis, literarum dico, & linguarum prior Grammatica, deinde cæteræ, quas diximus, bene dicendi artes prodiere. Nam cum parum visum esset literas scire, nisi certo gradu formaque jungerentur, atque ex literis syllabæ, ex illis tandem verba & dictiones formarentur, sibique ad intelligentiam sermonis jungerentur, ausi sunt ingeniosi homines loquendi regulas, videlicet constructus regiminis & significatorum ponere, ac velut linguæ frenum injicere, ut quicquid secundum illas diceretur, bene dictum esset, essetque ars bene dicendi, vocaruntque artem hanc Grammaticam, ejus inventor apud Græcos primus traditur Prometheus: Romam primus intulit Crates Mallotes, missus ad Senatum ab Attolo, inter secundum & tertium bellum Punicum, quam postea magno fastu professus est Palæmo, adeo ut nomen

arti indiderit, vocemque Grammatica ars Palæmonia, vir admodum arrogans, ut jactaret secum & natas literas; & interituras, tamque superbus, ut omnes ævi sui doctissimos viros contemptui haberet: etiam ipsum M. Varronem porcum appellare ausus sit. Veruntamen ipsa Latina Grammatica tam egena est, ac Græcæ literaturæ obnoxia, ut qui hanc non calleat, is è Grammaticorum numero protinus sit ejiciendus. Omnis itaque Literaturæ seu Grammaticę ratio, non nisi in solo usu Majorum, authoritateque consistit: quibus placitum est, ita rem vocari, sicque scribi, verbaque sic & sic componi & construi, quod ipsi tunc bene dictum vocant. Vnde Grammatica se recte loquendi artem jactat, sed falso, cum idipsum longe melius discimus à Matribus aut Nutricibus mulierculis, quam à Grammaticis. Gracchorum linguam (qui eloquentissimi sunt habiti) Mater Cornelia formavit. Silem Aripithis, Scythiæ regis filium, Istrina mater Grecam linguam docuit. Notum est in multis provinciis exterarum gentium colonias inductas, natos filios matrum sermonem semper tenuisse. Hinc Plato atque Quintilianus de deligẽda pueris nutrice idonea tam sollicite statuerũt. Absit ergo, ut hanc recte loquendi rationem ab illis in Grammatistas transferamus: qui cum nihil præter unam Grammaticam profiteantur, nihil sciunt minus. Siquidem Priscianus hanc ne toto vitæ suæ tempore discere potuit: & Didymos de ea quatuor, sive ut alii dicunt, sex millia librorum scripsisse perhibetur. Legimus Claudiũ Cæsarem ita fuisse Græcis literis deditum, ut tres literas novas illi linguę adinuenerit, quas postea Princeps non omisit. Et Carolus ille Magnus Germaniæ linguæ Grammaticam commentus est, mensibusque ac ventis nova nomina indidit. Et in hunc usque diem dies noctesque laboratur, scribuntur Commentaria, elegantiæ, quæstiones, annotationes, scholia, observationes, castigationes, centuriæ, miscellanea, antiquitates, paradoxa, collectanea, additiones, lucubrationes, iteratæ ac reiteratæ editiones. Atque interim parturiuntur nobis totidem Grammaticæ: quot

ſunt Grammatici. Neque tamen quiſpiam illorum, ſive Græcus, ſive Latinus fuerit, rationem reddidit, quomodo orationis partes diſtinguendæ ſunt, quis illarum in conſtructione ſervandus ordo, an quindecim duntaxat ſint pronomina, ut ſentit Priſcianus, an plura, ut Diomedes & Phoca voluerunt: an Participium per ſeſe poſitum remaneat aliquando participium: utrum gerundia nomina ſint an verba. Cur Græcis neutri generis pluralia nomina cum verbo ſingularis numeri conjungantur. Qua ratione liceat Latinis nomina terminata in a & in us proferre in um, ſicut pro Margarita Margaritum, pro punctus punctum. Quo modo nominativus Iupiter producat genitivum Iovis. Atque qua ratione verba neutralia alii admittunt, alii excludunt. Cur pleraſque Latinas dictiones alii cum Græca diphthongo ſcribunt, alii non, ut fœlix, quæſtio. Atque an Latine æ, & œ diphthongi ſcribantur tantum, & non proferantur, aut ambæ vocales ſicut ſcribuntur, ita ſub una ſyllaba exprimantur. Similiter cur in Latinis pleriſque vocabulis, aliqui y Græco, alii i Latino ſolummodo utantur, ſicut in Conſidero. Item in aliquibus quidam duplicant literas, quidam non, ut in cauſa, relligio. Cur caccabus, cum habeat primam ſyllabam poſitione geminati ex cc productam, nihilominus à pleriſque Poetis, ut plurimum corripiatur. Iam utrum Ariſtotelis anima ſcribi debeat endelechia per delta, vel entelechia per tau. Prætereo infinitas & nunquam ceſſaturas eorum contentiones de accentibus, de orthographia, de pronuntiatione literarum, de figuris, de etymologiis, analogiis, deque cæteris præceptionibus & regulis, inflexionibus & modo ſignificandi: de mutatione caſuum, varietateque temporũ modorum, perſonarum, numerorum, deque variis impedimentis, & ordine conſtructionis. Denique de ipſo literarum Latinarum numero ac genealogia: & vtrum H ſit litera, nec ne, & hujuſmodi plura. Ita non ſolum in dictionibus & ſyllabis, ſed & in elementis nulla ratione reddita à ſe invicem diſſentiunt. Cujuſmodi pugnam Lu-

cianus

cianus Samotensis de S & T consonantibus lepidissimo libello derisit, cujus exemplum esse potest in thalassa & thalatra. Quidam etiam Andreas Salernitanus de ea re grammaticale bellum studiosa facundia descripsit. Sed pauca & modica hæc sunt. Plura & majora de nominum depravatis interpretationibus dicere possemus, quibus universo orbi plurimum imponunt, è quibus primum in Reipubl. non minima mala procedunt, dum legibus subjici, servitutem exponunt: civium autem libertatem interpretantur eam, ubi unicuique licet, quodlibet. acrisonomiam, hoc est, juris æqualitatem dicunt, ubi omnibus indiscretim idem jus, idem præmium. Simili modo tranquillum imperium ajunt, ubi omnia Principis libidini obsecundant: fœlicissimum, ubi populus luxu defluit, & otio. Similibusque admodum multis & Medicina, & leges, & canones corruptæ sunt expositionibus, quibus cogunt ipsas etiam sacras literas, ipsumque Christum à se dissentire contorquentes illas non ad sensum Spiritus sancti, nec ad communem hominum salutem, sed ad suum ipsorum compendium. Ex qua re sæpe gravissima imminuerunt pericula, ut solet error in vocabulis, errorem parere in rebus. Cujusmodi deceptus quondam Rex primus Hebræorum Saul in verbo Zobar, quod & masculum significat, & memoriam: cum dixisset Deus; Delebo memoriam Amelech, ipse Saul putabat, si mares abstulisset, se satisfecisse præcepto. Contigit & Græcis & Italis similis error in verbo Phos, quod & hominem significat & lumen. Vnde quondam Saturnalium cultores verbi ambiguitate decepti, hominem quotannis Saturno immolarunt, dum illum accensis luminibus æque placare potuissent. Quæ gens tam stulta, tandem Hercule magistro resipuit. Tandem etiam Theologi, & fratres cucullati, sese Grammaticis inserentes, de verborum significationibus cum multis hæresum appendicibus digladiantur, evertentes scripturas occasione Grammaticæ, interpretes mali effecti eorum, quæ benè dicta sunt, homines vani & verè infelices, per artem suam semetipsos

ipſos excæcantes, fugientes lumen veritatis: & dum virtutem dictionum curioſe nimis ſcrutantur, ſenſum ſcripturarum nolunt intelligere, ſed nuda vocabula tenentes circa illa morantur, ſubvertentes & amittentes verbum veritatis. Sicut narratur de ſacrificulo illo, ſive verum, ſive fabula ſit, qui cum plures haberet hoſtias, ne in Grammaticam committeret, in hæc verba conſecravit: Hæc enim ſunt corpora mea. Vnde nam orta eſt illa Antidicomarianitarum & Elvidianorum execranda hæreſis, divæ Chriſti matris perpetuam virginitatem negantium, niſi ex hoc unico vocabulo Donec: ubi legitur in Euangeliis: Quoniam Ioſeph non cognoſcebat eam, donec peperit filium ſuum primogenitum. At quantum Latinæ cum Græca Eccleſia contentionem concitarunt duæ illæ dictiones Ex & Per Latinis aſſerentibus Spiritum ſanctum procedere ex patre & ex filio. Græcis autem dicentibus non ex filio, ſed ex patre per filiũ? Quantas rurſus Tragœdias movit dictio illa Niſi, in Conſilio Baſilienſi, Bohemis utriuſque ſpeciei communionem neceſſariam adfirmãtibus, quia ſcriptum ſit, Niſi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus ſanguinem, non habebitis vitam in vobis, Vndenam illa VValdenſium & ſequacium recẽtiorumque circa Euchariſtiam hæreſis, niſi ex illa dictione Eſt, quam illi ſymbolice ac ſignificative duntaxat dictam volunt, tropumque ſubeſſe verbis. Romana Eccleſia illam eſſentialiter exponente? Sunt adhuc aliæ Grammaticorum pernicioſæ hęreſes, verum tam occultæ, tamque ſubtiles, ut niſi Oxonienſes acutiſſimi Anglorum Theologi, atq; Pariſienſium Sorboniſtę, lynceis oculis has perſpexiſſent, magniſque ſigillis condemnaſſent, vix aliquis poſſet præcavere. Ejuſmodi ſunt, ſi quis æque bene dictum cenſerit, Chriſtus prædicas, Chriſtus prædicat. Ego credis, Tu credit, Credens eſt ego. Item, quod verbum, manens verbum, poteſt privari omnibus accidentibus. Item, quod nullum nomen eſt tertiæ perſonæ, & his ſimilia. Quæ profecto, ſi hæretica dici debeant, hæretici erunt in primis, Propheta Eſaias & Malachias, quorum uterque inducit Deum

de ſe

de se ipso loquentem: Prior ad Ezechiam his verbis: Ecce ego addet super dies tuos, &c. non enim dicit Addam, sed addet. Alter sic. Et si domini ego, ubi est timor meus? quo in loco facit Deum plurative se appellare dominos, sed multo magis hæretici erunt omnes, qui nunc per universum Romanum orbem habentur Theologi, quatenus universam Orthodoxæ Ecclesiæ doctrinam novitate pronuntiationis contra omnem Grammaticorum artem, ac usum ad confictas voces, monstrosa vocabula, & perplexa Sophismata protraxerunt: ausi insuper docere Theologiam ipsam incorrupto sermone tradi non posse. Sunt infinita horum similia: & miserandum est ætate nostra, quantas contentiones & errores moveant pertinaces Grammatici & superbi sophistæ suis perversis vocabulorũ interpretationibus, dum alii ex verbis colligunt sententias, alii contra ex sententiis colligunt verba. Hinc in Medica arte, in utroque Iure, ex Philosophia & Theologia cæterisque facultatibus literarum infinitæ contentiones erroresque quotidie insurgunt. Nihil enim demonstrant Grammatici, sed solis nituntur auctoritatibus, quæ sæpissime inter se tam variæ sunt atque discordes, ut necessarium sit plurimas illarum esse mendaces, quarum præceptionibus, qui maxime confidunt, hi recte loquuntur omnium minime. Omne enim sermonis jus non apud Grammaticos, sed penes populum existit, & vulgari consuetudine bene dicendi usum sortitur. Latini autem sermonis vigor, postquam invalescentibus barbaris apud populum esse desierit, ejus ratio tamẽ non à Grammaticis, sed idoneis & doctis scriptoribus, uti à Cicerone, Catone, Varrone, utroque Plinio, Quintiliano, Seneca, Suetonio, Quinto Curtio, Tito Livio, Sallustio, similibusque est petenda: quos penes solos restant antiquæ delitiæ Latinitatis, ususque recte loquendi, non apud Grammaticos literatores, qui suis regulis de verborum & casuum inflexionibus, compositionibus, & deponentis ipsi Latinitati plurimũ imponunt, ac talia sæpissime construunt vocabula, quæ fas non sit homini Latino usurpare, nisi forte

Parisine

Parisiensis Sarbona inter articulos referat. Si quis dicat de veritate sermonis, Latini fidem Grammaticis non habendam, atque tamen hi literatores Grammatici sese solos scriptorum omnium censores, judices & interpretes constituunt, ac auctores omnes librosq; in ordinem redigere, aut canone submovere sibi arrogant: nullus unquam tam excellentis ingenii autor extitit, qui maledicam istorum linguam evaserit, quem non taxaverint, aut in quo non plurimum culpaverint. Criminantur in Platone confusionem, & ordinem desiderant, de cujus vitiis Georgius Trapezũtius libros composuit, qui ab aliis idcirco Gonotimon & Etynim vocatus est, ut narrat Crinitus. Quærunt in Aristotele dilucidam perspicuitatem, arguunt tenebrosam ejus obscuritatem, & sepiam vocant: taxant Virgilium, ut pauci ingenii, & compilatorem, aliorumque usurpatorem criminantur. Tullio non satisfacit Domesthenes, & ille summus Latinorum rhetor à Græcis repetundarum petitur, & multis notis accusatur, timidus, superfluus in repetitionibus, frigidus in facetiis, lentus in principiis, otiosus in digressionibus, raro incalescens, tarde assurgens, quin & à nostris etiam reprehensus, à M. Capella tanquam turbato numero locutus, ab Apollinari flaccidus & supinus notatus est: jamque etiam Livianas orationes, Trogue pro fictis damnat, & Horatio non placet Plautus, idem ab incompositis versibus damnat Lucilium, ut turbidum flumen nullis bene digestis: multa dicitur involuere Plinius, nimium fertur indulgere genio Ovidius, ab Asinio Pollione pro affectatore reprehenditur Sallustius: furta, & aliena prorsus recitasse, & ea Labeone & Scipione adiutus arguitur Terentius, Seneca calx sine arena vocatus est, quem his verbis taxat Quintilianus. Si nullum æqualium contempsisset, si partim non concupisset, si non sua omnia amasset, si rerum pondera munitissimis sententiis non fregisset, sensu potius eruditorum, quam puerorum amore comprobaretur, sed & M. Varro porcus appellatus est, & Ambrosius cornicula & fabulator nuncupatus. Macrobius homo eruditissimus, impudentis & ingrati ingenii,

nii taxatus, & ab Laurentio Valla Grammaticorum omnium eruditissimo nullis eorum, qui unquam Latine scripserunt, indultum est, & illum laniavit Mancinellus. Erat olim inter Grammaticos de lingua Latina bene meritus Servius, & hunc impugnavit Beroaldus, tandem & hunc posteriores Grammatici, veluti barbarum omnino aversantur. Sic Grammatici omnes alter in alterum furere soliti sunt, denique horum opera factum est, ut sacræ scripturæ traductio correctionis prætextu, toties immutata, jam tota à seipsa dissonet, horum censuris de Apocalypsi Iohannis Apostoli, de epistola Pauli ad Hebræos, de epistola Iudæ, & aliis plerisque novi Testamenti capitulis diu dubitatum est, quin & Euangelia ipsa ad problemata revocare conati sunt, sed jam ad Poetas.

CAPVT IV.

De Poesi.

POesis ipsa, auctore Quintiliano, altera Grammaticæ pars est, hoc ipso non modicum superba, quod olim theatra & amphitheatra augustissima hominum ædificia non Philosophis, non Iurisconsultis, non Medicis, non Rethoribus, non Mathematicis, non Theologis, sed ipsis Poëtarum fabulis ingentibus sumptibus extructa sunt. Ars non in aliud inventa, nisi ut lascivientibus rhytmis, syllabarum numeris ac ponderibus, nominumque inani strepitu, stultorum hominum aures demulceat, ac fabularum oblectamentis, mendaciorumque centonibus decipiat animos. Quocirca architectrix mendaciorum & cultrix perversorum dogmatum dici meruit, atque ut, quod ad furorem, temulentiam, & impudentiam, & audaciam attinet, illi condonemus, certe interritam illam mentiendi fiduciam, quis æquo animo ferret? quem enim angulum insanis nugis, fabulisque reliquit vacuum? Iam enim ab ipso chaos faciens exordia fabularum narrat cæli sectiones, Veneris partus, Titanum pugnam, Iovis incunabula, Rheæ fraudes, & lapidis suppositiones, Saturni

turni vincula, Gigantum rebellionem, Promethei furtum atque supplicium, Deli errores, Latonis labores, Pithonis cædem, Tyri insidias, Deucalionis inundationes, hominumque ex lapidibus ortum, Iacchi dilaniationes, Iunonis dolum, Semelis conflagrationem, Bacchi utranque stirpem, & quæcunque de Minerva, Vulcano, Erichthonio, Boria, Orichia, Theseo, Ægeo, Castore, Polluce, raptu Helenæ, & morte Hippolyti, in fabulis Atticis referuntur. Præterea errationem Cereris, raptam & inventam Proserpinam, & quæcunque de Minoë, de Cadmo & Niobe, de Pentheo, Attæo, Ædipode, de Herculis laboribus, de Solis & Neptuni pugna, Athamantis insania, de Io in vaccam mutata, & ejus custode Argo à Mercurio perempto, & quæ de vellere aureo, Peleo, Iasone, Medæa, Item de Agamemnonis morte, & Clitemnestræ supplicio, & quæ de Danaë, Perseo, Gorgane, Cassiopea, Andromeda, Orpheo, Oreste, de Æneæ & Vlyssis erroribus, de Circe, Thelagonio, & Æolo, Palamede, Nauplio, Ajace, Daphne, Ariadne, Europa, Phædra, Pasiphae, Dædalo, Icaro, Glauco, Athlante, Geryone, Tantalo, de Pane, Centauris, Satyris, Syrenibus, & reliquis hujusmodi insignibus mendaciis memoria prodidit. Nec interim humanis rebus contenta ipsos denique deos in fabularum suarum partem vocat: eorum ortus, interitus, lites, jurgia, odia, iras, prælia, vulnera, lamentationes, vincula, amores, lenocinia, libidines, fornicationes, adulteria, cum hominibus & bestiis concubitus, & quæ his absurdiora & nefanda, magis venenosis verborum leporibus, & noxia carminis suavitate texens, non præsentes tantum fallit ac inficit, sed furiosa hæc veneficia pulchris versiculis metrisque servata, etiam posteris communicat, & tanquam rabidi canis morsu quoscunque dogmatibus suis mendaciisque semel infecerit, consimili rabie furere compellit. Tanta enim arte mendacia ejus conficta sunt, ut non raro veris præjudicent historiis. Quemadmodum de ementito Didonnis cum Ænea adulterio, atque capto à Græcis Ilio, mani-

manifestum est. Sunt tamen, qui ad tantum insaniæ furorem devenerint, ut illi nonnullas divinitatis sortes inesse putent, quia dæmones olim poëticis versiculis responsa dederunt: hanc illos prophetas ac vates, divinoque spiritu afflatos vocat, ac Poetarum nugacissimis versiculis, tanquam oraculis ad divinandum utuntur. Hinc apud priscos sortes Homericę cognominatæ sunt, ab Homeri versiculis: sicut à Vergilii carminibus sortes Vergilianæ, quarum in vita Adriani meminit Spartianus. Quæ superstitio hodie & in sacras literas, & Psalmorum versiculos translata est, etiam non improbantibus plerisque nostræ religionis Magistris nostris. Sed ad poësim revertamur, hanc Augustinus à civitate Dei exulare jubet, Ethnicus Plato à sua Republica expellit, Cicero admitti vetat. Socrates admonet, si cui fama maxime curæ est, illamque servare cupiat illæsam, is caveat ne Poëtam aliquem inimicum habeat, quia non tam magnam in laudando, quam in maledicendo & vituperando vim habent. Minos rex justissimus ab Hesiodo & Homero celebratus, quia Atheniensibus bellum intulit, tragicos Poëtas in se concitavit, qui illum ad inferos relegarunt. Penelopem ab Homero singulari pudicitia illustratam, Licophron aliquot procis concubuisse scribit. Didonem Carthaginis conditricem continentissimam viduam, Ennius Poëta Scipionia gesta decantans, primus Æneam adamasse finxit, quem tamen ex ratione temporum vidisse unquam non potuit: quod mendacium Virgilius deinde sic ornavit, ut pro vera creditum sit Historia. Tandem eo usque hæc mentiendi licentia maledicendique improbitas processit, ut necesse fuerit legem illis per censores præscribere, qua ejusmodi Poëtarum probra atque mendacia reprimerentur. Sed & apud priscos Romanos, ipsa poësis palam probro habebatur, atque, ut (Gellio, & Catone testibus, qui in illa studeret, publicus grassator vocaretur. Quin & à M. Catone ob id taxatus fuit Q. Fulvius, quod Proconsul missus in Ætoliam Ennium Poëtam secum assumpserit: Et Imperator Iustinianus illius Professores nulla prorsus immu-

immunitate dignatur. Homerum etiam, quem omnium Poëtarum Philoſophum, & omnium Philoſophorum Poëtam vocant, veluti inſanientem quinquaginta drachmis Athenienſes mulctaverunt: & Tichteum Poëtam veluti mentis inopem deriſerunt, quin & Lacedæmonii Archilochi Poëtæ libros è civitate ſua exportare juſſerunt. Sic Poëſin ipſam probiſſimi quique tanquam mendaciorem parentem aſpernati ſunt. Poetis adeo monſtroſe mentientibus quippe quibus ſtudium eſt nihil ſani dicere, aut literis prodere, ſed cum ſarcinatis verſiculis, ſtultis auribus cantillare, & fabularum involucris perſtrepere, & ſuper ſumo machinari omnia, ſicuti alicubi cecinit Campanus:

Vivunt carmine inſani Poëtæ,
Si nugas adimas, fame peribunt.
His mendacia ſunt opes & aurum,
Fingunt quæque volunt, putantque palmam
Mentiri bene glorioſiorem.

Sunt præterea apud Poëtas acerrimæ contentiones, non ſolum de carminis charactere, de pedibus, de accentibus, & ſyllabarum quantitatibus, nam de iis etiam triviales quique Grammatici concertant, ſed de iis ipſis ſuis nugis, figmentis atque mendaciis, ut puta, de nodo Herculis, de caſta arbore, de literis Hyacinthi, de filiis Niobe, de arboribus, apud quas Latona Dianam peperit. Item de Homeri patria, deque ejus ſepulchro, atque utrum Homerus an Heſiodus ætate ſuperior ſit, an Patroclus antiquior Achille, quo corporis habitu Anacharſis Scytha dormierit, cur Homerus non honoraverit carmine Palamedem, utrum Lucanus inter Poëtas aut Hæreticos reponendus ſit. Item de furtis Virgilii, & quo anni menſe mortuus fuerit, &c. Quis exiguos elegos emiſerit author, Grammatici certant, & adhuc ſub judice lis eſt. Omnia autem Poëtarum carmina plena fabulis ſunt, non niſi ſub adulationis, aut detractionis peſſimorum vitiorum prætextu ad ſtultorum delectationem decantata. Quicquid agunt Poëtæ narrent, laudent, invocent, fabulis ſuis adulantur.

tur. Rursus invehant, mordeant, accusent, fabulis debacchentur, semper vero insaniunt. Recte igitur Democritus hanc non artem, sed insaniam vocat. Et Platonis sententia est, frustra Poëticas fores compos sui pepulit. Tunc siquidem admiranda canunt Poëtæ, quando videlicet insaniunt, aut temulenti sunt. Hinc Augustinus Poësim vocat vinum erroris, ab ebriis Doctoribus propinatum. Hieronymus eam dæmonum cibum appellat. Ars insuper pertenuis & nuda, quæ per se quidem tota insulsa res est, nisi alia quavis disciplina vestiatur, condiaturque: ars esuriens, semperque famelica, & tanquam maures alienum panem comedens, atque tamen nescio quam inter nugas & fabulas cum Tithonis cicadis, Lyciorum ranis, & Mirmidonum formicis polliceri audet immortalem gloriam nominis, ac dicere:

Vivite felices, si quid mea carmina possunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet ævo.

Quæ revera aut nulla est, aut nihil profutura. Sed hoc munus docent Historici, non Poëtarum, sed suum esse.

CAPUT V.

De Historia.

EST autem Historia rerum gestarum cum laude aut vituperio narratio, quæ magnarum rerum consilia, actiones, exitus, regumque & magnorum virorum actus, cum temporum & locorum ordine ac descriptione tanquam viva quadam pictura ante oculos exponit, ideoque hanc tanquam vitæ magistram, & ad ejus institutionem utilissimam censent ferme omnes, eo quod multarum rerum exemplis, cum optimos quosque ob laudis nominisque immortalem gloriam ad præclara quæque facinora accendat, tum quod impios quosque ac pravos perpetuæ infamiæ metu à vitiis deterreat, quamvis res hæc sæpissime in diversum cesserit, & multi quod Livius dixit de Manlio Capitolino, malint

malint esse famæ magnæ quam bonæ, & plerique quod virtutibus nequeunt, sceleribus innotescere volunt, inscribitque Historiis, quemadmodum de Pausania Macedone adolescente Philippi Regis parricidio illustri, ex Trogo recitat Iustinus. atque de Herostrato, qui Dianiæ Ephesiæ templum opus omnium præclarissimum à tota Asia annos ducentos ædificatum incendit, narrant Gellius. Valer, atque Solinus. Et quanquam severissimis legibus cautum fuerit, ne quis hominem illum voce scriptove nominaret, finem tamen, cujus gratia perpetravit scelus, adsecutus est fama, videlicet & nomine ejus per tot sæcula ad nos usque deductis. Sed ad Historiam revertamur. Hæc quum maxime omnium rerum seriem, fidem, consonantiam, veritatemque exposcat: illa tamen minime omnium præstat: tam inter se dissentiunt Historiographi, tam varia & diversa de eisdem tradunt, ut impossibile sit plurimos illorum non esse mendacissimos, non dico solum de principio mundi, de diluvio universali, de urbe condita, à quibus exordiis res gesta, sese scribere profitentur, cum primum illorum omnes ignorent, alterum non omnes credunt, tertium penes eos incertum sit. Quare cum hæc remotissima sint, nec æqua ratione ab omnibus recepta habeant erratorum illorum veniam. Sed de posterioribus haud poterit illis non imputari mendaciorum culpa: causæ autem tantæ illorum dissonantiæ multæ sunt. Nam plerique eo, quod narratorum temporibus, locis, personis, gestis non adfuerunt, ex aliorum relatu populares sermones colligentes, nihil certum, nihil constans scribunt: quo vitio à Strabone taxantur. Eratosthenes, Metrodotus, Sceptius, Possidonius & Patrocles geographus. Sunt alii qui cum partem rerum viderint, quasi in transitu militari, aut prætextu votorum mendici per Xenodochia provincias transcurrentes, conscribere audent Historiam: ejusmodi quondam Onosicritus & Aristobulus scripserunt de India. Sunt qui delectationis causa rebus veris nonnihil admentiuntur, sæpe etiam veritatem omittentes, de quo Herodotum notat Diodorus Siculus,
ac

ac Trebellium Liberianus,& Vopiſcus,atque Tacitum, Tertullianus & Oroſius, in quorum numerum etiam Danudem & Philoſtratum reponemus. Sunt etiam qui res veras ad fabulas convertunt, quales Guidius, Cteſias, Hæcatæus, & plures alii antiquorum Hiſtorici. Sunt & multi qui impudenter Hiſtoriographorum nomine ſe jactantes,ne videantur quicquam ignorare, aut aliquid aliud ab aliis retuliſſe, dum de ignotis & inacceſſis provinciis verboſa novitate ſcribere præſumpſerunt, nil niſi elegantes nugas & monſtroſa mendacia tradiderunt. Cujuſmodi ea, quæ de Arimaſpis, Gryphis, Pigmæis, & Gruibus, ac Gynocephalis, & Aſtromoris, Hippopodibus, Phanniſiis, Troglodytis legimus, quorum erroribus proximi ſunt, qui ſub arctico mare congelatum affirmarunt: atque tamen inveniunt ſtultos, & ſine judicio homines, qui illis talia credant, ac pro oraculis habeant:ac ex horum numero ſunt Ephorus, qui unam duntaxat civitatem eſſe Hibernis tradidit, cum illi tantum Heſperiæ partem inhabitare noſcuntur. Et Stephanus Græcus, qui Francos Italiæ populos; & Viennam oppidum eſſe Galilææ pro Galatiæ dixit. Et Arianus Græcus qui Germanorum ſedes non procul ab Ionio aſſerit, quibus accedit & Dionyſius in his, quæ falſo tradidit de Pyrenæis montibus. Præterea quæ Cornelius Tacitus, Marcellus, Oroſius, Blondus de Germaniæ locis diſſerunt, magna ex parte à veritate diſcrepant. Similiter falſo ſcribit, Strabo Iſtrum, hoc eſt Danubium non procul ab Adriatico oriri, & Herodotus eundem ab Heſpero fluere, & apud Celtas, qui omnium in Europa extremi ſunt, oriri, & ad Scythiam ingredi, & iterum Strabo Lapum ac Viſurgum, fluvios ad Hanaſum ait deferri, cum Lapus Rheno miſceatur, Viſurgus autem Mari exoneretur. Sic & Plinius Moſam fluvium in Oceanum properare tradit, cum ſe non Oceano, ſed Rheno emergat Conſimilibus erroribus ex recentioribus Hiſtoricis ac Geographis, Sabellicus Alanos ab Alemanis falſo deducit, & Hungaros ab Hunnis falſo derivat, quin Gothos & Getas Scytas ait,

& Danos cum Dacis confundit, ac D. Ottiliæ montem in Bavariam locat, cum non procul sit ab Argentorato. Volaterranus etiam Austeraniam & Austriam, Avaros & Savaros. Lucernam quoque & Naulium confundit, & Plinium dicit Bernensium Helvetiorum mentionem fecisse, cum illi longe posterioribus temporibus à Bartholdo Duce Zaringiorum primum conditi fuerunt. Similiter Conradus Celtes Dacos eosdem cum Cimbris existimat & Ceruscos eos, quos Cerusos, quin & Ripheos montes in Samaria sitos putat, & electrum gummam ex arbore defluentem tradit. Sunt & adhuc alii inter Historicos longe majorum mendaciorum culpam habentes, qui cum aut rebus interfuerunt, aut aliter res ipsas, ut sunt, vel gestæ sunt, cognoverunt, tamen benevolentia & obsequio victi suis adulantes contra fidem falsa confirmant. Sunt ex istis qui ad accusandas aut defendendas alienas causas Historias narrare aggressi, ea sola quæ suo argumento conducunt narrantes, cætera vero dissimulantes, prætereuntes aut extenuantes: mancas & corruptas Historias scribunt, de quo vitio Blondus taxat Orosium, quod ingentem illam Italiæ cladem, qua Gothi Ravennam, Candanum, Aquilegiam, Ferrariam, ac totam fere Italiam diripuerunt, conticuerit, suum ne attenuaret propositum argumentum. Sunt præterea qui metu aut simultate, aut odio aliorum corrupti, detrahunt veritati. Alii, dum suorum gesta extollere cupiunt, aliorum patrata extenuant, & in humilitatem dejiciunt, scribuntque, non, quod est, sed quod cupiunt, quod volunt, quodque lubet, confidentes non defuturos mendaciorum suorum comites, atque patronos testesque eos, quibus egreditur, palpati fuerint. Quod vitium antiquitus Græcis scriptoribus familiare erat, hodie vero ferme omnes nationes Chronographi eo ipso laborant, ut Sabellicus & Blondus in rebus Venetorum. Paulus Æmilius & Gaguinus in gestis Francorum, quos non ob alium fructum alunt Principes, nisi quod ait Plutarchus, ut famulante ipsis bono ingenio, virtutem alienis meritis suffocantes, illorum facta nugis ac figmentis pro Histo-

Historica majestate attollant. Sic Græci Historici de rerum inventoribus scribentes omnia sibi, sed non sua vendicare voluerunt: Est & aliud corruptissimum adulatorum genus, qui cum principum suorum originem ad antiquissimos quosque Reges extendere conentur, cum in suo genere eo nequeant pervenire, ad externas origines fabulasque recurrunt, & Regum, & locorum nomina confingunt, & nihil non commentiuntur. Hujus generis est barbarus ille Hunibaldus, qui Francorum historias conscribens, Schyticam, Sicambriam, & Priamum juniorem, aliaque locorum ac Regum nomina commentus est: Quorum nullus unquam priorum meminit Historicus, atque tamen illius nugas consimilis ingenii homines secuti sunt, videlicet Gregor. Turonensis, Rhegino, atque Sigisbertus, & plerique alii. Hujus furfuris est, & Vitiscindus, qui Saxones antiquissimos, & primores Germaniæ incolas, Macedonum sobolem ait: & ab Alexandri Magni reliquiis derivat, quem in hoc errore sequuntur plerique alii. Multi præterea scribunt Historias, non tam ut vera referant, quam ut delectent, ut egregii Principis imaginem, in quovis lubeat, exprimant aut effingant. Quos si quis arguat mendacii, dicunt se non tam ad rem gestam, quam ad posteritatis utilitatem & famam ingenii intueri: ideoque non omnia narrare ut acta sunt, sed ut narrare expedit: nec se veritatem pertinaciter velle tueri, sed ubi figmentum falsitatemve communis postulat utilitas, citantes testem Fabium dicentem non esse vituperandum tale mendacium, quod ad honestatis persuasionem conducit. Præterea cum posteris ipsis scribant, non magni referre, cujus nomine quave serie boni Principis exemplum proponatur in publicum, tale profecto Xenophon de Cyro non qualis esset, sed qualis esse debuisset, tanquam optimi Principis exemplar, & archetypum, scitam elegantemque, sed absque veritatis fide Historiam descripsit. Hinc tandem factum est, ut multi & natura & industria ad mentiendum apti, confictis argumentis, fabulosas describant Historias, ut sunt illa Morganæ, & Margalonæ,

Melusinæ, Amadisi, Florandi, Tyranni, Conamori, Arcturi, Dietheri, Lanceloti, Tristanni, illa, inquam prorsus fabulosa, ac simul inerudita, deliramenta Poëtarum Comædiis ac fabulis fabulosiora: inter eruditos verò principatum in istis obtinuerunt Lucianus atque Apuleius, quin & apud Herodotum Historiæ patrem apud Diodorum, & apud Theopompum, quod ait Cicero, innumerabiles sunt fabulæ, & ipsi pleni mendaciis. Ibi enim epota Medo prandente flumina, & velificatum Athon legimus.

Et quidquid Græcia mendax
Audet in Historia.

Atque hæ sunt causæ, cur nusquam verè exacta fides reperiatur historiæ, etsi hanc in ea maximè quæramus: judicium autem, quo in discernendo opus esset, difficillimum est consequi. Cùm enim publicè rerum gestarum conscriptiones non fierent, quæ rerum docerent veritatem & mentientes arguerint, sed suæ opinioni quisque permissus est. Hinc nacti sunt errandi mentiendique potestatem, unde tanta apud histriographos discordia nata est, ut etiam (quod ait Iosephus) contra Appionem libris suis alterutros arguant, ut valdè contraria de rebus ejusdem conscribant: quantis quidem locis (idem ait) Helianicus ab Agesilao de Genealogiis discrepat, & in quantis Herodotum corrigit Agesilaus, & quomodo Ephorus quidem Hellanicum in plurimis ostendit esse mendacem, Ephorum verò Timæus, Timæum qui post eum fuere, Herodotum verò cuncti. Sed neque de singulis cum Antiocho & Philisto, aut Gallia Timæus concordare dignatus est: in multis etiam Thucidides tanquam fallax accusatur, licet scrupulosissimam Historiam conscripsisse videatur. Hæc de aliis scribit Iosephus, atque hunc noster corriget Egesippus. Præterea ex historiographis multi multa narrant, sed non omnia probanda, & quidem probant haud quaquam probanda, plerique pessima exempla imitanda proponunt. Nam qui Herculem, Achillem, Hectorem,

Hectorem, Theſeum, Epaminondam, Lyſandrum, Themiſtoclem, denique Xerxem, Cyrum, Darium, Alexandrum, Pyrrhum, Hannibalem, Scipionem, Pompeium, Cæſarem miris laudibus depingunt: quid niſi magnos & furioſos latrones, famoſoſque orbis prædones deſcripſerunt? Eſto fuerint Imperatores optimi, certè viri peſſimi ſceleroſiſſimique. Quod ſi quis dicat mihi ex hiſtoriarum lectione præcipuam nanciſci prudentiam non negaverim, modo id quoque concedat ex eiſdem etiam ſummam hauriri perniciem, atque ut alicubi canit Martial. Sunt bona multa, ſunt mediocria multa, ſunt mala multa.

CAPVT. VI.

De Rhetorica.

RHetorica verò quæ ex iis proxima eſt, ars ſit, nec ne, inter graviſsimos viros certatur, & adhuc ſub judice lis eſt. Ipſe ſiquidem Socrates apud Platonem firmiſsimis rationibus eam nec artem, nec ſcientiam contendit, ſed ſagacitatem quandam, ipſamque nec præclaram, nec honeſtam, quinimò turpem, illiberalem ac ſervilem adulationem. Sed & Lyſias & Cleanthes, & Menedemus cenſuerunt eloquentiam nulla arte poſſe contineri, ſed à natura duntaxat proficiſci, quæ quemlibet doceat, dum opus ſit blandiri, & res ſuaves enarrare, argumentiſque firmare, atque veram pronunciationem, memoriam, pulchrumque inveniendi modum, non niſi à natura proficiſci, quod ipſum in Antonio Romanorum Oratorum principe viſum eſt. Quin & cùm ante Thiſiam, Coracem & Gorgiam, nullus adhuc rhetoricæ artem ſcripſerit aut docuerit, multos tamen ingenii bonitate fuiſſe eloquentiſsimos.. Præterea cùm ars definiatur eſſe collectio præceptorum ad unum finem tendentium, adhuc certant rhetores, quis illius finis ſit, an perſuadere, an benè dicere: nec contenti veris cauſis, novas & fictas etiam excogitant. Præterea tot theſes, hypotheſes, figuras, colores, ductus, characteres, ſuaſorias, controverſias,

declamationes, prooemia, insinuationes, benevolentiæ, captiones, artificiosissimas narrationes invenerunt, ut vix numerare sufficiat, & tamen Rhetoricæ finem factum esse inficiantur. Hanc Lacedæmones omnino reprobarunt, æstimantes proborum hominum sermonem non ab arte, sed à pectore proficisci oportere. Antiqui etiam Romani sero admodum rhetores in urbem admiserunt, cumque post multam controversiam ostendere Cicero conatus esset, orandi facultatem non tam ab arte, quam à prudentia proficisci, atque idcirco opus de perfecto Oratore scripsisset, tamen ille Orator quem ipse velut exemplar ibi fabricat, non omnibus probatus est, quin & Bruto ipsi singularis integritatis viro admodum suspectus visus est, semperque vicit sententia Rhetorum bene dicendi præcepta hominum vitæ plus officere quam prodesse, atque ut liceat verum fateri constat totam illam, ac omnem Rhetoricæ disciplinam nihil aliud esse, quam assentationis adulationisque (& ut quidam audacius dicunt) mentiendi artificium, ut quod rei veritate efficere non possit, persuadeat fuco orationis, quemadmodum de Pericle sophista ait Archidamus (ut author est Eunapius) qui interrogatus, num esset illo potentior, respondit; Et si Pericles in bello à me victus sit, ea tamen præditus est dicendi facundia, ut cum de iis ratiocinetur, non victus, sed victor appareat: atque de Carneade ait Plinius, quod ipso argumentante, quid veri esset, haud facile discerni poterat: de eodem traditum est, quod cum pro justitia multa publice eleganter & sapienter disseruisset, postridie non minore doctrina atque copia, contra justitiam perorasse. Erat apud Syracusas Corax, rhetor, vir acuti ingenii & linguæ promptioris, qui hanc artem mercede docebat, ad hunc accessit Tisias, cum promptam mercedem non haberet, pollicitus est duplicem, postquam ille eum docuerit Rhetoricam, quem Corax hac conditione suscepit & docuit. Hanc Tisias cum didicisset, de precio magistrum circumvenire studens, interrogavit Coracem, quid esset Rhetorica, quo respondente effectricem persuasionum, in præceptorem sic argumen-

argumentatus est. Quodcunque igitur de mercede dixero, si tibi me nihil debere persuasero, nihil debeo, quia non debere persuasi: si non persuasero, non debebo etiam quia me scire persuadere non docuisti. Tum Corax hoc argumentum in Tisiam retorquere visus. Quodcumque ait, ego quoque de mercede dixero, si me accepturum persuasero, accipiam, quoniam persuasi: si non persuasero, etiam accipere debeo, quoniam tantum discipulum erudivi, qui præceptorem superaret. His antistrophis argumentis eos contendere audientes Syracusani exclamaverunt: mali corvi, malum ovum; significantes mali præceptoris peiorem discipulum. Haud absimilem historiam refert Gellius de Protagora Sophista & Evathlo ejus discipulo. Atqui scire exacte, ornate, graviter & copiose dicere, pulchrum & delectabile, ac semper utile est, nonnunquam tamen turpe & importunum, sæpissime vero periculosum, semper autem suspectum est: quocirca Socrates ipse Rhetores nulla æstimatione dignos censet, nec qui ullam in bene instituta Republ. debeant potentiam obtinere: & Plato illos à sua Repub. cum tragicis histrionibus & Poëtis simul excludendos censuit: nec injuria. Nam hoc artificio nihil periculosius civilibus officiis, ab hoc prævaricatores, tergiversatores, calumniatores, sycophantæ, & cætera hujusmodi sceleratæ linguę hominum nomina descendunt. Hoc enim pręditi homines in civitatibus plerunque conjurant ac seditiones movent, cũ hac artificiosa loquacitate alios decipiunt, alios mordent, alios cavillant, blandiuntur aliis ac in innocentes tyrannidem quandam sibi usurpant. Hinc recte dixit Euripides, tyrannicum quoddam esse multa scire dicere, & Æschylus ait. Malum omnium turpissimum esse dico compositos sermone: & Raphael Volaterranus historiarum & exemplorum studiosissimus fatetur, collatis quæcunque audiverit, quæque legerit veterum & recentiorum exemplis, paucissimos viros bonos reperiri eloquentes. Nonne eo ipso ingentes Respublicæ sæpe graviter vexatæ, sæpe penitus deletæ sunt? Exemplo sunt ejus rei, Bruti, Crassi, Gracchi, Ca-

Cicero, Demosthenes, qui ut omnium habiti sunt eloquentissimi, ita semper fuere omnium seditiosissimi. Nam Censorius Cato quadragesies accusatus ipse septuagesies ac ultra alios reos fecit, tota ætate sua insanis declamationibus, Reipublicæ tranquillitatem perturbans. Alter Vticensis provocato Cæsare, libertatem Romanam funditus subvertit. Non minus Cicero Antonium in Reipublicæ perniciem provocavit, & Demosthenes Philippum in detrimentum Atheniensium, nullus denique Reipublicæ status ab hoc artificio non est aliquando eversus, nullus ab eloquentiæ vitio si aures præbuit, perstitit illæsus. Perinde multum potest in judiciis fiducia eloquentiæ: hac patrona defenduntur malæ causæ, & nocens reus eripitur legis periculo, hac accusante sæpè innocens damnatus est: nec ullus unquam eo artificio tam defensus extitit, quin læsus sit, qui ex diverso erat. Marcus Cato Romanarum prudentissimus vetuit tres illos Atheniensum Oratores, Carneadem, Critolaum, Diogenem in Romanam urbem publicè audiendos admitti, quia tam acuto ingenio, orationis facundia, ac valida eloquentia prædití essent, ut facilè possent æqua & iniqua persuadere. Constat de hoc gloriatum apud amicos olim Demosthenem, sese, quando liberet, posse judicum sententias ad suam voluntatem convertere artificio sermonis, ad cujus arbitrium Atheniensibus cum Philippo sæpè bellum, sæpè pax fuit, Tanta illi vis erat eloquentię in concitandis sedandisq; animorum ac voluntatum affectibus, ut tanquam civium suorum imperium habens, illos quo voluerat, verteret dicendo: consimilem ob rationem, Cicero Romæ à plerisq; rex vocatus est, quia Senatum, quovis vellet, verteret dicendo, oratione sua omnia regens. Hinc apparet Rhetoricam non aliam esse, quàm persuadendi, & movendorum affectuum artem subtili eloquio, exquisito fuco, & subdola verisimilitudine rapientem animos incautorum, eosq; ducentem in captivitatẽ erroris, pervertendo sensũ veritatis. Quod si naturę beneficio nulla res non vera voce exprimitur, quod pestilentius quã

verborum

verborum fucatorum studium? Veritatis sermo simplex est, sed vivus & penetrans, & discretior inventionum cordis & tanquam securus ac gladius anceps omnia artificiosa, rhetorum enthymemata facile dissecans & abscindens. Hinc Demosthenes quum reliquos quoscunque ex arte dicentes facile contemneret, unum Phocionem vera & ad rem pertinentia simpliciter & breviter dicentem metuebat, ideoque orationum suarum securim, nuncupare solebat: forte noverant hæc prisci Romani, qui (teste Sueton.) Rhetores bis Roma civitate, semel sub C. Faunio Strabone, & M. Valerio Messala Consulibus, semel iterum sub Cn. Domitio Ænobarbo, & L. Licinio Crasso Censoribus publico edicto ejicientes: tertio sub Domitiano Imperatore, universali senatusconsulto, & urbe Roma tota insuper expulerunt Italia. Athenienses eos tanquam justitiæ perversores foro prohibuerunt, ac Thymagoram, quod inter officia salutationis Dario regi more gentis illius adulatus fuisset, capitali supplicio affecerunt, pepulerunt Lacedæmonii. Tesiphonem eo quod se jactarat, de re quavis totum diem posse dicere. Nihil enim apud illos magis invisum, quam curiosum hoc linguæ artificium, eorum quibus veritatis proferendæ nulla cura est, sed opus modicum proponentes, illud orationis lenociniis & verborum ampullis excolere, & dicendi dulcedine decipere animos auditorum, illosque lingua sua revinctos ducere ab auribus. jamque palam est nullos hoc artificio factos meliores, complures autem deteriores reddi, qui etsi de virtutibus comptius dicere possent, longe tamen videmus elegantiores esse, feliciorisque eloquentiæ ad defendendos errores, ad seminandas lites, ad excitandas factiones, ad congerenda convicia, maledicta, calumnias, quã ad reconciliandam pacem, concordiam, tranquillitatem, atque ad prædicãdam charitatem, fidem, religionem. Porro hoc artificio, confisi plurimi, ab orthodoxa fide desciverunt, sectæque ac schismata, superstitionesque ac hæreses hinc pullularunt, dum nonnulli Scripturam sacram, eo quod eloquentiæ Ciceronianoque lepore careat, ita asper-

aſpernantur, ut cum Ethnicorum fucatis argumentorum perſuaſionibus, contra Catholicam interdum veritatem ſentirent. Quod de Tacianis hæreticis in primis manifeſtum eſt, & iis quos Libanius ſophiſta, & Symachus Orator idololatriæ defenſores, atque Celſus Africanus, & Iulianus Apoſtata, contra Chriſtum magnis rhetoriſmis inſultántes ſeduxerunt: è quorũ pernicioſo ac blaſphemo eloquio, multas perſuaſionum argumentationes acceperunt hæretici, quas in aures hominum ſimplicium immíttẽtes, totos ſeduxerunt à verbo veritatis, ſed quid veterum hæreticorum exemplis inſiſtimus? noſtra a. tempora ſpectemus. Qui ſunt duces Germanicarum hæreſium, quæ ab uno Luthero ſuſcepto exordio hodie tam multæ ſunt, ut fere ſingulæ civitates ſuam peculiarem habeant hæreſim: nonne authores illorum homines diſertiſſimi linguæ eloquentia & calami elegantia inſtructi: & quos ante annos aliquot à linguarum peritia, à ſermonis ornatu, à dicendi ſcribendique promptitudine ſic laudatos vidimus, ut nihil illorum laudibus potuiſſet adjici, hodie videmus capita & principes hæreticorum: ita ſunt adhuc multi, qui eloquentiæ dediti, dum volunt Ciceroniani fieri, efficiuntur Pagani: & qui Ariſtoteli & Platoni impenſius ſtudent, fiunt illi quidem ſuperſtitioſi, hi vero impii. Omnes autem illi, quicunque præter ſimplicia Veritatis verba, otioſos ſermones in aures hominum effundunt, aſſiſtent in judicio, rationem reddituri de iis, quæ vane conieccerunt, & mentiti ſunt adverſus Deum.

CAPVT VII.

De Dialectica.

SVccedit iſtis in ſubſidium Dialectica, & ipſa quidem non niſi contentionis ac tenebrarum artificium eſt, per quam reliquæ omnes ſcientiæ obſcuriores, ac cognitu difficiliores redduntur atque hæc etiam ſeſe, Logicam videlicet, dicendi & ratiocinandi ſcientiam vocat. Miſerum profecto & irrationale hominum genus

genus, si absq; hac disciplina nesciat ratiocinari: hanc tamen Servius Sulpit. omnium artium maximam esse dixit & quasi lucem ad ea quæ ab aliis doceantur, cum ipsa (ut ait Cicero) rem universam doceat distribuere in partes, & latentem definiendo explicare, interpretando obscuram explanare, ambiguam contemplari & distinguere, atque regulam de iis omnibus tradat, qua vera & falsa judicentur. Præterea pollicentur Dialectici, se cujusque rei essentialem ut ajunt definitionem posse invenire, tamen hanc nullis unquam verbis præstare possunt, tam lucidam, quin æque nescius maneat animus, quin dicat quis idiota pro homine animal rationale, mortale, minus intelliget, quam si dixisset hominem. Plura de his scripsit inter Latinos: sed præstant omnibus quæ scripsit Arist. Prædicamenta, Elenchos, Topica, Perihermenias, Analytica & reliqua: quem secuti Peripatetici, opinantur nihil stare, aut sciri posse, nisi quod syllogizando probetur per Demonstrationem, eam videlicet, quam depingit Arist. sed tamen nunquam in dogmatibus suis observavit, cum omnes suæ argumentationes ex præsuppositis ab eo deducantur, quem secuti omnes isti scientiarum pollicitatores, hactenus nullas aut paucissimas veras demonstrationes dederunt, nedum in naturalibus sed omnes deducunt illas ex præacceptis, aut ab suo Arist. aut abs alio, qui illa prior dixerit, quorum authoritatem servant sibi pro principiis demonstrationis: veram autem demonstrationem, quæ facere debeat scientiam, docet Arist. eam esse, quæ sit per quidditates (ut loquuntur Dialectici) per proprias rerum differentias, nobis occultas & ignotas, Ait insuper demonstrationem ex causis fieri, ex iis, quæ sunt, De, Per, Se, & Secundum quod ipsum: quæ quidem enunciationes cum sint convertibiles, se ad invicem inferentes, tamen ait non dari, nec concedi demonstrationem circularem ex causis. Si itaque nunc principia demonstrationis plurimum ignota sunt, & circulatio non admittetur, certe nulla inde aut paucissima, eaq; incerta haberi potest scientia, credere enim oportebit demonstratis,

per fragilia quædam principia, quibus aut propter præcedentem prudentium authoritatem, veluti notis terminis aſſentimur, aut quos experientia comprobamus per ſenſus. Omnis enim notitia (ut ajunt) ortum habet à ſenſibus: & experimentum ſermonem verorum, ut ait Averroes, eſt ut concordent ſenſatis: Et illud notius eſt & verius, in quod plures ſenſus conveniunt, ex ſenſibilibus itaque eorum ſcientia manu ducimur ad omnia ea, quæ à nobis ſciri poſſunt. Iam enim cum ſenſus omnes ſæpe fallaces ſunt, certe nullam nobis ſinceram probare poſſunt experientiam. Præterea quum ſenſus intellectualem naturam nequeant attingere,& rerum inferiorum cauſę,ex quibus illarum naturæ effectus, & proprietates ſeu paſſiones demonſtrari deberent, ſint omnium conſenſu noſtris ſenſibus penitus ignotæ, nonne convincitur veritatis via ſenſibus eſſe præcluſa: quare etiam omnes illæ deductiones & ſcientiæ quæ in ipſis ſenſibus radicitus fundatæ ſunt, omnes incertæ erunt & erroneæ, & fallaces, quæ ergo nunc utilitas Dialecticæ, quis fructus ſcientificæ illius Demonſtrationis ex principiis & experimentis, quibus cum veluti notis terminis aſſentire neceſſè erit, nonne jam ipſa principia & experimenta magis ſcientur, quam demonſtrata, ſed hæc ars nunc paulo remotius nobis repetenda eſt. Dialectici decem numerant prædicamenta quæ vocant genera generaliſſima, hæc ſunt.Subſtantia,Quantitas,Qualitas,Relatio,Quādo, Vbi, Situs, Habitus, Actio, Paſſio, quibus omnia conſtare putant, & intelligi, quæcunque in toto univerſoque orbiculari mundo continentur.Tradunt inſuper, quæ de iis ipſis ac earum partibus prædicentur, quinque videlicet: Genus,Speciem, Differentiam, Proprium, Accidens, quæ ob id prædicabilia nominarunt. Porro invenerunt quatuor cujuſlibet rei cauſas, Materialem, Formalem, Efficientem, & Finalem: ex quibus omnium rerum veritatem & falſitatem ſeſe invenire poſſe arbitrantur,quadā infallibili (ut putant) demonſtratione, hoc eſt,ſyllogiſmo, quem altero trium ordinum, ut vocant, figurarū ſupra unde viginti modos eſ-

ſe oportebit. Componunt autem omnem ſyllogiſmum ſive demonſtrationem ex tribus terminis qui ſunt ſubjectum quæſiti, & dicitur Minor, alter prædicatum quæſiti, & dicitur Major: tertius eſt medium inter utrumque participans: & juxta hos, duas formant propoſitiones, quas Pręmiſſas appellant, Majorem & Minorem, ex illis tandem naſcitur Concluſio, ſcilicet de altero extremum, alterum tanquam à limine ad metam procurrentes. Hoc totum eſt egregium illud artificium, hæc ejus ſunt extrema confinia, quibus omnia combinare, dividere, & concludere opinantur, per quædam quæ refelli poſſe, impoſſibile putant axiomata, atque hæc ſunt logici artificii portentoſa & alta myſteria, magnoque labore exquiſita à Magiſtris fallicibus, quæ tanquam occulta quædam & arcana, non omnes profiteri licet, nec diſcere, niſi illos, qui grandes mercedes pro illis præſtare poſſunt, magniſque ſumptibus authoritatem hanc ſibi inter ſcholaſticos coëmerint. Denique ii ſunt eorum canes, hæc illa retia, quibus (illorum opinione) rerum omnium ſive naturæ ſubjectarum ut Phyſica: ſive naturam ipſam comitantium, ut Mathematica: ſive naturam ipſam quodammodo ſuperantium, ut Metaphyſica: venantur veritatem, quam tamen eo artificio juxta P. Clodii atque Varronis proverbium, nimium altercando amittunt, atque hæc ſunt duntaxat veterum Dialecticorum confinia.

CAPVT VIII.

De Sophiſtica.

SED longe plura prodigia majoraque portenta iis addidit recentior Sophiſtarum ſchola, de terminorum paſſionibus, de infinito, de comparativis, de ſuperlativis, de differt aliud ab, de incipit & deſinit, de formalitatibus, hæcceitatibus, inſtantibus, ampliationibus, reſtrictionibus, diſtributionibus, intentionibus, ſuppoſitionib. appellationib. obligationib. conſequētibus, indiſſolubilibus, exponibilibus, reduplicativis, excluſivis, inſtantiis, caſibus particulariſationibus, ſup-

ſuppoſitis, mediatis, & immediatis, completis, incompletis, complexis, & incomplexis, & cæteris intolerandis, vaniſque vocabulis, quæ traduntur in parvis Logicalibus, quibus omnia, quæcunque re ipſa falſa ſunt, & impoſſibilia, vera eſſe facile convincent: & è contrario, quæcunque vera ſunt, velut ex equo Trojano erumpentes, iis machinis, ſubito verborum incendio atque ruina vaſtabunt. Sunt rurſus, qui non niſi tria prædicamenta recipiunt, nec niſi duas ſyllogiſmorum figuras, & tantum octo illorum modos probantes, modales autem propoſitiones, concretos inſuper & abſtractos terminos rideant, nec deſunt, qui undecimum numerent prædicamentum, & quartam ſyllogiſmorum figuram, augeantq; prædicabilium & cauſarum numerum, totq; invictas & Stoicas ſubtilitates invexerunt, ut Cleanthis, Chryſippiq; argutiæ cum Daphitæ, Euthidemi, Dionyſiodori circumventiunculis, penitus craſſæ, ruſticanæq; futuræ ſint, ſi cum iis novis Sophiſtarum noſtrarum inventis conferantur, in quibus nunc paſsim fere omnis Scholaſticorum turba cum miſero labore ac damnabili ſtudio occupata, nil magis agere videtur, niſi ut diſcat errare, ac perpetuis digladiationibus explicandam veritatem obſcuriorem reddere vel amittere, quorum tota diſciplina, non aliud quicquam eſt, quam captio quædam ex depravatis verborum dictionibus ſubdola quadam cavillatione pervertens, uſum loquendi, & vim inferens linguæ quam ignorat, tranſvertens veritatem ſecundum veriſimilem expoſitionem, quorum gloria non niſi in convitiis & ſtrepitu ſita eſt, ut qui non tam victoriam appetant, quã certamen, nec veri inveniendi ſed altercandi propoſitum ſit, adeo ut inter hos primas partes teneat, quicumque clamoſiſsimus eſt, & impudentiſsimus. De quibus ait Petrarcha, ſive is ſtili pudor, ſive ignorantiæ confeſſio eſt, linguæ implacabiles ſunt, calamo non contendunt, nolunt apparere, quia frivola ſunt, quibus ornantur, ideoq; more Parthico fugativam pugnam exercent, & volatilia verba jactantes quaſi ventis vela committunt. Hi ſunt enim, quos Quintil. dicit in diſputando

mire

mire callidos: cum autem ab illa cavillatione discesserint, non magis sufficere in aliquo graviore actu, quam parva quædam animalcula, quæ in angustiis mobilia campo deprehenduntur: itaque campum timent, verumque est illud diverticula & anfractus suffragia esse infirmitatis, ut qui parum cursu valent flexu eludant. Sic & Sophistæ metuunt sub notariis & collatis libris, & authoribus pugnare, sed solius memoriæ, & linguæ viribus & fugitivis clamoribus, non ad calamos, sed ad obliviosas aures concertare volunt: nec referre putant, qua quisque ratione utatur: dummodo instantiam det: nec curandum quicquid sentiat aut dicat modo loquatur & strenue contendat. Nam qui verbosior est, is inter eos videtur doctior, iis præstigiis circumeunt scholas & plateas & menses, quærunt æmulos, quos ut congrediantur, invitant, instant, insiliunt, si congreditur & urget, ad diverticula prolabuntur, & latebras quærunt, & ad usitata recurrunt, tot facientes anfractus, ac si labyrinthum circumiri oporteat, quod si quis nolit, aut pigeat cum illis decertare, subdola aliqua interrogatione, & quam quis non optima cognitione inquisivit, aggrediuntur, ut sic vel ex improviso respondentem errore convincant, aut scire se negantem verecundiæ reum faciant & explodant, atque ipsi in utramque partem doctrinæ vendicent gloriam. Sed quos fructus nobis in Ecclesia Chtisti peperit, pariatque Dialectica cum suis Sophistis, spectemus, qui non assentientes divinæ traditioni, illam compositis, & ex fallacibus sensibus deductis rationibus confundunt, quib. dum nimium credunt recedente luce veritatis, succrescunt tenebræ, quibus obvoluti & excæcati, factique magistri & duces cæcorum, multos secum iis falsis argumentationibus & apparentibus rationibus trahunt in foveam, semperq; ignorantiæ profundum, errorumq; pelagus innatantes, serpentum more lubrici, fraudulentiæ & seductionis verbis subinvolantes imperitiores seducunt ad credendum figmentis suis, & extollentes ea, persuadere audent sacratissimam Theologiam, sine Logica, sine Dialectica, sine

rixa, sine altercatione, sine Sophismatibus constare non posse. Non inficior, Dialecticam ad scholasticam exercitationem conferre, sed ad Theologicam contemplationem quid conferat, non video, cujus summa Dialectica est in oratione constituta: Neque enim vana promissione pollicitus est nobis Christus, inquiens: Petite & accipietis. Itaque priusquam contentiosi scholastici suam Dialecticam discent, isti Christi fideles ab ipso magistro veritatis impetrant omnem necessariam veritatem. Præterea dialectica per varias ambages tandem non altius pertingere potest quam ad Philosophiam, sed per fidelem orationem recta & certissima via conscenditur ad summam divinarum, atque etiam humanarum rerum sapientiam. Errant igitur quicunque dicunt Dialecticam hanc esse evertendorum hæreticorum machinam omnium potentissimam: quum revera ipsa sit robur omnium hæreticorum, hac arte freti quondam Arrius & Nestorius hæretici, tam impudenter desipuerunt, ut ille diversas per gradus & tempora in Trinitate substantias assereret: alter Mariam Virginem theotocon esse negaret, quia divinas operationes logicis sophismatibus mentiri præsumpserunt, plus Aristotelis observantes Dialectica sophismata, quam divinæ Scripturæ animadvertentes verba. Omnia namque (ut ait Hieron.) hæreticorum dogmata, sedem sibi & requiem inter Arist. & Chrysippi spineta reperierunt. Inde Eunomius profert, quod natum est, non fuit antequam nasceretur. Inde Manichæus, ut Deum liberet à conditione malorum, alterum mali inducit authorem. Inde Novatus subtrahit veniam, ut tollat pœnitentiam, de illis fontibus universa hæreticorum dogmata argumentationum suarum rivulos trahunt. Nam cum nullus sermo sit, qui non recipiat contradictionem, nec ulla argumẽtatio, quæ non possit per aliam subverti, inde est, quod ad nullum finem scientiæ, ad nullam cognitionem veritatis per dialecticas disputationes homines pervenire possũt: sed & multos contingit declinare à veritate in hæreses, cũ speciem sibi validioris veritatis logicis argumẽtationibus

reperisse se credunt, aut sic hæreticos reprobant, ut ipsi nihilo saniora restituant: quare Plato ipse sero admodum voluit dialecticam attingi à custodibus, eo quod hæc in utranque partem disserat, & minus firmas reddat de honesto aut in honesto rationes. Hæc de dialectica hactenus.

CAPVT IX.

De Arte Lulli,

INvenit autem Raymundus Lullus recentioribus temporibus dialecticæ, haud absimilem prodigiosam artem, per quam tanquam olim Gorgias Leontinus (qui primus in conventu literarum hominum poscere ausus est, qua de re quisque audire vellet) de quovis subjecto sermone abunde quis valeat disserere, atque invenire quadam artificiosa nominum ac verborum perturbatione atque in utranque partem de omni sermone curioso hoc plusquam eleganti artificio garrula loquacitatis ostentatione disputare, neque ullum vincendi locum aliis relinquere, & res munitissimas & pusillas in immensum dilatare. Sed hæc altius repetere non est necesse, nos ampla satis commentaria in hanc artem dedimus alibi: verum nolo hæc alicui fucum faciant in artificio admodum levi, quod etsi ejusdem extollere visi sumus, tamen res ipsa palam se facit, ut opus non sit circa hanc magnopere depugnare, hoc autem admonere vos oportet, hanc artem ad pompam ingenii & doctrinæ ostentationem potius, quam ad comparandam eruditionem valere, ac longe plus habere audaciæ, quam efficaciæ. Esse præterea tam ineruditam ac barbaram, nisi elegantiore quadam literatura adornetur.

CAPVT X.

De arte memorativa.

HIS artibus annumeratur etiam memorativa, quæ (ut ait Cicero) nihil aliud est, quam inductio

ctio quædam, & præceptionis ratio, locis & imaginibus, tanquam membrana constans, & characteribus, à Simonide Melitone plurimum excogitata, deinde per Metrodorum Sceptium perfecta, ipsa tamen qualisqualis sit, sine naturali memoria, persistere minime potest, quam tot sæpissime monstrosis obtundit imaginibus, ut pro memoriæ tenacitate maniam & phrenesim non nunquam inducat, dum videlicet naturalem memoriam innumerabilium rerum ac verborum imaginibus prægravans, naturæ finibus non contentos, arte insanire facit. Hanc itaque cum Simonides, aut alius quivis Themistocli obtulisset, at ille: oblivionis mallem, nam multa memoro, quæ nollem, oblivisci non possum, quæ vellem. Et Quintil. de Metrodoro: Vanitas, inquit, nimirum fuit atque jactatio circa memoriam suam potius arte quam natura gloriantis. Scripserunt de ea Cicero li. Rhetoricorum & Quintil. in institutionibus, & Seneca: & ex recentioribus Franciscus Petrarcha, Mareol. Veronensis, Petrus Ravennas, & Hermannus Buschius, & alii, sed indigni Catalogo, obscuri homines permulti, & multi hanc quotidie profitentur, sed non reperitur, qui in ea multum proficiat, & magistri ejus pro lucro infamiam sæpe reportant. Solent enim in gymnasiis plerunque hujus artis professione nebulones quiddam scholaribus imponere ac rei novitate pecuniolam ab incautis emungere: denique puerilis gloria est, ostentare memoriam: turpe & impudentis est, multarum rerum lectionem instar mercimoniorum ante fores explicare, cum interim vacua domus sit.

CAPUT XI.

De Mathematica in genere.

SED tempus est nunc de Mathematicis disciplinis dicere, quæ multo omnium certissimæ putantur, omnes tamen non nisi in doctorum suorum, quibus plurima fides datur, opinionibus consistunt, qui etiam in illis non parum errarunt, quod & Albumasar unus

unus eorum nobis atteſtatur, inquiens: Antiquos etiam uſque poſt Ariſtotelis tempora non plane Mathematica ſciviſſe, cumque omnes hæ artes circa ſphæricam ſeu rotundam, ſive figuram, ſive numerum, ſive motum potiſſime verſentur, fateri tandem coguntur perfecte rotundum ſeu ſphæricum nuſquam, neque ſecundum artem reperiri, neque ſecundum naturam. Atque hæ diſciplinæ licet vel paucas vel nullas in Eccleſia hæreſes dederint, tamen quod ait Auguſtinus, nihil ad ſalutem pertinent, ſed magis in errorem mittunt & à Deo avocant, atque (ut ait Hieronymus) non ſunt ſcientiæ pietatis.

CAPUT. XII.

De Arithmetica.

INter has prior eſt Arithmetica, hoc eſt numerorum diſciplina, quæ matris quodammodo ad cæteras obtinet vicem, non minus ſuperſtitioſa, quam vana, ac propter vilem numerandi practicam, non niſi à mercatoribus avaritiæ cauſa in precio habitam: tractat enim de numeris & eorum diviſionibus quis par, quis impar, quis pariter par, quis pariter impar, quis impariter par, quis ſuperfluus, quis diminutus, quis perfectus, quis compoſitus, quis incompoſitus, quis per ſe, quis ad alium. Item de proportione & proportionalitate, earundemque ſpeciebus: De numeris Harmonicis & Geometricis, deque variis numerorum paſſionibus & minutiis atque modo ſupputandi.

CAPUT. XIII.

De Geomantia.

DEnique Arithmetica hæc nobis Geomanticam, divinationem, & præveſtitinas teſſeras, & talos & aleas, & quidquid eſt ejuſmodi numeralium ſortilegorum progenuit. Quamvis Geomantiam omnes ferme Aſtrologiæ adoptent, ob parilem judicandi rationem, tum quia vires ejus non tam ex numero, quam ex mo-

tu

tu eliciant, juxta illud Aristotelis dictum in primo Metheor. Motus cæli est perpetuus; & est principium & causa omnium motuum inferiorum. Scripserunt autem de hac ipsa ex antiquioribus, Hali, ex recentioribus Gerardus Cremonensis, Bartholomæus Parmensis & quidam Tundinus scripsi & ego quandam Geomantiam ab aliis longe diversam, sed non minus superstitiosam fallacemque aut si vultis, dicam etiam mendacem.

CAPUT XIV.

De Aleatoria.

ARS item Aleatoria, & ipsa tota sortilega est, cujus quanto quis studiosior tanto erit & nequior & infelicior, dum alieni concupiscentia sua profundit, nec vel patrimonii ullam reverentiam tenet. Hæc ars mendaciorum, perjuriorum, furtorum, litium, injuriarum, homicidiorumque mater est, vere malorum dæmonum inventum, quæ exciso Asiæ regno inter eversæ urbis manubias varia sub specie migravit apud Græcos. Hinc tesseræ, calculi, triculus, Ienio, Monarchus, orbiculi, thaliorchus, vulpes, præterea octocedron, duodecacedron, quibus non nihil divinationis inesse putatur. Sunt & qui dicant Attalum Asiaticum artem hanc invenisse, & ab artificio numerandi excogitasse: è Romanis vero memoriæ proditum est Claudium Imperatorem de illa librum composuisse, cujus ipse, atque ante eum Augustus Cæsar ambo studiosissimi cupidissimique extiterunt. Ars tota infamis & omnium gentium legibus interdicta, quin & Cobilon Lacedæmonius jungendæ societatis causa Corinthum legatus missus, eum duces ac seniores Corinthiorum invenisset in alea ludentes, infecto negocio rediit, dicens nolle se Spartanorum gloriam hac infamia maculare, ut dicerentur cum aleatoribus societatem contraxisse: tanto probro apud maximos quosq; habita est, ut Regi Demetrio in levitatis opprobrium taxilli aurei à Parthorum rege missi sint. atque tamē hodie

die regum & nobilium hic exercitatiſſimus ludus eſt, quid ludus: imo ſapientia eorum, qui fuerint in hæc ad fallendum damnabilius inſtituti.

CAPVT XV.

De Sorte Pythagorica.

NEC illud prætereundum cenſeo, quod aſſerebant Pythagorici, & quod alii putant, ipſe etiam credidit Ariſt. literarum elementa certos ſuos poſſidere numeros, ex quibus per propria hominum nomina divinabantur, collectis in ſummam cujuſlibet literarum numeris, quibus collatis, palmam illi tribuerunt, cujus ſumma alteram exceſſerat, ſive de bello, ſive de lite, ſive de conjugio, ſive de vita aut alia conſimili re quæſitum foret: eaque ratione dicunt Patroclum ab Hectore victum, illum vero ab Achille ſuperatum, quam rem Terentianus tradit iis verſibus. Et nomina tradunt ita literis facta.

Hæc ut numeris pluribus, illa ſint minutis.
Quandoque ſubibunt dubia pericula pugnæ.
Major numerus, qua ſteterit favere palmam.
Præſagia lethi minima potere ſumma.
Sic & Patroclem Hectoris manu periſſe.
Sic Hectora tradunt occidiſſe mox Achilli.

Et ſunt, qui ſimili computo promittunt ſeſe horoſcopia inventuros, ſicut de iis tradidit neſcio quis nomine Alchandrius, obſcurus Philoſophus, quem ferunt diſcipulum fuiſſe Ariſtotelis. Et narrat Plinius, Pythagoræ inventis etiam illud attribui, proprium nominum imparem vocalium numerum, orbitates oculorum, claudicationes, conſimileſve caſus portendere.

CAPVT XVI.

Adhuc De Arithmetica.

SED ad Arithmeticam redeamus: hanc Plato à malo dæmone una cum talorum & alearum ludo primum

nium monſtratum ait. Et Lycurgus magnus ille Lacedæmoniorum legiſlator, illam ceu turbulentam è Republ. ſua rejiciendam cenſuit. Vacuum enim & inanem laborem depoſcit, & ab utilibus honeſtiſque negotiis homines abſtrahit, ac de rebus futilibus ſæpe magnis jurgiis contendit. Hinc illud Arithmeticorum irreconciliabile bellum, uter numerus par an impar præferendus ſit: quis inter ternarium, ſenarium, denarium, numerus ſit perfectior. Item quis numerus dicatur pariter par, circa cujus definitionem Euclidem ipſum Geometriæ Principem non parum erraſſe contendunt. Præterea non facile dixerim, quæ Pythagorica myſteria, quas magicas vires numeris ineſſe ſomniant, etiam ab ipſis rebus nudatis: dicereque audent, niſi illis inſtrumentis exemplaribuſque mundum à Deo creatum iri non potuiſſe, ac divinorum omnium cognitionem in numeris tanquam in regula omnium certiſſima contineri. Hinc orti ſunt Marci, Magi, & Valentini hæreſes in numeris fundatæ, & ex numeris progreſſæ, qui divinam religionem & innumerabilia divinæ veritatis ſecreta ſeſe per frigidiſſimos numeros poſſe invenire, & enunciare præſumebant. Accedit iſtis Pythagorica retractis inter ſacramenta habita, & alia plura iis ſimilia, quæ omnia vana, ficta & falſa ſunt, nec quicquam veri ſupereſt Arithmeticis illis, niſi inſenſatus ac inanimatus numerus, atque tamen hinc ſeſe divinos homines agere arbitrabantur, quod ſciant numerare, ſed hoc ægre illis concedunt Muſici, hunc honorem ſuæ harmoniæ libentius deferentes.

CAP. XVII.

De Muſica.

DE Muſica igitur jam nobis ſermo eſto, de qua ex Græcis copioſe ſcripſit Ariſtoxenus, qui & animam Muſicam eſſe dixit, cujus documenta Boëtius deinde Latinis tradidit: dico autem illam, quæ in vocum ac ſonorum modulatione conſiſtit, non eam quam de metris & rythmis ac carminum fictionibus nuncu-

pant,

pant, quæ poësis est, quæ authore Alpharabio non tam speculatione ac ratione, quam furoris insania fertur, de qua superius diximus: verum eam, quæ de modulationibus est, qui est concentus nervorum, aut vocum in suos modos sine aurium offensione consonantium: agit enim de sonis, de intervallis, de sistematis genere, de commutationibus ac modulationibus. Hanc veteres divisere in enharmoniacam, chromaticam, diatonicam; priorem aut (videlicet enharmoniacam) ob nimis reconditam difficultatem pro impossibili ejus indagine deseruere: alteram vero ob lasciviæ infamiam aspernati sunt atque abdicarunt: tertiam vero speciem duntaxat (tanquam mundanæ compositione conformem persuasi) admiserunt. Sunt etiam ex veteribus, qui musicos modos, ex gentium vocabulis distinxerunt, ut in Phrygium, Lydium, Dorium, quos apud Polymestrem, & Saccadam, Argivum genere, fuisse antiquissimos constat, quibus Sappho Lesbya (ut inquit Aristoxenus) quartum videlicet mixolydium, superinstituit, cujus inventorem alii Tersandrum alii Pythoclidem tibicinem putant, Lysias Lamproclem Atheniensem authorem posuit, atque hos quatuor modos veterum auctoritas celebres notavit, totamque astructionem encyclopediam vocaverunt, quasi scientiarum orbem quod Musica omnes amplectatur disciplinas, sicut ait Plato: in primo de legibus, Musicam sine universa disciplina tractari non posse. Inter hos vero quatuor modos, Phrygium, quia distrahit & rapit animum, non probant, sed barbaricum Porphyrius illum vocat, quia ad furorem & pugnas excitandas tantum commodus. Alii idcirco Bacchicum vocant: uti furibundum, impetuosum, & perturbatum, cujus modulatione, quam anapæsto pede declarant, Lacedæmonios & Cretenses ad arma concitatos legimus: eodem Timotheus Alexandrum regem ad arma incitavit & Taurominitianus juvenis, narrante Boëtio, domum, in qua scortum latitabat, Phrygio sono excitus comburere festinavit, Lydium etiam Plato reprobat, ut qui acutus sit & à modestia Dorii recedens lamentationibus accommodus:

dus: verum (ut quibusdam placet) etiam iis, qui natura hilares & jucundi sunt congruus. Hinc Lydos hilares & perjucundos populos iis modulationibus delectatos ferunt, quas etiam Tusci Lydorum progenies choricis saltationibus adhibebant. Dorium autem tanquam graviorem honestioremque & omnibus modis modestum, ad graviores animi affectus, & motus corporis aptum, & ad recte, ac bene vivendum utilem, omnibus prætulerunt: ideo apud Cretenses, Lacedęmonios, Arcades, in magna veneratione habitus. Imperator quoque Agamemnon ad bellum Trojanum profecturus, Doricum domi reliquit musicum, qui spondæo pede mulierem Clytemnestram in pudicitia probitateque conservaret, quare non prius ab Ægysthio vocari potuit, quamvis musicum prius è medio impie sustulisset. Mixolydium vero Tragœdiis & commiserationibus congruum, incitationis & retractionis efficaciam habere & mœroris imperium tenere dicunt, Hi quatuor modi sunt, qui alios superadinvenerunt, ut quos collaterales vocant, videlicet Hypodorium, Hypodolydium, & Hypophrygium, ut sint septem totidem Planetis correspondentes, quibus Ptolomæus addit octavum hypermixtolydium omnium acutissimum firmamento attributum, verum Lucius Apuleius primo Floridorum quinque modos describit, Æolium, Hyastium, Varium, Lydium querulum, Phrygium bellicosum, Dorium religiosum. His addunt alii Ionicum jucundum & floridum, à Martiano etiam, juxta Aristoxenis traditionem quinque numerantur modi principales & decem collimitii. Et licet hanc artem suavitatem non modicam habere fateantur, communis tamen sententia est, atque ipsa experientia omnibus nota, esse illam vilium ac infelicis intemperantisque ingenii hominum exercitium, & qui nec incipiendi, nec finiendi rationem teneant, sicut de Archabio tibicine legitur, qui pluris conducendus erat, ut desineret, quam conducendus ut caneret. De quibus tam importunis musicis, sic ait Horatius;

Omnibus hoc vitium est cantoribus, inter amicos.

Vt nun-

Vt nunquam inducant animum cantare rogati.
Injussi, nunquam desistant.

Hinc Musica ipsa ad precium & stipem semper vagabunda extitit & lenociniorum clientula, quam nullus unquam professus est vir gravis, modestus, pudicus, fortis, idemque Græci illos communi vocabulo Liberi patris artifices, sive (ut Aristot.) Dionysiacos techinitas, hoc est, artifices bacchanales appellarunt, qui improbis esse moribus magna ex parte consueverunt, vitam plurimum traducentes incontinenter, partim etiam cum inopia, quæ quidem vitia & gignit, & auget. Persarum ac Medorum Reges, Musicos inter Parasitos & Histriones referebant, videlicet ex opere illorum voluptatem sibi capientes, ipsos autem actores contemptui habentes, atque Antisthenes ille sapiens, cum audisse Ismeniam quendam optimum habere tibicinem, homo nequam est, inquit, non enim, si probus foret, tibicen esset, non enim, ut dicitur, ars est illa viri sobrii & probi, sed otiosi & jocantis. Hanc Scipio Æmilianus, & Cato tanquam à Romanis moribus alienam aspernabantur. Hinc Augusto atque Neroni probro datum est, quod Musicam avidius sectarentur. Sed Augustus correptus quidem abstinuit: Nero autem peramplius insequutus, ob hoc contemptui, ludibrioque habitus est Philippus Rex, cum audisset filium quodam loco suavius cecinisse, objurgatus est. Nonne pudet, inquiens, quod tam bene scias canere, satis enim est, superque Principi viro canentibus aliis audiendi otium superesse. Non canit apud Græcos Poëtas Iupiter, nec pulsat citharam, docta Pallas detestatur tibias. Apud Homerum pulsat citharœdus, præbent aures Alcyones, & Vlysses. Apud Virgilium sonat & cantat Iopas, auscultant Dido & Æneas. Alexandro Magno quondam canente Antigonus pædagogus citharam fregit, abjecitque inquiens, ætati tuæ jam regnare convenit, non canere. Sed & Ægyptii, teste Diodoro musicam tanquam virorum animos effœminantem prohibebant adolescentes suos perdiscere. Et Ephorus, teste Polybio, eam non nisi ad illudendos ac fallendos homines inven-

ventam tradidit. At revera quid inutilius, quid contemptibilius, quid fugiendum magis istis tibicinibus cantoribus, ac reliqui generis musicis, qui tot vocibus canentium, præcinentium, intercinentium occinentium, & concinentium universarum avium garritus superantes, venenata quadam dulcedine, velut Syrenes hominum animos lascivientibus vocibus, gesticulationibus, ac sonis præstigiant atque corrumpunt? Quapropter Ciconum matres atque nurus Orpheum ipsum ad Parcarum usque invidiam persecutæ sunt, quod modulis suis mares effœminaret. Quod si fabulis quædã auctoritas est, Centum luminibus cinctum caput Argus habebat, quæ omnia tamen unius fistulæ modulo sopita sunt & extincta. Atque tamen hinc plurimum gloriantur musici isti, quasi ipsi supra Rhetores habeant movendorum affectuum imperium, quos insuper eo ipsa invexit insania ut ipsos etiam cælos canere affirment, vocibus tamen à nullo unquam mortalium auditis, nisi forte, quod musicis istis per suum Evovae, seu per temulentiam, vel insomnium innotuerunt. Nullus tamen musicorum interim è cælo descendit, qui vocum consonantias omnes noverit, quique proportionum inductiones omnes invenerit. Attamen dicunt artem esse consummatissimam, & quæ omnes amplectatur disciplinas, nec sine universa disciplina tractari possit, etiam divinationis vim illi tribuentes, qua corporis habitudines, animique affectus & mores hominum per ipsam judicentur, sed & dicunt artem esse infinitam, nec ullo ingenio exhauriri posse, sed in dies illam pro cujusque captu novos dare modulos. Proptereaque non male Anaxilas: Musica per Deos, inquit, perinde atque Libya semper quotannis novam quampiam feram parit. Hanc Athanasius ob vanitatem suam interdixit Ecclesiis, sed Ambrosius cæremoniarum, & pompæ appetentior, Ecclesiis instituit canendi & psallendi usum. Augustinus vero in medio hærens, inde sibi haud non difficile dubium ortum esse in confessionibus suis meminit: hodie vero tanta in Ecclesiis Musicæ licentia est, ut etiam una cum missæ ipsius canone,

none, obscœnæque cantiunculæ, interim in organis pares vices habeant, ipsaque divina officia sacra & orationum preces conductis magno ære lascivis musicis, non ad audientium intelligentiam, non ad spiritus elevationem: sed ad fornicariam pruriginem: non humanis vocibus, sed belluinis strepitibus cantillant, dum hinniunt discantum pueri, mugiunt alii tenorem, alii latrant contra punctum, alii boant altum, alii frendent bassum, faciuntque ut sonorum plurimum quidem audiatur, verborum & orationis intelligatur nihil, sed auribus pariter & animo judicii subtrahitur authoritas.

CAPUT XVIII.

De Saltationibus & Choreis.

AD Musicam spectat etiam saltationum, sive Chorearum artificium, puellis amatoribusque longe gravissimum, & quod magna cura discunt, & in medias noctes sine satietate pertrahunt, summaque diligentia observant, ut ad lyræ tympanique ac tibiarum numeros, compositis gestibus, moderatisque incessibus saltent, ac rem omnium stultissimam & insania quadam haud absimilem prudentissime, ut putant scientissimeque peragant, quam nisi tibiarum concentus temperaret, & (ut dicitur) vanitas vanitatem commendaret, nullum choreis spectaculum ridiculum ac inconditum magis: hæc laxamen petulantiæ, amica sceleris, incitamen libidinis, hostis pudicitiæ, ac laudis probis omnibus indignus: sæpe ibi matrona, ut ait Petrarcha, diu servatum decus perdidit: sæpe infœlix virguncula ibi didicit, quod melius ignorasset, multarum ibi fama periit, pudorque. Multæ inde domum impudicæ, plures ambiguæ rediere, castior autem nulla, pudicitiam choræis sæpe stratam, semperque impulsam oppugnatamque videmus, laudarunt tamen hanc nonnulli Græcorum scriptores, sicut pleraque alia fœda ac perniciosa ipsaque saltationum exordia è summis cælis, è stellarum siderumque lationibus, eo-

rumque gressu & regressu complexu ac ordine tanquam harmonica quadam cælestium chorea, una cum mundi generatione divinitus prodiisse dicunt. Alii inventum esse Satyrum Bacchum quoque hac arte Thyrrhenos, Indos, & Lydos bellicosissimos populos devicisse ajunt. Hinc tandem saltatio ipsa in religionem relata est, & à Corybantis in Phrygia, à Curetis in Creta abs dea Rhea fieri jussa est, & in Delo nulla sacra peragebantur, cui saltatio non fuisset adhibita, nec ullæ unquam celebratæ festivitates & cæremoniæ citra saltationem. Indorum quoque Brachmanni mane & vespere ad Solem conversi, saltantes illum venerabantur. Apud Æthiopas etiam & Ægyptios, & Thraces, & Schytas saltatio inter sacrorum cæremonias habita est, quippe quæ ab Orpheo & Musæo optimis saltatoribus constituta fuisset. Erant etiam apud Romanos sacerdotes Salii, qui in honorem Martis saltabant, Lacedæmonii Græcorum præstantissimi cum è Castore & Polluce saltare perdidicissent, omnia saltationibus peragere soliti sunt. In Thessalia tanto in precio habita est, ut populi præsides & antesignani præsaltatorum nomine honorarentur. Ipse vero Socrates vir omnium sapientissimus ab oraculo judicatus, illam jam natu grandior discere non erubuit, quin & summis laudibus extulit, & inter serias disciplinas numeravit, visaque illi res gravior, quam ut de ea recte pronunciari possit, quæ tota divina cum mundi generatione nata esset & cum amore Deo vetustissimo in lucem prodierit. Sed quid mirum sic à Græcis philosophari, qui adulteria, qui stupra, qui parricidia, denique nullum non facinus in deos referunt authores: Complures de saltatione libros scripserunt, qui omnia genera ejus & species, numerosque comprehenderunt, earundemque nomina percensuerunt, & ejusmodi unaquæque illarum esset à quo authore inventa: quare de illis plura dicere supersedeo, Romani veteres viri prudentia & authoritate graves saltationes omnes repudiarunt, nec ulla penes eos honesta matrona saltasse laudatur. Hinc Sallust. improperat Semproniæ, quod can-

cantasset saltassetque doctius, quam conveniret probæ: quin & Gabinio viro consulari, atque Marco Cælio nimia saltandi peritia probro data est, & M. Cato, L. Murenæ quod in Asia saltasset pro crimine objecit: cui patrocinatus Cicero, id ut recte factum defendere non est ausus, sed constanter factum pernegavit. Nemo, inquiens, saltat sobrius, ni forte insaniat, neque in solitudine, neq; in convivio moderato atque honesto, intempestivi convivii, immoderati joci, turpium deliciarum comes est extrema saltatio. Itaque saltationem necesse est omnium vitiorum esse postremum: neq; vero facile dictu, quæ mala hic visus hauriunt & auditus, quæ pariant colloquia & tactus. Saltatur inconditis gestibus & monstroso pedum strepitu, ad molles pulsationes, ad lascivas cantilenas, ad obscena carmina, contrectantur puellæ & matronæ impudicis manibus & basiis, meretriciisque complexibus: & quæ abscondit natura, velavit modestia, ipsa lascivia tunc sæpe nudatur, & ludi tegmine obducitur scelus. Exercitum profecto non è cælis exortum, sed à malis dæmonibus excogitatum in injuriam divinitatis, quando populus Israël erexit sibi vitulum in deserto, cui cum sacrificassent, cœperunt edere & bibere, & postea surrexerunt ludere, & cantātes saltabant in chorum. Hæc de chorearum saltationibus satis.

CAPUT. XIX.

De Gladiatoria.

NEque tamen me præterit hoc loci esse adhuc alia pleraque saltationum genera à priscis scriptoribus celebrata, quorum maxima pars hodie obsoleta est, pars adhuc in usu est, ut saltatio armata, gladiatoriæ, chironomiæ ac militiæ accommoda, tragicum profecto artificium quo hominem innoxium occidere ludus est: ac lethale vulnus excepisse paulo cunctantius summa infamia. Execrandum omnibus artificium: cujus stultitiæ juxta est impietas, & omnia ejusmodi saltationum genera, ut sunt vanitatis & impudentiæ plena non tam vituperanda sunt, quam execranda,

eo quod non aliud doceant quam mirificos quosdam ritus, quomodo insanire oporteat.

CAPUT XX.

De Histrionica.

HIstrionica autem saltatio imitationis & demonstrationis artificium est, res mente conceptas decenti gesticulatione explicans: tam clare & perspicue mores & affectus omnes repræsentans, ut spectator omnis histrionem quamvis nihil loquentem, ex pluribus moribus & gesticulationibus clare intelligat. Tantum præstat histrionica, ut nullis prorsus sit opus interpretibus, tam apte enim senem, puerum, mulierem, servum, ancillam, temulentum, iracundum, omniumque personarum, differentias & affectus jucunda gesticulatione repræsentat, ut etiam è longinquo spectator non audiens fabulam, ex sola histrionis saltatione illius intelligat argumentum. Hinc histriones non parum in pretio habitos legimus, constatque referente Macrobio, Ciceronem cum Roscio histrione, qui etiam Syllæ dictatori charissimus fuit, contendere solitum, utrum ille sæpius eandem sententiam variis gestibus efficeret, an ipse per eloquentiæ copiam sermone diverso pronunciaret, quæ res Roscium induxit ut librum conscriberet, in quo eloquentiam compararet cum histrionica. Verum Massiliensium civitas, teste Valerio, tantæ gravitatis custos extitit, ut nullum aditum histrionibus daret, nec minus quia eorum argumenta magna ex parte stuprorum continent actus, ne talia spectandi consuetudo, imitandi etiam licentiam faceret. Proinde vero exercere histrionicam non solum turpis & scelesta occupatio est, sed etiam conspicere & delectari flagitiosum: siquidem & lascivientis animi oblectatio cadit in crimen. Nullum denique nomen olim fuit infamius quam histrionum, ac legibus ipsis arcebantur ab honoribus, quicunque fabulam saltassent in theatro.

CAPUT XXI.

De Rhetorismo.

ERat & saltatio Rhetorica, histrionicæ non dissimilis, sed remissior, quam Socrates, Plato, Cicero, Quint. ac Stoicorum plurimi, admodum utilem, ac oratori per quam necessariam arbitrati sunt: quatenus apto quodam corporis gestu, vultus & corporis composita adformatione constat: tum vigore oculorum, pondere vultus, accommodatoque singulis verbis ac sententiis sono vocis cum efficaci corporis motu ad ea quæ exprimuntur, sed gesticulatione tenus. Hæc autem saltatoria sive histrionica rhetorica, porro apud quosque oratores tandem exulare cœpit, admonente Tiberium Augusto, ut ore, non digitis loqueretur, & jam in totum sublata est duntaxat à scenicis aliquot fraterculis adhuc colitur (quamvis olim ab Ecclesia histriones etiam sacro Communionis sacramento illis denegato depulsi essent) quos hodie aliquos videmus mira vocum contentione, vultu multiformi, oculo vago & petulanti, jactatis brachiis, saltantibus pedibus, lascivientibus lumbis ac variis moribus, inversionibus, circumductionibus, resupinationibus, saltibus, gesticulante toto corpore, animi videlicet mobilitate ipsum secum volvente, populares conciones ad plebem à suggesto proclamare: memores fortassis Demosthenis sententiæ, qui (ut est apud Val.) interrogatus quidnam esset in dicendo efficacissimum, respondit, hypocrisin: iterum, deinde & tertio interrogatus; idem dixit ac pene totam dicendi vim huic deberi, sed ne à mathesi longius progrediamur, ad Geometriam nunc properemus.

CAPUT XXII.

De Geometria.

IPsa Geometria quam Philo Iudæus principem & matrem omnium disciplinarum appellat, hanc præ

cæteris diſciplinis laudem habet, quod quum inter omnium ferme diſciplinarum ſectas magna & innumera ſunt certamina, geometræ omnes undique ſibi conſonant: nec aliqua unquam de illa inter ipſos eſt contentio, niſi quod de punctis, de lineis, de ſuperficiebus adhuc diſputant, ſintne hæc diviſibilia aut indiviſibilia, cæterum non diſcrepant ab invicem, nec doctrina nec traditione, ſed quiſque alterum novis vel ſubtilioribus inventis, & quæ nunquam quiſquam excogitavit, nititur ſuperare. Nullus tamen Geometra adhuc circuli veram quadraturam invenit, nec coſtæ, æqualem lineam dedit: licet Archimedes Syracuſanus, hæc ſe quondam inveniſſe putabat, & multi poſteri uſque in hæc tempora idipſum, ſed fruſtra quodam modo conati ſunt, licet proxima dixiſſe videantur. Ea tamen eſt eorum ambitio, ut priorum traditionibus nunquam acquieſcant, ſed in talibus amplius aliquid quam magiſtri eorum invenire putantes, ſeipſos in tantam inſaniam agunt quam univerſæ terræ elleborum non ſufficiat expurgare ab ipſa Geometria ultra hoc, quod lineamenta, formas, intervalla, magnitudines, corpora, dimenſiones atque pondera rimatur: dependet quæcunq; organica ingenioſa opificia artificioſaque inſtrumenta magantia, machanopocetica, polioretica, tam bellorum quam architecturæ, cæterorumq; uſibus accommoda, ut arietes, teſtudines, cuniculi, catapultæ, ſcorpiones, exoſtræ ſambucæ, ſcalæ, tolleones, turres, ambulatoriæ, heliopoles, naves, triremes, pontes, molæ. Item bigæ trigæ quadrigæ, trocleæ, ciclocleæ, rotæ, vectes, & quibuſcunque immania pondera vi minima trahuntur aut attolluntur. Præterea quæcunque aut pondere, aut aqua, aut ſpiritu, aut nervis & funiculis conſtant, ſicut horologia, quæ pondere gradiuntur, & quæ ventorum impulſu reſonant organa, etiam quæcunque hydrauſica & ſpiriſtica inſtrumenta, & quæ ex his etiam non niſi ad voluptatem admirationemque fabricata ſunt, ut pilæ ſponte ſaltantes, lucernæ ſuas ſibi producentes ſtupas, & oſcula ſeu cucurbitæ ſponte ignem ſufflantes, & quale Politianus narrat

narrat animal, quod dum ſecatur in menſa, bibit interim, viventiſque repræſentat motus atque voces. Cujuſmodi forte artificio narrat Mercurius Ægyptios Deorum confinxiſſe ſimulachra, ut articulatam promerent vocem atque progrederentur. Ille etiam Architas Tarentinus ligneam columbam ſic Geometricis rationibus conſtruxit, ut ſurgeret in altum & volitaret. Jam vero & Archimedes primus æneum cælum tanto artis opificio fabricaſſe legitur, ut inibi Planetarum omnium motus planiſſime deprehenderentur, ſimulque ſingularum cæleſtium ſphærarum vertigines, cujuſmodi etiam proximis his diebus fabricatum vidimus. Ex hac arte ſimul prodeunt tormentorum varia genera & bombardæ cæteraque inſtrumenta ignivoma, de quibus ego nuper ſub titulo pyrographia ſpecialem librum compoſui, cujus nunc tandem pœnitet, quum nihil niſi pernicioſiſſimum magiſterium doceat. Denique quicquid artificii eſt in pictura, in Coſmimetria, in agricultura, in arte bellica, in fuſoria, in plaſtica, in ſtatuaria, in fabrili, in architectura, in metallica, totum hoc vel potiſſimum à Geometria eſt.

CAPUT. XXIII.

De Optica vel Perſpectiva.

A Geometria itaque proxima eſt Optica, quam vocant perſpectivam: deinde coſmimetria atque architectura. Perſpectiva autem ſive optica hæc triplicem videndi rationem, directam, reflexam, refractamque pertractat: quid lux, quid umbræ, quid intervalla, edocet: cauſaſque viſibilium, quæ per intervalla falſa videntur deprehendit, radiorumque projectiones inquirit, per unum ſeu plura perſpicua ſuper diverſas corporum figuras: tum umbrarum & lucis figurationis, atque quæ rebus, quæ viſui, quæ medio accidant, atque quomodo res & viſio ex medii diverſitate vario modo afficiantur, commonſtrat. De ratione autem videndi variæ & diſſonæ opiniones

ſunt. Nam Plato ſecundum conclaritatem viſum fieri arbitratur, videlicet ea quæ ex oculis eſt, luce defluente ad unum extrinſecum aërem, ea quæ à corporibus eſt luce obviam relatam: ea vero quæ circa aërem medium eſt, facile effuſibili vertibilique coëxtenſæ igniformi viſus virtuti. Galenus concorditer ſentit cum Platone: verum Hipparchus ait, radios ab oculis extenſos uſque ad corpora ea, quaſi palpitatione quadam tangentes, ſuſceptionem eorum ad viſum reddere. Epicurei autem ſimulacra eorum quæ apparent, ſeſe oculis ingerere affirmant. Ariſtoteles autem ſimulachra non quidem corpora, ſed ſecundum qualitatem per alterationem aëris, quæ in circuitu eſt, à viſibilibus uſque ad viſum devenire cenſet. Porphyrius vero neque radios, neque ſimulachra, neque aliud quicquam videndi cauſam: ſed animam ipſam ſeipſam cognoſcentem viſibilem, & quæ una eſt omnium, ſeipſam in omnium, ſeipſam in omnibus quæ ſunt, cognoſcere. Verum Geometræ & optici Hipparcho quodammodo accedentes conos quoſdam ex coincidentia radiorum factos ſubſcribunt, qui per oculos emittuntur: unde multa ſimul viſibilia comprehendere viſum, ſed illa certiſſima, ubicunque radii coinciderunt. Sed enim Alchindus de aſpectibus omnino docet aliud, verum Auguſtino videtur, animæ potentiam in oculo aliquid efficere, quod à ſapientiæ ſtudioſis necdum ſit perveſtigatum. Hæc itaque ſcientia ad deprehendendum cœleſtium corporum varietatem, diſtantiam, magnitudinem, motum, eorumque reflexiones & refractiones permultum conducit, architecturæ etiam in metiendis ædificiis inſeruit. Proxime tamen pingendi artificio, atque ſpeculorum fabricæ plurimum confert ornamenti, ut ſine ipſa hæ artes perfici non poſſint. Monſtrat enim qua ratione nec abnumera, nec deformia fingamus in imaginibus quæ cernuntur intervallorum & altitudinum cauſa.

CAPVT. XXIV.

De Pictura.

Pictura itaque ars est monstrosa, sed imitatione rerum naturalium accuratissima lineamentorum descriptione, & colorum debita appositione constans. hæc olim in tanto pretio fuit, ut primum gradum liberalium artium obtineret. Ipsa vero non minus libera est atque poësis, sicut bene cecinit Flaccus:

Pictoribus atque Poëtis.
Quælibet audendi semper fuit æqua potestas.

Dicitur enim pictura non aliud quam Poësis tacens: poësis vero pictura loquens: tam sunt sibi invicem affines. Nam sicut Poëtæ, sic pictores historias & fabulas fingunt, omniumque rerum imagines, lumen, splendorem, umbras, eminentias, depressiones exprimunt. Illud præterea ex ipsa optica habet pictura, ut visum decipiat, ac in una imagine variato situ, plures species intuentium oculis obfundat: & quo statuaria pertingere non potest, ipsa pervenit: pingit ignem, radios, lumen, tonitrua, fulmina, fulgura, occasum, auroram, crepusculum, nebulas, hominisque affectus, sensus animi ac pene vocem ipsam exprimit, & mentitis dimensionibus, commensurationibus, quæ non sunt tanquam ea quæ sunt, aut quæ non ita sunt, ita tamen videri facit. Quemadmodum de Zuci & Parrhasio pictore narrant historici: qui quum de artis prærogativa venissent in certamen, & prior detulisset vuas pictas tanta similitudine, ut aves advolarent: alter detulit pictum velum, sic veritatem mentiens, ut ille avium judicio tumens postularet, deducto velo, ostendi picturam: tandem agnito errore, coactus est illi palmam deferre, quum ipse aves fefellisset, Parrhasius vero artificem. Et narrat Plinius in ludis Claudii fuisse picturæ admirationem, quum ad regularum similitudinem, corvi decepti imagine advolarunt. Iam vero & celebri Triumviratu, narrante Plinio, experimento compertum

tum est, avium cantus depicto dracone cohibitos. Habet insuper hoc pictura, ut in omnibus suis operibus plus semper intelligatur, dijudiceturque, quam conspiciatur: sicut diligentissime hæc scrutatus est Plutarchus in suis Iconibus, quumque ars summa sit, ingenium tamen ultra artem est.

CAPUT XXV.

De Statuaria & Plastica.

PIcturam comitatur statuaria & plastica, fusoria & criptica, importuni ingenii artificia, quæ tamen etiam sub architectura comprehendi possunt. Statuaria ex lapide, ligno, ebore, rerum idola fabrica: eademque ex gleba fingit plastes. Ars autem fusoria hæc in proplaste, ex ære aliisque metallis exprimit. Cripticus vero lapidibus & gemmis insculpit. Scripsit de istis è recentioribus Pomponius Gauricus, verum omnes hæ artes pariter cum pictura ad ostentationem & libidinem superstitionemque à malis puto dæmonibus repertæ sunt, cujus artifices fuerunt, qui primi, juxta verba Pauli, commutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum & serpentum, qui contra divinum præceptum vetans idolum sculptile & similitudinem, tam eorum quæ in cælo sursum, quam quæ in terra deorsum, ferri, odiosissimam Deo idololatriam introduxerunt, de quibus ait Sapiens: Idolum ipsum maledictum est: & qui fecit illud, & quod factum est, tormenta patientur. Vanitas enim hominum, ut ait idem, invenit artes istas, in tentationem animæ hominum, & in decipulam insipientium: & adinventio illarum corruptio vitæ est. Nihilominus tamen nos Christiani præ cæteris gentibus sic desipimus, in hanc vitæ & morum corruptelam, ut ubique in atriis, in domibus, in cubiculis tenere non pudeat, quo lascivis imaginibus nostræ matronæ filiæque ad lasciviam invitentur: quin etiam hæc in templa, in sacella, in aras Dei, magnis venerationibus traducimus, non

absque idololatriæ periculo, sed hoc latius in religione disputabimus. Verum inesse picturis atque statuis non contemnandam autoritatem, ego olim in Italia didici: nam cum fratres Augustiniani cum Canonicis regularibus coram Romano Pontifice de B. Augustini habitu, videlicet nigramne ille stolam super alba tunica, an candidam super nigra induisset, pertinaciter litigarent: atque ex Scripturis, quod ad hanc litem dirimendam faceret, nihil compertum haberetur, visum fuit Romanis judicibus rem omnem ad pictores & statuarios delegare, ut quod illi ex vetustis picturis atque statuis adsererent, sententiæ haberet vigorem. Hoc exemplo confirmatus ego, cum aliquando indefatigata diligentia monachalis cucullæ originem investigarem, nec quicquam inde ex Scripturis invenire potuissem, tandem ad pictores me contuli, atque in istis fratrum procœstriis atque porticibus, ubi utriusque Testamenti historiæ ut plurimum depictæ cernuntur, rem perquisivi. Cumque in toto veteri Testamento, nullum ex Patriarchis, neque ex Sacerdotibus, neque ex Prophetis, neque ex Levitis, neque Heliam ipsum, quem licet Carmelitæ sibi faciunt Patronum, invenissem cucullatum, novum Testamentum adgressus, inveni illic Zachariam, Simeonem, Ioannem Baptistam, Ioseph, Christum, Apostolos, Discipulos, Scribas, Pharisæos, Pontifices, Annam, Caypham, Herodem, Pilatum & plerosque alios, nullam uspiam conspexi cucullam: rursusque ab initio omnia & singula diligenter examinans, mox in ipsa fronte historiæ sese offert cucullatus diabolus, ille videlicet, qui erat Christum tentans in deserto. Gavisus sum plurimum reperisse me in picturis, quod hactenus nequivi in literis, diabolum scilicet fuisse primum cucullæ authorem, à quo deinceps puto cæteri monachi & fratres hanc sub diversis coloribus mutuarunt, aut forte veluti hæreditario sibi relictam acceperunt.

CAPVT XXVI.

De Specularia.

SED nunc ad Opticam revertamur, quæ etiam speculorum artificio plurimo est adjumento, omnium illorum affectiones & imposturas indicans: quorum experimenta patent in variis speculorum generibus, ut sunt cava, convexa, plana, columnaria, pyramidalia, turbinalia, gibbosa, orbicularia, angularia, inversa, eversa, regularia, irregularia, solida, perspicua. Sic legimus, narrante id Cælio, in antiquis lectionibus. Augusti temporibus, Hostium virum quendam, sed obscœnitatis facile principem fecisse ejus notæ specula, quæ imagines longe majores redderent, ut digitus brachii mensuram & longitudine & crassitudine excederet. Fit quoque speculum, in quo quis alterius videt imaginem, non suam. Et aliud quod in certo loco positum, nihil imaginetur: aliorsum vero translatũ facit imagines. Item quod universas reddat imagines, & quod unius rei plures reddat imagines. Et aliud quod contra aliorum speculorum morem dextrum reddit dextro, & sinistrum sinistro. Et fiunt specula comburentia anterius & posterius, atque aliud, quod susceptam imaginem non intra se repræsentat, sed remotius extra se in aëra rejicit, ibique tanquam aëreum simulachrum apparere facit, ignemque collectis in se Solis radiis per remota sparta in quodcunque combustibile potenter incutit, & ejusmodi plura, qualia vidimus aliquando, & fabricare novimus. Habent etiam perspicua specula suas imposturas, videlicet, ut rem magnam apparere faciant paruam: & contra, quæ minima sunt apparere magna: & quæ remota sunt, propinqua: aut quæ propinqua sunt, videantur remota, quæ infra pedes sursum, & quæ supra nos sunt hæc infima, aliove situ sese conspectui nostro offerant. Sunt & per quæ una res videtur plures & alia, quæ res ipsas diversis coloribus, ut in Iride aut sub diversis dissimilibusque figuris decepto visu repræsentant, & iis similia. Et novi ego fabricare

care ſpecula, in quibus lucente Sole, omnia quæcunque illius radiis illuſtrantur per remotiſſima ſpatia: puta trium aut quatuor milliarium, pleniſſime conſpiciuntur. Eſt & illud in planis ſpeculis mirandum, ut quanto minora ſunt pro eorum modulo, rem repræſentent ſeipſa minorem: quantumcunque autem maxima, nunquam tamen rem ipſam, ſe ipſa reddent majorem, quod conſiderans Auguſtinus ad Nibridium ſcribens, aliquid occultum illic latere putat, atque tandem omnia vana & ſupervacua ſunt, nec niſi ad oſtentationem & otioſam delectationem adinventa. Scripſerunt de ſpeculis, cum Græci tum Latini perplures: præſtat autem omnibus unus Vitellius.

CAPUT XXVII.

De Coſmimetria.

DEinceps nunc Coſmimetriam paucis diſcutiamus, atque hæc in Coſmographiam & Geographiam dividitur, utraque orbem menſurat atque diſtinguit, ſed prior juxta cæleſtium rationem, ex illorum diſtinctione, terrarum & locorum illis ſubjectorum ſitus, per graduum & munitorum menſuras commenſurat, rationeſque climatum dierumque & noctium diſcrimina, ventorum cardines, ſiderum varios exortus, polorum elevationes, parallelos & meridianos, gnomonum umbras, & quæ adhæc reliqua ſunt, ad ſingula loca Mathematicis rationibus edocet. Altera vero nulla adhibita cæleſtium ratione, orbem per ſtadia & milliaria menſurat ac per montes, ſylvas, lacus, flumina, maria & littora diſtinguit, genteſque ac populos, regna, provincias, civitates, portus & quæ inter cætera memorabilia ſunt, commonſtrat.

Ac patrios omnes cultus, habituſque locorum.
Et quid quæque ferat regio, & quid ferre recuſet.

Explicat. Ac imitatione quadam picturæ, juxta Geometriæ & perſpectivæ rationes orbem omnem in globo vel plana tabula effingit.

Pingens

Pingens in parvo, totum volumine mundum.

Sub iis generibus quidam chorographiam numerant, quæ partialia quædam loca seorsum explorando, perfectiore insuper & quasi consummata effigie depingit.

Ornatu vario partes distincta per omnes,
Vitibus & sylvis pratorum fontibus agris.
Aequora quæque rigant humentia flumina, corpus,
Inque humiles premitur valles, ubi surgit in altum.
Verticibus celsis tollens ad sydera montes.

Hæc omnia, & quæ antea diximus, ipsa nobis Cosmimetria pollicetur. Sed qui nos illam docturi sunt authores, inter se tantum non una discordia pugnant de limitibus, longitudinibus, latitudinibus, magnitudinibus, mensuris, distantiis, climatibus, eorundem habitudinibus admodum à se invicem discrepantes. Quæ aliter Eratosthenes, aliter Strabo, aliter Marinus, aliter Ptolemæus, aliter Dionysius, aliter juniores distinxêre. Nec de terræ umbilico inter eos convenit, quem Ptolemęus sub æquinoctiali circulo collocat, Strabo Parnasum Græcię montem credidit, cui assentiunt Plutarchus & Lactantius Grammaticus, putantes illum cataclysmi tempore, aquarum cœlique fuisse discrimen. Quemadmodum de hoc canit Lucanus;

Hoc solum fluctu terras mergente cacumen.
Emicuit, ponteque fuit discrimen & astris.

Quod si hæc ratio ad renunciandum satis est, erit umbilicus terræ, non in Parnaso Græciæ, sed in Gordico Armeniæ monte: qui, teste Beroso, primus à diluvio emicans, arcam Noë excepit. Alii alia adferunt, & quomodo Aquilarum volatu medium terra inventum sit. Sunt etiam & Theologi, qui faciem suam in hanc messem mittentes, Hierosolymam medium terræ esse volunt, quia scriptum sit per Prophetam: Deus operatus est salutem in medio terræ. Accedunt ad hanc censu-

censuram Lucretius, Lactantius & Augustinus, qui Antipodas tam constanter negarunt. Atque illi insuper qui extra Europam, Asiam, Aphricam alium habitabilem orbem inficiarunt, quæ tamen Hispanorum Lusitanorumque navigationibus, posteris nobis secus comperta sunt, qui etiam totam sub Zodiaco Zonam contra poëtarum nugas ac Aristotelis falsam opinionem habitatam monstrarunt. Alios præterea Geographorum plerosque errores, superius inter historicos recitavimus. Verum hæc ars dum terram immensam, & inscrutabilia maria, insularumque & regionum omnium situs, limites & insignia, ac innumerabilium pariter gentium ignotas origines, ritus, mores, discrimina nos docere conatur, nullum alium fructum inde percipimus, nisi quod aliena avidius scrutamur, nos ipsos discimus ignorare. Et, ut ait Augustinus in Confessionibus: Eunt homines admirari alta montium, & ingentes fluctus maris, & latissimos lapsus fluminum, & Oceani ambitum, & gyros syderum, & relinquunt seipsos. Plinius quoque insaniam esse dicit, metiri terram, quam dum metimur, sæpissime mensuram egredimur.

CAPVT XXVIII.

De Architectura.

ARchitectura autem non dubium, quia permultum commodi ornatusque adferat, & publicis & privatis ædificiis: hæc parietes & tecta, pistrinas, & vehicula, pontes & naves, phana, templa, delubra, mœnia, turres, & omnis generis machinas (quibus res hominum tam plublicæ quam privatæ tuentur ornanturque) nobis largitur, disciplina alioqui pernecessaria & honesta, si non admodum fascinaret mortalium animos, ut nemo ferme reperiatur (modo facultates non desint) qui non totus cupiat etiam bene constructis semper aliquid coædificare. Quo insatiabili ædificandi studio desiderioque effectum est, ut hujus rei nullus statutus sit modus, neque finis, hinc ab-

abſciſſæ rupes, completæ valles, acti in planum montes, perfoſſa ſaxa, & adaperta maris promontoria, excauata terræ viſcera, deducta flumina, juncta maribus maria, exhauſti lacus, exiccatæ plaudes, coërcita æquora, ſcrutataque maris profunda, factæ novæ inſulæ, rurſuſque aliæ reſtitutæ continenti. Quæ omnia & his plura, cum natura ipſa pugnant, ſæpe tamen non modicam univerſo orbi commoditatem attulerunt: ſed comparemus his, quæ nulli prorſus alii mortalibus ſunt uſui, quam quod admirandum ſpectandumque, & ut ait Plinius ad otioſam, & ſtultam pecuniæ oſtentationem ingentibus ſumptibus conſtructa ſunt: cujuſmodi ſunt Ægyptiorum, Græcorum, Hetruſcorum, Babyloniorum ac cæteratum aliquot gentium ſuperſtitioſa operum miracula, labyrinthi, Pyramides, obeliſci, coloſſi, mauſolæi, Rapſinatis, Seſoſtris & Amaſis monſtroſæ ſtatuæ atque Sphynx illa miranda, in qua Rex Amaſis conditus putatur. Erat enim ut ait Plinius, à ſaxo naturali elaborata & rubrico, capitis monſtri ambitus per frontem, centum & duos pedes collegit: longitudo centum quadraginta tres. Sed & ſunt his majora, opus Memnonis atque Semiramidis in Bagiſiano Mediæ monte vaſtæ ſtadiorum ſeptem & decem effigies: quæ tamen longe ſuperaſſet, quicunque ille architectus fuit, ſive Steſicrates, ut refert Plutarchus, ſive Democrates, ut refert Vitruvius, qui ex Athos monte Alexandri effigiem facturum ſe pollicebatur, in cujus manu civitas aſſideret, decem millium hominum capax. Adnumeremus iſtis Babylonicam ſpeluncam, cujus baſis (teſte Herodoto) quaque verſus ſtadium adimplevit: atque turrim illam, quæ in profundo mari vitreis cancris ſuper extructa memoratur. Accedunt etiam Gordianæ ædes & arcus triumphales & deorum templa, & præcipue illud Dianæ Epheſiæ per annos ducentos à tota Aſia fabricatum, & quod in Ægypto ad Latonæ templum conſtructum uno lapide ſatellum latum fronte cubitos quadraginta, idipſumque uno etiam lapide contectum, ac Aſſyrii regis Nabuchodonoſor ſtatua ex auro 60. cubitorum magnitu-

gnitudine, quam non adorasse capitale fuit, atque alia cubitorum quatuor ex ingenti Topasio Ægyptiæ Reginæ facta. Huc spectant & nostris divis templa superbissimis fastigiis extructa & in miram altitudinem congesta ingenti saxorum mole, erecta, campanilia multis admodum sacris pecuniis & eleemosynis profusis, quibus multi pauperes Christi vera Dei templa & imagines, interea fame, siti, algore, ægritudine, egestateque periclitantia rectius ædificari & sustentari potuissent deberentque. Cæterum vero quantam perniciem hæc ars sæpissime adferat hominibus, ipsæ hostiles arces bellorumque machinæ, cataphractæ, scorpiones, balistæ, cæteræque subvertendæ mortalium vitæ instrumenta, devictique horum ingenio populi testes sunt. Neque id in terra modo, cum etiam naves, castrorum ac artium instar fabricare docuerit: quibus periculosa maria non tam navigamus quam habitamus: & cum natura sua mille periculis nobis infesta sunt, his navigiis reddimus infestiora, in illis non secus, ac in solida terra latrocinantes, bellaque gerentes. Scripserunt de architectura primus Agatarchus Atheniensis, postea Democritus & Anaxagoras, deinde Silenus, Archimenides, Aristoteles, Theophrastus, Cato, Varro, Plinius, demum Vitruvius, Nigrigentus: ex recentioribus autem Leo Baptista, frater Lucas, Albertus Durerus.

CAPVT XXIX.

De Metallaria.

ARchitecturæ quoque subest ars metallica, ars revera non modici ingenii, Primum siquidem ex telluris montiumque superficie, quæ quoquo loco venæ intus sitæ sint, quæ illarum extensiones, exitus, fibræ cognoscere docet, & quomodo excavatis terræ visceribus montium moles substruendæ sunt, de quibus scripsit apud veteres Strato, Lampsacenus librum, quem de Machinis metallicis intitulavit. Porro quemadmodum ex erutis minerarum lapidibus, ignis liquamine pura metalla excoquantur, eaque si mixta sunt,

ſunt, à ſe invicem diſcernantur, aut nulli, aut pauciſſimi hactenus integre tradiderunt forte, quod ars hæc veluti mechanica & ſervilis, à doctis quibuſcunque & liberis ingenii deſpecta ſit. Verum cum ego ante aliquot annos à Cæſarea Majeſtate aliquot mineris præfectus eſſem, omnia quantum potui, indagatus, cœpi de illis ſpecialem librum ſcribere, quem adhuc uſque in manibus habeo, continuo pro majore rerum notitia adaugens & corrigens, ſperans me, quod tum ad metallorum inventionem, tum cognitionem, tum venarum examinationem & conflationem, montiumque ſubſtructionem, & tractoriarum machinarum, cæterarumque artificia hactenus incognita pertineat nihil omiſſurum. Hac arte omnes humanæ conſtant opes, quarum avaritiæ tanta mortales libido invaſit, ut vivi ad inferos uſque penetrent, & magna naturæ ruina in ſepibus manium quærant divitias, ut canit Ovidius: Itum eſt in viſcera terræ.

Quaſque recondiderat, ſtigiiſque admoverat umbris.
Effodiuntur opes, irritamenta malorum.
Iamque nocens ferrum, ferroque nocentius aurum,
Prodierat, cujus diraque cupidine tandem.
Omne nefas, fugere pudor, verumque fideſque,
In quorum ſubiere locum fraudeſque dolique.
Inſidiæque, & vis & amor ſceleratus habendi.

Et ut alius Poëta inquit:

Auro pulſa fides, auro venalia jura.

Peſſimum igitur vitæ ſcelus invenit, quicunque primus aurifodinas, cæteraſque metallorum venas repperit, & (ut ait Plinius) tanto nocentiores fecerunt illi terras, ut non minus temerarii ſint, quam qui è profundo maris petunt margaritas. Inventum autem multis quidem ſed diſſonantibus hiſtoriographis attribuitur. Præcipue vero plumbum in inſulis, quæ Caſſiterides dicuntur contra Celtiberiam ſitis, primo inventum tradunt: æs autem in Cypro, ferrum in Creta, ſed aurum & argentum apud Pangæum Thraciæ montem: demum

demum orbem omnem infecerunt. Soli Schytæ, vt refert Solinus, usum auri & argenti damnarunt, in æternum sese à publica avaritia abdicantes. De auri superfluitate apud Romanos olim veteri interdicto cautum erat, eratque lex censoria victimaliarum aurifodinæ, qua, ut ait Plinius, in Vercellensi agro cavebatur, ne plus quinque hominum publicani haberent. Atque utinam homines eo studio ferrentur in cœlum, quo scrutantur terræ viscera, sola divitiarum vena allecti, quæ beatum hominem adeo facere non possunt, ut multos admodum, idque non raro pœniteat insumptæ operæ.

CAPVV. XXX.

De Astronomia.

SVpremo jam loco sese offert astrologia, quæ & astronomia, tota prorsus fallax poëtarumque fabulamentis multo nugacior, cujus magistri audaces profecto homines, & prodigiorum auctores, impia curiositate, pro eorum libro supra humanam sortem (tanquam Basilides hæretici Abraxas) fabricant orbes, cælorum siderum mensuras, motus, figuras, imagines, numeros, concentusque, tanquam nuper è cælis delapsi, ac in illis aliquandiu versati depingunt: quibus omnia fiare ac fieri, atque sciri posse arbitrantur, de iis ipsis tamen admodum inter se diffidentes contrarii & adhuc pugnantes, ut cum Plinio dicere non dubitem hujus artis inconstantiā palam arguere, ipsam esse nullam: cum de ejus etiam principiis aliter sentiant Indi, aliter Chaldæi, aliter Ægyptii, aliter Mauri, aliter Iudæi, aliter Arabes, aliter Græci, aliter Latini, aliter antiqui, aliter recentiores. Nam de numero sphærarum tractantes, Plato, Proclus, Aristot. Averroës ac omnes ferme ante Alphonsum astrologi, præter paucos octo duntaxat sphæras numerarunt. Hermeten tamen & aliquot Babylonios, dicunt Averroës & Rabbi Isaac novum orbem posuisse, cui opinioni adhæret Azarcheles Maurus: atque Tebith, & idem doctus Rabbi Isaac, & Alpetragus: quibus adstipulatur Albertus Teutonicus

suo

ſuo ævo, neſcio quo facinore magnus, & omnes qui motum acceſſus & receſſus probaverunt. Iuniores autem aſtrologi nunc decem orbes cenſent, quos ipſe Albertus etiam Ptolemæum tenuiſſe putat: Averros quoque novem illum cenſere arbitratus, cum tamen reveta non plures octo adfirmet Ptolomæus. Sed & Alphontius ſecutus aliquando judicium Rabbi Iſaac, cognomento Bazam, novem ſphæras tenuit: ſed poſt quatuor annos ab editione tabularum ſuarum, adhærens ſententiis Albuhaſſen Mauri atque Albategni, ſeſe revocavit ad octo. Ipſe etiam Rabbi, Abraam Avenazra, & Rabbi Levi, ac Rabbi Abraam Zacutus, nullum orbem mobilem ſupra octavum eſſe autumant, ſed & de motu octavi orbis, ac ſtellarum fixarum admodum inter ſe variant. Chaldæi enim atque Ægyptii illum unica duntaxat latione ferri adfirmant, quibus aſſentiunt Alpetragus, & ex recentioribus Alexander Aquilinus, cæteri autem Aſtronomi ab Hipparcho ad noſtra uſque tempora, illum pluribus motibus circumagi dicunt. Iudæi Talmudiſtæ illi duplicem motum aſſignant. Azarcheles atque Tebith, & Ioannes de monte regio motum trepidationis, quem dicunt acceſſus & receſſus, ſuper parvis circulis circa capita Arietis & Libræ illi adſcripſerunt, ſed in hoc à ſe invicem differentes, quod Aſarcheles ait, caput mobile à fixo non plus decem partibus diſtare poſſe. Tebith autem non plus partibus quatuor cum decem & novem ferme minutiis. Ioannes de regio monte non plus partibus octo, atque idcirco ſtellas fixas non ſemper ad eandem mundi partem vergi, ſed quandoque reverti unde cœperunt arbitrantur, ſed Ptolomæus, Albategni, Rabbi Levi, Avenazre, Zacutus: & inter recentiores Paulus Florentinus, & Auguſtinus Ritius mihi in Italia, ſumma familiaritate devinctus, ſtellas juxta ſignorum ſucceſſiones ſemper & continuo moveri affirmant. Recentiores autem aſtronomi triplicem octavæ ſphæræ motum attribuunt, unum proprium quem trepidationis diximus, qui in ſeptem millibus anorũ ſemel compleatur, alterum quem gyrationis dicunt, à nona ſphæra, cu-

jus

jus circumvolutio non minus quam quadraginta novem millibus annor. finiatur, tertium à decimo orbe, quem vocant motum primi mobilis, ſive motum raptus, ſive diurnum, qui intra diem naturalem ad principium ſuum quotidie revertitur. Præterea qui duplicem motum octavæ ſphæræ attribuerunt, non omnes inter ſe conveniunt, nam recentiores ferme omnes, & qui trepidationis motum admittunt, eam in ſuperiori ſphæra rapi argumentantur: ſed Albategni, Albuhaſſen, Alfraganus, Averroes, Rabbi Levi, Abraam, Zacutus, Auguſtinus, Ritius, motum diurnum, quem alii motum raptus putantur, arbitrantur non eſſe alicujus ſphæræ proprium, ſed à toto fieri cælo. Ipſe etiam Averroes ait, Ptolomæum in libro ſuo (quem narrationum inſcripſit) negare motum gyrationis, & Rabbi Levi ait, illum cum Averroe ſeniſſe motum diurnum fieri à toto cælo. Rurſus nunc de menſura motus octavi orbis, & ſtellarum fixarum non magis conveniunt. Nam Ptolomæus arbitratur, ſtellas fixas moveri in centum annis uno gradu. Albategnius hoc fieri contēdit in ſexaginta ſex annis Ægyptiis, cui adſentiunt Rabbi, Levi Rab. Zacutus, & Alphontius in correctione tabularum ſuarum. Azarcheles Maurus ait, in ſeptuaginta quinque annis uno gradu moveri. Hipparchus in ſeptuaginta & octo: Hebræorum plures, ut Rabbi Ioſue, Moyſes, Maymonus, Rabbi, Avenazra, & poſt illos HayBenrodam in ſeptuaginta annis. Ioannes de Monte Regio in octoginta. Auguſtinus Ritius medium tenet inter opiniones Albategni & Hebræorum, ſentiens ſtellas fixas unam cœli partem non citius, quam ſexaginta ſex, nec tardius quam ſeptuaginta annis moveri: ſed & Rabbi, Abraam Zacuti (ut narrat Ritius) teſtatur ex Indorum traditione, eſſe adhuc in cœlo duas ſtellas ſibi diametraliter oppoſitas, quæ curſum ſuum contra ſignorum ordinem, non niſi in centum & quadraginta quatuor annis compleant. Ipſe etiam Alpetragus arbitratur eſſe adhuc in cælis varios motus hominibus ignotos: quod ſi ita eſt, poſſunt & inibi eſſe ſtellæ, & corpora, quibus motus illi conveniant, quæ

quæ aut cernere homines non possunt, propter exuberantiam altitudinis, aut hactenus nullæ adhuc artes observatione deprehenderunt, cui assentit etiam Phavorinus Philosophus apud Gellium in oratione, adversus Genethliacos. Restat igitur nullum adhuc astronomum è cælis descendisse, qui vel motum aplanes verum certumque nos docere potuerit, nec ipse etiam Martis verus motus hucusque cognitus fuit, quod etiam conqueritur Ioannes de Monte Regio in epistola quadam ad Blanchinum ejusdemque motus errorem etiam quidam Gulielmus de sancto Clodoaldo insignis astrologus in suis observationibus ante ducentos & plures annos scriptum reliquit, nec posteriorum quispiam hunc hactenus correxit. Quin & verum Solis ingressum in puncta æquinoctialia invenire impossibile est, quod Rabbi Levi multis rationibus probat. Sed quid dicemus de postea compertis: quomodo circa illa aberrarunt priores. Nam multi cum Tebith maximam solis declinationem continuo variari arbitrati sunt, cum tamen una semper mensura feratur. Aliter tamen de illa opinatus est Ptolomęus, aliter compertum est per Albaten, Rabbi Levi, Avenazram & Alphonsum. Similiter etiam de motu Solis & anni mensura, aliter illi compertum habent, quam Ptolomæus & Hipparchus tradiderunt. Similiter de motu augis Solis, aliter Ptolomeus, aliter Albatechnius ac cæteri sentiunt. De cæli insuper imaginibus, ac stellarum fixarum considerationibus, aliter Indi, aliter Ægyptii, aliter Chaldęi, aliter Hebræi, aliter Arabes, aliter Timothæus, aliter Arsatilis, aliter Hipparchus, aliter Ptolomæus, aliter recentiores tradiderunt, Transeo hic de cæli principio dextro atque sinistro quem desipiunt narrare, de quibus tamen sanctus Thomas Aquinas, & Albertus Teutonicus superstitiosi Theologi, dum aliquid serio se dicere conarentur, nihil invenire potuerunt quod ostenderent, nec ullus certe invenire poterit unquam. Quin & galaxias hoc est, lacteus circulus quid sit adhuc ab Astrologis ignoratur. Transeo etiam de excentricis, concentricis, epicyclis, retro-

gra-

gradationibus, trepidationibus, accessibus, recessibus, raptibus, cæterisque motibus, & motuum circulis sermonem prorogare, cum omnia hæc non sint, nec Dei, nec naturæ opera, sed Mathematicorum monstra, & fingentium nugæ, à corrupta Philosophia, & Poëtarum fabulis derivata, quibus tamen veluti rebus veris, & à Deo creatis, aut à natura firmatis, non pudet magistros illos tantum attribuere fidei, ut in has nugas veluti causas referant, quæcunque in istis fiunt inferioribus, illosque confictos motus dicunt esse principia omnium motuum inferiorum. Astronomos istos Anaximenis serva non spernendo dicto opportune castigavit, hæc enim consueverat una cum hero Anaximene ambulare: qui cum quodam die sydera inspecturus, domo maturius exivisset, immemor situs loci, dum securius cœlum intuendo explorat astra, in subjectam cecidit foveam, dixitque tunc ancilla: Miror, here, qua ratione, quæ in cœlo sunt præscire existimas, cum quæ sunt ante pedes, nequeas prævidere. Legitur eadem facetia Thales Milesius, ab ancilla Tressa correptus. Haud absimile de illis ait Tullius, inquiens: Astrologi dum cœli scrutantur plagas, quod ante pedes est, nemo eorum spectat. Ego quoque hanc artem à parentibus puer imbibi: deinde non modicum temporis & laboris in ea amisi, tandem didici totam hanc, & omnem, nullo alio fundamento inniti, nisi meris nugis & figmentis imaginationum, tædetque & pœnitet insumptæ olim operæ, cuperemque omnem illius memoriam, usumque expoliare, abjicique jamdudum ex animo, nec reassumerem vnquam, nisi me potentum violentæ preces (qui solent nonnunquam ad indigna artificia etiam magnis, probisque ingeniis abuti) sæpe rursus impingere compellerent, suaderetq; domestica utilitas me aliquando illorum frui debere stultitia, & nugas tantopere cupientibus nugis obsequi: dico quidem nugis, quid enim habet Astrologia, nisi meras Poëtarum nugas, & fabulas, portentosaque quibus cœlum ipsum refertissimum commenti sunt. Neque vero ulli hominum generi, plus inter se convenit, quam

Astro-

Astrologis cum Poëtis, nisi quod de Lucifero & Vespere inter se dissentiunt, Poëtis asserentibus, quo die Lucifer ante Orientem Solem apparuerit, eodem Occidentem solem subsequi, quod eodem die fieri posse Astrologi negant ferme omnes: præter illos, qui Venerem supra Solem locant, quia Stellæ, quæ longe ulteriores sunt nobis, in ortu citius oriri, & in occasu serius recidere videntur. Sed hanc Astrologorum de situ Stellarum sive Planetarum discordiam, nisi nunc recordatus, præteriissem, siquidem non tam Astrologorum, quam Philosophorum est. Nam Plato post Lunam, secundam Sphæram Solis locat, idem faciunt Ægyptii, inter Lunam & Mercurium Solem collocantes. Archimedes autem & Chaldæi Solem in ordine quartum collocant. Anaximander, & Metrodorus, Chius, & Crates Solem omnium supremum constitutum dicunt, post quem Lunam, infra has cæteras errantes, inerrantesque. Xenocrates omnes una eademque in superficie stellas moveri putat. Non minus de Solis & Lunæ, cæterarumque stellarum magnitudine & distantia discordant, nec ulla inter eos de cælestibus opinionum constantia, nec veritas, nec mirum id, cum cælum ipsum, quod scrutantur, omnium sit inconstantissimum, nugisque & fabulis repletissimum, nam ipsa duodecim signa, reliquæque & Boreales, & australes imagines, non nisi fabulis in cælum ascenderunt, atque tamen in his fabulis vivunt, imponunt, lucrantur Astrologi. Poëtis interim eorundem inventoribus egregie esurientibus.

CAPVT XXXI.

De Astrologia Iudiciaria.

Restat adhuc altera Astrologiæ species quam divinatoriam vocant, seu judiciariam, quæ agit de revolutionibus annorum mundi, de nativitatibus, de quæstionibus, de electionibus, de intentionibus & cogitationibus, de virtutibus, ad omnium futurorum etiam, vel divinæ providentiæ arcanarum dispositionum even-

eventus prædicendos evocandos devitandos vel repellendos. Hinc Aſtrologi cælorum ſyderumque effectus à remotiſſimis annis, ac ante omnem rerum memoriam, aut Promethæi tempora à magnis ut ajunt & ante diluvianis conjunctionibus nundinantur, omniumque animantium, lapidum, metallorum, herbarum, & quæcunque in his inferioribus creata ſunt, effectus, vires ac motus: ab his ipſis cælis ſyderibuſque defluere, omninoque dependere, ac indagari poſſe affirmant: homines profecto increduli, nec minus impii, vel hoc unum non agnoſcentes, quod Deus jam herbas, plantas, arbores ante cælos & ſtellas condiderat. Quin graviſſimi quoque philoſophi ut Pythagoras, Democritus, Bion Favorinus, Panætius, Carneades, Poſſidonius, Timæus, Ariſtoteles, Plato, Plotinus, Porphyrius, Avicenna, Averroës, Hippocrates, Galenus, Alexander, Aphrodiſeus: præterea Cicero, Seneca, Plutarchus, & alii multi, qui ab omni arte & ſcientia rerum cauſas ſcrutati ſunt, nuſquã nos in has Aſtrologicas cauſas remittunt, quæ etiamſi cauſæ eſſent, tamen quia ſtellarum curſus & earum vires non plane cognoſcunt quod omnibus ſapientibus notiſſimum eſt, de eorum effectibus certum judicium dare non poſſent. Nec vero deſunt inter ipſos, ut Eudoxus, Archelaus, Caſſandrus, Hoychilax, Halicarnaſſæus peritiſſimi Mathematici, & multi alii recentiores, graviſſimique auctores, qui fatentur, impoſſibile eſſe, poſſe quicquam certi de judiciorum ſcientia inveniri, cum propter innumeras cooperantes cum cælo alias cauſas, quas ſimul attendere oportet jubetque ſic etiam Ptolomæus: tum quia obſtant illis occaſiones quam plurimæ, ut puta conſuetudines, mores, educatio, pudor, imperium, locus, genitura, ſanguis, cibus animique libertas & diſciplina, cum influxus illi non cogant, ut ajunt ſed inclinent. Præterea qui judiciorum regulas perſcripſerunt tam diverſa plurimumque pugnantia eadem de re ſtatuunt, ut impoſſibile ſit Prognoſticatorem ex tot tam variis diſſoniſque opinionibus aliquid certi poſſe pronunciare, niſi inſit illi intrinſecus quiſpiam futurorum, occultorumque

ſenſus ac præſagii inſtinctus, ſive potius occulta & latens dæmonis inſpiratio, quo inter hæc valeat diſcernere, ſeu alio quovis modo, nunc illi, nunc alteri opinioni adhærere inducatur, quo inſtinctu ſi quis careat, is in Aſtrologicis judiciis (ut ait Hali.) Veridicus eſſe non poteſt, quare jam non tam arte, quam obſcura quadam rerum ſorte, Aſtrologica conſtat prædictio: & ſicut non arte, ſed ſorte ex ludorum codicillis verſus exit, nonnunquam verum pronuncians, ſic etiam exanimo Aſtrologi non arte, ſed forte prodeunt vaticinia, cui atteſtatur etiam Ptolomæus: Scientia, inquiens, Stellarum ex te, & illis eſt, indicans futurorum, occultorumque prædictionem, non tam eſſe ex obſervatione ſtellarum, quam ex animi affectibus. Nulla igitur eſt certitudo hujus artis, ſed convertibilis eſt ad omnia, ſecundum opinionem, quæ conjecturis aut exiſtimatione, aut imperceptibili dæmonum afflatu, aut ſuperſtitioſa ſorte colligitur. Nihil igitur aliud eſt hæc ars, quam ſuperſtitioſorum hominum fallax conjectura, qui ob multi temporis uſum de rebus incertis ſcientiam fecerunt, in qua emungendæ pecuniæ gratia dicipiant imperitos, atque ipſi ſimul decipiantur. Quod ſi ars iſtorum vera eſt, & ab illis intelligitur, unde tot & tanti errores ebulliunt in eorum Prognoſticationibus? ſin minus, nonne fruſtra, & ſtulte, & impie, de rebus nullis, aut non intellectis, ſcientiam profitentur: Sed cautiores illorum de futuris, non niſi obſcura pronunciant, & quæ ad omnem rem & tempus, & principem, & nationem applicari poſſunt, ambigua Prognoſtica artificioſa verſutia confingunt, poſtea vero quam aliquid horum acciderit, tunc illius colligunt cauſas, atq; poſt factum vetera vaticinia novis rationibus ſtabiliunt, ut videantur prævidiſſe, quemadmodum ſomniorum interpretes, ubi ſomnium viderint, nihil certi intelligunt: ubi autem poſt aliquid eis evenerit, tunc ad id, quod accidit, aptant etiã ſomnium viſum. Præterea cum impoſſibile ſit, in tanta ſtellarum varietate non ſemper invenire, quaſdam bene, quaſdam male poſitas, occaſionem capiunt ex

his

his dicendi quod volunt, & quibus volunt, vitam, salutem, honores, opes, potentiam, victoriam, sanitatem, sobolem, amicos, conjungia vel sacerdotia, magistratus, similiaque prædicant. Quod si quibus sint mali propitii, iis mortes, suspendia, dedecora, clades, exilia, orbitates, languores, calamitatesque renunciant non tam ex scelerata arte, quam ex sceleratis affectibus, huic impiæ curiositati credulos homines pertrahentes in exitium, populos ac principes sæpe funestis seditionibus ac bellis inter se committentes. Quod si cum Prognosticis illorum fortuna coincidat, ut inter tot ambigua, unum aut alterum verum evenerit, mirum quam tunc cristas efferunt, quam id insolentissime prædicant. Quod si assidue mentiuntur, convincantur mendacii, id tunc excusant blasphemia, vel mandacium mendacio tegunt, inquientes sapientem dominari astris, cum revera nec astra sapienti, nec sapiens astris, sed utrisque dominetur Deus, aut ajunt, ineptitudinem recipientis, cælestibus influxibus obstitisse, ulteriorem autem fidem requirentibus irascuntur, & inveniunt circulatores illi, interim principes & magistratus, qui in illis credant omnia, ac ornent publicis stipendiis: cum revera nullum genus hominum Reip. sit pestilentius, quam istorum, qui ex Astris, ex inspectis manibus, ex somniis consimilibusque divinationum artificiis futura pollicentur, & vaticinia spargunt, homines insuper, & Christo, & omnibus in illum credentibus semper offensi: de quibus Cornelius Tacitus conqueritur: Mathematici (sic enim eos vulgo nominant) inquiens, genus hominum Principibus infidum, credentibus fallax, à civitate nostra semper prohibentur, sed expelluntur nunquam. Quin & Varro, auctor gravis, omnium superstitionum vanitates, ex Astrologiæ sinu profluxisse testatur. Erat in Alexandria vectigal, quod Astrologi persolvebant, blacenominon, à stultitia sic nuncupatum, quia ex ingeniosa stultitia quæstum facerent, nec, nisi stulti & temerarii homines, illos consulere solcant: quippe si ab Astris est hominum vita atque

fortuna, quid timemus, quid ſolicitamur: quin Deo hæc & cælis, qui nec errare, nec malum agere poſſunt, relinquamus, atque homines cum ſumus, non plus quam oportebat ultra vires noſtras altum, ſed humana duntaxat ſapiamus: quin & Chriſtiani cum ſimus Chriſto linquamus horas, & momenta Deo patri, qui ea poſuit in ſua poteſtate. Quod ſi vero vita noſtra atque fortuna ab Aſtris non ſunt, nonne in vacuum currit omnis Aſtrologus? Sed eſt hominum genus adeo timidulum credulumque, qui tanquam pueri ad lemurum fabulas plus timent, creduntque ea, quæ non ſunt, quam ea, quæ ſunt, atque quo res eſt minus poſſibilis, hanc eo timent magis, atque quo eſt veriſimilis minus: hanc eo firmius credunt, qui profecto ſi non eſſent Aſtrologi & divinatores, perirent fame: atque horum ſtulta credulitas præteritorum oblita, præſentium negligens, in futura præceps, ſic deceptoribus illis favet, ut cum in cæteris hominibus uno mendacio tam ſuſpecta fides reddatur dicentis, ut reliqua omnia vera obſcurentur: contra in his mendaciorum magiſtris, una fortuita veritas, etiam publicis mendaciis faciat fidem. Quibus profecto qui maxime confidunt, maxime omnium redduntur infeliciſſimi, ut ſolent ſuperſtitioſæ illæ nugæ perniciem ſuis adferre cultoribus, quod in Zoraſte, Pharaone, Nabuchodonoſore, Cæſare, Craſſo, Pompeio, Diotharo, Nerone, Iuliano apoſtata teſtatur antiquitas, qui ut his nugis fuere deditiſſimi, ſic earundem confidentia periere infeliciſſimi, & quibus læta cuncta promiſerant Aſtrologi, mœſta provenerunt omnia, ut Pompeio Craſſo, & Cæſari, quibus neminem eorum, niſi jam ſenem, niſi domi, niſi cum gloria moriturum promiſerunt, attamen quiſque eorum male & immature periit. Pertinax profecto & præpoſterum hominum genus, futura ſe præſcire, qui profiteantur præteritorum & præſentium ignari, & cum omnibus omnia occultiſſima ſe dicturos profiteantur, quid in propria domo, quid in thalamo ſuo fiat, ſæpiſſime neſciunt: cujuſmodi aſtrologum Morus Anglicus hoc Epigrammate perpulchro taxavit:

Aſtra

Astra tibi æthereo pandunt sese omnia vati,
Omnibus & quæ sint fata futura, monent.
Omnibus ast uxor, quod se tua publicat, id te
Astra, licet videant omnia, nulla monent.
Saturnus procul est, jamque olim cæcus ut ajunt,
Nec prope decernens à puero lapidem.
Luna verecundis formosa incendit ocellis
Nisi virgineam virgo videre potest.
Iuppiter, Europen, Martem, Venus, & Venerem Mars,
Daphnen Sol, Hercen, Mercurius recolit.
Hinc factum astrologe est, tua cum capit uxor amantes.
Sydera significent, ut nihil inde tibi,

Præterea quam inter se de his ipsis judiciorum regulis dissentiant Iudæi, Chaldæi, Ægyptii, Persæ, Græci, Arabes, omnibus notum est, & quomodo omnem antiquorum astrologiam abjicit Ptolomæus, & hunc ut defendit Avenrodam, ita lacessit, Albumasar, atque omnes hos lacerat Abraam, Avenazre Hebręus, denique Dorothæus, Paulus, Alexandrinus, Ephestion, Maternus, Aomar, Tebith, Alchindus, Zahel, Messahalla, & fere omnes alii aliter sentiunt & opinantur, & cum quæ dicunt probare vera nequeunt, sola experimenti ratione sese tuentur, nec super ea quidem omnes unanimiter conveniunt: neque minus de domorum proprietatibus, ex quibus omnium eventuum prædictionem venantur discrepant, quæ aliter assignat Ptolomæus, aliter Heliodorus, aliter Paulus, aliter Manlius, aliter Maternus, aliter Porphyrius, aliter Abenragel, aliter Ægyptii, aliter Arabes, aliter Græci & Latini, aliter veteres, aliter recentiores. Quandoquidem & jam initia finesque domorum, quonam modo constituere oporteat, inter eos nondum liquet, cum hæc aliter fabricant antiqui, aliter Ptolomæus, aliter Campanus, aliter Ioannes de Regio monte. unde fit ut suis ipsimet observationibus sibi fidem adimant, cum locis eisdem diversi diversas adscribunt proprietates, initia atque fines. Impium hominum genus, qui quæ solius Dei sunt, tribuunt astris, & nos liberos natos syderum servos faciunt: & cum sciamus Deum creasse omnia bona, illi

ſtellas aliquas malevolas, & ſcelerum auctores, & malorum influxuum tradunt, non abſque maxima Dei cælorumque injuria, ſtatuentes in cæleſtibus in illo divino ſenatu mala & ſcelera facienda decerni: & quicquid a nobis voluntatis culpa perpetratur, quod vitio materiæ in natura præter ordinem accidit, totum imputant ſyderibus. Iam vero & hæreſes & infidelitates perniciosiſſimas docere non verentur, videlicet dum donum prophetiæ, vim religionum, arcana conſcientiæ, imperium in dæmones, virtutem miraculorum, efficaciam ſupplicationum, futuræ vitæ ſtatum, omnia pendere ab aſtris, ab illis largiri, ex illis cognoſci impia temeritate fatentur. Dicunt enim aſcendente Geminorum ſydere, idque Saturno Mercurioque ſub Aquario junctis, in nona cœli plaga naſci Prophetam, ideoque Chriſtum Dominum tot claruiſſe virtutibus, quia eo in loco Saturnum habuerit in Geminis. Religionum etiam ſectas quibus Iovem præcipuum præficiunt patronum, per cæterarum ſtellarum commixtiones diſtribuunt, ita ut Iuppiter ille cum Saturno religionem faciat Iudæorum, cum Marte Chaldæorum, cum Sole Ægyptiorum, cum Venere Saracenorum, cum Mercurio Chriſtianorum, cum Luna eam, quam futuram dicunt Antichriſti: atque Moyſen Iudæis Sabbathi diem ex aſtrologicis rationibus inſtituiſſe religioſum, ideoque errare Chriſtianos, qui diem Sabbathi Iudæorum ritu operibus vacantes non feriantur, cum ſit illa dies Saturni: Fidelitatem autem cujuſque cum ad homines, tum ad Deum, profeſſamque religionem, conſcientiæ etiam arcana à parte ſolis ac tertia, nona, undecimaque cœli domiciliis deprehendi poſſe putant, prænoſcendique hominum cogitationibus, & ut ajunt, intentionibus multi multas admodum regulas tradunt, ipſiſque divinæ omnipotentiæ miraculoſis operibus, puta univerſalis diluuii, & datæ per Moyſen legis, ac virginis puerperio, cæleſtium configurationes cauſas præficiūt, ac Chriſti redemptricē humani generis mortem, Martis opus fuiſſe fabulantur. Quin & Chriſtum ipſum in miraculis ſuis horarum electione uſum, quibus illum

illum Iudæi lædere non possent, dum ascenderit Hierosolymam: ideoque vetantibus discipulis dixisse: Nonne duodecim horæ sunt diei? Dicunt præterea, si cui Mars in nova cœli domo feliciter locatus fuerit, hunc dæmones ab obsessis sola præsentia expulsurum: qui vero Luna atque Iove cum capite draconis in medio cœlo coniunctis, Deo supplicauerit, omnia illum quæcunque petierit, impetraturum, porro futuram vitæ felicitatem à Ioue Saturnoque largiri. Quod si quis Saturnum in Leone feliciter constitutum habuerit in Genesi, eius animam post hanc mortalem vitam innumeris angustiis liberatam, ad cœlum & originis suæ primordia, applicatam diis, transituram. Atque tamen istis execrandis nugis perniciosissimisque hęresibus, Petrus Apponensis, Rogerius, Bacon Guido, Bonatus, Arnoldus de Villa nova Philosophi, Alyavensis Cardinalis & Theologus, & plerique alii Christiani nominis doctores, haud absque hęreseos infamia subscribunt, & sese vera hæc expertos esse testari atque tueri audent. Scripsit autem aduersus Astrologos recentioribus annis duodecim libris Ioannes Picus Mirandula copia tanta, ut vix vllum perierit argumentum: tanta autem efficacia, ut hactenus nec Lucius Balantius acerrimus astrologiæ propugnator, nec alius quisquam huius artis defensor, hanc ab adductis à Pico rationibus potuerit saluare. Is enim probat validissimis argumentis illam non hominum, sed malorum dæmonum fuisse inuentum, quod idem etiam Firmianus ait, per quam illi omnem Philosophiam, medicinam, leges atque religionem in humani generis exterminium nisi sunt abolere. Nam primum quidem religioni fidem adimit, miracula extenuat, providentiam tollit, dum omnia constellationum vi provenire, & à syderibus fatali necessitate pendere docet: insuper vitiis patrocinatur: excusans quasi cælitus in nos descentibus, bonas quascunque artes contaminat atque euertit, in primis Philosophiam, rerum causas à veris rationibus ad fabulas traducens, deinde medicinam à natuarlibus efficacibusque remediis ad vanas ob-

ſervationes, perverſaſque & corpori & animo exitiales ſuperſtitiones convertens. Porro leges, mores, & quaſcunque humanæ prudentiæ artes in totum peſſundas cum quo tempore, qua ratione, quibus mediis quid agendum, ſola aſtrologia conſuleretur, ſolaque vitæ & morum & Reipublicę, & privatę ſceptra teneret, tanquam de cœlo omnium trahens auctoritatem, vanaque putarentur cęterea omnia, quę hanc non agnoſcerent patronam. Digniſſima profecto ars, quam olim etiam dęmones profiterentur in fallaciam hominum, & in injuriam divinitatis. Iam vero & Manichæorum hæreſis arbitrii libertatem in totum tollens & auferens, non aliunde emanauit, quam ex aſtrologorum de fato falſa opinione atque doctrina. Ex eodem fonte & Baſilidis hæreſis emanauit, qui trecentos ſexaginta quinque cœlos, per ſucceſſionem & ſimilitudinem ab invicem factos pronunciavit, & horum oſtenſionem eſſe numerum dierum anni, atque ſingulis eorum certa principia, & virtutes & angelos aſſignans, atque illis nomina adfingens: eſſe autem omnium principem Abraxas: quod nomen, juxta Græcam literaturam continet in ſe ter centum ſexaginta quinque, quot videlicet ſunt illorum cælorum locales poſitiones ab illo commentę. Hæc ideo narrata ſunt, ut cognoſcatis aſtrologiam etiam hæreticorum progenitricem eſſe. Porro aſtrologiam hanc divinatoriam, ſicut ſplendidiſſimi quique explodunt Philoſophi, ſic Moyſes, Eſaias, Iob, Ieremias, cæterique antiquę legis deteſtantur Prophetę, & è Catholicis doctoribus Auguſtinus, illam à Chriſtiana Religione expellendam cenſet. Hieronymus hanc idololatrię genus eſſe diſputat. Rident eam Baſilius & Cyprianus, refutant Chryſoſtomus, Euſebius, & Lactantius, invehuntur Gregorius, Ambroſius, atque Severianus, ſanctumque Toletanum Concilium eam prohibet atque damnat etiam in ſynodo Martini, & abs Gregorio juniore, & Alexandro tertio Pontificibus anathematizata, & à civilibus imperatorum legibus punita. Apud veteres Romanos ſub Tiberio, Vitellio, Diocletiano, Conſtantino, Gratiano, Valentiniano, Theodoſio

dosio Imperatoribus urbe prohibita, ejecta atque punita, ab ipso etiam Iustiniano capitis supplicio percussa, quod ex codice ejus manifestum est.

CAPUT XXXII.

De Divinationibus in genere.

ADmonet hic locus etiam de cæteris divinationum artibus dicere, quæ non tam observatione cælestium, quam rerum inferiorum quandam cælestium umbram & imitationem habentium, vaticinia præbent, ut illis intellectis melius cognoscatis hanc astrologicam arborem, de qua tales fructus descendunt, atque abs qua velut Lernæa hydra, multorum capita fera generata est. Inter artes itaque ad divinandum quæstum properantes, Physiognomia, Metoposcopia, Chiromantia, (de qua etiam supra diximus) aruspicia, speculatoria, & onirocritica, quę est somniorum interpretatio, ac furentium oracula hic sedem sibi vindicarunt. Omnia autem hæc artificia nullius solidę doctrinę sunt, nec ullis certis rationibus constant, sed de rebus occultis, aut fortuita sorte, aut spiritus agnitione, aut apparentibus quibusdam conjecturis inquirunt, quę ex quotidianis & longi temporis sumptę sunt observationibus. Solent enim omnes illæ divinationum prodigiosę artes, non nisi experientię titulo se defendere, & se objectionum vinculis extricare, quoties aliquid supra fidem ac præter rationem doceant polliceanturque, de quibus omnibus sic in lege præceptum est: Non inveniatur in te, qui collustret filium, ducens per ignem & ariolos sciscitatur aut observet somnia atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, quoniam hæc abominatur dominus.

CAPUT XXXIII.

De Physiognomia.

HArum itaque Physiognomia, naturam (ut ait) ducem secuta ex totius corporis inspectione, quæ

ſunt animæ & corporis affectiones, quæ hominis fortuna, probabilib. ſignis ſe aſſequi poſſe præſumit, quatenus hunc Saturnium aut Iouiſtam, illum Martium aut Solarem, alterum Venereum, Mercurialem, aut Lunarem pronunciat: & ex corporis habitudine illorum horoſcopia colligi, ex affectibus paulatim, ut ajunt, ad cauſas, videlicet aſtrologicas tranſcendens, ex quibus poſtea nugatur quicquid libet.

CAPVT XXXIV.

De Metopoſcopia.

METopoſcopia autem ex ſolius frontis inſpectione omnia hominum initia, progreſſus & fines ſagaciſſimo ingenio ac docta experientia ſe præſentire jactat, ipſa ſe etiam aſtrologiæ alumnam faciens.

CAPVT. XXXV.

De Chiromantia.

CHiromantia autem in vola manus pro numero planetarum ſeptem montes effingit, atq; ex lineis, quæ ibi conſpiciuntur, quæ hominis complexio, qui affectus, quæ fortuna, ſeſe poſſe cognoſcere arbitratur per linearum harmoniacam correſpondentiam, ceu per cœleſtia quædam ſtigmata nobis à Deo & natura illic impreſſa, & quæ Deus autore Iob, poſuit in manibus hominum, ut inde noſcat unuſquiſque opera ſua, quamvis revera divinus Propheta illic, non de chiromantica vanitate, ſed de arbitrii libertate locutus fuerit. Præterea tuentur ſe prædicti divinatores, quod, licet non per rerum cauſas tamen per ſigna ab eiſdem, ſimilibuſve cauſis impreſſa, quæ ſemper ſint eadem rebus eiſdem, ſimiliaque ſimilibus de effectibus poſſent judicare: dicuntque iis artibus uſum quondam Pythagoram, qui adoleſcentum mores, naturas, ingenia, ex oris, & vultus totiuſque corporis filo ac habitu conjectabatur: quemque idoneum judicabat, hunc in diſciplinam recipi jubebat. Idem conſueviſſe Pharaotem Indorum-

dorum regem, narrat Philostratus: verum harum omnium artium errorem non alia ratione nobis impugnare necesse est, nisi ea ipsa, quod deficiunt videlicet omni ratione. Scripserunt tamen de istis, permulti ex antiquis viris gravissimi Hermes, Alchindus, Pythagoras, Pharaotes Indus, Zophirus, Helenus, Ptolomæus, Aristoteles, Aspharabius: præterea Galenus, Avicenna, Rasis, Iulianus, Maternus, Loxius, Phylemon, Palæmon, Constantinus, Africanus: ex Romanis denique Principibus L. Sylla, & Cæsar Dictator ejus studiosissimi fuere. Ex posterioribus vero, Petrus Apponensis, Albertus Teutonicus, Michaël Scotus, Antiochus Bartholomæus, Coclitis, Michaël Zavonarola, Antonius Cermisonus, Petrus de arca, Andreas Corvus, Tricassus Mantuanus, Ioannes de Indagine, & plerique alii illustres Medici: omnes tamen ultra conjecturas, & experientiæ observationes tradere queunt nihil. Non esse autem conjecturis illis & observationibus ullam veritatis regulam, ex eo manifestum est, quia figmenta sunt voluntaria, & super quibus ipsi etiam æqualis doctrinæ, & authoritatis illarum Doctores non concordant. Quæ vehementer delirant, errantque omnes, qui per hæc signa, ultra corporis complexionem, & naturæ dispositionem, mores quoque ipsos, & fortunæ animique affectus prædicere volunt: quod in Zopyri judicio de Socrate satis comprobatum est. Nec vobis fidem faciat, quod Appion Grammaticus scriptum reliquit, Alexandrum quendam, tam discrete imaginum similitudines pinxisse, ut ex his Motoposcopus, futuræ aut præteritæ mortis annos dixerit: quod quidem posse iis artibus sciri, non tam incredibile est, quam impossibile, sed solet hoc nugiendum hominum genus instinctu malorum dæmonum sic delirare, trahentium illos ab errore in superstitionem, & ab hac paulatim in infidelitatem.

CAPVT XXXVI.

Iterum de Geomantia.

GEomantiam etiam, de qua & in Arithmetica loquuti sumus, quæ projectis punctis, vel casu, vel v quadam deductis, ex quibus per pares & impares numeros, figuras quasdam cælestibus attributas componit per quas diuinatur: idcirco omnes illius scriptores Astrologiæ filiam testantur. Est & alia Geomantiæ species, quam Almadal Arabs introducit, quæ ipsa per conjecturas quasdam à similitudinibus sumptas, ex terræ crepitu, motu, scissura, tumore, vel sponte, vel ab æstu & caumate, aut tonitruis provenientibus divinatur, quæ ipsa etiam inani Astrologiæ superstitione fulcitur, horas & lunationes, & syderum ortus, figurasque coobservans.

CAPVT XXXVII.

De Aruspicia.

AVgurium vero, cujus multæ admodum sunt species, ars ipsa priscis temporibus in magna observatione fuit, ac tanta, ut nihil eorum, quæ ad publica, vel ad privata pertinerent, inauspicate perfecerint. Hæc ars antiquissima est, ut tradit Pomponius Lætus, à Chaldæis ad Græcos, apud quos Amphiateus Tyressas, Mopsus Aphilotes, & Calchas summi augures habiti sunt, à Græcis ad Hetruscos venit, ab illis ad Latinos. Et ipse Romulus augur fuit, & magistratus instituit auguriis confirmari: Dionysius tradit antiquam augurandi artem fuisse, etiam Aboriginum, & Ascanium, priusquam aciem contra Mezentium educeret, augurium captasse: quod ubi felix conspexit, pugnavit atque vicit. Denique Phrygii, Pisidæ, Cilices, Arabes, Vmbri, Thusci, & multi alii populi auguria secuti sunt. Lacedæmonii etiam Regibus suis augurem assessorem dederunt, & publico interesse concilio voluere, & apud Romanos augurum collegium. Huic arti fidem fecerunt,

runt, qui docuerunt à cœlestibus corporibus, quædam præsagiorum lumina super animantia, quæque in hæc inferiora descendere: velut signa quædam in eorum motu, situ, gestu, incessu, volatu, voce, cibo, colore, opere, eventu constituta, quibus tanquam insita quadam vi occulta, ac ratio quodam consensu, cum cælestibus corporibus, quorum viribus afficiuntur, sic conveniant, ut possint omnia hæc præsagire quæcunque cœlestia corpora cogitarunt facere. Ex quo patet hanc divinationem non nisi conjecturas sequi, partim à syderum, ut ajunt influentiis, partim à parabolicis quibusdam similitudinibus sumptas, quibus nihil est fallacius. Quare rident eam Panætius, & Carneades, Cicero, Chrysippus, Diogenes, Antipater, Iosephus, & Philo damnavit Lex & Ecclesia. Atque hujuscemodi sunt illa Chaldæorum, Ægyptiorumque mysteria quę quondam Hetrusci, deinde Romani, & hodie adhuc superstitiosum hominum vulgus velut oracula adorat.

CAPVT XXXVIII.

De Speculatoria.

EX eodem fundamento prodit speculatoria, quę fulmina & fulgura cæterasque elementorum impressiones, insuper ostenta, portenta, prodigia interpretatur, non tamen alia via, quam conjecturæ, & similitudinis, quam equidem plurimum errare manifestum est, quod omnia naturalia opera sunt non prognostica.

CAPVT XXXIX.

De Somnispicia.

ACcedit Onirocritica, quæ est somniorum interpretatio, quorum interpretes proprie conjectores vocantur, quemadmodum canit Euripides:

Qui bene conjectat, is vates optimus esto.

Cui artificio etiam, & quidem magni Philosophi haud parum

parum tribuerunt præcipue Democritus, Aristoteles, & ejus sectator Themistius, atque Sinesius Platonicus, sic innitentes exemplis illis somniorum, quæ casus aliquis vera fecit, ut inde nihil frustra somniari suadere conentur. Dicunt enim, quod quemadmodum cœlestes influxus in corporali materia formas producunt diversas, sic ex eisdem influxibus in potentia phantastica, quæ organica est, phantasmata imprimi cœlesti dispositione effectui cuipiam producendo consentanea, maxime vero in somniis, quia animus tunc à corporeis, exterisque curis relaxatus, liberius divinos illos suscepit influxus: unde multa dormientibus in somniis innotescunt, quæ latent vigilantes. Hæc itaque potissimum ratione ipsis somniis veritatis opinionem conciliare nituntur. De causis tamen somniorum tam intrinsecis, quam extrinsecis non omnes in unam sententiam conveniunt: nam Platonici illas referunt in species & notiones animæ concretas. Avicenna in intelligentiam ultimam moventem lunam, medio illius luminis, quo irradiatur phantasia hominum dum dormiunt. Aristot. refert in sensum communem, sed phantasticum. Averroës in imaginativam. Democritus in idola à rebus decisa. Albertus in influxum superiorum, mediis tamen quibusdam speciebus, qua continuo defluunt à cœlo: medici in vapores & humores hæc referunt, alii in affectus & curas vigiliæ, aliqui Arabes in potentiam intellectualem, alii dicunt à potentiis animæ & influxu cœli & simulachris simul dependere: Astrologi illa à suis constellationibus causari volunt alii causas illorũ in aërem circundantem, penetrantemque referunt. Scripserunt præterea de somniorum interpretatione Daldianus & Arthemidorus, & circunferuntur libri sub Abraham nomine, quem Philo in libris de Gigantib. & de civili vita asserit somniorum solutiones primũ adinvenisse, & alii suo Salomonis & Danielis nominibus in hanc rem conficti in quib. de somniis nihil nisi mera somnia traduntur. Sed ipsi M. Tull. in suis divinationum libris adversus hanc vanitatem, eorumque stultitiam, qui som-
niis

niis fidem habent, validiſſimis rationibus diſputat, quas hic enumerare omitto.

CAPVT LX.

De Furore.

SED (quod fere præterieram) iſtis ſomniatoribus, eos etiam adnumeremus, qui furentiam vaticiniis divinitatis fidem præbent, eoſque qui & præſentium notitiam & præteritorum memoriam, omnemque humanum ſenſum perdiderunt, divinam futurorum præſcientiam aſſecutos putant, & quæ ſapientes, vigilanteſque neſciunt, videre inſanos, & dormientes, ac ſi plus quam ſanis vigilantibus, intelligentibus, & præmeditantibus, Deus ſit propinquior: infelices profecto homines qui his vanitatibus credunt, illiſque impoſturis obediunt, qui hujuſmodi paſcunt artifices, illorumque veniri ingenia ſua, ſuamque fidem ſubmittunt. Quid namque aliud putabimus furorem, quam alienationem humani animi ab ipſis malis dæmonibus exagitati, aut per aſtra, aut per inferiora inſtrumenta, ab immundis ſpiritibus deducta? quod ita expreſſiſſe videtur Lucanus, dum inducit Arvum Thuſcum vatem:

Fulminis edoctum motus: venaſque calentes.
Fibrarum, & motus errantis in aëre pennæ.

Poſt luſtratam urbem, poſt mactatam victimam, poſt inſpecta exta tandem figulum in hæc verba protuliſſe ſententiam.

Quod cladis genus, o ſuperi qua peſte paratis
Sævitiam? extremi multorum tempus in unum.
Convenere dies, ſomnioſi frigida cælo.
Stella nocens nigros, Saturni accenderet ignes.
Deucalionæos fodiſſet Aquarius imbres.
Totaque diffuſo latuiſſet in æquore ſtellus,
Si ſævum radiis Nemaum Phœbe Leonem,
Nunc premeres, toto fluerent incendia mundo,

Succen-

Succensusque tuis flagrasset curribus æther,
Hi cessant ingens, Tu qui flagrante minacem
Scorpion incendis cauda Chelasque peruris.
Quid tantum Gradive paras, nam mitis in alto
Iuppiter occasu premitur, Venerisque salubre
Sydus habet motuque celer Cyllenius hæret.
Et cœlum Mars solus habet, cum signa meatus
Deseruere suos, mundoque obscura feruntur.
En si fieri nimium fulget latus Orionis,
Imminet armorum rabies ferrique potestas
Confundet jus omne manu, scelerique nefando,
Nomen erit virtus multosque exibit in annos.

Omnia itaque hæc divinationum artificia in ipsa Astrologia suas radices & fundamenta habent. Nam sive corpus, vultus, manus inspecta sunt, sive somnium, sive prodigium visum sit, sive auspicium, sive furor afflaverit, cæli figuram erigendam consulunt, ex cujus indiciis, una cum similitudinum, signorumque conjecturis significatorũ venantur opiniones: ita divinationes omnes Astrologiæ artem, usumque sibi deposcunt, ut hanc veluti clavem, ad omnium arcanorum notitiam necessariam fateantur. Quare omnes hæ divinationum artes, quantum absint à veritate, palam sese offerunt ex eo, quod principiis utantur, tam manifeste falsis ac Poëtica temeritate confictis: quæ cum nec sunt, nec fuerunt, nec erunt unquam, tamen causas & signa eorum esse solent quæ sunt rerum eventus, contra apertam veritatem in illa referentes.

CAPVT XLI.

De Magia in Genere.

EXigit etiam hic locus ut de Magia dicamus: nam & ipsa cum Astrologia sic conjuncta, atque cognata est, ut, qui Magiam sine Astrologia profiteatur is nihil agat, sed tota aberret via. Suidas Magiam à Magusæis & nomen, & originem traxisse putat. Communis opinio est nomen esse Persicum, cui adstipulantur Porphyrius,

phyrius,& Apuleius, & significare eorum lingua,idem quod sacerdotem sapientem, sive Philosophum. Magia itaque omnem Philosophiam, Physicam, & Mathematicam complexa, etiam vires religionum illis adjungit: hinc & Goetiam, & Theurgiam in se quoque continet. Qua de causa Magiam plerique bifariam dividunt, in naturalem videlicet & cæremonialem.

CAPVT XLII.

De Magia Naturali.

NAturalem Magiam, non aliud putant quam naturalium scientiarum summam potestatem, quam idcirco summum Philosophiæ naturalis apicem, ejusque absolutissimam consummationem vocant: & quæ sit activa portio Philosophiæ naturalis, quæ naturalium virtutum adminiculo ex mutua earum & opportuna applicatione opera edit, supra omnem admirationis captum. Magia Æthiopes maxime & Indi utebantur, ubi herbarum & lapidum,cæterorumque ad id spectantium facultas suppetebat. Ejus meminisse volunt Hieronymum ad Paulinum, ubi ait. Apollinum Tyanæum fuisse magum seu Philosophum, ut Pythagorici. Ejus etiam generis fuisse magos, qui Christum natum muneribus, invisentes adoraverunt, quos Euangeliorum interpretes exponunt Chaldæorum philosophos: quales fuêre Hiarchas apud Brachmanas. Tespion apud Gymnosophistas. Budda apud Babylonios, Numa Pompilius apud Romanos, Zamolxides apud Thracas, Abbaris apud Hyperboreos, Hermes apud Ægyptios, Zoroastes Oromasi filius apud Persas. Nam Indi & Æthiopes & Chaldæi, & Persi hac maxime præcelluêre magia: qua idcirco (ut narrat Plato in Alcibiade) impuuntur Persarum regum filii, ut ad mundanæ Reipublicæ imaginem, suam & ipsi Rempublicam administrare, distribuereque condiscant: & Cicero in divinationum libris ait, neminem apud Persas regno potiri: qui prius Magiam non didicerit. Magia itaque naturalis ea est

quæ rerum omnium naturalium atque cœlestium vires contemplata, earundemque ſympathiam curioſa indagine ſcrutata, reconditas ac latentes in natura poteſtates ita in apertum producit: inferiora ſuperiorum dotibus tanquam quaſdam illecebras ſic copulans, per eorum mutuam applicationem adinvicem, ut exinde ſtupenda ſæpe conſurgant miracula, non tam arte quam natura, cui ſe ars iſta miniſtram exhibet hæc operanti. Nam magi, ut naturæ accuratiſſimi exploratores, conducentes ea, quæ à natura præparata ſunt, applicando activa paſſivis, ſæpiſſime ante tempus à natura ordinatum effectum producunt, quæ vulgus putat miracula, cum tamen naturalia opera ſint, interveniente ſola temporis præventione: ut ſi quis in menſe Martio roſas producat, & maturas vuas aut ſatas fabas, vel petroſelinum intra paucas horas excreſcere faciat in perfectam plantam, & iis majora, ut nubes, pluvias, tonitrua, & diverſorum generum animalia, & rerum tranſmutationes quam plurimas, cujuſmodi multas feciſſe ſe jactat Rogerius Bachon, pura & naturali magia. Scripſerunt de illius operibus Zoroaſtes, Hermes, Evantes Rex Arabum, Zacharias Babylonius, Ioſeph Hebræus, Bocus Aaron, Zenotenus, Kirannides, Almadal, Thedel, Alchindus, Abel, Ptolomæus, Geber, Zahel, Nazabarub, Tebiti Ærith, Salomo, Aſtropho, Hipparchus, Alemeon Apollonius, Tryphon & plerique alii, quorum aliqua opera adhuc integra, & pleraque fragmenta adhuc extant, & ad manus meas aliquando pervenerunt. Ex recentioribus vero ſcripſerunt in naturali magia pauci, & illi quidem pauca, ut Albertus, Arnoldus de villa nova, Raymundus, Lullus, Bachon & Aponus, & author libri ad Alphonſum ſub picatricis nomino editus, qui tamen una cum naturali magia plurimum ſuperſtitionis admiſcet, quod quidem fecerunt & alii.

CAPVT

CAPVT. XLIII.

De Magia Mathematica.

SVnt præterea alii naturæ ſagaciſſimi æmulatores inquiſitoreſque audaciſſimi, qui abſque naturalibus virtutibus ex ſolis mathematicis diſciplinis, adſcitis cælorum influxibus, ſeſe naturæ operum ſimilia producere poſſe pollicentur, ut corpore euntia vel loquentia, quæ tamen non habeant virtutes animalis, qualis fuit columba Archytæ lignea, quæ volabat, & ſtatuæ Mercurii, quæ loquebantur, & caput æneum ab Alberto Magno fabricatum, quod locutum perhibent. Excelluit in iſtis Boëtius vir maximi ingenii & multiplicis eruditionis: ad quem de iſtiuſmodi ſcribens Caſſiodorus: Tibi, inquit, ardua cognoſcere, & miracula monſtrare propoſitum eſt, tuæ artis ingenio metalla mugiunt. Diomedes in ære gravius buccinatur, æneus anguis inſibilat, aves ſimulatæ ſunt, & quæ vocem propriam neſciunt, habere dulcedinem cantilenæ probantur, emittere parva de illa referimus, cui cælum imitari fas eſt. De iſtis puto artificiis dictum eſt, quod apud Platonem legimus in undecimo de legibus. Ars data eſt mortalibus, qua res poſteriores quaſdam generarent, non quidem veritatis & divinitatis participes, ſed ſimulacra quædam ſibi ipſis cognata deducerent, atque eouſque progreſſi ſunt magi homines audaciſſimi omnia perpetrare, favente maxime antiquo illo & valido ſerpente ſcientiarum pollicitatore, ut ſimiles illi tanquam ſimiæ, Deum & naturam æmulari conarentur.

CAPVT XLIV.

De Magia Venefica.

EST præterea naturalis magiæ ſpecies, quam veneficam ſive pharmaciam vocant; quæ populis, philtris variiſ-

variiſque veneficiorum medicamentis perficitur, cujuſmodi Democritus confeciſſe legitur, quo boni, felices, fortunatique filii gignantur: & aliud, quo avium voces rite intelligamus, ſicut de Apollonio narrant Philoſtratus atque Porphyrius. Virgil. etiam de quibuſdam herbis Ponticis locutus, dixit:

His ego ſæpe lupum fieri, & ſe condere ſylvis.
Merim, ſæpe animas imis exire ſepulcris,
Atque ſatas alio vidi traducere meſſes.

Et Plinius narrat quendam Demarchum Parrhaſium in ſacrificio, quod Arcades Iovi Lycæo humana hoſtia faciebant immolati pueri extra deguſtaſſe, & in lupum ſe convertiſſe: propter quam hominum in lupos immutationem putat Auguſtinus Pani Lycæo & Iovi Lycæo nomen eſſe impoſitum. Narrat idem Auguſtinus dum eſſet in Italia, quaſdam fœminas magas, Circes inſtar, dato viatoribus veneficio in caſeo, eos in jumenta vertiſſe: cumque portaſſent quæ placuiſſent onera, rurſus in homines reſtituiſſe, idque patri cuidam Præſtantio tunc accidiſſe. Sed & ne quis hæc putet omnino deliramenta eſſe & impoſſibilia, is recordetur quomodo ſacræ literæ narrant. Nabuchodonoſor Regem mutatum in bovem & ſeptem annis fœno vixiſſe, tandem Dei miſericordia in hominem rediiſſe: cujus corpus poſt mortem illius filius Evilmerodach in eſcam dedit vulturibus, ne quando reſurgeret à mortuis, qui jam de beſtia redierat in hominem, & hujuſmodi plura de magis Pharaonis narrat Exodus. Verum de iis, ſive magis, ſive veneficis loquitur Sapiens, dum dicit: Exhorruiſti illos Deus, quia horribilia opera tibi faciebant, per medicamina. Illud præterea vos ſcire volo, non ſolum naturalia ſcrutari hos magos, verum etiam ea quæ naturam comitantur, ac quodam modo exuunt, ut motus, numeros, figuras, ſonos, voces, conventus, lumina & animi affectus atque verba. Sic Pſylli & Marſi convocabant ſerpentes, alii aliis, deprimentes fugabant, ſic Orpheus Argonautarum tempeſtatem hymno compeſcuit, & Homerus narrat Vlyſſi ſanguinem urbis reſtrictum: & in lege duodecim tabularum, iis qui

messes excantassent, pœna constituta est, ut non dubium sit, magos etiam solis verbis & affectibus aliisque similibus non in seipsos modo, sed etiam in res extraneas sæpe mirum aliquem producere effectum. Quæ omnia non secus vim insitam in res alias profundere, illasque ad se trahere vel abs se repellere, seu alio quovis modo efficere putant, quam magnes ferrum, & succinum paleas trahunt, sive adamas, & alium magnetem ligant, sicque per hanc rerum gradariam ac concatenatam sibi sympathiam non solum dona naturalia & cælestia, sed etiam intellectualia & divina Iamblichus, Proculus atque Sinesius ex magnorum sententia desuper suscipi posse confirmant, quod Proclus in libro de sacrificio & magia fatetur, scilicet per hujusmodi rerum consensum magos etiam numina evocare solitos, Ad tantam enim quidam eorum devoluti sunt insaniam, ut ex diversis stellarum constellationibus per temporum intervalla & quadam proportionum ratione rite observatis constructam imaginem cælitum nutu vitæ intellectusque spiritum accepturam putant, quo consulentibus illam, respondeat: & occultæ veritatis arcana revelet. Hinc patet hanc naturalem magiam nonnunquam in Goetiam & Theurgiam reclinatam sæpissime malorum dæmonum vatramentis erroribusque obretiri.

CAPUT XLV.

De Goetia & Necromantia.

CÆremonialis autem magiæ partes sunt, Gœtia atque Theurgia. Gœtia immundorum spirituum commertiis inauspicata, nefariæ curiositatis ritibus, illicitis carminibus & deprecamentis concinnata, omnilegum placitis est exterminata & execrata. Hujus generis sunt, quos necromanticos & maleficos hodie nuncupamus.

Gens invisa deis, maculanda, callida, cæli,
Quas genuit natura, mali qui sydera mundi.

Iuraque

Iuráque fixarum possunt pervertere rerum,
Nam nunc stare polos & fulmina mittere norunt,
Æthera sub terras adigunt, montesque revellunt.

Hi sunt ergo, qui defunctorum inclamant animas, & illi, quos veteres dicebant epodos, qui excantant pueros, & in eloquium oraculi eliciunt, & qui dæmones paredros circumferunt, quale quiddam de Socrate legimus, & qui, ut dicitur, spiritus pascunt in vitro, per quos se prophetare mentiuntur. Et hi omnes bifariam procedunt, nam alii dæmones malos virtute quadam maxime diuinorum nominum adiuratos advocare & cogere student, quippe cum omnis creatura timet & reveretur nomen illius, qui fecit eam, non mirum si Goetici, & quique etiam infideles, Pagani, Iudæi, Saraceni, & cuiuscunq; prophani collegii siue sectæ homines diuini nominis invocatione dæmones astringant. Alii autem nefandissimi, detestando, & omnibus ignibus plectendo scelere se dæmonibus submittentes, illis sacrificant & adorant, idololatriæ & vilissimæ deiectiones rei effecti sunt, quibus criminibus etsi priores non sunt obnoxii, tamen manifestis periculis se exponunt. Nam etiam coacti dæmones inuigilant, semper quo errantes nos decipiant, Ex horum vero Goeticorum anagyri profluxerunt omnes isti tenebrarum libri, quos improbatæ lectionis Vlpianus Iureconsultus appellat, protinusque corrumpendos esse statuit. Cuiusmodi primus excogitasse dicitur Zabulus quidam illicitis artibus deditus, deinde Barnabas quidam Cyprius, & hodie adhuc confictis titulis circumferuntur libri, sub nominibus Adę Abelis, Enoch, Abrahæ, Salomonis: item Pauli, Honorii, Cypriani, Alberti, Thomæ, Hieronymi, & Eboracensis cuiusdam. Quorum nugas stulte secuti sunt Alphonsus Rex Castellæ, Robertus Anglicus, Bacon, & Apponus, & plerique alii deplorati ingenii homines. Præterea non homines modo, & Sanctos & Patriarchas, & Angelos Dei tam execrabilium dogmatum fecerunt auctores, sed & libros à Raziole & Raphaële, Adami & Tobiæ angelis traditos ostentant: qui libri tamen acutius inspicienti, suorum precepto-

rum

rum canonem, rituum consuetudinem, verborum & characterum genus, extructionis ordinem, insulsam phrasim, aperte sese produnt, non nisi meras nugas ac imposturas continere, ac posterioribus temporibus ab omnis antiquæ magiæ ignaris perditissimis perditionum artificibus esse conflatos, ex prophanis quibusdam observationibus nostræ religionis cæremoniis permixtis, insitisque ignotis multis nominibus & signaculis, ut perterreant rudes & simplices, & stupori sint insensatis, & his qui nesciunt bonas literas. Neque tamen propterea patet has artes fabulas esse: nam nisi revera essent, atque per illas multa mira ac noxia fierent, non tam arcte de illis statuissent diuinæ ac humanæ leges, eas exterminandas esse de terra. Cur autemGoetici illi solis malis vtantur dæmonibus,ea ratio est, quia boni Angeli difficile comparent, quia Dei jussum exspectant, nec nisi mundis corde & vita sanctis hominibus congrediuntur: mali autem faciles se exhibent ad inuocandum falso faventes & diuinitatem mentientes, semper præsto, ut astu suo decipiant, ut venerentur, ut adorentur. Et quia mulieres secretorum auidiores sunt ac minus cautæ, atque in superstitionem proclives faciliusque illuduntur, adeo illis se præbent faciliores, faciuntque ingentia prodigia, cuiusmodi de Circe, de Medea; de aliis canunt poëtæ, testatur Cicero, Plinius, Seneca, Augustinus, & multi alii, tum Philosophi, tum Catholici doctores & historici, ipse etiam sacræ literæ. Nam in libris Regum legimus Phytonissam mulierem,quæ erat in Endor,euocasse animam Samuelis Prophetæ, licet plerique interpretentur non fuisse animam Prophetæ, sed malignum spiritum, qui illius sumpserit imaginem. Tamen Hebræorum magistri dicunt, quod etiam Augustinus ad Simplicianum fieri non potuisse non negat,quia fuerit verus spiritus Samuelis, qui ante completum annum à discessu ex corpore facile euocari potuit, prout docent Goetici. Quinetiam magi necromantici illud naturalibus quibusdam viribus ac vinculis fieri posse autumant, sicut nos in libris nostris de occulta Philosophia

phia

phia tractavimus: ideoque antiqui patres rerum spiritualium periti non sine causa ordinaverunt ut corpora mortuorum sepelirentur in loco sacro, in luminibus socientur, aqua benedicta aspergantur, thure incenso suffumigentur, & expientur orationibus quousque super terram extiterint. Nam ut ajunt magistri Hebræorum, omne corpus nostrum & carnale animal, quicquid in nobis super materia carnis male disposita innititur, relinquitur in cibum serpenti, &, ut ipsi vocant, Azazeli, qui est dominus carnis & sanguinis, & princeps hujus mundi, & vocatur in Levitico princeps desertorum, cui dictum est in Genesi: Terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ. Et in Isaia: Pulvis panis tuus, hoc est, corpus nostrum creatum ex pulvere terræ, quamdiu non fuerit sanctificatum & transmutatum in melius, ut non amplius serpentis, sed Dei effectum, videlicet ex carnali spirituale, juxta verbum Pauli dicentis: Seminatur quod animale est, & resurget quod spirituale est. Et alibi: Omnes quidem resurgent, sed non omnes immutabuntur, quia multi remansuri sunt, in perpetuum cibum serpentis. Hanc itaque turpem & horridam carnis materiam, ac serpentis cibum morte deponimus, illam aliquando in meliorem sortem, & spiritualem transmutatam reassumpturi, quod erit in resurrectione mortuorum. Etiam factum est in his, qui primitias resurrectionis degustarunt, & multi hoc ipsum virtute deifici spiritus in hac vita consecuti sunt: Enoch, & Helias, & Moyses, quorum corpora transmutata in naturam spiritualem non viderunt corruptionem, nec, sicut cætera cadavera potestati serpentis relicta sunt. Atque hæc est illa disceptatio Diaboli cum Michaële de corpore Moysi, cujus meminit in epistola sua Iudas. Sed de Goetia & Necromantia hæc satis.

CAPUT. XLVI.

De Theurgia.

THeurgiam vero plerique putant haud illicitam, quasi hæc bonis angelis, divinoque numine regatur:

tur: cum sæpissime tamen sub Dei & angelorum nominibus malis dæmonum fallaciis obstringatur. Non solum siquidem naturalibus viribus , sed etiam certis ritibus ac cæremoniis cœlestes, & per illas divinas virtutes nobis conciliamus & attrahimus, de quibus multis regulis antiqui magi editis voluminibus pertractant. Omnium autem cæremoniarum pars maxima in munditia servanda consistit : primum quidem animi, deinde etiam corporis , & eorum quæ circa corpus sunt , ut in cute , in vestibus, in habitaculis , in vasis , in utensilibus obligationibus, hostiis, sacrificiis , quorum munditia ad divinorum consuetudinem & contuitum disponit , & in sacris summopere efflagitatur juxta verba Esaiæ : Lavamini & mundi estote, & auferte malum cogitationum vestrarum. Immunditia vero , quæ aërem frequenter & hominem inficit, mundissimum illum cælestium & divinorum influxu disturbat, & mundos Dei spiritus fugat. Verum nonnunquam immundi spiritus & deceptrices potestates , ut venerentur & adorentur pro diis etiam hanc munditiam exquirunt, ideo hic maxima opus est cautela de quibus late in libris nostris de occulta Philosophia disseruimus. Verum de hac Theurgia, sive divinorum magia plura disputans Porphyrius , tandem concludit Theurgicis consecrationibus posse quidem animam hominis idoneam reddi ad susceptionem spirituum & angelorum, ad videndos deos: reditum vero ad Deum, hac arte præstari posse , inficiatur omnino. Ejus itaque scholæ sunt ars Almadel , ars notoria , ars paulina , ars revelationum , & ejusmodi superstitionum perplura, quæ eo ipso sunt perniciosiora , quo apparent imperitis diviniora.

CAPVT XLVII.

De Cabala.

VErum occurrunt hic mihi verba Plinii, qui, est & alia , inquit , magicis factio , à Moyse etiamnum

& Latopæa Iudæis pendens, quæ verba me de Cabala Iudæorum commonefaciunt, quam in monte Sina à Deo ipso Moysi datam, penes Hebræos constans opinio est, ac deinceps successionem gradus circa literarum monumenta, usque in Ezre tempora posterioribus sola viva voce tradita, quemadmodum Pythagorica dogmata olim ab Archippo & Lysiade, qui in Græcia Thebis scholas habuere tradebantur, in quibus discipuli memoriter doctorum præcepta tenentes, ingenio & memoria pro libris utebantur: sic & Iudæi quidam literas aspernati, in memoria & observatione ac vocali traditione hanc collocarunt: unde cabala ab Hebræis, quasi solo auditu unius ab altero receptio nuncupata est. Ars ut refertur, pervetusta, nomen autem non nisi recentibus temporibus apud Christianos cognitum. Ejus vero duplicem tradunt scientiam, unam de Bresith, quam & Cosmologiam vocant, videlicet rerum creatarum, naturalium, & cœlestium vires explicantem, & legis Bibliæque arcana Philosophicis rationibus exponentem, quæ profecto hac ratione nihil differt à magia naturali, in qua Salomonem regem præstitisse credimus. Legitur namque in sacris Hebræorum historiis, illum disputare solitum à Cedro Libani usque ad Hyssopum: nam de jumentis, volucribus, reptilibus & piscibus, quæ omnia magicas quasdam naturæ vires præ se ferre possunt. Ipse quoque inter posteriores Moyses Ægyptius in expositionibus suis super Pentateuchũ & plures Thalmudistæ hanc insecuti sunt. Alteram vero ejus scientiam vocant de marcana, quæ est de sublimioribus divinarum, Angelicarumque virtutum ac sacrorum nominum & signaculorum contẽplationib. quædam, quasi symbolica Theologia, in qua literæ, numeri, figuræ, res & nomina, & elementorum apices ac lineæ, puncta & accentus, omnia sunt profundissimarum rerum & magnorum arcanorum significativa. Hanc rursus bifariam secant, in Arithmantiam, videlicet quæ notariacon vocatur, de angelis, virtutibus, nominibus signaculisq; etiam dæmonũ, ac animarum conditionibus tractans, atque in theo-
mantia,

mantia, quæ divinæ majestatis mysteria, emanationes, sacraque nomina & pentacula scrutatur: quam qui norit, hunc ajunt admirandis pollere virtutibus: ita quod dum velit, futura omnia præsciat, toti naturæ imperet, in dæmones & angelos jus habeat & miracula faciat. Hac putant Moysen tot signa edidisse, virgam in colubrum, aquas in sanguinem vertisse: ranas, muscas, pediculos, locustas, bruchos, ignem cum grandine, vesicas & tabes Ægyptiis immisisse, primogenitum omne ab homine usque ad pecus interemisse, suosque deducentem mare aperuisse, fontem de petra, coturnices de cœlo produxisse, aquas amaras dulcorasse, fulgura & nubes per diem, columnam ignis per noctem suis præmisisse, vocem Dei viventis ad populum de cœlis devocasse, arrogantes igne, murmurantes lepra percussisse male merentes subita strage, alios terræ hiatu absorptos affecisse, populum cœlesti cibo pavisse, serpentes placasse venenatos, curasse numerosam turbam ab infirmitate, vestes eorum à corrosione conservasse, & hostium victricem reddidisse: hac deniq; miraculorum arte & Iosue stare Solem præcepisse, Eliam ignem in adversarios è cælo devocasse, puerum mortuum vitæ restituisse. Danielem leonum ora perstrinxisse, tres pueros camino æstuantis incendii carmina succinisse. Porro hac arte astruunt perfidi Iudæi etiam Christum tam admiranda fecisse: Salomonem quoque hanc percalluisse, atque ex ea artem contra dæmones eorundemque vincula & conjurationum modos, ac contra morbos excantamenta tradidisse, ut auctor est Iosephus. Verum ego Deum Moysi cæterisq; Prophetis multa quæ continerētur sub cortice verborū legis prophano vulgo non communicanda mysteria retexuisse, ut non dubito: sic hanc quam jactant Hebræi, Cabali artem quam ego multo labore aliquando scrutatus sum, non nisi meram superstitionis rapsodiam, ac theurgicam quandam magiam agnosco. Quod si (quod Iudæi jactant) à Deo profecta, ad vitæ perfectionem, ad hominum salutem, ad Dei cultum, ad intelligentiæ veritatem conduceret: profecto spiritus ille veritatis, qui

repudiata Synagoga, venit ad nos docere omnem veritatem, hanc usque in hæc postrema tempora suam non celasset Ecclesiam, quæ profecto omnia novit quę sunt Dei, cujus benedictio baptismus, cæteraque salutis Sacramenta revelata & perfecta sunt omni lingua, uniuscujusque enim linguæ par est, & eadem virtus modo par sit & eadem pietas: nec est aliud nomen in cælis, nec in terra in quo oporteat nos salvos fieri, & in quo operemur virtutem, præter unum nomen Iesu, in quo recapitulantur & continentur omnia. Hinc Iudæi in divinis nominibus peritissimi: parum aut nihil post Christum operari possunt, sicut prisci illorum patres. Quod autem experimur, & videmus hujus artis, ut vocant revolutionibus sæpe miras magnorum mysteriorum à sacris literis extorqueri sententias, totum hoc nihil aliud est quam lusus quidam allegoriarum, quas otiosi homines in singulis literis & punctis & numeris occupati, quod hæc lingua & scribendi ritus facile patiuntur, pro eorum arbitrio fingunt atque refingunt: quæ etsi nonnunquam magna sonent mysteria: nihil tamen probare nec evincere queunt: quin juxta verba Gregorii eadem facilitate contemnere liceat, qua asseruntur. Confinxit simili artificio pleraque Rabanus monachus, sed latinis characteribus & versibus, insertis variis imaginibus, qui quaque versus lecti per quælibet superficiei, ac imaginum lineamenta sacrum aliquod enunciant mysterium, depictæ illic historiæ repræsentativum, quæ etiam ex prophanis literis extorqueri posse nemo ignorat, qui Valeriæ Probæ, ex Virgilii carminibus compositos de Christo centones legerit: quæ omnia & ejusmodi sunt speculationes ociosorum hominum. Quod autem ad miraculorum operationem attinet, neminem vestrum puto tam stolidæ cervicis, qui de iis credat aliquam habere artem vel scientiam. Est itaque nihil aliud hæc Iudæorum cabala, quam perniciosissima quædam superstitio, qua verba & nomina, & literas sparsim in Scriptura positas, pro arbitrio suo colligunt, dividunt, transferunt: & alterum ex altero facientes solvunt membra veritatis, sermones,

mones, inductiones, & parabolas hinc inde ex propriis fictionibus construentes: aptare illis volunt eloquia Dei infamantes Scripturas, & dicentes sua figmenta ex illis constare, calumniantur legem Dei per impudenter extortas supputationes dictionum, syllabarum, literarum, numerorum, tentant violentas & blasphemas, perfidiæ suæ inferre probationes. Præterea iis nugis inflati, ineffabilia Dei mysteria & quæ sunt supra Scripturam arcana, sese invenire, & scire jactant, per quæ etiam prophetare, & virtutes & miracula sese perficere, sine rubore magnaque audacia mentiri non erubescunt. Sed accidit illis, quod cani Æsopico, qui pane relicto & in umbram ejus inhians perdidit escam: sic perfidum hoc & duræ cervicis hominum genus, semper umbris Scripturæ occupatum, & circa illas vanitates sua artificiosa, sed superstitiosa cabala impetum faciens, amittit panem vitæ æternæ, & inanibus nominibus depastum perdit verbum veritatis. Ex hoc Cabalisticæ superstitionis Iudaico fermento prodierunt (puto) Ophitæ, Gnostici & Valentiniani hæretici, qui ipsi quoque cum discipulis suis Græcam quandam Cabalam commenti sunt, omnia Christianæ fidei mysteria pervertentes, & hæretica pravitate ad Græcas literas & numeros pertrahentes, ex illis construentes corpus quod vocant veritatis, docentes, absque illis literarum & numerorum mysteriis non posse in Euangelicis literis inveniri veritatem, quia variæ sunt & alicubi sibi repugnantes, plenæque parabolis scripturæ, ut videntes non videant & audientes non audiant, & intelligentes non intelligant, sed cæcis & errantibus juxta suæ cæcitatis & erroris capacitatem propositas: latentem vero sub illis sinceram veritatem solis perfectis non perscripta, sed per vivæ vocis successivam pronunciationem esse creditam, atque hanc esse illam Alphabetariam & Arithmanticam Theologiam, quam Christus secreto manifestavit Apostolis, & quam Paulus se loqui dicit non nisi inter perfectos. Cum enim hæc altissima sint mysteria, ideo non scripta esse, nec scribi, sed in silentio scrutari apud sapientes, in abscondito secum illa custodientes. Sapiens autem

apud eos nemo, nisi qui maxima hæreseos monstra fabricare novit.

CAPUT XLVIII.

De Præstigiis.

SEd redeamus ad Magiam, cujus particula etiam est Præstigiorum artificium, hoc est illusionum, quæ secundum apparentiam tantum fiunt, quibus magi phantasmata edunt, multaque miracula circulatoriis fraudibus ludunt & somnia immittunt: quod non tam Goeticis incantamentis & imprecationibus dæmonumque fallaciis, quam etiam certis fumigiorum vaporibus, luminibus, Phyltris, collyriis, alligationibus & suspensionibus, præterea anulis, imaginibus, speculis, similibusque magicæ artis pharmacis & instrumentis naturali cęlestique virtute perpetratur. Multa & manuum prompta subtilitate, & industria fiunt, cujusmodi ab histrionibus & joculatoribus quotidie fieri videmus, quos idcirco chirosophos, hoc est, manu sapientes appellamus. Extant de hoc artificio liberi præstigiorum Hermetis & quorundam aliorum: legimus quoque Paseten quendam præstigiatorem, refertissimum convivium hospitibus monstrare solitum, idque cum libuit rursum evanuisse, discumbentibus omnibus fame ac siti elusis. Numam Pompilium etiam istiusmodi præstigiis usum legimus. Sed & doctissimum Pythagoram id ridiculum aliquando factitasse, quæ collibuisset, sanguine perscriberet in speculo, quo ad pleni luminis lunæ orbem obverso stanti à tergo res exaratas in disco lunæ commonstrasse. Huc spectat etiam quicquid de hominum transmutationibus legitur decantatum, à poëtis creditum, ab historicis & à nonnullis Christianis Theologis insuper à sacris adsertum. Sic apparent homines asini vel equi, vel alia animalia oculis fascinatis, aut perturbato medio, idque arte naturali. Nonnunquam etiam hæc fiunt à bonis & malis spiritibus, seu ad bonorum preces ab ipso Deo,

sicut

ſicut in ſacris literis legimus de Heliſæo Propheta, obſeſſo ab exercitu Regis Syriæ, vallantis Dothain: verum puris & apertis à Deo oculis iſta non poſſunt illudere. Sic mulier illa quæ à vulgo jumentum judicabatur, Hilarioni non jumentum, ſed quod erat mulier, videbatur. Ea igitur quæ hoc modo ſecundum apparentiam fiunt, præſtigia dicuntur: quæ autem fiunt permutantium aut transferentium, ut de Nabubhodonoſor aut meſſibus ad alios agros traductis, de his diximus ſuperius. Verum de hac præſtigiorum arte ſic ait Iamblichus. Quæ præſtigiati ſeu faſcinati imaginantur, præter imaginativam nullam habent actionis eſſentiæ veritatem. Ejuſmodi namque artificii finis eſt, non ſufficere ſimpliciter, ſed uſque ad apparentiam imaginamenta porrigere, quorum mox nullum compareat veſtigium. Iam itaq; ex his quæ dicta ſunt patet, non aliud eſſe magiam qnam complexum idololatriæ, aſtrologiæ, ſuperſtitioſæque medicinæ. Iamque etiam à magis magna hæreticorum caterva in Eccleſia orta eſt, qui ſicut Iamnes & Iambres reſtiterunt Moyſi: ſic illi reſtiterunt Apoſtolicæ veritati. Horum princeps fuit Simon Samaritanus, qui Romæ ſub Claudio Cæſare propter hanc artem ſtatua donatus eſt, cum hac inſcriptione: Simoni ſancto Deo. Ejus blaſphemias copioſe narrant Clemens, Euſebius & Irenæus. Ex hoc Simone tanquam ex hæreſum omnium ſeminario per multas ſucceſſiones monſtroſi Ophitæ, turpes Gnoſtici, impii Valentiniani, Cerdoniani, Marcioniſtæ, Montaniani, & multi alii hæretici prodierunt propter quæſtum & inanem gloriam, mentientes adverſus Deum, utilitatem nullam neque beneficia hominibus præſtantes, ſed decipientes, & in perniciem & in errorem mittentes, & qui credunt illis, confundentur in judicio Dei. Verum de magicis ſcripſi ego juvenis adhuc libros tres, amplo ſatis volumine, quos de occulta Philoſophia nuncupavi, in quibus quidquid tunc per curioſam adoleſcentiam erratum eſt, nunc cautior hac palinodia recantatum volo: permultum enim temporis & rerum in his vanitatibus olim contrivi. Tandem hoc

profeci, quod sciam, quem iis rationibus oporteat alios ab hac pernicie dehortari. Quicunque enim non in veritate, nec in virtute Dei, sed in elusione dæmonum secundum operationem malorum spirituum divinare & prophetare præsumunt, & per vanitates Magicas, exorcismos, incantationes, amatoria, agogima & cætera opera dæmoniaca, & idololatriæ fraudes exercentes, prestigia & phantasmata ostentantes, mox cessantia miracula sese operari jactant: omnes hi cum Iamine & Mambre, & Simone Mago æternis ignibus cruciandi destinabuntur.

CAPVT XLIX.

De Philosophia naturali.

CÆterum nunc ad ulteriora procedamus, ipsiusque Philosophiæ placita, & quæ naturam ipsam scrutantur, rerumque principia & fines vafris syllogismis inquirunt, scientias investigemus. Quæ profecto quam habeant certitudinem aliam à doctorum suorum fide, omnis homo ignorat. Hanc primo Poëtæ professi sunt, è quibus Prometheus, Linus & Musæus & Orpheus, porro Homerus primi inventores numerantur. Philosophia itaque nunc, quam nobis veritatem præstare poterit, quæ ex ipsa Poëtarum nugis fabulisque progenita est, quod ita esse manifestis indiciis probat Plutarchus, omnes videlicet Philosophorum sectas ab Homero principium sumpsisse: ipseque Aristot. fatetur etiam Philosophos natura Philomythos, hoc est, fabularum studiosos esse. Sectas Philosophorum alii novem, alii decem, sed multo majori numero illas Varro partitus est. Quod si quis etiam omnes Philosophos in unum congregaverit, adhuc inter eos constare non poterit, quæ secta potior dicenda sit, quorum dogmatibus potius parendum: adeo circa singula inter se pugnant atque dissentiunt, perpetuamque hanc per secula litem alunt, & quod (ait Firmianus) unaquæq; secta omnes alias evertit, ut se suasque

que confirmet: nec ulla alteri ſapere concedit, ne ſe deſipere fateatur. Cumque de ſingulis Philoſophis diſputat & opinatur, de nullis certa eſt: unde Philoſophos an inter bruta, an inter homines numerem plane neſcio: brutis ſiquidem præſtare videntur, eo quod rationem habeant & intelligentiam, homines autem quomodo erunt, quorum ratio nihil conſtans perſuadere poteſt, ſed ſemper in lubricis opinionibus vacillat, quorum intellectus ad omnia incertus non habet, quod teneat aut ſequatur: idque nunc ita eſſe, diffuſius oſtendamus.

CAPUT L.

De Princip. Rerum Naturalium.

NAm in primis de rerum naturalium principiis, ſuper quibus tota hæc facultas fundatur, acerrima pugna inter graviſſimos Philoſophos certatur, & adhuc ſub judice lis eſt, quis eorum melius dixerit: admodum perſuadibiles invincibileſque de contrariis adferunt rationes. Nam Thales Mileſius primus ſapiens ab oraculo judicatus, ex aqua omnia conſtare voluit: ejus auditor & in ſchola ſucceſſor Anaximander, rerum principia dixit infinita: illius autem diſcipulus Anaximenes, infinitum aërem eſſe rerum principium aſtruit. Hipparchus, Heraclitus Epheſius ignem, his ambobus quodammodo adſentit Archelaus Athenienſis, Anaxagoras Clazomenius infinita principia tanquam particulas minutas & confuſas, ſed divina mente in ordinem poſtea redacta. Zenophanes unum eſſe omnia, neque idipſum mutabile: Parmenides calidum & frigidum tanquam ignem, qui moveat, & terram, quæ formet: Leucippus, Diodorus, & Democritus plenum & vacuum: Diogenes Laërtius aërem divinæ tamen rationis compotem, Pythagoras Samius numerum ſtatuit rerum principium, quem ſequitur Alcmeon Crotoniates, Empedocles Agrigentinus litem & amicitiam, ac quatuor elementa. Epicurus

tus atomos & inane: Plato ac Socrates Deum, Ideas materiam, Zeno Deo materiam & elementa. Aristoteles materiam ad appetitum formæ per privationem, quam ipse inter principia tertium ponit, contra id, quod alibi docuit: æquivoca non debere annumerari: quare alii recentiores peripatetici loco privationis motum quendam utraque cogentem posuerunt, qui cum sic accidens, quomodo erit principium substantiæ, aut quis erit ejus motus motor? Ideo Hebræorum Philosophi materiam formam & spiritum statuerunt.

CAPVT. LI.

De Mundi Pluralitate & ejus duratione.

CÆterum cum de mundo disputant, nihilominus dissentiunt: Thales unum mundum censuit, illumque Dei facturam asserit. Empedocles similiter unum, sed universi tantum exiguam esse particulam. Democritus & Epicurus contra, mundos esse innumerabiliter, quos sequitur Metrodorus horum discipulus dicens innumerabiles esse mundos, quia causæ eorum innumerabiles sint, nec minus absurdum esse, tantum unum in universo esse mundum, quam in agro unam duntaxat nasci spicam. De mundi autem duratione locuti Aristot. Averroës, Cicere, Xenophanes illum æternum, omnis corruptionis expertem dicunt. Nam cum non possent intelligere (ut Censorinus ait) ovane an aves ante generatæ sunt, cum & ovum sine ave, & avis sine ovo gigni non posset: hinc arbitrari sunt mundum hunc, & uniuscujusque geniti initium simul & finem perpetua revolutione sempiternum. Pythagoras & Stoici à Deo genitum, & aliquando quantum ex sui natura est, corrumpendum: queis consentiunt Anaxagoras, Thales, Herocles, Avicenna, Algasel, Alcmæus, & Philo Hebræus, sed Plato asserit à Deo illum ad sui exemplar fabricatum, nunquam desiturum. Epicurus contra plane interiturum. Democritus semel mundum genitum docet

docet & interiturum, nec unquam reparandum. Empedocles & Heraclitus Ephesius non semel, sed semper mundum generari & corrumpi asserunt. Agamus liceat de re quapiam, quam illi à causa naturali potissimum procedere dicunt, puta de terræ motu, adhuc ipsum Vnanimiter adinuenire nequierunt, sed per multa vagati causam ejus Anaxagoras æthera dixit, Empedocles ignem, Democritus & Thales Milesius aquam, Arist. Theophrast. & Albert. ventum vel vaporem subterraneum: Asclepiades casum vel ruinam: Possidonius, Metrodorus Calisthenes parcas: Seneca & alii in diversa distracti, causam ejus effectus frustra inquisiuerunt: propterea veteres Romani, ubi terram tremuisse senserant, nunciatumve esset, ferias quidem impetrabant, sed cui Deorum servari illas oporteret, non edicebant: quoniam qua vi, & per quem Deorum terra tremeret, adhuc incertum esset.

CAPVT LII.

De Anima.

QVod si de anima ab illis aliquid sciscitemur, nulto minus conveniunt. Nam Crates Thebanus nullam esse animam ait, sed corpora sic à natura moveri. Qui autem animam fassi sunt, plerique illam corporum tenuissimum opinati sunt, huic crasso corpori suffusum: sed illorum alii aliud esse igneum dixerunt, ut Hipparchus & Leucippus, quibus quodammodo consentiunt Stoici, dicentes animam esse spiritum fervidum, ac Democritus, dicens illam esse spiritum mobilem & ignitum atomis insertam. Alii dixerunt esse aërem, ut Anaximenes & Anaxagoras, Diogenes, Cynicus, & Critias, quibus adstipulatur Varro inquiens: Anima est aër conceptus ore, defervefactus in pulmone, temperatus in corde, diffusus in corpus. Alii aqueum, ut Hippias. Alii terreum, ut Heliodorus & Pronopides, quibus quodammodo assentiunt. Anaximander & Thales, ambo concives Milesii.

 Alii

Alii mixtum ex igne & aëre ſpiritum, ut Boëtes & Epicurus. Alii ex terra & aqua, ut Xenophontes. Alii ex terra & igne, ut Parmenides. Alii ſanguinem, ut Empedocl. & Circias. Alii ſpiritum tenuem per corpus diffuſum, ut Hippocrates medicus. Alii carnem cum ſenſuum exercitio, ut Aſclepiades. Multi autem alii arbitrati ſunt animam non corpuſculum illud, ſed illius quandam qualitatem vel complexionem per illius particulas ſparſam, ut Zeno Cithicus: & Dicearchus animam definiens quatuor elementorum complexionem, atque Cleanthes, Antipater, Poſſidonius dicentes illam eſſe calorem ſive complexionem calidam, quibus adhęret Calenus Pergamenus. Sunt & alii, qui dixerunt animam non eam eſſe qualitatem ſeu complexionem, ſed tanquam ad ejus punctum aliqua certa corporis parte, ut corde vel cerebro reſidentem, & exinde totum corpus gubernantem: ex quorum numero ſunt Chryſippus, Archelaus & Heraclitus Ponticus, qui animam vocavit lucem. Sunt rurſus alii, qui adhuc liberius quoddam opinati ſunt, animam ut punctum aliquem liberum, nulli corporis parti alligatum, ſed ab omni determinato ſitu ſecluſum & totum cuique corporis parti præſentem, quem ſive complexio genuerit, ſive Deus creaverit, tamen ex materiæ gremio eductus ſit. Hujus opinionis fuerunt Xenophanes Colophonius, Ariſtoxonus & Aſclepiades medicus, dicentes animam eſſe ſenſuum coërcitationem, & Critolaus peripateticus, dicens eam eſſe quintam eſſentiam, ac Thales Mileſius, dicens animam eſſe naturam irrequietam ſeſe moventem & Xenocrates vocans eam ſeſe moventem numerum, quem ſequuntur Ægyptii, dicentes animam eſſe vim quandā in omnia corpora tranſmeantem, & Chaldæi, inquientes eam virtutem abſque determinata forma, omnes tamen exteras ſuſcipientem: omnes quidem in hoc convenientes, quod anima ſit vis quædam agilis ad movendum, vel eſſe partium corporalium ſublimem quandam harmoniam, ſed tamen ab ipſa corporis natura dependentem. Atque horum veſtigia ſequitur dæmoniacus Ariſtoteles, qui invento novo

voca-

vocabulo, animam vocat entelechiam, ſcilicet perfectionem corporis naturalis organici, potentia vitam habentis, dantem illi principium intelligendi, ſentiendi, & mouendi. Atque hæc receptiſſima Philiſophi animæ futilis definitio, quæ non eſſentiam, naturam aut eius originem declarat, ſed affectus. Porro ſupra hos omnes ſunt alii, qui dixerunt animam eſſe diuinam quandam ſubſtantiam, totam ac indiuiduam, ac toto, ac cuique corporis parti præſentem, ab incorporeo authore taliter productam, vt ex ſola agentis virtute, non ex materiæ gremio dependeat. Eius opinionis fuerunt Zoroaſtes, Hermes, Triſmegiſtus, Orpheus, Aglaophemus, Pythagoras, Euminius, Hammonius, Plutarchus, Porphyrius, Timeus, Locrus & divinus ille Plato dicens: animam eſſe eſſentiam ſui motricem intellectu præditam. Eunomius, Epiſcopus partim Ariſtoteli, partim Platoni conſentiens, definit animam eſſe ſubſtantiam incorpoream in corpore factam, ſuper qua definitione deinde reliqua ſua dogmata fabricavit Cicero, Seneca, Lactantius, quid ſit anima, dicunt penitus ignorari. En uidetis de animæ eſſentia quam inter ſe diſſident, nec minus ridicule de eius ſede inter ſe uariant: nam Hippocrates, & Hierophilus in cerebri uentriculis illam ponunt, Democritus in toto tempore, Eraſiſtratus circa membranam epicranidem. Strabo in ſuperciliorum interſtitio, Epicurus in toto pectore, Diogenes in corde arteriato uentriculo, Stoici cum Chryſippo in toto corde ac ſpiritu circa cor verſante, Empedocles in ſanguine, cui adſtipulatur Moyſes, idcirco prohibens ueſci ſanguine, quia animalis anima ſit in illo. Plato & Ariſtoteles, & reliqui nobiliores Philioſophi in toto corpore, Galenus autem in quavis corporis particula, ſuam eſſe animam putat: ſic enim ait in libro de partium utilitate: Multę animalium etiam particulæ, hæ quidem maiores illæ minores, aliæ vero omnifariam in animalium ſpeciem indiviſibiles, neceſſario autem iis omnibus anima quævis indiget: corpus enim huius organum, & propterea multum à ſe invicem animalium particulæ differunt, quia & animæ.

mæ. Neque vero hic prætereundum censeo, Bedæ Theologi sententiam, qui scribens super Marcum, Animæ locus, inquit principalis, non juxta Platonem in cerebro, sed juxta Christum in corde est. De animæ autem duratione, Democritus & Epicurus, vna cum corpore interituram aiunt. Pythagoras & Plato omnino immortalem, sed egressam corpore ad sui generis naturam deuolare. Stoici tanquam inter hos medii animam corpus relicturam, si ut quæ in vita hac nullis sublimata, virtutibus infirmior sit, vnà cum illo emori sin autem heroicis formata virtutibus, permanentibus illam naturis sociari, & ad sublimiores sedes euadere putant. Aristot. quasdam animæ partes, quę corporeas sedes habeant, ab illis inseparabiles esse, vnaque cum illis interire dicit: intellectum autem, qui nullius sit corporei organi, velut perpetuum à corruptibili separari, sed adeo nihil manifesti dicit, ut eius interpretes adhuc de ea re disputent. Alexander Aphrodisæus ait manifesto eum mortalem posuisse animam: idem sentit ex nostris Gregorius Nazianzenus. Contra hos Pleton, & ex nostris Thomas Aquinas pro Aristotele digladiantur, illum de animæ immortalitate recte sentire. Porro Auerroës eximius ille Aristotelis commentator, hominem quemque propria anima pollere putat, sed mortali: Mentem vero humanam, seu intellectum dicamus esse usquequaque ab omni, tam anteriori, quam posteriori parte æternam, sed omnibus hominibus seu humanę speciei unam, qua tantum in vita uteremur. Themistius vero ait, Aristotelem mentem quidem agentem unicam, capacem autem multiplicem posuisse atque utramque perpetuam. Horum præterea Philosophorum opera factum est, ut etiam inter Christianorum Theologos, de animarum origine ortum sit dissidium, quorum aliqui à mundi origine factas in cœlo omnium hominum animas putant, inter quos est vnus de multis doctissimus Origenes. Augustinus quoque primi parentis animam cœlitus ortam putat corpore antiquiorem, idque postea tanquam aptum sibi contemplatum domicilium voluntario motu expetisse:

quan-

quanquam ne hoc quidem satis constanter affirmare videatur.

Alij ex traduce animam propagari putant, sic animam ab anima generari, quemadmodum à corpore corpus: in qua opinione fuit Apollinaris Laodiceæ Episcopus, & Tertullianus, Cyrillus, & Luciferianus, contra quorum hæresim disputat Hierony Ahia à Deo animas quotidie creari tradunt, hos sequitur Thomas, eo Peripatetico argumento pugnans, quod, cum anima sit corporis forma, eam non seorsum, sed sic corpore creari debere: quam opinionem sequitur jam fere omnis recentiorum Theologorum schola. Mitto gradus animarum, ascensiones, & descensiones quas Origenistæ inducunt, sed diuinis Scripturis non corroboratas, nec Christianorum dogmatib. conformes: adeo nihil neque apud Philosophos, neque apud Theologos de anima certum. Nam Epicurus & Aristoteles mortalem putant. Pythagoras in gyrum ducit. Et sunt (ut quodam loco ait Petrarcha) qui eam contrahunt ad suum corpus, sunt qui etiam spargunt in corporibus animantium, sunt qui cælo reddant, sunt qui inferos asserunt, sunt qui negent: sunt qui unamquamque per se, sunt qui omnes simul animas creatas putent, hæc ille. Fuit & Auerroës, qui mirabilius quiddam dicere ausus: unitatem ut dixi attulit intellectus. Manichæi hæretici dixerunt vnam solam esse omnium seu vniuersi animam, in singula corpora tam animata, quam inanimata dispertitam, sed minus participare, quæ nobis videntur anima expertia, magis autem quæ animata, maxime vero cœlestia, atq; sic tandem concludunt, non nisi vniversalis animæ partes esse singulares animas. Plato etiã vnam quidem vniversi animam astruit: particularium vero alias, quasi separatum vniversum sua anima existat animatum, diuisim item particularia. Præterea, alii vnam animarum speciem alii non vnam, sed duas, rationalem & irrationalem: alii multas, & tot, quot sunt animalium species affirmant. Galenus medicus diversis uxta specien diversas item esse animas sentit: insuper & multas in eodem corpore animas point. Sunt & qui

in

in homine duas animas ponunt, unam ſenſitivam à generante, aliam intellectiuam à creante, inter quos eſt Occam Theologus. Plotinus aliam eſſe animam, & alium aſſerit intellectum, quem ſequitur Apollinaris. Quidam non diſtinguunt ab anima intellectum, ſed illum ſubſtantiæ animæ principalem partem eſſe dicunt: uerum Ariſtot. hunc potentia adeſſe huiuſmodi, atque actu de foris illi ſupervenire opinatur, neque ad naturam hominis & eſſentiam conferre, ſed ad perfectionem cognitionis & contemplationis. Ideoque; paucos homines & ſolos Philoſophos illum, qui actu intellectus dicitur, habere affirmat. Quippe etiam gravis inter Theologos diſputatio eſt, an (quæ Platonicorum opinio eſt) in animabus exutis, eorum quæ in uita geſſerint, reliquerintque; memoria, ſenſuſque; ſuperſint, aut iſtorum cognitione omnino careant, quod Thomiſtæ cum ſuo Ariſtotele firmiter tenent, & Carthuſienſis exemplo confirmant, de Pariſienſi illo Theologo ab inferis reverſo, qui interrogatus, quid illi reſtaret de ſcientia ſua, Reſpondit, nihil ſe ſcire, niſi pœnam & citato Salomonis verbo. Non eſt ratio, non ſcientia, non opes apud inferos, concluſiſſe illis uidebatur, nullam mortuis ſupereſſe cognitionem. Quod tamen manifeſte eſt, non tam contra Platonicorum aſſertionem, quam contra Scripturæ authoritatem, ueritatemque; cum dicat Scriptura, uiſuros, & ſcituros impios, quia ipſe Deus eſt: quin & omnium, non modo factorum, ſed & uerborum otioſorum, & cogitatuum rationem reddituros. Sunt etiam qui de animarum ſeparatarum apparitionibus, plura ſcribere, & referre audent, eaque non raro ab Evangelica doctrina & ſacro canone aliena, atque cum præcipiat Apoſtolus, nec angelis de cælo credendum eſſe, ſi quid renunciarent aliud, quam quod traditum eſt: adeo penes iſtos antiquatum eſt Evangelium, ut citius magiſque credant uni ex mortuis renuncianti, quam Prophetis, quam Moyſi, quam, Apoſtolis, quam Evangeliſtis. Talis profecto fuit doctrina atque ſententia divitis ſepulti in inferno, qui putabat tunc credituros ſuperſtites fratres,

tres, si quis ex mortuis iret, & testificaretur illis. Cui sic opinanti in Evangeliis contradicit Abraham, inquiens. Si Moysi & Prophetis non credant, neque si quis ex mortuis mittatur credituros. Neque tamen propterea pias defunctorum apparitiones, admonitiones, & revelationes omnino inficior, sed ualde suspectas esse admoneo, Sathana sese sæpissime in lucis angelum & animarum effigiem transfigurante. Quocirca credendi anchora in illis non est figenda, sed ad ædificationem pie acceptanda sunt, sicut alia, quæ extra sacrum Canonem, uel inter Apocrypha sunt. Circunferuntur de his nugis, multi fabulosi libelli Tundali, & qui Consolationis animarum inscribitur: & alii quorum exemplis Concionatores quidam imperitam plebeculam territant, & munuscula extorquent. Scripsit etiam recentibus diebus de spiritu quodam Lugdunensi fabulam Protonotarius quidam Gallus, homo nequam & impostor. Ex laudatis autem scriptoribus agit de istis Cassianus & Iacobus de Paradiso. Carthusianis uerum nihil unquam solidæ ueritatis, aut abditæ sapientiæ, quæ ueram charitatem & animarum nostrarum salutem ædificarent ab his animarum apparitionibus revelatum est, sed duntaxat eleemosynæ, peregrinationes, orationes, ieiunia, & reliqua popularis pietatis opera persuasa sunt: quæ tamen multo melius, salubriusque docent Sacræ literæ, præcipitque Ecclesia. Verum de his apparitionibus late scripsimus in Dialogo nostro de Homine, & in libris de occulta Philosophia, sed modo redeamus ad Philosophos. Ethnici omnes, qui animam immortalem asseruerunt, animarum transmigrationem communi consensu astruunt, & rationales animas ad rationis expertia corpora, & ad plantas usque transmeare per temporum quasdam periodos, uel ut aliter contigerit, harum transmigrationum auctorem ferunt Pythagoram de quo in Transfigurationibus sic cecinit Ovidius:

Morte carent animæ semperque priore relicta
Sede novis domibus vivunt, habitantque receptæ.
Ipse ego nam memini Troiani tempore belli.

Pant-

Panthoides Euphorbus eram, cui pectore quondam.
Hæsit in aduerso grauis hasta minacis Atridæ.
Cognoui clypeum læuæ gestamina nostræ.
Nuper Abanthæus templo Iunonis in Argis.

Multo plura de hac Pythagorica migratione scripserunt Timon, Xenophanes, Cratinus, Aristophon, Hermippus, & Luciauus, & Diogenes Laërtius: verum Iamblicus, & plerique alii cum Trismegisto, non ab hominibus ad rationis expertia animalia, neque ab illis item ad homines, sed ab animalibus ad animalia, & ab hominibus ad homines transmigrationes duntaxat fieri consentiunt. Sed & sunt Philosophi, ex quorum numero Euripides Anaxagoræ consectator & Archilaus Physicus, atque post eos Auicenna, qui primos homines olerum more ex terra natos tradant, eo ipso non minus ridiculi poëtis, qui homines quosdam satiuos ex serpentum dentibus progerminasse fabulantur. Sunt qui generationem omnino negent, ut Pyrrho Eliensis; sunt & qui negent motum, ut Zeno.

CAPVT LIII.

De Metaphysica.

SED ad vlteriora progrediamur, ostendamusque Philosophos illos, non solum de iis, quæ in rerum natura videntur, sed etiam de figmentis cogitationum suarum digladiari, atque de iis rebus, quæ nullis principiis firmantur: neque certum est an sint, vel non sint, ut quas absq; corpore & materia subsistere opinantur, quasque formas separatas vocant. Quæ quoniam in rerum natura non sunt, sed supra illam esse putantur, idcirco transnaturalia seu metaphysica vocant. Hinc illæ innumerabiles de diis, & undique sibi repugnantes nec minus impiæ, quam indoctę opiniones prodierunt: nam Diagoras Milesius, & Theodorus Cyrenaicus, nullum prorsus Deum esse dixerunt, Epicurus autem esse quidem Deum asseruit, sed nulla inferiorum cura teneri. Protagoras, esset nec ne, nihil fieri posse dixit.

dixit. Anaximander natiuos deos putabat, longiſque internallis orientes occidenteſque. Xenocrates octo eſſe deos dixit. Antiſthenes multos quidem deos populares, ſed vnum naturalem ſummum totius artificem. Sed in tantam inſaniam multi eorum prolapſi ſunt, ut quos adorarent Deos, propriis manibus, ipſi ſibi fabricarent: ut erat ſtatua Beli apud Aſſyrios, quos tamen factitios deos mirum, quam extollat. Hermes Triſmegiſtus in ſuo Æſculapio. De diuina autem eſſentia locuti, Thales Mileſius mentem dixit Deum, qui ex aqua cuncta formauerit: Cleanthes & Anaximenes aëra Deum dixerunt: Chryſippus naturalem vim ratione prȩditam ſeu divinam neceſſitatem. Zeno diuinam naturalemque legem. Anaxagoras infinitam mentem perſe mobilem. Pythagoras animum per naturam rerum omnium intentum & commeantem, ex quo omnia vitam capiunt. Crotoniates, Alcmeon ſolem, lunam, cæteraſque ſtellas Deos dixit. Zenophanes omne quod eſſet Deum eſſe voluit, Parmenides continentem quendam lucis orbem, quem ſtephanon, hoc eſt, coronam pro Deo ſtatuit. Ariſtoteles quaſi ex cœlorum motu ſatis explorata Deorum cognitio haberi poſſet, ex illorum natura deos commentus eſt, ac diuinitatem modo menti tribuit, modo cœli authorem Deum dicit, modo mundum ipſum Deum ſtatuit, modo alium illi Deum præficit. Hunc eadem inconſtantia ſequitur. Theophraſtus. Tranſeo quid Strato, Perſeus, Ariſto, Zenonis diſcipulus, Plato, Xenophon, Speuſippus, Democritus, Heraclites, Diogenes Babylonius, Hermes, Triſmegiſtus, Cicero, Seneca, Plinius & reliqui cenſuerunt, quorum opiniones tamen à prioribus illis & jam illis recitatis, non longe diſcedunt. Poſſem etiam reliquas illorum lites, & verborum portenta percurere de ideis, de incorporeis, de atomis, de hyle, de materia, de forma, de vacuo, de infinito, de æternitate, de fato, de tranſcendentibus, de introductione formarum, de materia cœli, an ex elementis ſydera conſtant, an ex quinta Eſſentia, quam Ariſtoteles introducit, deque

deque ſimilibus, quæ inſanis hominibus opinandi ac dubitandi, contendendique materiam præbent, ſed ſatis me indicaſſe arbitror, quam nihil inter Philoſophos de ueritate ipſa comveniat, quibus quo quis redditur propinquior, eo magis à vero ipſo longiuſque abeſt & catholica religione abetrat. Hinc erraſſe ſcimus Ioannem uiceſimum ſecundum Romanum Pontificem, uolentem animas beatas non uiſuras faciem Dei ante diem Iudicij. Scimus Iulianum Apoſtatam Chriſtum abnegaſſe, non alia cauſa, quam quod Philoſophiæ ſtudioſior, humilitatem fidei Chriſtianæ irridere ac contemnere cœpit. Eadem cauſa Celius, Porphyrius, Lucianus, Pelagius, Arrius, Manicheus, Averroës, multique alii tanta rabie adverſus Chriſtum & Eccleſiam eius oblatrarunt. Hinc natum illud apud uulgus proverbium. Maximos Philoſophos maximos eſſe hæreticos ſolere: ſed & Hieronymus uocat eos patriarchas hæreticorum, & primogenita Ægypti, & uectes Damaſci, nimis uere dicta, nam quicquid hæreſium unquam fuit, totum hoc & omne ex philoſophiæ fontibus ceu primo ſeminario ſcaturiit. Ab hac ferme tota Theologia adulterata eſt, ac pro Evangelicis doctorib. Pſeudoprophetæ hæretici ac philoſophi nati ſunt, qui divina oracula humanis inventis æquarunt, ac mirabilibus hominum dogmatibus polluerunt, ipſamque ſimplicem Theologiam (ut ait Gerſon) ad verboſam & ſophiſticam loquacitatem, ac Chimerinam mathematicam reduxerunt. Quod providens Paulus Apoſtolus, toties nos hortatur, ac cavere jubet, ne quis nos per philoſophiam deprædetur vel ſeducat. Auguſtinus civitatem Dei ab illa tuetur atque defendit. Reliqui ferme omnes Theologi & ſancti patres eam à Chriſtianis ſcholis procul propellendam penituſque extirpandam cenſuerunt. Nec deſunt etiam Ethnicorum exempla, quibus aliquando factitatum legimus, nam ſuſtulerunt Athenienſes Socratem Philoſophiæ parentem, eiecerunt vrbe Philoſophos Romani, Meſſanique & Lacones, nec admiſere vnquam, qui etiam ſub Domitiano vrbe exacti ſunt, & tota inſuper Italia interdicti. Extat etiam

etiam Antiochi regis decretum in adolescentes, qui philosophari ausi sunt, atque etiam in parentes, qui liberis id permittebant. Nec modo ab imperatoribus regibusque damnari pulsique, sed à doctissimis viris editis libris reprobati, è quorum numero sunt Phliasius Timon, qui opus nomine Syllos in derisionem philosophorum scripsit, & Aristophanes, qui in eos comœdiam scripsit, cuius nomen Nubes & Dion Prusæus orationem scripsit contra philosophos omnium eloquentissimam. Scripsit etiam orationem Aristides contra Platonem, pro quatuor Atheniensium proceribus multo eloquentissimam, sed & Hortensius Romanus uir nobilissima familia & eloquentissimus, validissimis rationibus philosophiam insectatus est. Sed de iis hactenus.

CAPVT. LIV.

De Morali Philosophia.

RELiquum vero, si qua de moribus (ut aliquibus placet) philosophia sive disciplina est, hanc arbitror ego non tam philosophorum ratiunculis, qui vario vsu, consuetudine, observatione, ac communis vitæ conservatione constare, ac pro temporum, locorum, hominumque opinione mutabilem esse, quam minæ ac blandimenta pueros, leges atque vindicta maiores docent. Nonnulla hominibus nativa addit industria, quæ doceri nequeunt, sed pro temporum vsu, hominumque conspiratione per fas vel nefas inolescunt, quo fit, ut, quod aliquando vitium fuit, modo virtus habeatur: & quod hic virtus est, alibi vitium sit, quod vni honestum, alteri turpe: quod nobis justum alii injustum sit, pro cuiusque temporis, loci, status, hominum opinionibus, vel legibus. Apud Athenienses licuit viro sororem germanam habere in matrimonio, at id quidem apud Romanos nefas habebatur: quondam apud Iudæos, & hodie apud Turcas licet viro plures habere vxores, insuper & pellices comcubinas hoc apud

apud nos Christianos non tam nefas est, quam damnabile scelus: Laudi in Græcia ducitur, adolescentulos quam plurimos habere amatores. Denique tam fœminas, quam viros in scenam prodire, & populo esse spectaculo, nemini in eisdem gentibus fuit turpitudini: quæ tamen apud Latinos Romanosque humilia, infamia, & ab honestate remota censebantur. Neque tamen pudebat Romanos vxores ducere in conuiuia, illasque in celebritate versari, ac primas tenere partes ædium: in Græcia vero neque in conuiuium adhibetur vxor: nisi propinquorum, neque versatur, nisi in interiore parte ædium, quo nemo accedit, nisi propinqna cognatione couiunctas. Furari apud Ægyptios & Lacedæmonios honorificum erat, apud nos fures furca suspensi strangulantur, inquit Iulius Firmicus in astrologicis suis ad Lollianum scribens. Quædam gentes ita à cœlo formatę sunt, ut propria sint morum vnitate perspicuæ. Scythæ immanis veritatis crudelitate grassantur. Itali fuerunt regali semper nobilitate præfulgidi, Galli stolidi, acuti Siculi, luxuriosi semper Asiatici, & voluptatibus occupati, Hispani elata jactantiæ animositate præpositi. Habent singulæ nationes à superis agnata sibi morum discrimina, per quæ facile à se inuicem discernantur, ut cuius quisque nationis sit oriundus à voce, à sermone, ab oratione, à consilio, à conversatione, à victu, à negotio, ab amore & odio, ab ira ac malitia similibusque exercitiis facile cognoscatut. Quis enim videns hominem ingredientem incessu gallinaceo, gestu gladiatorio, vultu effreno, voce bubula, sermone austero, moribus ferocem, habitu dissoluto laciniatoue. non mox judicet esse Germanum, nonne Gallos cognoscimus ab incessu moderato, gestu molii, vultu blando, voce dulcisona, sermone facili, moribus modestis, habitu laxo? Hispanos autem ab ingressu & moribus, gestibusque festiuis, vultu elato, voce flebili, sermone eleganti, habitu exquisito. Italos vero videmus incessu tardiusculos gestu graves, vultu in constantes, voce remissos, sermone captiosos, moribus magnificos, habitu compositos.

tos. Iamque ſcimus etiam, quia in cantu balant Itali, gemunt Hiſpani, ululant Germani, modulantur Galli. Sunt in oratione graves, ſed verſuti Itali: culti, ſed iaċtabundi Hiſpani: prompti, ſed ſuperbi Galli: duri, ſed ſimplices Germani. In conſiliis eſt prouidus Italus, aſtutus Hiſpanus, inconſideratus Gallus, utilis Germanus. In victu eſt mundus Italus, delicatus Hiſpanus, copioſus Gallus, inconditus Germanus. Sunt erga exteros officioſi Itali, placidi Hiſpani, mites Galli, agreſtes inhoſpitaleſque Germani. In converſationibus ſunt prudentes Itali, cauti Hiſpani, manſueti Galli, imperioſi, intolerabileſque Germani. Sunt in amoribus zelotypi Itali, impatientes Hiſpani, leves Galli, ambitioſi Germani. In odiis vero ſunt occulti Itali, pertinaces Hiſpani, minaces Galli, ultores Germani. In gerendis negotiis ſunt circumſpecti Itali, laborioſi Germani, vigiles Hiſpani, ſolliciti Galli. In militia ſunt ſtrenui ſed crudeles Itali, Hiſpani callidi & rapaces, Germani truces & venales, Galli magnanimi, ſed præcipites. Inſignes ſunt literatura Itali, nauigatione Hiſpani, ciuilitate Galli, religione & mechanicis artificiis Germani. Et habet unaquæque natio quantulacunque etiam, ſiue ciuilis, ſiue barbara, peculiares mores rituſque ſibi à cœli influxu à cæteris diuerſos, qui ſub nullam artem philoſophiamque cadere queunt, ſed ſola naturali virtute abſque omni diſciplina hominibus adgenerantur. Sed convertamus ſermonem noſtrum ad eos qui nobis harum rerum diſciplinam ſcriptis tradidere. Hi certe functi ſerpentis officio, eum nobis fructum dedere, cuius paſtu diſcamus ſcire bonum & malum. Hæc enim prima eorum peſtilens opinio eſt, bonum & malum nõ eſſe ignoranda: ita demum aiunt, melius virtutem homines ſequuturos, & vitia fugituros. At quantò certius & utilius, quanto etiam felicius foret, mala nõ modo nõ facere, ſed & penitus ignorare. Quis neſcit eo ipſo nos omnes miſeros factos cum primi humani generis parentes, quid bonum eſſet, quidq; malum didicerunt, ac idcirco forte condonatus eſſet Philoſophis hic error, ſi non etiam ſub virtutum ac

bonorum

bonorum nomine, nos pessima mala turpissimaque vitia docerent. Sectæ autem illorum, qui ethica tractarunt, haud paucæ sunt, ut Academica, Cyrenaica, Eliaca, Megarica, Cynica, Eroitica, Stoica, Peripatetica, & pleræque aliæ. De his inter cæteros ita philosophatus est Theodorus ille, quem nuncupatum esse Deum memorant scriptores, videlicet furto & adulterio, sacrilegio quoque cum tempestiuum erit, dabit operam sapiens: nihil quippe horum turpe natura est, sed si auferatur ex hisce vulgaris opinio, quæ stultorum imperitorumque plebecula conflata est, sapientem publice absque vllo deprehensionis robore scortis congressurum. Talia sunt divini huius philosophi placita, quibus nescio an quid tradi posset turpius, nisi quam legimus ab Aristotele probatam, & in Creta lata quoque lege permissam masculam venerem, quam & Hieronymus peripateticus ea ratione celebrat, inquiens, quia eius causa multæ tyrannides sublatæ fuerunt. Aristotelis autem verba in politicis, vbi censet vtile esse Reipublicæ, ne sit plebeis hominibus, numerosa soboles, hæc sunt: Ad cibi temperantiam, velut perutilem, multa legislator sapienter ac studiose constituit, & de mulierum diuortiis: siquidem ne superfluam parerent multitudinem, cum masculis sindixit concubitum. Hic est ille Aristoteles, cuius mores a Platone reprobati, vnde exortum illius in magistrum odium & ingratitudo, qui sceleros\æ vitæ judicium veritus, Athenas clam raptimque profugit, qui in Benefactores ingratissimus, etiam Alexandrum illum Magnum, à quo ample magnificeque ornatus extitit, quique illi vitam, corpus, animamque, credebat ac patriam restituit, Stygiæ aquæ veneno peremit: qui etiam de anima male sentiens, locum gaudii post mortem negavit, qui veterum dicta compilatus, maligneque interpretatus ingenii laudem furto ac calumnia quæsivit: quin jam inveteratus dierum malorum, ex scientiæ immoderata cupiditate in rabiem versus, sibiipsi intulit necem, ipsis dæmonibus dignum factus sacrificium, qui docuerunt illum scire. Dignissimum profecto hodie Latinorum gymnasiorum

doctor,

doctor, & quem Colonienses mei Theologi etiam divis adnumerarunt, librumque sub prælo euulgatum ederent, cui titulum facerent de salute Aristotelis: sed & alium versu & metro de vita & morte Arist. quem theologica insuper glossa illustrarunt, in cuius calce concludunt Aristotelem sic fuisse Christi præcursorem in naturalibus, quemadmodum Ioannes Baptista in gratuitis. Sed longius digrediamur a proposito, quid de Felicitate, ac summo bono sentiant Philosophi audiamus: hanc namque alij in voluptate posuerunt, ut Epicurus, Aristippus, Gnidius, Eudoxus, Philoxenes & Cyrenaici: alii cum voluptate honestatem copularunt, ut Dinomahus & Caliho: alii id in primogeniis naturæ collocarunt, ut Carneades, & Hieronymus Rhodius: alii in dolentia, ut Diodorus: alii in virtutibus, ut Pythagoras, Socrates, Aristotel. Empedocles, Democritus, Zeno Citicus, Cleantes Hecaton, Possidonius, Dionysius, Babylonicus, & Antisthenes, & Stoici omnes, multique ex nostris Theologis, illis quodammodo adsentientes, adhuc disputant de connexione virtutum, & quod sit illud commune felicitatis fundamentum, in quod omnes virtutes convenire debent. Nisi enim omnes in unum confluxerint, nequaquam facient hominem felicem, etiamsi una sola defuerit. Cum itaque dispares, & quodammodo pugnantes virtutes sunt, liberalitas & parsimonia, magnanimitas & humilitas, misericordia & justitia, contemplatio & sollicitum opus in frequenti ministerio, & huiusmodi multæ, nisi omnes in uno conueniant concordes, jam non virtutes, sed vitia censeri possent. Illud autem in quod conuenire omnes debent, Ambrosius & Lactant. cum Macrobio Platonem, in sua Repub. secuti, justitiam putant alii temperantiam modum omnibus imponentem: alii pietatem, ut Plato in Epinomide: alii charitatem, sine qua nullus est profectus in virtutibus ut sentit Paulus, & adhuc super istis argumentatur Thomas, Henricus & Scotus, & alii. Sed modo revertamur: felicitatem adhuc posuerunt alii in fortuna ut Theophrastus: sed Aristot. in fortuna cum primigeniis,

virtutibusque coniuncta. quinimo in voluptate, sed virtutum bonis fucata, quasi non eisdem etiam Epicurus suam voluptatem tueatur: cæteri denique Peripatetici in speculatione. Herillus Philosophus, Alcidamus, & Socratici multi summum bonum putabant scientiam, verum Tiberini populi Calybib. vicini, quorum meminerunt Appolonius & Pomponius, luxum risumque summam esse felicitatem dixerunt. Sunt & qui summum bonum in silentio posuerunt. Platonici vero cum suo Platone & Plotino, diuina semper redolentes in unione cum summo bono felicitatem locarunt, Bias Prienæus in sapientia, Bion & Borysthenes in prudentia, Thales Milesius in harum congerie, Pittacus Mitylenæus in bene agere, Cicero in omnium rerum vacatione: sed hæc nisi in solo Deo inueniri potest. Transeo reliquos plebeios Philosophos, qui omnem felicitatem sustulerunt: ut Pyrrho Eliensis, Euricolus, & Xenophanes, & qui summam felicitatem in gloria, honore, potentia, otio, diuitiis, & similibus locarunt, ut Periander Corinthus, & Lycophron, atque illi, de quibus ait Psalmista: Quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis. Quorum filii sicut nouellæ plantationes in juventute sua. Filiæ eorum compositæ, circumornatæ, ut similitudo templi. Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud. Oues eorum fœtosæ, abundantes, in agressibus suis, boues eorum crassæ. Non est ruina maceriæ, neque transitus, neque clamor in plateis eorum. Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Iam & de voluptate itidem diuersum sentiunt, quam (ut superius audistis) Epicurus summum bonum arbitratur: contra Architas Tarentinus, Antisthenes, Socrates, hanc summum malum dicunt: Speusippus autem & aliqui veteres Academici dixerunt, voluptatem & dolorem, esse duo mala inter se opposita; bonum autem hoc, quod inter illa medium esset Zeno censuit voluptatem, neque bonum, neque malum, sed esse indifferens. Critolaus Peripateticus, & Plato voluptatem dicunt malam, multorumque malorum escam atque parentem. Longum nimis

nimis esset omnium adferre de felicitate opiniones, & congeriem facere ex his, quibus alii quamplurimos libros compleuere: nam octo supra ducentas & octoginta de istis a M. Varrone collectas opiniones meminit Augustinus, quarum famosiores hic recitasse putamus. Sed videamus nunc quomodo hæc cum Christo conueniant, apparebitque felicitatem, beatitudinemque nobis non acquiri per virtutem Stoicam, nec per purgationem Academicam, nec per speculationem Peripateticam, sed per fidem & gratiam in verbo Dei. Audistis enim quomodo felicitatem seu beatitudinem Philosophorum, alii ponunt in voluptate, sed Christus in fame & siti: alii in honestate & fama, & amplitudine nominis, sed Christus in maledictione, & odio hominum: alii in primogeniis, sanitate, lætitia, & indolentia, sed Christus in fletu & luctu: alii in prudentia & scientia, ac virtutibus moralibus, sed Christus in innocentia & simplicitate, & munditia cordis: alii in fortuna, sed Christus in misericordia, alii in gloria belli, & sub actione terrarum, sed Christus in pace: alii in honore & pompa, sed Christus in humilitate, beatos vocans mites: alii in potentia & victoria, sed Christus in persequutione: alii in diuitiis sed Christus in paupertate: Docet Christus absolutam virtutem, non nisi gratia desuper data acquiri. Philosophi hanc propriis viribus, & assuetudine parari: docet Christus omnem concupiscentiam esse peccatum, contra Philosophi inter medias res numerant, quæ nec virtutis, nec vitii censeantur: euadere autem virtutes, si quis eis mediocriter afficiatur. Docet Christus de omnib. bene merendum esse, etiam inimicos diligendos, libere mutuum dandum, de nullo vindictam sumendam, omni petenti tribuendum: contra Philosophi, non nisi his, qui beneficium compensant beneficio, cæterum liceat irasci, odisse, contendere, belligerari, fœnerari. Porro ii nobis cũ suo libero arbitrio, ac recto rationis dictamine atque naturali lumine, Pelagianos hæreticos dedere. Tota autem moralis Philosophia (teste Lactant.) falsa est &

inanis, nec instruens ad justitiæ munera, nec officium hominis, rationesque confirmans. Tota denique diuinæ legi, ipsique Christo repugnat, ut eius gloria, nulli alii debeatur, quam Sathanæ.

Caput LV.

De Politica.

AD hanc Philosophiam pertinet etiam Politica, quæ est ars administrandæ Reipub. Eius vero tres sunt species, videlicet Monarchia, quæ est vnius regimen: Aristocratia, quæ est paucorum, sed nobilium, diuitum seu optimatum: Democratia, quæ est plebis siue popularis. His affines sunt tyrannides, Oligarchia, & Anarchia: verum quæ istarum præferenda sit, inter scribentes nondum convenit. Nam qui Monarchiam antecellere disputant, naturæ exemplis opinionem suam muniunt, dicentes, quod sicut in vniverso vnus est summus Deus, in Stellis vnus Sol, Rex vnus in apibus, dux vnus in gregibus, in armentis rector vnus, & grues vnum sequuntur: sic in Republica oportere vnum esse Regem, tanquam caput, à quo nequaquam membra dissentiant. Hanc præ cæteris probarunt Plato, Aristoteles, Apollonius: quibus subscribunt ex nostris Cyprianus & Hieronymus. Qui vero Aristocratiam extollunt, aiunt, nihil melius, rebus magnis administrandis, quam plurium, optimorumq; in vnum consentientium consultationes. Nam ex plurimis optimis, necesse est optima constare consilia: neminem autem solum satis sapere: solius Dei hoc munus esse, Huic quoq; opinioni subscribunt Solon, Lycurgus, Demosthenes, Tullius, & ferme omnes illi veteres Legislatores, etiam Moyses: quibus consentit etiam Plato, eam Rempublicam & civitatem inquiens in optimo felicissimoque statu videri constitutam, quæ à sapientibus regeretur: cui, si placet, adijciamus etiam à nobilibus, siquidem hæc opinio est multorum consensu firmata. Qui autem popularem Rempublicam prætulerunt, hanc omnium pulcher-

pulcherrimo nomine appellarunt Isonomiam, hoc est, juris æqualitatem. Nam omnia illic in conmune referuntur, & consilia omnia à multitudine, cui haud dubie omnia insunt, capiuntur certiora. Denique vox Populi, vox Dei, hinc quicquid omnibus placet, quicquid communis populi consensu statuitur, hoc tanquam à Deo ipso ordinatum, optimum atque justissimum esse præsumatur necesse est: Hoc denique regimen tutius esse aiunt, quam optimatum, ex eo quod minime subiacet seditioni: populus enim nunquam vel raro inter se dissidet, optimates autem maxime & sæpissime. Præterea in populari regimine omnis inest æqualitas atque libertas nullorum tyrannide oppressa, vbi pares honorum gradus: nec quisquam vicino præstat, sed vnusquisque & omnis multitudo per vices imperat, & imperatur. Hanc igitur præ cæteris laudarunt Othanes Persa, Eufrates, & Dion Syracusanus, & nos videmus hodie hac Democratia Venetos & Helvetios præ omnib. Christiani orbis principalibus maxime florere, prudentiæque & potentiæ diu tiarum & justitiæ laudem, atque victoriæ palmam obtinere: quin & Atheniensium Respublica olim latissime, potentissimeque imperans, sola Democratia regebatur, omniaque agebantur à populo & apud populum. Atq; Romani olim omnes has administrationes perpessi, maximam imperii partem, sub populari democratia adepti sunt, nec unquam peius habuere, quam sub regibus & optimatibus, pessimeque sub Imperatoribus, sub quibus omnis eorum potentia naufragium fecit. Itaque quæ istarum trium melior, potiorque, non facile dijudicari potest, cum quæque suos assertores habeat, & impugnatores. Reges enim, quibus pro libidine omnia libet impune facere, rarissime bene imperant, nec unquam sine bellorum strepitu regnant. Habet quoque hoc in se regalitas pestiferum malum, ut etiam ii, qui olim fuerint viri optimi, omniumque consensu probati, mox regiam adepti, tanquam peccandi licentiam, insolentes pessimique evaderent: quod in Caligula, Nerone, Domitiano, Mithridate, & plerisque

aliis visum est, quin etiam in Saule, Davide, Salomone electis à Deo regibus sacræ literæ produnt, atq; ex omnibus regibus Iudæ, vix pauci sunt probati, ex Samariæ regibus nullus, sed qui hodie Reges & Imperatores & Principes habentur, non pro populo, pro ciuibus, pro plebe, pro justitia; sed pro nobilitate tuenda confirmandaq; nati constitutiq; sibi videntur. Atq; sic regunt, ut non eorum custodiæ traditæ, sed rapinæ, & depopulationi datæ ciuium omnium fortunæ videantur, omnia ab omnibus auferentes: ac subiectis utuntur pro arbitrio, interdum & jam pro placito, & concessa eis desuper potestate in subditos abutuntur, ciues mutationibus, plebem indictionibus, alios exactionibus, cæteros vectigalibus aliis super aliis, sine modo, sine fine onerantes. Quod si qui modestiores hæc remittant, tamen non in commune bonum, sed in sua conmoda illud faciunt, permittentes subditis bene esse, quo ipsis bene sit, habeantque cum velint quod rapiunt: quin & quo justitiæ laudem aucupentur, leges arcte sanciunt, sed auaritiam & crudelitatem justitia vestiunt: Præuaricationis reos terribilibus suppliciis, bonorum proscriptionibus & multis enormibus afficiunt, in hoc tyrannis non meliores, quo cupiunt quam plurimos esse præuaricatores. Nam ut scelera delinquentium vires sunt tyrannorum, sic multitudo transgressorum diuitiæ sunt Principum. Erat mihi olim in Italia cum potente Principe consuetudo admodum familiaris, quem cum hortarer aliquando, ut Gibellinorum ac Guelforum factiones in dominatu suo compesceret, fassus est mihi, illius factionis occasione, ad duodecim millia ducatorum in mulctis fisco suo quotannis inferri. Verum de hoc latius in libro de Nobilitate Politica disseremus. Vbi autem Reipubl. regnũ optimates tenent, in eadem cum ipsis Republica degunt ira, odium, æmulatio. Quapropter rarissimè inter se concordes regnant, & dum unusquisque suam sententiam præferri, ac primus esse vult, odia inter se priuata excitantur: unde sæpe factiones, seditionesque & cædes, & ciuilia bella, in Reipublicæ perniciem exoriuntur. Cuius mali infinita exempla,

exempla, & Græcorum & Latinorum historiæ commemorant, & hodie de hac plures Italiæ ciuitates misera illorũ spectacula præbent. Administrationem vero popularem perinde ac pessimam censent ferme omnes. Hanc multis rationibus Vespasiano dissuadet Apollonius,& Cicero ait, nõ esse rationem in vulgo,non consilium,non discrimen,non diligentiam,ut Poëta canit:
Scinditur incertum studia in contraria vulgus.

Et Othanes Persa ait,populari multitudine nihil esse insolentius,nihil insipientius,propriumque plebi nihil intelligere,sed ad res obeundas sine consilio præcipites ruere, torrenti flumini similes. Demosthenes quoq; populum malam bestiam vocat, & Plato hunc beluam multorum capitum nominat,cuius meminit Horatius, & Phalaris ad Egesippum scribens: Populus omnis, inquit, temerarius est, demens, desidiosus, promptissimus in quodcunq; contigerit mutare sententiam,perfidus, incertus, velox, proditor, fraudulentus, voce tantum utilis & ad iram & ad laudem facilis, hinc est, ut qui in agenda Republica populo placere annititur, honestis pereat contumeliis. Sed & Lycurgus legislator Lacedæmonius interrogatus aliquando, quur in Republica statum popularem non constituisset? respondet interroganti: Tu prius in domo tua efficito principatũ popularem. Aristoteles quoq; in ethicis censet administrationem populi esse pessimam, unius vero optimam. Est enim plebs errorum princeps, & prauarum consuetudinum magistra,ingensq; malorũ cumulus. Nec rationibus, nec authoritatibus, nec suasionibus flecti potest,cũ illas non intelligat,has aspernetur:ad persuasiones vero indocibilis est & obstinata,cuius mores incõstantissimi, semper noua cupiens, & odiens præsentia, nec sapientũ doctrina,nec patrum disciplina,nec magistratuum authoritate, nec maiestate principũ contineri potest, quam penes nunquam sine periculo, aut frustra sapientum consilia audita sunt, semper fere multitudinis stultitia præualente. Sicut notum est in Socrate de deorum opinione ad Athenienses in Capy Troiano, de equi introductione in Magio Campano, ne Hannibal

in vrbem reciperetur, consulenti: in Paulo Æmilio pugnam Cannensem detrectanti, denique in tot Prophetarum Domini prædictionibus à populo Iudaico minime exauditis. Proinde populi statuta ac plebis placita, quomodo poterint esse bona, cum popularis illa multitudo fere semper, quæ optima sunt ignoret? cum maior illius pars manuarii sunt opifices, tum quia non in justitiæ & æquitatis ratione, sed in numero consistant, in quo semper plures sunt mali quam boni: nec exactor rerum ducitur judicio, sed studio multitudinis & numero, sicut ait Plinius ille junior: Numerantur enim sententiæ, non ponderantur. Non enim quod prudentioribus, sed quod pluribus visum est, in populari consultatione maiores obtinet vires. Inter quos cum omnes sibi habeantur æquales, nihil est tam inæquale quam æqualitas ipsa. Promiscuo itaque plebis impetu nihil salubriter instruitur, nihil eorum quæ in peius collapsa sunt, in melius restituuntur: quin quæ optima instituta sunt, plebis licentia potius conturbantur tolluntur q;. Inter has autem tam diuersas Reip administrationes pleriq; mixtam ex duabus speciebus Politiam delegerunt ut qualem Solon ex optimatibus & populo instituit, omnibusq; ee modo suos honores communicauit, pleriq; etiam mixtam ex omnibus, cuiusmodi erat Lacedæmoniorum. Rex enim apud eos erat perpetuus, sed qui tantum bellorum tempore dominaretur, eratq; optimatũ senatus è potentioribus & ditioribus. Ephoros quoq; ex plebe creabant decem perpetuos, qui vitæ necisq; haberent potestatem, statum plebis repræsentantes. Apud Romanos olim democratiæ propter senatus authoritatem mixta erat aristocratia (multa enim apud populum, nonnulla apud senatum imperabantur) hodie multis locis reges & principes pro arbitrio imperant, tamen optimates provinciarum ac magistratus consiliis rebusq; gerendis adhibent. Atq; hinc oritur quæstio, quæ Respub. tutior sit, an in qua princeps malus & consiliarii boni, siue vbi princeps bonus, probusq;, sed consiliarii praui. Marius Maximus, & Iulius Capitolinus, ac multi alii priorem eligunt: quibus tamen

tamen alii multi graves authores non adſentiuntur, cũ experientia ipſa videamus, ſæpius à bono principe malos corrigi, quam malum principem à bonis emendari. Tandem vero ut Reſp. optime adminiſtretur, nulla philoſophia, nulla ars, nulla ſcientia præſtat, ſed probitas rectorum. Optime enim unus, optime pauci, optime populus imperant, ſi probi ſint: peſſime autem, ſi ſint improbi. Sed quod omnem vincit improbitatis temeritatem, cum agrum colere, gregem paſcere, navim regere, familiam gubernare, filios educare, multi ſe aut ignorare, aut neſcire, aut non poſſe fateantur, tamen magiſtratũ in urbibus agere, regem & principem ſe gerere, & quod difficilimum eſt, populis & nationib. imperare, nemo ſibi a natura negatum putat. Cæterum quod ſpectat hic ad ciuiliumlegum ſcientiam, quib. omnes Reſpublicæ & ciuitates conſtant, reguntur, augentur atque ſervantur, dicemus inferius.

CAPVT LVI.

De Religione in genere.

AD Reipubl. integritatem pertinet etiam religio, quæ eſt diſcipliua quædam exteiorum ſacrorum ac cæremoniarum, per quam rerum internarum & ſpiritualium, tanquam per ſigna quædam admonemur, quam Cicero definit diſciplinam, per quam reverenti famulatu cæremoniæ diuini cultus exercentur: quam quidem ciuitatibus maxime vtilem & neceſſariam eſſe teſtatus eſt, cum Cicero, tum etiam Ariſtoteles. Sic enim ait in Politicis: Oportet principem præ aliis deicolam videri. Minus enim putant ſubditi talibus pati aliquid iniquum, & minus machinantur contra talem, tanquam habeat propugnatores etiam Deos. Religio autem à natura ſic hominibus inſita eſt, ut plus illa, quam rationalitate à cæteris animantibus diſcernamur. Quod autem nobis naturaliter inſita ſit religio, ipſe fatetur Ariſtoteles: tum ex eo liquet, quod quoties in ſubitaneis periculis & timorib. aliqua perturbatione obruimur, confeſtim antequam aliquid perſcrutemur, & omnem

electionem ad diuinam inuocationem confugimus, natura videlicet nos absque alio præceptore diuinum auxilium implorare edocente, jamq; ab initio creationis mundi Cain & Abel ipsi Deo religiose sacrificârunt, sed & Enoch primus fuit, qui quo ritu Deus invocandus esset, instituit, Quare de eo dicit scriptura: Tunc tandem invocari cœpit nomen Domini. Post diluvium à multis multæ quam multis gentibus religionum leges datæ sunt. Nam Mercurius & Menna Rex Ægyptiis: Melissus Iovis nutritor, Cretensibus: Faunus & ante illum Ianus, Latinis. Numa Pompilius, Romanis: Moyses & Aaron, Hebræis: Orpheus Græcis. Tum Cadmus Agenoris filius, ex Phœnice mysteria & solemnitates Deorum, simulachrorum consecrationes & hymnos, cæteraq; sacra, pompas & celebritates, quibus diis honores impenderentur, Græcis primum tradidisse legitur. Quinetiam futurorum & scelerum numina esse tradiderunt: nec tantum nomina Deorum dederunt, sed etiam instaurârunt sacra. Coluerunt Romani Iouem adulterum & stupratorem, & Febri publicum phanum in palatio dedicârumt, & aram malæ fortunæ in Exquiliis. Quinetiam apud inferos inuenerunt quos colerent Deos, ipsumque infernorum principem omnium infimum & miserrimum Sathanam sub Ditis, Plutonis, & Neptuni nominibus venerantes, assignantes illi custodem tricipitem Cerberum, hoc est, carnivorum, qui semper circuit, quærens quem deuoret, nulli parcens, omnibus nocens, omnes accusans. Hinc diabolus quasi criminator appellatus. Vnde Poëta canit:

Dux Erebi populo poscebat crimina vitæ.
Nil hominum miserans, iratus omnibus umbris.
Stant furiæ circum, variæque exordia mortis.
Sæuaque multisonans exercet pœna catanas.

Coluerunt quondam Ægyptii cum diis suis etiam animalia bruta & monstra, & sunt adhuc hodie qui idola & simulachra colunt. Quin Turcæ, Saraceni, Arabes, Mauri, & magna pars orbis hodie Mahumetum colunt, absurdissimæ religionis conditorem: & Iudæi in sua perfidia adhuc perseverantes, venturum

eorum

eorum Messiam pertinaciter expectant. Et nobis Christianis diuersi diuersis temporibus & religionibus Pontifices nostri religionum mores præscripserunt, nimirum, quod legibus inter se dissidentes circa cæremonias, circa cultum, circa cibos, circa jejunia, circa vestitum, circa quæstus, circa pompas, circa mitras, circa purpuram, & ejusmodi. Sed unum admirabilium vincit admirationem, quod illi his ambitiosis morib. se cœlum posse ascendere putant, quibus Lucifer olim cœlo deciderit. Ac tandem omnes istæ religionum leges nullo alio fundamento incumbunt, quam suorum instituentium placitis: nec aliam insuper certitudinis regulam habent, nisi ipsam credulitatem. Considerate ab initio mundi, quot sunt, quot fuerunt in religione studia, quot cæremoniæ, quot cultus, quot ritus, quot hæreses, quot placita, quot vota, quot leges, & nondum à tot seculis homines ad rectam fidem producere potest religio absque verbo Dei? quo incarnato, & in cruce de hostibus triumphante, deiecta sunt templa & idola & deorum potestates ablatæ, defeceruntque oracula.

Ablata est Pythij vox haud reuocabilis ulli.
Temporibus longis etenim jam cessat Apollo.
Clauibus occlusis silet: ergo rite peractis.
Discedas patria, & redeas ad limina sacris.

Ex quo enim verbum Dei per, Euangelii nuncium elucescere cœpit mundo, omnes Dii gentiū veluti fulgure tacti corruerunt, sicut apud Lucam ait Christus: Vidi Sathanam sicut fulgur de cœlo cadentem. Verum quod hic ad fidem & ad Theologiam, & ad Canonum decreta pertinet, discutiemus inferius, nos hic de religione loquimur, quantum ad eas artes, quæ ad sacerdotum quæstū, & ad Rempublicam suis simulachris, statuis, imaginibus, templis, phanis, sacellis, fastis, pompis, & sacerdotiorum magistratibus, ornandam attinet, de quibus alibi inter placita Theologica, anno millesimo quingentesimo decimo per me Coloniæ declamata amplo sermone disputaui, quocirca ea istic, breuissimo sermone trāsigemus, ostendentes etiam in illis,

quæ honestandæ religionis causa,& ad hominum salutem inventa sunt, sæpe non minimam inueniri cum vanitate malitiam, Quod ita esse, uunc per singula discurrentes monstrabimus.

Capvt LVII.

De Imaginibus.

IMaginum itaq;cultum, jam ab antiquo non omnes populi admiserunt. Siquidem Iudæi (ut narrat Iosephus) nihil magis exhorruerunt, quam simulachra, nec aliquam effinxeruut imaginem eius quod coluerunt, neq; eorum, quorum memoriam tenuerunt. Lex siquidem Dei per Moysen prohibuit illis simulachra fieri, aut in templis poni aut adorare coram eis. Apud Seres populos (teste Eusebio) etiam lege cautum erat, ne simulachra venerarentur. In Romanorum quoque templis apud Clementem & Plutarchum, ex decreto Numæ annis centum & septuaginta ab vrbe condita, nullam imaginem neq; fictam, neque pictam esse conspectam legimus. Augus. quoq; idem testatur authore Varrone: cuius, inquit, verba clarissime testantur, nullum fuisse in vrbe simulachrũ Deorum per annos centum sexaginta, factumque deinceps ut ex imaginum ac statuarum multitudine, religionis cultus negligeretur, atque contemptui haberetur. Persæ etiam (testibus Herodoto & Strabone) statuas non extruebant. Ægyptiorum autem in istis summa erat impietas, & stultitia, exinde in omnes gentes deriuata. Qui quidem corruptus gentilium mos & falsa religio, cum ipsi ad Christi fidem converti cœperunt, nostram quoque religionem infecit, & in nostram Ecclesiam simulachra & imagines, multasque pomparum steriles cæremonias introduxit, quorum nihil omnino fuit apud primos illos & veros Christianos. Nec dici potest quanta superstitione dicam, idololatria penes rudem & indoctam plebem alatur in imaginibus, conniventibus ad ista sacerdotibus, hinc non paruum lucri quæstum percipienti-

pientibus. Atque hic tuentur se Gregorii verbis, dicentis imagines esse libros vulgi, ut possit rerum memoria retineri: atque in his legant, qui literas non didicerint, illisque conspectis, ad Dei contemplationem trahantur. Verum hæc sunt excusantis Gregorii humana commenta, licet sanctus ille vir imagines probet, non cultum. Non enim decet nos ex vetito imaginum libro discere, sed ex libro Dei, qui est liber scripturarum. Qui ergo cupit Deum nosse, non requirat ab imaginibus pictorum & statuariorum, sed (ut inquit Ioannes) scrutetur scripturas, quæ testimonium perhibent de illo: qui autem nesciunt legere, ij audiant verbum Scripturæ. Fides enim eorum (ut ait Paulus) ex auditu est. Et Christus apud Iohannem ait, Oves meæ vocem meam audiunt. Iamque etiamsi (quod ait Christus) nemo potest venire ad eum, nisi pater traxerit illum, & nemo venit ad patrem nisi per ipsum Christum: cur auferimus gloriam Deo, tribuentes illam picturis & statuis, acsi possent trahere in contemplationem Dei? Accedit istuc etiam reliquiarum cultus immoderatus. Fatemur enim, nec quisquam negare poterit, sanctas esse sanctorum reliquias, & quæ æternitatis gloria fulgebunt aliquando: ideoque à nobis summa reverentia colendos, fateamur etiam sanctos ipsos, licet in omnibus locis exaudiant pie invocantes, magis tamen ubi aliquid reliquiarum suarum velut pignus habent: sed quia non omnium certitudo eadem est, cum variis in locis putantur sanctorum eorundem eadem retineri pignora, necesse est horum aut illorum stultam confidentiam esse oportere. Ne igitur in idololatriam vel superstitionem incidamus, tutius est fidem rebus visibilibus non affigere, sed colere sanctos in spiritu & veritate per Dominum nostrum Iesum Christum, illorum opem implorantes. Certiores itaque reliquias & digniores non habemus Sacramento corporis Christi, quod unicum sanctum sanctorum in omnibus templis nostris servatur, quia coram Christum veneramur, & adoramus præsentem: qui licet ubique præsens sit, ibi tamen etiam corporaliter præsens est. Sed avarum sacerdotale

dotale genus, avari homines non modo ex lignis & lapidibus, sed etiam ex mortuorum ossibus & sanctorum martyrum reliquiis materiam avaritiæ suæ captantes, suæ rapinæ instrumenta fecerunt: attollunt sepulchra Confessorum, exponunt reliquias Martyrum, vendentes illorum contactus & oscula, exornant illorum simulachra, & festa illorum magnis pompis decorant, prædicant illos sanctos, & extollunt magnis præconiis, vitam autem illorum, quos tantopere laudant, longissime fugiunt. Nonne istis loquutus est Salvator, Væ vobis, qui ædificatis sepulchra Prophetarum, similes illis, qui occiderunt eos. Proinde gentilium more sanctis ipsis officia distribuunt, & hunc cum Neptuno aquarum periculis subvenire, illum cum Iove fulmen incutere, aut cum Vulcano ignem, alium messes curare cum Cerere, alium præesse vitibus cum Baccho. Et habent mulierculæ suas Divas, è quibus ceu à Lucina aut Venere liberos petant & quæ cum Iunone iratos placant, vel vendicant maritos. Iam vero etiam sunt, qui furta & amissa, seu perdita recuperare faciunt, atque nullum morbi genus est, quod inter divos non habeat suum medicum, quæ causa est, quo minus lucrantur medici quam causidici, cum nulla sit lis tam pusilla, tam justa, quæ divum aliquem non habeat patronum. Verum sicut anima nostra per diversa membra, diversos explicat actus, & illa pro diversitate dispositionum suarum, diversas suspiciunt potentias, ut oculi visum, aures auditum: ita Dominus noster Iesus Christus in corpore suo mystico, cujus ipse anima est per diversos sanctos suos, velut accommodata ad hoc membra, diversa suæ gratiæ munera, in istis inferioribus administrat atque distribuit, & singuli sancti peculiare cooperandi munus sortiuntur, & singuli certas gratias impatiuntur. Iuxta quam multiformem gratiarum distributionem, partim hominibus revelatam, partim piis conjecturis adsecutam, variis precibus & invocationibus sanctos imploramus. Putamus equidem quemadmodum Christus morte sua mortem nostram redemit, in cujus morte cœperunt sanctæ mortes,

tes, omniumq; fidelium mortes sanctificantur: sic martyres eos qui certo quodam morborū genere, aut huic simili tormento cruciatu perierint, ab illo ipso tanquā id pro nobis passi nos liberare: & habet id quidem rationem non invalidam. Sed ridendi sunt, qui à nominis similitudine & vocum confusione, & per similia futilia inventa sanctis illa adscribunt: ut Germani caducū morbum Valentino, quia hoc nomen cadere significat, & Galli Etropio addicant Hydropicos, ob vocis consimilem sonum. Nihil ergo hic divinæ potentiæ, & Sanctorum meritis derogatum volo. Impius enim est, quisquis de pietate Christiana Sanctorum miraculis perperam sentit, sed superstitiosus & improbus est, qui pro miraculis prodigiosa quęque mendacia ceu portica nugamenta vertunt in historiam, & simplicibus oraculi loco credenda proponunt, magnisque clamoribus inculcant: stultissimi quoque sunt, qui iis fabulis & somniis fidem habent. Atque hic vos scire volo, quod, quēadmodum imaginum exuperans cultus idololatria est, ita illarum pertinax detestatio hæresis est, de qua olim Philippus, & Leo tertius Imperatores damnati sunt. Sic etiam quemadmodum reliquiarum abusus execrabile scelus est, ita eorundem irreverentia detestanda hæresis est: quæ quondam à Vigilantio Gallo progenita, ab Hieronymo profligata, nunc rursus una cum imaginum expugnationibus à proximis annis apud Germanos repullulascere cœpit.

CAPVT LVIII.

De Templis.

CÆterum nunc de Templis scimus hanc maximam olim fuisse gentilium superstitionem, singulis diis suis, sua templa fabricantium: quorum imitatione cœperunt deinde Christiani, suis divis templa inscribere. Multæ tamen gentes templis omnino carebāt, & Xerxes quondam suadentibus Magis omnia templa per totam Græciam combussisse traditur, quia impium

pium & nefarium esset deos ipsos parietibus includere. Verum de templis quondam Zeno Citicus in hæc verba philosophatus est inquiens : Sacella ac templa construere, nihil quidem necesse est, nihil enim sacrum jure existimandum, neque pro sancto habendum, quod ipsi homines construxerint. Apud Persas nulla olim templa erant. Hebræis autem in tota natione non nisi unicum templum religiosum erat, à Salomone Hierosolymis extructum, de quo tamen legitur apud Esaiam : Hæc dicit Dominus, Cœlum sedes mea : Terra autem scabellum pedum meorum. Quæ est ista domus quam ædificas mihi? Et Stephanus Protomartyr ait: Salomon ædificavit illi domum, sed excelsus in manufactis non habitat. Et Paulus Apostolus ait Atheniensibus : Deus non in manufactis templis habitat, qui cum sit Dominus cæli & terræ, manibus hominum non colitur tanquam indigens aliquo. Docet autem humanam naturam, ipsosque homines, sed puros, pios, sanctos, religiosos, Deoque devotos esse acceptissima Deo templa, quemadmodum scribens Corinthiis, inquit : Templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis, templum Dei sanctum est, quod estis vos. Præterea in prima illa nostra religione ab ipsis Christianæ fidei incunabulis, & diu post Christum passum, non fuisse nostris sacris templa constructa, fatetur ipse Origenes contra Celsum, docens multis rationibus, Christianis illa ad verum Dei cultum, veramque religionem nihil convenire. Et Lactantius ait: Non templa Deo congressis in altitudinem saxis struenda sunt, sed suo cuique conservandus est pectore, in quod se conferat, cum adorat Deum.

Non habitat templis manuum molimine factis.
Omnipotens, ædes aurea verus homo.

Et Christus suos adoraturos non in templum remittit, nec in synagogas, sed in cubiculum orare in abscondito. Atque ipse, quod legitur apud Lucam, nunquam ad turbas, ad urbes, ad templum, ad synagogas accessit orare, sed exivit in montem orare, & ipse erat per-

noctans

noctans in oratione. Verum Ecclesia quæ nihil agit, nisi acta spiritu Dei, cum multiplicato Christiano populo Ecclesiam jam ingressi essent cum fidelibus peccatores, cum firmis infirmi, & tanquam in arcam Noë, cum mundis animalibus, simul & immunda: sacras quasdam ædes, & templa, & basilicas, loca sacrata, ab omni prophano commercio libera instituit, in quibus Christianæ multitudini, verbum Dei publice prædicaretur, cæteraque religionis sacramenta, & commodius, & castius administrarentur: quæ à populo Christiano, summa semper in veneratione habita, etiam à principibus immunitate munita, nunc in tantam excrevere multitudinem, accedentibus illis, tot fratrum oratoriis, privatisque sacellis, ut maxime necessarium foret, multa ex iis, tanquam superflua & indebita membra resecari. Accedit ad hæc structuræ superba magnificentia, in quam multæ admodum sacræ pecuniæ & eleemosynæ in dies profunduntur, quibus, quod & superius diximus, multi Christi pauperes, vera Dei templa imaginesque fame, siti, æstu, algore, labore, debilitate, egestate, periclitantia sustentari deberent.

CAPVT LIX.

De Festis.

FEstorum etiam dies tam apud Gentes, quam apud Iudæos magna religione semper celebres fuere, qui omnes distributim per certa anni tempora, per certos & statutos dies Deum colebant: quasi liceret aliquando à divino cultu discedere, aut forsan Deus plus alio, quam alio tempore se coli velit. Quod idcirco, ut probrum Paulus objecit Galatis, ad eos sic scribens, Dies observatis, & menses, & tempora, & annos, timeo, ne vobis frustra & sine causa laboraverim. De qua re etiam Colossenses admonens, præcepit illis dicens: Nemo vos judicet de cibo & potu in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum. Veris enim & perfectis Christianis nulla est dierum differen-

differentia, qui ſunt ſemper in feſtivitate, ſemper conquieſcentes in Deo, & ſine intermiſſione verum Sabbatum agentes. Sicut vaticinatus erat Eſaias ad Patres Iudæorum fore aliquando, ut Sabbatum eorum tolleretur, cumque venerit Salvator, futurum Sabbathum perpetuum, perpetuaſque neomenias: rudiori autem populo, ac infirmæ multitudini, ac imperfectiori Eccleſiæ parti, à ſanctis Patribus, ejuſmodi dies ſtatuti ſunt, quibus conveniant ad ſacram verbi Dei concionem audiendam, & ad cultum divinum celebrandum, ac communicandorum ſacramentorum cauſa: ita tamen, ut non Eccleſia diebus ſerviat, ſed dies inſerviant Eccleſiæ. Sunt itaque conſtituti dies à Patribus in Eccleſia, quibus ab omnibus externis negotiis atque corporeis actibus plebem abſtinere deceat, quo liberius ſerviat Deo, vacet orationibus & contemplationibus, interſit divinis officiis & verbi Dei concionibus, & quæcunque ejuſmodi ſunt, quæ tunc ob æternæ ſalutis commodum fiunt. Sed ille diſtortor æquitatis, labefactor omnis ordinis & pulchritudinis, author omnium malorum Diabolus, quidquid Spiritus ſanctus ædificat, aſſidue demoliri nitens etiam hanc arcem prope diruit. Adeo maxima pars Chriſtiani populi ſacrum hoc dierum Feſtorum otium non ad orandum, non ad Dei verbum audiendum, non ad cætera, quorum cauſa inſtituta ſunt, impendit; ſed ad omnifariam bonorum morum, ac Chriſtianæ doctrinæ corruptelam, in choreis, in comœdiis, in hiſtrionibus, in cantilenis, in ludis, in compotationibus, in pompis, in ſpeculis, in quibuſcunque mundanis carnalibus, ſpiritui ſanctitatique contrariis operibus conſumit: & quemadmodum inquit Tertullianus de Cæſarum ſolennibus, ſolent nunc grande officium agere, focos & choros in publicum ducere, vicatim epulari, civitatem tabernæ habitu obolefacere, vino gulam cogere, certatim curſitare ad injurias, ad impudentias, ad libidinis illecebras: ſic exprimitur publicum gaudium per publicum dedecus. Nonne ergo merito damnandi ſumus, qui hoc ritu Chriſti & Sanctorum

ctorum ejus solennitates celebramus. Cæterum à diebus festis præter Manichæorum insaniam, blasphemiam, & Cataphrygum pestifera dogmata, aut nullas, aut paucissimas hæreses compertas habemus: veruntamen maximi in Ecclesia schismatis occasionem præstiterunt, cum Victor Romanus Pontifex omnes ferme Orientales & Australes Ecclesias à communione amputasset, ea sola de causa, quod in diei Paschatis observatione morem à Romana consuetudine sequerentur diversum: cui tunc inter cæteros excellentissimos viros restitit Polycrates Asiæ Episcopus. Præterea Irenæus Lugdunensis Episcopus, quamvis ipse Romano ritu Pascha celebravit, magna tamen libertate, Victorem Pontificem objurgare ausus est: quod præter exemplum prædecessorum suorum pacis perturbator abscidisset Ecclesias non in fide errantes, sed solis ritibus quibusdam à Romana Ecclesia dissidentes. Multa deinceps super hac Paschatis observatione Conciliorum & Pontificum decreta, ac Patrum rationes, & quæ vocantur Ecclesiastica computa, emanarunt. Neque tamen in hunc usque diem veram, atque per universam orbem eandem Paschatis diem constituere potuerunt: & in hunc diem usque consultis Astrologis de Calendarii reparatione, sed de indeciso negotio disputatur. Digna profecto res, pro qua ob unius Romani Pontificis pertinacem religionem tantum Ecclesiæ pateretur naufragium.

CAPUT. LX.

De Cæremoniis.

EX membris denique religionis non minima sunt rituum & cæremoniarum pompæ in vestibus, in vasis, in luminibus, in campanis, in organis, in concentu, in odoribus, in sacrificiis, in gestibus, in picturis preciosis, in ciborum & jejuniorum delectu, similibus, magna cum admiratione, tum veneratione ab imperita plebe & hominibus (qui nihil advertunt, quam

quæ

quæ ante oculos obversantur) receptis ejusmodi. Numa Pompilius primum Romanis cæremonias indixit, quorum prætextu rudem adhuc & ferocem populum, qui vi & injuria Imperium occupaverat, ad pietatem, fidem, justitiam & religionem invitaret, feliciusque gubernaret. Testantur hæc ancylia ac Palladium sacra imperii pignora. Ianus Bifrons belli & pacis arbiter, ignis vestæ, cui flamina custos Imperii jugiter vigilaret, ipseque annus fastorum & nefastorum dierum varietate per duodecim menses divisus, sacerdotiorumque magistratus in Pontifices, & augures partitus, variique sacrificiorum & supplicationum, spectaculorum, processionum, delubrorum & officiorum ritus, quorum magna pars (Eusebio teste) exinde in nostram quoque religionem migravit. Verum Deus ipse, quem non delectant caro & cor & sensibilia signa, has exteriores carnalesque cæremonias despicit atque contemnit. Non enim in corporalibus actionibus & sensibilibus operibus, cultuque carnali vult coli Deus, sed in spiritu & veritate per Iesum Christum. Ipse enim spectator fidei est, considerans intimum spiritum & occulta hominum, scrutator cordium, qui intuetur intima mentis. Quapropter carnales illæ & externæ cæremoniæ nequeunt homines promovere ad Deum, apud quem nihil est acceptum præter fidem in Iesum Christum cum ardenti imitatione illius iu charitate, ac firma spe salutis & præmii. Hic enim est verus, & nulla externorum carnaliumque rituum inquinatione violatus Dei cultus: quod nos instruens Ioannes ait, spiritum esse Deum, & eos qui volunt adorare, in spiritu & veritate oportet adorare. Cognoverunt hoc aliqui gentium Philosophi: hinc Plato in veneratione summi Dei, exteras omnes cæremonias auferri jubet. Nihil enim deest ei, qui ipse est omnia, aut in eo sunt omnia, sed nos agentes gratias adoremus. Hæc enim sunt summæ incensiones Dei, quando aguntur gratiæ à mortalibus. Neque ptæterea habemus, quicquam aliud, quod reddamus Deo magis acceptum, quam laudem, gloriam & gratiarum actionem. Neque vero hic quisquam objiciat

objiciat Mosaicæ legis sacrificia, ritus & cæremonias, quasi Deus in illis delectatus sit: non propter hoc eduxit eos de Ægypto, ut sacrificia illi offerrent & adolerent incensa, sed ut obliti idololatriæ Ægyptiorum, audirent vocem Domini, & obedirent illi in fide & justitia propter illorum salutem. Quod autem Moyses illis sacrificia & cæremonias instituit, morem gessit infirmitati & duriciei cordis eorum, aliquid indulgens errori, ut eos ab illicitis revocaret ne gentium ritu sacrificia immolarent dæmonibus & non Deo: non enim principaliter hæc, sed secundum consequentiam concessa sunt, nec aliter eos obligare potuit lex illa, nisi quatenus populi consensu fuerat comprobata. Quin & Moyses ipse laturus has cæremoniarum leges, seniorum & populi collegit suffragia, quo illos sibi magis haberet obnoxios, ideoque lex illa pro temporum & rerum vicissitudine potuit immutari, & aliquando in totum erat abroganda: lex autem Dei, quæ in lapideis tabulis tradita erat, perpetua est. Sic enim locutus est Dominus per Ieremiam: Quod mihi thus de Saba affertis, & cinamomum de terra longinqua, Holocaustomata & sacrificia vestra non delectavèrunt me. Et iterum per eundem ait: Hæc dicit Dominus, Holocaustomata vestra colligite cum sacrificiis vestris, & manducate carnes, qui non solum locutus ad patres vestros, nec de holocaustomatibus, nec de sacrificiis præcepi eis, qua die eduxi vos de Ægypto, sed sermonem hunc præcepi eis, dicens: Audite vocem meam, & ero Deus vester, & vos eritis populus meus: ambulate in omnib. viis meis, quæcunque præcepero vobis, ut bene sit vobis. Et iterum apud Esaiam ait Dominus: Non obtulisti mihi oves holocaustomatis tui, nec in sacrificiis tuis clarificasti me, non servisti mihi in sacrificiis, nec aliquid laboriose fecisti in thure nec mercatus es mihi argento incensum, nec adipem sacrificiorum tuorum concupivi, sed in peccatis tuis ante me stetisti. Super quem igitur, ait, aspiciam, nisi in humilem & quietum & trementem sermones meos? Non enim adipes & carnes pingues auferent ante injustitias tuas, hoc enim

enim eſt jejunium quod ego elegi, dicit Dominus. Solve omnem nodum injuſtitiæ , diſſolve connexus violentorum commerciorũ,dimitte quaſſatos in requiem, & omnem conſcriptionem injuſtam conſcinde. Frange eſurienti panem tuum ex animo & peregrinum ſine tecto induc in domum tuam. Si videris nudum , adoperi eum , & Domeſticos ſeminis tui ne deſpicias , tunc erumpet matutinum lumen tuum , & ſanitates tibi cito orientur , & præcedet ante juſtitia , & gloria Dei circundabit te & adhuc te loquente dicam. Ecce adſum. Non inficior , quemadmodum olim in ſynagoga Moyſes & Aaron, & per ſucceſſionem cæteri Pontifices, Iudices, Prophetæ uſque ad Scribas & Phariſæos, ſic poſtmodum in Eccleſia ab Apoſtolis, Euangeliſtis, Pontificibus, Sacerdotibus & Doctoribus factum, ut illam piis quibuſdam cæremoniis, elegantibuſque ritibus , & inſtitutis tanquam ſponſam ornatam viro ſuo decorarent, multa inſuper ſtatuta & decreta ediderunt poſteriores juxta hominum imbecillitatem. Sed quod ſolet ſæpe contingere , ut quod proviſum eſt ad remedium , tendat ad noxam , ſic accidit ut creſcentibus iis cæremoniarum legibus, pluribus conſtitutionibus hodie onerentur Chriſtiani quam olim Iudæi : quodque magis dolendum eſt, cum ipſæ per ſe nec bonæ ſint nec malæ, plus illis fidat populus, arctiuſque obſervet , quam tradita à Deo præcepta , diſſimulantibus illa noſtris Epiſcopis & ſacerdotibus,& abbatibus, & monachis:ac ſuo ventri interim egregie conſulentibus. Cæremoniæ autem,etſi nullas contra fidem hæreſes dederint,innumeras tamen in Eccleſiam ſectas introduxerunt, maximorumque ſchiſmatum ſemina fuerunt. Hinc primum Græca Eccleſia à noſtra abſciſſa eſt, quod illa non in azimo conſecraret , ſed in fermento , cum tamen illam vere conſecrare fateamur. Deinde etiam Bohemorum Eccleſia ſeparata eſt,quia ſub utraque ſpecie communicaret Euchariſtiæ , ut ait Apoſtolus : circumciſio nihil eſt,& præputium nihil eſt, ſed obſervatio mandatorum Dei:ſic & cæremoniæ nihil ſunt, niſi obſervatio præceptorum Eccleſiæ. Nefas ergo eſt utrobique propter modi-

modicas & quaslibet causas, quæ Christianæ fidei nihil officiunt, unitatem Ecclesiæ scindere, & corpus Christi dividere, & quod Pharisæis Salvator improperat, excolare culicem, & camelum glutire, atque turbata pace Ecclesiæ in illis pugnare, unde plus obsit schismatis pernicies, quam prosit correptio. Potuissent Romani Pontifices multa mala sustulisse, pacatamque & integram servare Ecclesiam, si tolerassent Græcorum fermentum, & Bohemorum calicem. Neque vero majora hæc sunt, quam quod Innocentius VIII. (Volaterrano teste) concessit Norvvegiis, ut liceret illis sine vino sacrificare calicem.

CAPUT LXI.

De Magistratibus Ecclesiæ.

IAM vero & magistratus, & variæ hominum sectæ sunt in Ecclesia, cum ad ornamentum religionis, tum pro conservando sacrorum ordine, ne fiat confusio. Quicquid autem agitur in Ecclesia, sive ad ornamentum, sive ad ædificationem religionis, tam in deligendis magistratibus quam instituendis ministris Ecclesiæ, nisi id fiat divini spiritus instinctu, qui quasi anima est Ecclesiæ, vanum est & impium. Quicunque enim ad magnum Dei officium, & Apostolatus dignitatem à spiritu Dei vocatus non fuerit, sicut Aaron, & qui non ingressus fuerit per ostium, quod est Christus, sed aliunde in Ecclesiam ascenderit per fenestram, per favores hominum, per emptitias voces, per imperium principum, certe hic non est Christi vicarius & Apostolorum, sed fur & latro, & vicarius Iudæ Iscariotis, & Simonis Samaritani. Hinc ab antiquis patribus de electione prælatorum (quod sacer Dionysius vocat nominationis sacramentum) tam arcte statutum est, quod Pontifices & Apostoli, qui præessent ministeriis in Ecclesia, nominarentur viri moribns & vita integerrimi, potentes in doctrina sana de omnibus rationem reddere: sed antiquis patrum constitutionibus paulatim

tim à ſua majeſtate cadentibus, ac recentiore pontificio jure cum damnabili conſuetudine invaleſcente, tales plerique ſuper ſedem Chriſti conſcendunt Pontifices & Apoſtoli, quales olim ſuper ſedem Moyſi ſedebant Scribæ & Phariſæi, qui dicunt, & non faciunt, alligantes onera gravia in humeris populi, ipſi autem nolunt digito movere. Hypocritæ ſunt, omnia opera ſua faciunt, ut videantur ab omnibus, oſtentantes religionem ſuam in ſcenis: cupiunt primas ſtationes in choro, in gymnaſiis, in ſynagoga, & ubique in foro, in plateis Rabbi & Magiſtri, & Doctores vocari volunt: claudunt viam cœlorum, & ipſi non introëuntes etiam alios excludunt, nec ſinunt intrare: comedunt domos viduarum, orationes longas factitantes, circumeuntes mare & aridam, ſeducunt & furantur pueros, ut nacto uno proſelyto, exaugeant perditum eorum numerum ut ipſi perditi & addicti gehennę igni alios ſimul ſecum multo magis diſperdant: ſuis commentis & traditionibus piiſſimas Chriſti leges labefactant, verum Dei templum, ac vivas Chriſti imagines, & aras animarum populi negligentes, aurum & oblationes avaro oculo curant, leviora & quaſi ſiniſtra legis facientes, de decimis collectis, oblationibus & eleemoſynis accurate nova cudunt, & leges cæremoniarum arcte ſanciunt, decimantes fruges, pecora, pecunias, & etiam quævis minima, mentham, anethum, cuminum, & de his canum more collatrantes à ſuggeſto confligunt cum populo. Quæ vero graviora & dexteriora ſunt opera Euangelii & legis, & juſtitiæ Chriſtianæ judicium, miſericordiam & fidem omnino negligunt, excolant culicem, deglutiunt camelum, conſpirant ad lapidem, ingens ſaxum tranſiliunt duces cæci, falſi & doloſi, germina viperarum, terſi calices, ſepulchra dealbata foris in mitris, in pilis, in habitu, in veſtitu, in cuculla oſtentantes ſanctimoniam, intus pleni ſpurcitia, hypocriſi, iniquitate, ſcortatores, ſaltatores, hiſtriones, leones, aleatores, helluones: temulenti, venefici, qui jam antea (quod notat Ioannes Camotenſis Epiſcopus) non ex virtutum meritis, ſed

aut

aut per turpe obsequium, aut intuitu munerum, aut favore principum, aut vi amorum ad sacerdotia, ad beneficia, ad Episcopatus conscenderunt, aut sub hyprocrisis fuco hæc ad se traxerunt ex bonis Ecclesiæ, quæ pauperum sunt, sibi privatas divitias cumulantes, monopolia & nundinas constituentes in eleemosynis parentum nostrorum, abutentes illis in scortis, in alea, in venatione, in omni luxu, in spurcitia.

Gaudent equis canibusque & aprici gramine campi.

Concutiunt populos, vexant regna, solliciant bella, diruunt Ecclesias, quas religiosorum patrum construxit devotio, ipsi extruentes palatia, incedentes in vestibus purpuratis & deauratis, magno plebis detrimento & religionis infamia, ac Reip. insupportabili onere: quos non mercenarios pro pastoribus, non lupos pro mercenariis, sed pro lupis diabolos Beatus ille Claraevallensis, Bernard. in serm. ad generalem Remensem synodum pręsente Romano Pontifice definiuit. Iam etiam ipse Romanus summus Pontifex (quod idem sanctus Episcopus Camotensis conqueritur) omnibus gravissimus & intolerabilis est, cujus pompam & fastum nullus unquam tyrannorum æquavit: atque ij interim in se solis jactant Religionis & Ecclesiæ statum consistere, cum religionis onera, & verbum Euangelii, quod verum Pontificium munus est, in alios rejicientes, ipsi in condendis propriis legibus occupati, Ecclesiæ accipiunt emolumenta, otiosi simul & flagitiosi. Et quia, ut ajunt, sedes ipsa pontificia aut sanctos recipit, aut sanctos facit, hinc sibi nihilo non licere putant, adeo etiam sacris Ecclesiæ cæremoniis, quas sancti patres ad instruendos mortalium animos, & pro conferenda nobis Dei gratia, magna observantia instituerunt, nefaria voluptate pro sua libidine impudentes flagitiosissimeque abutuntur: cujusmodi exemplum de Bonifacio octavo Pontifice in Porcherum Cardinalem legimus apud Crinitum. Hic est ille magnus Bonifacius, qui tria magna & grandia fecit, primum, falso oraculo deluso Clemente, persuasit sibi cedere Apostolatum;

tum: ſecundum, condidit ſextum Decretalium, & Papam aſſeruit omnium dominum: tertium, inſtituit Iubilæum, indulgentiarum nundinas, illaſque primus in Purgatorium extendit. Tranſeo cætera illa Romanorum Pontificum monſtra, quales Formoſus Papa & novem ſequentes olim Eccleſię turpiter præfuerunt: taceo etiam poſteriores illos, Paulum, & Sixtum, Alexandrum, Iulium, famoſos Chriſtiani orbis perturbatores. Prætereo Eugenium, qui ob violatum Turcæ juſiurandum Chriſtianam Rempub. in tot funeſtiſſima bella conjecit ac ſi non etiam hoſti fides ſervanda ſit. Alexander VI. quanto Chriſtianæ Reip. damno Zizimum Pazaithæ, Turcæ fratrem veneno ſuſtulerit, omnibus notum eſt. Iamque ipſi etiam Romanorum Pontificum Legati (quod ait Camotenſis, & quotidiana experientia notiſſimum eſt) ſic interdum in provinciis debachantur, ac ſi ad flagellandum Eccleſiam egreſſus ſit Sathan à facie Domini: commovent & conturbant terrã, ut videantur habere, quod oporteat ſanare, lætantur, cum mala fiunt, exultantes in reb. peſſimis, vixque tenent lachrymas, cum nil lachrimabile cernunt. Siquidem peccata populi comedunt, & veſtiuntur, & nutriuntur, & luxuriantur in eis. Sed habent vitiorum ſuorum efficaciſſimos titulos, nec quicquam illis objici poteſt, quod non alicujus ſanctorum exemplo conſtantiſſime excuſent, aut tueantur. Nam ſi improperetur illis, quia indocti & illiterati, dicent tales Chriſtum delegiſſe Apoſtolos, qui nec Magiſtri legis, nec Scribæ fuerunt, nec Synagogas, nec Scholas unquam frequẽtaverint: ſi linguæ barbaries objicitur, dabũt Moyſen impeditæ linguæ, & Ieremiam neſcientem loqui, quin & Zachariam quod mutus eſſet, à ſacerdotio non excluſum. Quodſi etiam ſacrarum literarum ignorantia, aut infidelitas, aut error, aut hæreſis objiciatur, dicent Ambroſium nondũ Chriſtianum, ſed Catechumenum adhuc, in Epiſcopum electum: & Paulum non ex infideli modo, ſed ex perſecutore ad Apoſtolatum vocatum: Auguſtinum quoque aliquando Manichæum fuiſſe, & Marcellinum martyrem in Papatu idolis thura adoleviſſe.

visse. Quod si objiciatur illis ambitio, exemplo illis erunt filii Zebedæi: si timiditas, timidi erant Ionas, & Thomas: ille ad Ninivitas, hic ad Indos accedere metuentes: si perfidia, Petrus perfidiæ addidit perjurium: si fornicatio, Oseas meretricem, & Samson scorta complexi sunt: si percussio, si homicidium, si militia, Petrus Malcho auriculam amputavit, Martinus Iuliano militavit, & Moyses Ægyptium interfecit, & abscondit in stabulo. Adeo nihil penes eos refert, qualis quisque sit qui accedit ad sacerdotia, atque tunc horum magistrorum gladio oportet, ut quisque cervices suas supponat: gladio, inquam, non gladio verbi Dei, cujus illi custodes & ministri esse debent, sed gladio ambitionis, gladio avaritiæ, gladio mulctæ & extortionis, gladio mali exempli, gladio sanguinis & occisionis, quo armantur contra omnem veritatem & justitiam & honestatem.

Sceptrorum vis tota perit, si pendere justa
Incipit, evertetque aras respectus honesti,
Libertas scelerum est, quæ regna invisa tuetur
Sublatusque modus gladii facere omnia sæve.

Non impune licet eorum placitis contradicere, nec libidini eorum resistere, nisi quis paratus sit martyrium subire pro Christo: hoc erit excremari pro hæretico, quemadmodum Hieronymus Savonarola prædicatorii Ordinis Theologus, simul ac Propheticus vir, olim apud Florentiam exustus est. Verum quoniam omnis potestas bona est, quia à Deo est, à quo sunt omnia, & omnia bona, & licet utentibus, aut patientibus aliquando mala sint, universitati tamen semper bona sunt, providente sic illo, qui bene utitur malis nostris. Propter multitudinem enim delinquentium superinducit Deus tyrannos, & peccata populi faciunt regere Hypocritam. Quicunque igitur à Domino constitutus est Episcopus in Ecclesia, dignum & justum est obedire illi, & in nullo contradicere. Qui enim Episcopo, & Sacerdoti obedire contemnit, non illum sed Deum contemnit, quemadmodum de contemptoribus Samuelis, ipse locutus est inquiens: Non te spreverunt,

ſed me. Et Moyſes, adverſus murmurantem populum ait: Non adverſus nos murmuraſtis, ſed adverſus Dominum Deum. Non igitur inultus permanebit à Domino, qui ſe contra Epiſcopum, & prælatum ſuum poſuerit. Dathan & Abiron reſtituerunt Moyſi & terra vivos abſorbuit. Multi cum Chore conſpiraverunt adverſus Aaron, & igne conſumpti ſunt. Achab & Iezabel perſecuti ſunt Prophetas, & canes comederunt eos. Egreſſi ſunt pueri ut illuderent Heliſæo, & urſi dilaniarunt illos. Ozias rex contra ſacerdotes, ſacerdotium arrogare auſus, leproſus factus eſt. Saul quia præter Samuelem, ſacerdotum principem, ſacrificare præſumpſit, regia unctione ſimul, & Prophetico ſpiritu privatus à Deo, datus eſt ſpiritui malo. Infidele eſt Scripturis ſacris non credere, impium eſt ſacerdotes ſpernere: boni ſunt ſacerdotes, melior Epiſcopus, ſuper omnes ſanctiſſimus ſummus Pontifex, & Princeps ſacerdotum, cui creditæ ſunt claves regni cœlorum, & commiſſa ſunt ſecreta Dei, princeps quidem ſecundum Deum, Pontifex ſecundum Chriſtum, quem qui honorat, honorabitur à Deo: qui inhonoraverit, inhonorabit illum Deus, & ultionem evadere non poterit.

CAPVT LXII.

De Sectis Monaſticis.

SVnt adhuc in Eccleſia diverſarum ſectarum populi, Monachi, & fratres anachoritæ, quibus vetus lex omnino caruit. Caruit etiam Eccleſia eo tempore, quo fuit optima, nec tot cæremoniarum retibus implicita. Qui hodie religioſorum nomen ſibi ſoli vendicant, arduas profecto vivendi regulas, & officia ſanctiſſima profeſſi, laudabiliumque virorum ſanctiſſimorumque patrum nomina puta à Baſilii, Benedicti, Bernardi, Auguſtini, Franciſci, & ſimilium præ ſe ferentes: ſed hodie eſt inter eos ingẽs malorum turba, Siquidem huc tanquam in malorum omnium aſylum confluunt, quoſ-

quoſcunque ſcelerum conſcientia terret,qui ob legum vindictam nuſquam alibi tuti ſunt, qui crimina commiſerunt ſupplicio expianda, quos vitæ turpitudo abſtraxit ab infamia, quos rebus ſuis ſortis, alea,ingluvie profuſis, æs alienum ac turpis egeſtas mendicare compellunt, & quos laborem ſubterfugientes, ſpes otii ac fraudatæ cupidinis impatiens deſperatio, aut circumventa juventus, aut injuſta noverca, aut iniqui tutores huc impegerunt,quorum omnium agmen jungit ſimulata ſanctimonia, cucullatus habitus, & valida mendicitas. Atque illud mare magnum, in quo cum cæteris piſcibus habitant Leviatam,&Behemoth,cæte grandia, belluæ & reptilia, quorum non eſt numerus: de quo exiliunt tot Stoicę Simię,tot inſolentiſſima poſcinummia, tot palliata mendicabula, tot cucullata monſtra, barbigeri, funigri, reſtiferi, ſarcogeruli, loripedes, ſignipedes, nudipedes, atrati, nigritæ,griſones,albichlamides, verſicolores, multipelles, linoſtolii, retiarii, palliati, chlamidati, pullati, paludati, præcincti, brachati, ac id genus aliorum turba hiſtrionum, qui cum de rebus humanis nullam fidem habeant reliquam: ob monſtruoſæ veſtis habitum creduntur illis divina, hodieque ſacrum religionis nomen ſibi ſoli uſurpant, ac ſe Chriſti ſodales, Apoſtolorumque contubernales jactant: quorum vita ſæpe ſceleſtiſſima eſt, avaritia, libidine, gula, ambitione, temeritate, petulantia, & omni ſcelere referta, ſed religionis prætextu ſemper inulta. Romanæ enim Eccleſiæ privilegiis muniti ſunt, & à juriſdictione omnium Eccleſiarum exempti ſunt, quo plura illis impune liceant: quumque ipſi pro foro rei alios quoſque ubique conveniant, ipſi tamen conveniri non poſſunt, niſi aut Romæ, aut Hieroſolymis. Horum vanitates & errores, ſi mihi calamo explicandi forent, non caperent omnes pelles Madian: eorum inquam, qui non pietatis cauſa profeſſi ſunt religionem, ſed ventris gratia cucullam induerunt. Neque vero bonos offendet hic ſermo, quem de ſolis improbis dictũ volo, qui ſub pellibus agninis ſunt lupi rapaciſſimi, & in veſtibus ovium, aſtutam gerunt ſub pectore vul-

pem, adeo dissimulantes artes fallaciæ suæ, ut nihil aliud professi videantur, quam scenicam quandam hypocrisim & merum quæstum pietatis, imagine personarum dum pallido vultu mentiuntur jejunia, & obsequentibus lachrymis profunda à pectore trahunt suspiria, & mobilibus labris frequentes orationes simulantes, & gressu incessuque composito, gestibus tranquillis.

Obstipo capite, figentes lumina terræ.

Modestiam sibi vendicantes, fucato habitu humilitatem, & suspensa à collo cuculla, sanctimoniam foris professi, intus autem detestandos mores secum ferentes: atque cum inter hæc sceleratissima quæq; nonnunquam committant, scrutantur, vincuntque religionis titulis, cuculla veluti clypeo cuncta fortunæ spicula repercutientes, & ab omnibus mundanis periculis, civilibusque molestiis securi, panem otiosum & emendicatum pro eo qui laboribus acquiritur, vescentes, securi, & sine sollicitudine dormientes: hancque tamen Euangelicam paupertatem putant, in otio & mendicitate vesci alienis laboribus. Cumque summam humilitatem profiteantur, incedentes vili vestitu, ut rustici, nudipedes, ut histriones, retiarii cincti funibus, ut capti latrones, raso toto capite, ut fatui, cuculla, auriculis ac tintinabulis tenus morionibus ac larvis carnisprivialibus quam simillimi, cæteraque, quæcunq; contumeliæ, & abjectionis signa propter Christum & religionem sese suscipere fateantur: vincuntur ambitione, & omnem instituti sui rationem in arrogantissimos titulos referunt, ac paranymphi, rectores, gardiani, præsides, priores, vicarii, provinciales, archimandritæ, generales vocari gloriantur, ut nullum hominum genus tam videatur primi loci appetens, quam istud. Non desunt, quæ de istis per plura mala male dici possent, sed jam præcesserunt, qui de iis amplissimis maledictis concionati sunt: adeo ut non solum multos probos, & integræ vitæ, vere religiosos Patres, sed ipsas etiam sanctorum Patrum bene vivendi instituta, & regulas contemptui exposuerint. Quo circa nihil ego hic

in ſugillationes eorum dixiſſe volo, qui recte in profeſſionibus ſuis ambulantes ſanctorum illorum Patrum veſtigia ſequentes, ad cumulum aſpirant perfectionis. Fateor regulas & profeſſiones illorum ſanctas, fateor eſſe in hunc diem ſanctos monachos, ſanctos fratres mendicantes, ſanctos anachoretas, ſanctos canonicos regulares: tamen inter hos plurimos infideles, reprobos & apoſtatas, quibus religionis profeſſio deformatur. Atque hoc eſt propoſitum noſtrum voluiſſe oſtendere, nullam unquam cujuſvis religionis profeſſionem tam caſtam extitiſſe, in quam non irrepſerit erroris & malitiæ macula. Siquidem & Angelos apoſtatas legimus & primos fratres parricidas. Prophetas reprobos, Apoſtolos proditores, diſcipulos Chriſti perfidos, atque inter Roman. Pontifices ſupra multos ſchiſmaticos & reprobos, & etiam hæreticos: aliquando etiam mulierem ad tanti apicis culmen conſcendiſſe quæ vocata eſt Ioannes Octavus, rexitque ſedem Apoſtolicam, laudata ab omnibus annos duos, cum aliquot menſibus atque diebus: & quod mulieribus in Eccleſia negatum eſt, contulit ſacros ordines, promovit Epiſcopos, miniſtravit Sacramenta, cæteraque Roman. Pontificum exercuit munera: & facta ejus in Eccleſia non fuerunt irrita communi videlicet errore faciente jus. Quo prævalente, puto Eccleſiam tunc coactam multa diſſimulare, quæ religionis rigor alias non tuliſſet: adeo nec in religionibus quicquam integrum ſtabile & perpetuum reperiri poteſt. Quicunque autem in Eccleſiam Dei ſectas introducunt, & tanquam ſibi placentes, quæſtus cauſa aut fictæ ſanctitatis gloria ſecedunt à Principe Romana Eccleſia, ii tanquam Nadab & Abihu alienum ignem offerentes ad altare Dei, ab eo comburentur. Qui vero elati & perverſæ ſententiæ excogitatis hæreſibus exurgere audent adverſus Eccleſiam Dei, cum Dathan & Abiron, voragine terræ abſorpti, vivi deſcendent in infernum. Qui autem ſcindunt unitatem religionis, & Chriſti membra dividentes, affligunt Eccleſiam Dei, eadem pœna qua Ieroboam, exterminabuntur.

CAPUT LXIII.

De Arte Meretricia.

RElicquum nunc, quia apud Ægyptios primos religionum authores, neminem olim ſacerdotem fieri licebat, qui Priapi ſacris non prius initiatus fuiſſet, atque in noſtra Eccleſia receptum ſit, quod carens teſtibus Papa eſſe non poſſit, prohibeanturque ſpadones, eunuchi & caſtrati in ſacerdotes ordinari, palamque videmus, ubicunque ſunt magnifica iſta templa, & ſacerdotum monachorumque collegia, ut plurimum in proximo eſſe lupanaria: quin & plurimæ monialium & veſtalium ac beguinarum domus privatæ quædam meretricularum fornices ſunt, quas etiam monachos & religioſos (ne diffametur eorum caſtitas) nonnunquam ſub monachali cuculla, ac virili veſte in monaſteriis aluiſſe ſcimus. Viſum eſt non præter ordinem de arte meretricia ſermonem hic ſubnectere, quam equidem ad bene inſtitutæ Reipublicæ rationem non ſolum utilem, ſed & neceſſariam eſſe plerique ſapientiſſimi arbitrati ſunt. Nam Solon ille magnus Athenienſium legiſlator, atque unus de ſeptem ſapientibus Apollonis oraculo judicatus (ut teſtes ſunt Philemon & Menander) emptas juventuti meretriculas comparavit, & primus Veneris Pandemi templum ex proſtitutarum capturis dedicavit, lupanariaque inſtituit, legem ſancivit, immunitate etiam meretricibus conceſſa roboravit. Tantæ quoq; reverentiæ habitæ ſunt meretrices in Græcia, ut cum Perſes in Græciam expeditionem faceret, Corinthiæ meretrices pro ſalute Græciæ in templo Veneris ſupplicarent. Mos quoq; is erat apud Corinthios, ut de re magna ſupplicaturi Veneri, meretricibus id committeretur. Meretricum templa conſtructa plurima apud Epheſum, & aliud celebre ædificarunt Abydeni, quod libertatem ſibi ademptam meretricis opera recuperarunt. Ipſe præterea ſapiens Ariſtoteles non dubitavit, etiam meretrices divinis honoribus dignas,

dignas, quando Hermiæ pellici sicut Elusinæ Cereri sacra fecit. Inventum autem hujus artis Veneri tribuitur, quæ idcirco etiam inter deas relata est. Hæc enim impudica, omnibusque prostituta libidinibus, author mulieribus in Cypro fuit, ut vulgato corpore quæstum facerent, unde apud Cyprios, narrante Iustino, mos inolevit, ut virgines eorum ante statutas nuptias in quæstum ad littus maris prostituerent dotem, lucraturus, & pro reliqua pudicitia Veneri libamenta soluturus. Apud Babylonios etiam, teste Herodoto, consuetudo fuit, ut qui rem domesticam consumpsissent, filias suas adigerent ad quæstum corpore faciendum. Verum Aspasia Socratica meretrix universam Græciam (ut scribit Athenæus) meretricibus implevit: ob cujus amorem, ejusque ministras à Megarensibus raptas, ait Aristophanes, bellum Peloponesiacum à Pericle susceptum. Extulit autem hanc meretricandi artem permultum Imperator ille Heliogabalus, qui (ut testis est Lampridius) lupanaria domi amicis, clientibus & servis exhibuit. Convivia dedit ad viginti duo fercula ingentia epularum, sed ut per singula convivæ coirent & lauarent, juramentoque adigebantur, quod voluptatem hanc perficerent: sæpe etiam meretrices à lenonibus cunctis redemit & manumisit, è quibus meretricem quendam notissimam & pulcherrimam triginta argenti libris redemisse legitur, fertur, & una die ad omnes circi & theatri, & amphiteatri, & omnium urbis locorum meretrices ingressus, & singulis aureum donasse. Aliquando etiam omnes de circo, de theatro, de stadio, & omnib. locis & balneis meretrices collegit in ædes publ. & apud eas concionem habuit, quasi militarem, vocans commilitiones, disputavitq; degenebus scematum & voluptatum: post concionem pronunciavit eis, quasi militibus ternos aureos donativum. Etiam matronis Romanis meretricari volentibus, non solum impunitatem, verum etiam immunitatem concessit, salariaque ex publico ærario meretricibus statuit Et jam senatusconsulta quædam amatoria & meretricia, sive futuaria invulgavit, eaque de nomine matris sive

conjugis suæ Semiramida jussit appellari: insuper & genera quædam libidinum adinvenit, quibus etiam Cyrenæ meretriculæ (quæ dodecamechana, quoniam in Venereo usu duodecim excogitasset modos, quibus inscensori jucundius redderetur, libidinis proluvium cognominata est) numeros superat, ac veteres omnes Tribades, Hostias, Aphias, Spinctrias, Gasalvadas, Cæsaritas, Prostipulas, cæteraque scortilla vinceret. Transeo Iudam Israëlitam patriarcham scortatorem, & Sampsonem, populi Dei judicem, qui non nisi scorta duxit uxores, ac Salomonem Iudæorum regem sapientissimum, qui greges meretricum pene innumerabilium habuisse proditur: quin & cum Cæsarem dictatorem virum strenuissimum hanc ob causam omnium mulierum virum nuncupatum, tum & Sardanapalum Babyloniorum monarcham cęterosque innumeros meretricum potentissimos patronos, ipse etiam Proculus Imperator in hac arte non postremam gloriam reportavit, qui (ut testatur ejus ad Metianum epistola) ex captis centum Sarmaticis virginibus decem prima nocte inivit, omnes autem intra quindecim dies constupravit. Sed majus illo est, quod Poëtæ narrant de Hercule, illum quinquaginta virgines una nocte omnes mulieres reddidisse. Narrat etiam Theophrastus gravis autor, herbulam quandam Indicam tantæ virtutis, ut quidam ea comesta, ad septuagesimum coitum processerit. Reliquum vero non parum hanc artem ornarunt Sapho poëtas Phaonis adamatrix, & Leontium Metrodori scortum in Philosophia, adeo ut adversus Theophrastum contra conjugium, pro tuendo meretricatu libros ediderit. Accedit istis Sempronia Græce & Latine elegantissima. Nec prætereunda hic est Leæna Aristogitonis Atheniensis probatissimæ fidei scortum, quæ torta à tyrannis ut amicum proderet, tormenta omnia cum constanti silentio perpessa est. Nobilitarunt præterea hanc artem Rhodope meretrix, Æsopi fabulatoris conserva quondam & contubernalis, quæ tantas opes meretricio quæstu consecuta est, ut inter mundi spectacula tertiam ordine con-

condiderit Pyramidem. Sequitur hanc Thajas Corinthia, quæ prærogativa pulchritudinis insignis, regum duntaxat & principum dignabatur amplexus. Maxime vero hanc artem extulit Messalina Claudii Cæsaris uxor, quæ lupanaria circumiens, etiam ancillam nobilissimam è prostitutis, die ac nocte quinto & vigesimo concubitu superavit, & lassata vitiis, sed non satiata recessit. Quibus adjungere poterimus ex recentiori memoria Ioannam Neapolitanorum, illustrem Reginam, & plerasque alias principes meretrices & Palatina scorta, si nuncupare eas tutum foret, quamvis vulgata fama notissimæ sint, hoc ipso tamen à cæteris meretricibus discretæ, quod contra Heliogabali legem, non in publicis lupanaribus, ut Messalina illa imperatrix, sed intra limina clanculum futuunt, & quasi per insidias meretricantur. Adscribamus licet etiam Octaviani Augusti, utranque Iuliam filiam & neptem, tum & Populeam & Cleopatram Ægypti Reginam, & alias nobilissimas meretrices: quin etiam Semiramidis monarchæ, & Pasiphae vetustissima libidinis exempla, quarum hæc tanta libidine ardebat, ut non modo filium proprium in complexum solicitaret, sed etiam equum usque ad coitum adamarit: illa vero Minois Regis uxor se tauro supposuerit. Nolumus autem hoc loco illustrium meretricum catalogum edere, sed illud prætereundum non est, meretricios & adulterinos concubitus germinasse nobis splendidissimos heroas puta Herculem, Alexandrum, Ismaëlem, Abimelech, Salomonem, Constantinum, Clodoveum Francorum regem & Theodoricum Gothum, Guillelmum Normannum, Raymirum Arragonensem. Sed & qui hodie regnant & imperant Reges, pauci admodum ex legitimis matribus nati sunt. Tam levia habentur penes eos matrimonii jura, ut pro libito desponsatas, justas, verasque uxores repudient, mutent, atque permutent, similiter & filios filiasque tot nuptiis & sponsalitiis copulant & recopulant, ut nescire cogamur, ubi verum cohæreat illorũ matrimoniũ. Exempla hujus plura suppetũt, sed pauca, quæ à proximis an-

nis sese offerunt, pro omnibus faciunt. Nonne Ladislaus Polonus accepta in uxorem Beatrice, cujus nutu Hungariæ regnum obtinuit, tandem repudiata illa super induxit aliam ex Gallis pellicem? Nonne Carolus Octavus Rex Francorum repudiata Margarita Maximiliani Cæsaris filia, illius sponsam rapuit, & uxorem sibi copulavit? quam eandem postea Ludovicus duodecimus repudiata sua sibi consimili thoro conjunxit, consentientibus illis & adjuvantibus regni Episcopis & Pontificibus, quibus visum est pluris facienda jura acquirendæ Britanniæ, quam jura observandi legitimi matrimonii. Et hodie adhuc nescio, cui Regi persuasum audio, ut liceat sibi jam plus viginti annorum uxorem dimittere, & nubere pellici. Sed ad meretrices revetendum est: harum artes qui nosse velit, videlicet quo ritu suam prostituant pudicitiam, qua oculorum lascivia, quo nutu faciei, quo corporis gestu, queis sermonum blanditiis, queis impudicis contrectationibus, quo exteriori habitu ac fuco sollicitent corruptores, cæterasque meretriciæ artis vafricias, illices, laqueos, stratagemata, apud comœdiarum poëtas hæc requirat. Qui autem scire cupit, quo ritu, quo delinimento, quo contuitu, quo affatu, quibus basiis, quibus suaviis, quibus contactibus, quibus oppressiunculis, quibus affrictionibus, quibus luctis, quo accubitu, quo constrictu: quibus motibus, quo impulsu, quo exceptu, quo recessu, qua Veneris protelatione, qua reciprocatione meretricius ludus sit explendus, in medicorum voluminibus traditum inveniet. Scripserunt præterea libros de meretricibus Antiphanes, Aristophanes, Apollodorus, Calistratus, particulatim vero Laidis meretricis laudes scripsit Cephalus Rhetor, atque Naidis meretricis laudes conscripsit Alcidamus. Scripserunt præterea de fornicariis amoribus tam Græci quam Latini, Gallimachus, Philotes, Anacreontes, Orpheus, Alceon, Pindarus, Sappho, Tibullus, Catullus, Propertius, Virgilius, Iuvenalis, Martialis, Cornelius Gallus, & multi alii, non tam poëtarum, quam lenonum officio functi: sed hos omnes vincit Ovidius in

in epistolis heroicis ad Corinnam dictatis, maxime vero de arte Amandi, quem verius de arte meretricandi aut lenocinandi intitulasset, ob quorum eruditionem, quod juuentutem, impudicis documentis corrupisset, ab Octauiano Augusto in meritum exilium ad Getas usque relegatus est. Ipse etiam Archilochus Lacedæmonius olim omnes amorum libros jussit excremari, & tamen hæc ars hodie adhuc à nobis legitur, & ludimagistri hanc suis prælegunt discipulis, & editis in eam scelestissimis commentariis exponunt. quin & vidi ego nuper atque legi sub titulo Cortosanæ Italica lingua editum & Venetiis typis excusum de arte meretricia dialogum, vtriusque Veneris omnium flagitiosissimum dignissimumque, qui ipse cum authore suo ardeat. Prætereo hic, & consulto quidem, cinædorum & pædiconum detestandam libidinem referre, etsi illam magnus probet Aristoteles: ac Nero Imperator publico thoro honestauit, quo tempore Paulus Apostolus scribens ad Romanos indignationem omnipotentis Dei illis indicit. Pluet enim super eos Dominus laqueos, ut non effugiant, ignis & sulphur & spiritus procellarum pars calicis eorum, in hos jubet Imperator insurgere leges, & armari jura, & exquisitis pœnis ultore gladio pœnam irrogari capitalem: sed hodie igne excremantur, quam Moyses in legib. suis crudelibus suppliciis extirpandam censuit, & Plato à sua Republica expellit, & in legibus damnat. Antiqui etiam Romani, hanc (teste Valerio & aliis) seuerissime punierunt. Exempla huius fuerunt Q. Flaminius, atque tribunus ille à Cælio occisus, sed nos honestis aurib. parcentes, ab hac monstrosa libidine & brutali spurcitia ad meretrices redeamus. Siquidem omnibus hæc libido infesta est, & non est, qui ignem illius aliquando non senserit: sed aliter uruntur fœminæ, aliter viri, aliter adolescentes, aliter senes, aliter plebei, aliter proceres, aliter pauperes, aliter diuites. Quodque mirabilius est pro nationum & terrarum varietate, aliter Itali, aliter Hispani, aliter Galli, aliter Germani: ita libidines incendio pro cuiusque sexu, ætatis, digni-

tatis,

tatis, fortunæ atque nationis differentia ſibi varios inſaniendi ritus diligente: virorum amor ardentior, ſed fœminarum pertinacior: amor juvenum laſciuus eſt & ſenſum ridiculus: placere ſtudet pauper obſequio, dives muneribus, plebei conviviis, proceres pompa & ludis. Adoritur pathicam ingenioſus Italus diſſimulato ardore, quadam adornata laſcivia, illamque editis laudat carminibus, omnibuſque præferens extollit: ſi potitur zelotypus, illam perpetuo recludit, ac veluti captiuam obſeruat: ſi amore fruſtratus, de recuperanda pathica deſperaverit, ad maledicta converſus, illam infinitis conviciis deteſtatur. Prȩceps Hiſpanus, ardoris impatiens, furibundus, irrequieta laſcivia irruit, miſerabilibuſque lamentis incendium ſuum deplorans pathicam invocat & adorat: ſi potitus fuerit, tandem aut zelotypus perimit, aut ſatiatus ad mercedem proſtituit, ſi frui deſperare cogatur, ſeipſum excruciat, & mori deſtinat. Laſciuus Gallus obſequio nititur, cantibus & jocis pathicam oblectat, ſi capitur zelotypia mœſtus luget, ſi fruſtratur, laceſſit contumeliis, vindictam minatur, vimque intentat: ſi potitus fuerit, tandem negligit, & aliam urit. Frigidus Germanus lente inardeſcit, accenſus arte inſtat, & donis provocat, zelotypus liberalitatem continet, fruſtratus contemnit, potitus refrigeſcit. Fingit ſeſe amare Gallus, ardorem diſſimulat Germanus, amatum ſeſe ſibi perſuadet Hiſpanus, amare neſcit, abſque zelotypia Italus. Amat jucundam licet deformem Gallus, præfert pulchram, licet inertem Hiſpanus, mauult timidulam Italus, cupit audentiorem Germanus: fit è ſapiente ſtultus pertinaciter amando Gallus, reb. omnibus amando profuſis a ſtulto tandem, ſed ſero fit ſapiens Germanus, ob placendæ amatȩ deſiderium magna aggreditur Hiſpanus, ut amata fruatur, maxima quæque contemnit Italus. Quin huiuſmodi amorum libidinumque paſſionib. irretiti etiam maximi viri, multa præclara facinora ſæpiſſime negligunt, & poſt terga relinquunt: cuiuſmodi quondam in Ponto Mithridates, in Capua Hannibal, in Alexandria Cæſar, in Græcia Demetrius, in

Ægypto

Ægypto Antonius, cessat olim ab opere Hercules propter Iolen, Achilles pugnam detrectat propter Briseidem, moratur Circe Vlyssem, moritur in carcere Claudius propter Virginem, retinetur Cæsar per Cleopatram, eademque exitio fuit Antonio. Produnt sacræ literæ propter fornicationem Seth cum filiabus Cain prope universum humanum genus diluuione extinctum. Propter fornicationis impetum deletæ sunt Sichen & domus Emor, & pene tota tribus Beniamin: populus Israël propter fornicationem externarum fœminarum quoties percussus est, & in servitutem datus? Iamque propter unius David Regis adulterium, quanta strages peste, fame, & gladio facta est? Propter fornicarios amores fœminarumque raptus, Thebani, Phocenses, Circei expugnati atque deleti sunt, ipsumque, ut diximus, Peloponnesiacum bellum à Pericle susceptum est, ac decennali bello, expugnatum illum, maximo totius Græciæ atque Asiæ detrimento. Similes ob causas Tarquinius, Claudius, Dionysius, Hannibal, Ptolomæus, M Antonius, Theodoricus Gothus, Rodoaldus Longobardus, Childericus Francus, Aduincelaus Bohemus atque Manphrodus Neapolitanus mortem, & patriæ ruinam passi sunt. Propter Canam Iuliam Tingitanæ provinciæ præfecti filiam per Rhodericum Regem stupra tam pulsis Gothis, Saraceni omnem Hispaniam occupârunt. Henricus secundus Anglorum Rex, ob stupratam nurum suam Philippi Francorum Regis sororem, à filio suo regno pulsus est. Propter virorum fornicationes indignatæ vxores Clytemnestra, Olympia, Laodicea, Beronica, Frigiobunda, & Blancha, ambæ Francorum reginæ, & Ioanna Neapolitana, & pleræque aliæ maritos occiderumt. Eadem causa Medeam, Prognem, Ariadnem, Athleam Heristillam materno amore in odium verso in crudelem filiorum cædem adegit. Et posteris temporib. multæ adhuc mulieres maritorum stupra in natos filios vindicarunt, atque ex mitissimis matribus crudelissimæ Medeæ, furibundæ Altheę, & impiæ Heristillæ factæ sunt.

CAPVT LXIV.

De Lenonia.

VErum quia Lenonum & Lenarum ſuaſu, conſilia & opera committunt meretrices, & ſcortatores ut plurimum ſcelera ſua, ipſam lenociniorum artem proſequamur. Nam ſicut meretricatio ars eſt proſtituendæ propriæ pudicitiæ, ſic lenocinium ars eſt oppugnandæ, & proſtituendę pudicitię alienæ. Quę tanto quidem maior eſt meretricia, quanto ſceleratior: tanto potentior, quanto ipſa res plurium artium ſatellitio conſtipata, tanto autem pernicioſior, quanto ipſa plures cæterarum artium, ac ſcientiarum diſciplinas amplectitur, quas aranearum inſtar irrepens, quidquid in ſingulis artibus & diſciplinis uſpiam eſt veneni, id totum è ſingulis haurit, inde ſua tela contexens, non quidem quales aranearum telę, quæ dimiſſis auibus, non niſi muſcas capiunt, nec etiam cuiuſmodi illa venatorum ingentia retia, quæ grandiores belluas retinent, puſillas aſtutioreſque beſtiolas elabi ſinunt: ſed vincula nectit tam fortia, tamque ſolida, ut nulla puella, nulla mulier tam ſit ſimplex ſiue prudens, tam conſtans, ſiue pertinax, tam verecunda ſeu timidula, tam potens ſiue puſilla, ut ſi ſemel aures præbeat lenæ, non illico capiatur & hæreat. Aſtutia vero ea eſt, quam nulla vincit muliebris prudentia, à quarum tendiculis nulla puella, nulla matrona, nulla vidua, nulla veſtalis euadat indemnis. Cuius inermis militia, plurium mulierum pudicitiam proſternit, quam ullus unquam quantumcunque maximus exercitus, illius technæ, fraudes, doli, verſutiæ, aſtus eiuſmodi quæ tradere nullus ſtylus ſufficiat, nullum æquare poſſit ingenium. Quumque hæc ars plurimos utriuſque ſexus habeat profeſſores, tamen paucos admodum conſummatos dedit magiſtros: nec mirum. Nam licet tot ſint lenociniorum genera, quot artium & diſciplinarum, idcirco abſque omnium cognitione perfici non poteſt.

Oportet

Oportet ergo perfectum & consummatum lenonem lenamue omniscium esse, nec ad unam solam disciplinam, velut ad Arcticam stellam tantum respicere, sed omnes amplecti, eam artem professus cui cæteræ omnes disciplinę seruiunt & famulantur. Est enim certa quædam omnium scientiarum seruitus lenocinio famulantium. Nam huic in primis Grammatica scribendi & loquendi disciplina amatorias largitur epistolas illasque effectis amatoriis salutatiunculis, precatiunculis, lamentatiunculis, allectatiunculis, dictari docet, quorum exempla pleraque ex recentioribus Æneas Syluius, & Iacobus Cauiceus, & plerique alii reliquerunt. Verum est alia quædam Grammaticæ ratio, de modo occulte scribendi, ceu de Archimede Syracusano legimus apud Aulum Gell. de quo artificio ante paucos annos scripsit Trithemius. Abbas Spanheimensis duo ingeniosa volumina, quorum unum nuncupauit Polygraphiæ, alterum Steganographiæ, in quo posteriore, tam securos secretosque ad quantamcunque etiam distantiam explicandi animi ritus modosque tradidit, quib. nec Iunonis omniscia zelotypia, nec Danae arctissima custodia queat resistere: nec qui omnia peruidens, centoculi Argi vigilantia queat explorare. Ars profecto non tam necessaria regibus quam lenonibus & amantibus omnibus commodissima. Succedit huic proxime poësis, quæ suis lasciuis rythmis atque fabulis ac amatoriis bucolicis, epigrammatibus, epistolis & præceptiunculis, comœdiis atque ex penitissimis Veneris armarijs depromptis lasciuis carminib. lenocinio functa, pudicitiam omnem subuertit, ac adolescentiæ bonam indolem moresque corrumpit. Vnde Poëtæ inter lenones principatum facile obtinuerunt, è quorum numero apud Priscos peritiores extitere illi, quos superius in arte meretricia nuncupauimus. Callimachus, Philetes, Anacreontes, Orpheus, Pindarus, Alceon, Sappho, Tibullus, Catullus, Propertius, Virgilius, Ovidius, Iuuenalis, Martialis: hodie adhuc sunt Poëtæ, qui pestilentissima carmina scribunt. Post istos vero non infimum inter lenones locum sibi vendicant

Rheto-

Rhetores, fraudulentarum blanditiarum, & persuasionum artifices, iliaque senarum felicissima, cui propitia est, dea Suadela. Superiorem tamen istis locum possident Historici, illi præcipue, qui amatorias illas historias contexuerunt. Lanceloti, Tristamii, Eurealis, Peregrini, Calisti, & similium, in quibus fornicationi & adulteriis à teneris annis puellæ instituuntur, & assuescunt. Neque vero machina quævis ad oppugnandum, cum matronarum pudicitiam, tum virginum ac viduarum castimoniam validior, quam lectio lasciuæ Historiæ, nulla tam bonæ indolis fœmina, quæ hac ipsa non corrumpatur, mirumque putarim, si aliqua reperiatur, aut mulier, aut tam exactæ castitatis siue pudicitiæ, quæ eiusmodi lectionibus & Historiis peregrina libidine non sæpe ad furorem usque accendatur. Atque tamen quæ in his libris plurimum edocta puella est, quæque horum jacere sit dicteria, & ex horum disciplina cum procis in multas horas facunde confabulari, hæc demum est probe aulica. Permulti autem Historici lenones extitere, quorum nomina obscura sunt: multi etiam inter præclaros Scriptores istis operam navarunt: eiusmodi ex recentioribus, Æneas Syluius, Dantes, Petrarcha, Bocatius, Pontanus, Baptista de Campo fragoso, & alter Baptista de Albertis Florentinus. Item Petrus Hœdus, & Petrus Bembus, Iacobus Caniceus, & Iacobus Calandrus, Mantuanus & multi alii, inter quos tamen Ioannes Bocatius superatis omnibus, lenonum palmam sibi lucratus est, in iis maxime libris, quos Centum Novellarum intitulauit: cuius exempla & traditiones nihil aliud sunt, quam callidissimis lenociniorum stratagemata. Iam vero quando honestatis ac religionis verecunda, timidulaq; fœmina expugnanda est, quantum tunc Dialecticæ argutiæ, lenociniis adjumenti præstant, ipsa apud Ovidium Myrrhæ fabula facit. Proinde nunc ex Mathematicis disciplinis, Arithmetici ludi lenociniis commodi sunt, & Musica ipsa nō minima lenociniorum clientela est, quæ vocis gratia, & pestilentibus cantionibus, instrumentorumq; voluptariis modulis libidinis incentiua, in omnem lasciuiam & cor-

& corruptionem animum emollit, mores subuertit, luxuriæ concupiscentiam affectusque validissime incutit. Cui accedit chorearum & saltationũ commoditas, ubi cum pathicis libere loqui licet, & palpitare oscula, basia & suauia figere, & impudicis manibus, quam velis contrectare, & nõ raro ad latebras confugere. Nec deest à lenociniis geometricus architectus, qui schansili machinula pet impluuium uel fenestram sub noctu congrediatur amatæ, quiq; adulteratis clauib. similibusque, ceu quale Dædalus fabricavit Pasiphaæ, ingeniis adulteris obsequatur. Iamque etiam in picturis legunt, quæ literas nesciunt, mulieres, plusque ex illis intelligunt, quam aliæ ex literis conspiciant, dum intra cubilia nusquam non videant quod cum scelere & flagitio æmulentur, nec minus per oculos, atque per aures animus corrumpitur. Tam enim hi ad animum penetrant, atque illæ, nec minus lascivis carminibus, quam rerum præsentia homines ad libidinem invitantur: cuius rei argumenta sunt. Venus Guidia, Praxitelis opera in templo stuprata, eiusdemque artificis Cupido abs Alchida Rhodio adolescente corrupta, & quæ refertur ab Æliano fortuuæ statua abs Atheniensi juvene tam ardenter adamata, ut cum emere prohiberetur apud eandem expirarit. Terent. etiam in Eunucho introducit adolescentem ad libidinem incensum, cum vidisset tabulam, in qua depictum fuerat quomodo Iupiter per aureum impluuium corruperit Danaen; ideoque non inmerito Arist. pœnam publicam statuit pictoribus, qui talia proponunt oculis multitudini, quibus libido inflammetur. Neque vero sine causa dicit Sapiens, picturæ ac statuariæ artes inventas esse in tentationem animæ hominum, & in decipulam insipientium & corruptionem vitæ. Occurrunt nunc astrologi chiromantes, geomantes, somniatores, aruspices, augures, reliquusque divinatorum populus, qui omnes lenonum officio fungentes, suis fallaciis ac versipellis astutiæ fraudibus spondent illicitos amores conciliantque non raro, scelestissimas conglutinant nuptias, nimis raro benepa-

ne pactas dirimunt in adulteria. Ab iis lenonib. non modo mulieres, ſed quod pudendum eſt, viri etiam amorum & conjugiorum ſuorum auſpicia petunt, & ſpem potiundæ pathicæ puellæ capiunt, & pro illorum non tam ſtulto, quam impio hortatu ſeſe connubiis jungunt vel eximunt. Cæterum etiam ad tam inſanam crudelitatem plerique inducti ſunt, ut putent Aſtrologicis imaginibus, & horarum obſeruationibus amorem cogi poſſe, ſicut de iſtis Theocritus, Virgilius, Catullus, Ovidius, Horatius, Lucanus, & multi alijnugaces Poëtæ cecinerunt, atque ipſi Aſtrologi Poëtis non minus mendaces authores, in ſuis electionum libris ſtatis Canonibus tradiderunt: quo uno profecto lenociniorum obſequio, aſtrologi omnes & diuinatores non minimum faciunt quæſtum, quibus in adiutorium proxime ſeſe offert Magia;

Quæ ſe carminibus promittit ſoluere menſes
Quas velit, aſt aliis duras immittere curas.

De qua etiam apud Lucanum:

Carmine Theſſalidum dura in præcordia fluxit,
Non ſatis adductus amor.

Et apud Horatium Cadidia, apud Apuleium Pamphilæ maleficæ ſuos amatores adſtringunt, & in Calliſti tragica comœdia, Cæleſtina lena Melibœam puellam accendit. Accedunt iis etiam veneficia, & philtra, amatoria pocula, ſed admodum periculoſa, ut pro amore nonnunquam amarorem, aut grauem aliquem morbum inducant. Horum hauſtu mortuus eſt Lucullus & Lucretius ſed dilucidis intervallis ſenſum mentemque amiſit. Legimus etiam mulierem quandam, quæ amatorio poculo hominem occiderat, ab Areopagitis abſolutam, quia amoris cauſa hoc commiſerat, ſed nulla lenocinii accommodatior ars, quam medicina, quæ concupitam Venerem à quavis pathica puella facile obtinet, dum pollicetur reſarcinato hymenæo amiſſam virginitatem reſtituere, papillas ne excreſcant cohibere, uterum prohibere, ſterilitatis venena in longam ſecuramque libidinem miniſtrans, aut quaſſata ſpina conceptum ſemen eijcere docens, ut canit Lucretius:

Idque

Idque sui causa consuerunt scorta moueri.
Ne complerentur crebro, grauidæque iacerent.
Et simul ipsa viris Venus, ut concinnior esset.

Quo uno medicorum beneficio jam multæ matronæ simul & puellæ, aulicæ etiam dominæ secure futuunt faciuntque ad hanc rem etiam vetularum incrustationes, & reliqui meretricantium mulierum fuci, qui apud medicos in libris de decoratione passim traduntur, docenturque, quibus noxias meretricum merces vendibiliores reddant, quæ idcirco sacræ literæ vocant unguenta meretricia, & cum istis alia permulta pharmaca libidinum incentiua: cuiusmodi ope gloriatur Ovidius ad nouenarium numerum se incendisse, & Theophrastus scriptam reliquit plantam quandam ad septuagesimum coitum vires extendentem. Iam nullum lenocinium oportunum tempestivumque magis, quam quod medicinæ prætextu peragitur, nullæ siquidem domus tam clausæ, nulla monasteria tam reclusa, nulli carceres tam custoditi, quæ non admittant, quæue excludant lenonem medicumve quibus teste Plinio, etiam in Principum domibus adulteria perpetrata sunt, ut Eudemi in Liuia Drusi, & Vectij Valentij in Messalina Claudij. Et ne quis Philosophos lenocinio inutiles putet, ipse Cyrenaicorum magister prohibet Aristippus, cui quum esset apud Thaidem nobile scortum frequens cum aliis riualibus consuetudo gloriabatur, quod ipse haberet Thaidem, cum alij à Thaide haberentur, quumque illi sua bona perderent, ipse gratis luxuriaretur. Sic meretrix Philosophum illum habuit pro lenone, cuius exemplo & authoritate omnem juventutem ad se traheret: nec satis fuit Aristippo, sese meretrici lenonem exhibere, sed etiam docere publice libidines cœpit, illasque de lupanari in scholas transtulit. Reliquum nunc & mechanicæ artes per plures lenociniorum vicem obtinent, inter quas Phrygia artificia, nendi, texendi, ruendi, cæteraque muliebria exercitia principatum tenent: quorum prætextu lenæ, dum linum, filum, vittas, tiaras, corollia, vestes, loculos, chirotecas circumferunt, ex iuuenculis olim mere-

meretricibus jam vetulæ meretrices effectæ, pathicas puellas his rebus facile allectant, & colloquendi opportunitatem capiunt, quibus tam adſunt ſubſidio lotrices, quibus permiſſum eſt domos libere ingredi, & filias, ancillulaſque abſentibus matribus ad lintea obducere: adſunt etiam mendicæ, quæ eleemoſynarum pietate obſervant januas, deferunt, referuntque plena lenociniorum & nuncia & literas.

Et ferunt ad nuptam dona, quæ mittit adulter.

Proinde etiam & virilia nobilium exercitia lenociniis accommoda ſunt, ut equitia quæ torneamenta vulgo vocant, ludique militares, quorum aſtu Romulus olim rapuit Sabinas. Iamque etiam venatio ô quoties in ſyluarum latebris nobilium potentiumque adulteria conciliauit: Luſit hoc pulchre Virgilius in Ænea & Didone, à venandi oportunitate de lapſu comitum occaſione capta. Ipſe etiam Iupiter uſus eſt lenonibus paſtoribus. Proinde & nautæ quid conferant lenociniis, ipſæ Venetiæ teſtabuntur, quin etiam lautæ coquinarum epulæ oppiparaque conuiuia lenociniorum vicem tenent, ut eleganter in ſuis Æneadibus expreſſit Virgil.

Poſtquam prima quies epulis, menſæque remotæ.
Crateres magnos ſtatuunt, & vina coronant.
Hic regina grauem gemmis auroque popoſcit,
Impleuitque mero pateram, celebrate faventes,
Dixit, & immenſum laticum libauit humorem.
Primaque libato ſummo tenus attigit ore.
Tum Biciæ dedit increpitans, ille impiger hauſit.
Spumantem pateram, & pleno ſe proluit auro,
Poſt alii proceres Tyrii, Troeſque ſequuntur,
Nec non & vano noctem ſermone trahebat
Infelix Dido, longumque habebat amorem.

Sunt adhuc quæ prætereo, permulta lenociniorum artificia, ſed hæc omnia vincit aurum: quo ſi alchimiſtæ nobis, ut pollicentur, ſatisfacere poſſent, ipſi profecto lenonum futuri ſunt omnium inuictiſſimi.

Poten-

Potentiſſimum enim lenocinium in auro atque pecunia eſt:

Scilicet uxorem cum dote, fidemque & amicos.
Et genus & formam Regina pecunia donant.

Auro placatur zelotypus maritus, auro mollitur inexorabilis riualis, auro accuratiſſimi vincuntur cuſtodes, auro quæque janua panditur, auro omnis thalamus conſcenditur, auro vectes & ſaxa, & inſolubilia matrimonii vincula franguntur. Quid mirum quod auro virgines, puellæ, matronæ, viduæ veſtales væneunt, ſi auro Chriſtus ipſe venditur? Denique hac lenociniorum Duce plurimi ab infima ſorte ad ſummum prope nobilitatis gradum conſcenderunt. Proſtituit hic uxorem, factus eſt ſenator: proſtituit ille filiam, creatus eſt Cōmes: hic aliam quamuis matronam in adulteri principis ſollicitauit amplexum, mox amplo ſtipendio dignus fit regius cubicularius: alii ob deſponſata regia ſcorta ſpectabiles facti ſunt, publiciſq; muneribus pręfecti eiſdem artibus abs Cardinalib. & Pontificibus multi multa perpinguia venantur beneficia, nec eſt uia ulla conpendioſior. Quantum autem lenociniis ipſis conducat religio, ipſa Paulinæ caſtiſſimæ inflexibiliſque matronæ hiſtoria ab Ægeſippo deſcripta teſtatur, quam Iſidis ſacerdotes cuidam equeſtris ordinis adoleſcenti pro Anube Deo proſtituerunt. Quid etiam in iſtis poſſit auricularis noſtra confeſſio ipſa Tripartita indicat hiſtoria, nec deſunt mihi ſi referre velim, cognita recentia exempla. Habent enim ſacerdotes, monachi, fraterculi, moniales, & quas vocant ſorores, ſpecialem lenociniorum prærogat[illegible]am, quum illis religionis prętextu liberum ſit quocunque peruolare, & quibuſcunque quantum & quoties libet ſub ſpecie viſitationis & conſolationis aut confeſſionis ſecreto ſine teſtib. loqui, tam pie perſonata ſunt illorum lenocinia, & ſunt ex illis quibus pecuniam tetigiſſe piaculum eſt, & nihil illos movent verba Pauli dicentis: Bonum eſt mulierem

non

non tangere quas illi non raro impudicis contrectant manibus, & clanculum confluunt ad lupanaria, stuprant sacras virgines, vitiant viduas, & hospitum suorum adulterantes uxores, nonnunquam etiam quod ego scio, & vidi Iliaci prædonis instar abducunt, & Platonica lege cum popularibus suis communes prostituunt, & quarum animas lucrari debent Deo, illarum corpora sacrificant diabolo: aliaque his multo sceleratiora, & quæ nefas est eloqui, insana libidine perpetrant, interim, castitatis voto abunde satisfacientes, si libidinem, si luxuriam, si fornicationem, si adulteria, si incestum verbis acerrime incessent detestenturque, & de virtute locuti clunes agitent. Sed & flagitiosissimi lenones, scelestissimæque lenæ sæpe sub illis religionum pellibus delitescunt. Tales habent aulicæ dominæ plerunque sacrorum suorum mystas, & aulicarum nuptiarum scortationumque consultores. Extabat olim Romæ in templo Veneris duabus tabulis exsculptum senatusconsultum, & lex futuaria scortatoribus & lenonibus admodum fauorabilis, quam apud Petrum Crinitum in hæc verba latam legimus. In prima tabula continebantur juravisundi, consectandi, susurrandi, gestiundi, subtrudendi, salutandi, confabulandi, precandi, perpetuo interdiu fatuariis permissa ex me sunto, ex æde, foramine, horto, postico, impluvio, cuncta hæc commoda nemini homini prohibento, consilia ferunto, fidem servanto, auxilium operamve danto. In altera tabula erat: Sub noctu vota tractanto, percussa juramenta lamento, admiscento, solicitanto, verecundiam timoremque amovento, tristitiam supprimento, tempori locove obsecundanto, occasioni ne unquam cedunto, internuncias epistolas succiduntо: iis spem, voluntatem, expectationem, necessitatem, misericordiam adfectanto, inferunto, fraude, vi, dolo, ostentatione attemperate utuntor, prudentiam, fatuitatem habento, tenento, gestanto: expathica quicquam sempiterne quasi stipem & pignus capiento, ejus permissu aduehunto, novam quærunto, astu pompave grandianimem nobilem insectantor, notas, conjecturas

tacitus

tacitus novanto. Erat etiam Lycurgo lata lex, si quis ætate provectior, ac nuptiis intempestivior primæ pubis duxisset, huius integrum esset ex adolescentibus aliquem deligere, qui Venere potentior præcurrens feracem uterum generoso semine impleret, modo ipsum quod natum esset, mariti assereretur. Erat & Solonis lex, quę similiter permittebat uxoribus: si mariti in rem Veneream ignaviores essent, ex necessariis unum aliquem sibi despicere, qui cum colluctarentur, ne idcirco alienum dici, quod nasceretur: Mitto quod sunt & cognoscuntur mulieres in hunc diem etiam ex nobilioribus, que quotannis externo semine gravidæ, nothos filios maritis supponunt, rursusque post partum redeunt ad alternam adulterorum societatem, nequiores M. Agrippæ Iulia, quæ nisi plena navi victorem non recipiebat. Atque surrexit his temporib. ex Theologorum schola invictus hæreticus, qui has Lycurgi & Solonis leges assereret, licere etiam in Ecclesia Martinus Lutherus, quod vos ideo scire volo, ne putetis non etiam Theologos esse lenones. Ipsa siquidem sacra Bibliorum eloquia (si fas est dicere) lenociniorum stratagemata habent in socru Ruth & in Ionadab. quem vocat scriptura virum prudentem, atque in Achitophel, potenti consiliario manifestum est. Quin & Abraham cum esset illi uxor Sara pulchra & juvenis, & peregrinarentur apud Ægyptios, ait illi: Novi quod pulchra sis mulier, & cum viderint te Ægyptii, dicent: uxor illius est, & interficient me, & te reservabunt, dic ergo obsecro quod soror mea sis, ut bene sit mihi propter te, & vivat anima mea ob gratiam tui, & ita tandem sublata est Sara in domum Pharaonis, & Abrahamo bene usi sunt propter illam. Eodem stratagemate apud Regem Palæstinorum Abimelech usus est utrisque regibus, sed diversis tenporibus conjugem suam ad concubitum usque permittens. Fecit idem Abrahæ filius Isaac, atque ita etiam sanctorum exemplis ars lenociniorum illustrata est. Proinde à diis abs heroibus, à legislatoribus, à Philosophis, à sapientissimis viris & Theologis, à principibus ipsisque Reli-

gionis capitibus culta & cohoneſtata. Lenones fuerunt Pan. Deus atq; Mercurius, ipſeque puer Cupido: leno fuit heros ille Vlyſſes, leno fuit legislator Lycurgus, & ſapiens ille Solon qui prius lupanaria ædificavit, & meretriculas juventuti proſtituit. Sed & recentioribus temporibus Sixtus Pontifex Maximus Romæ nobile admodum lupanar extruxit. Imo fuit Imperator ille Heliogabalus, qui domi ſuæ meretricum cohortes aluit, amiciſque & ſervis exhibuit. Iam vero etiam reginarum cæterarumque principum & dominarum nonnunquam id curæ eſt, atq; regum matres nonnunquam filiorum ſuorum lenæ ſunt. Neque præterea optimates magiſtratuſque id officii abhorrent, quippe lenones olim fuerunt Corinthii, Epheſii, Abydeni, Cyprii, Babylonii, & multi alii magiſtratus, qui in ciuitatibus ſuis lupanaria conſtruunt fouentque, nonnihil ex meretricio quæſtu etiam ærario ſuo accumulantes emolumenti: quod quidem iu Italia non rarum eſt, ubi etiam Romana ſcorta in ſingulas hebdomadas Iulium pendent Pontifici, qui cenſus annuus nonnunquam viginti millia ducatos excedit, adeoque Eccleſiæ procerum id munus eſt, ut una cum Eccleſiarum proventibus etiam lenociniorum numerent mercedem. Sic enim ego illos ſupputantes aliquando audiui: Habet, inquientes, ille duo beneficia, unum curantum aureorum viginti, alterum prioratum ducatorum quadraginta, & tres putanas in Burdello, quæ reddunt ſingulis hebdomadibus julios viginti. Iam vero nihilominus lenones ſunt Epiſcopi illi & Officiales, qui cenſum pro concubinatu à ſacerdotibus quotannis extorquent, idque tam palam, ut apud plebem ipſam in proverbium abiret illa eorum concubinaria exactio, ſive lenocinium quo dicunt: Habeat uel non habeat, aureum ſolvet pro concubina, & habeat ſi velit. Sed in regno auaritiæ nihil turpitudini adſcribitur, quod lucrum pariat. Mitto tolerantiæ commentum, quo certa pecunia Epiſcopis ſoluta, abſentis mariti uxor præter adulterii, ut dicunt, offenſam alteri cohabitare permittitur: quæ omnia tam manifeſta ſunt atque frequentia,

tia, ut nescire cogamur, Episcoporumne impudentia, an plebis patientia hactenus fuerit ineptior: ut tandem opus fuerit Germaniæ Principibus inter cætera nationis illius grauamina, hęc quoque deferre, ex quibus quæ hic silentio premuntur, elicere poteritis. Eiusmodi itaque patronos habet ars Lenonia, quique tueantur artem meretriciam, cui in hunc usque diem proh dolor, in Christiana Rep. locus est, & in civitatibus publica theatra, immunitates & stipendia concessa sunt, unica illa contra diuinas leges, atque ipsum Dei verbum humana ratiuncula, sive potius lenonio commento militante, qua inquiunt, ut juventus egesto illic libidinis impetu, peiora conari desistat: Tolle, aiunt, è Republica meretrices, cuncta stupris, incestis, adulteriis permiscentur, nulla matrona integra remanebit, nulla vidua pudicitia incolumis persistet, uix virgines ac vestales inuiolatæ seruabuntur: hinc tandem impossibile esse concludunt, Reipubl. tranquillitatem sine meretricibus posse consistere, sine quibus tamen populus Israël olim per tot sæcula continentissime durauit, sicut præcepit illis Deus: Non erit meretrix, neque scortator in filiis Israël, atque præterea hæc spurcitia olim etiam sub religionis specie Ecclesiam insiliit, ac Nicolaitarum hæresim propagauit, qui ob vitandam zelotypiam uxores prostituebant, ac veluti Platonica lege communes habendas docebant. Quicunque autem Principes, Iudices & Magistratus lupanaria fovent, sive quovis modo permittunt, etiam licet ipsi non scortentur, dicetur ejs à Domino, quod ait Psalmista: si videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas, hæc fecisti & tacui, existimasti inique quod ero tui similis, sed arguam te, & statuam contra faciem tuam.

CAPVT LXV.

De Mendicitate.

PErtinet ad Remp. atque religionem, etiam pauperum & ægrotantium rationem habere, ne quis delinquat propter paupertatem, & furetur, aut mendicando circumiens, & contagiosæ pestis calamitate cives inficiat, aut fame pereat in opprobrium humanitatis. Quapropter pauperum Xenodochia publico ære insigni pietate pluribus in locis instituta sunt, & privatis divitum eleemosynis in dies locupletata. Publice enim mendicare & circumire civitates, ab initio semper ubique gentium omnium legibus prohibitum fuit. Nam in veteri lege Iudæis à Moyse præceptum est: omnino egenus & mendicus non sit inter vos. In lege etiam Romana de validis mendicantibus arcte statuit Iustinianus Imperator, ut si quis laborare potens, eleemosynis se immisceat, captivandus sit, & in servitutem redigendus. In lege autem Euangelica præcepit Christus, quod superest dandum pauperibus, ut nullus mendicus neque egenus in plebe remaneant, sed fiat æqualitas sicut scribit Paulus Corinthiis inquiens: Vestra abundantia, illorum inopiam suppleat, ut & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum, & fiat æqualitas, sicut scriptum est. Qui multum habuit, non abundavit, & qui modicum non minoravit. Et ad Ephesеos scribens ait: Qui furabatur iam non furetur, magis autem laboret operando manibus, quod bonum est, ut habeat, vnde tribuat necessitatem patienti. Idem & Thessalonicenses jubet laborare manibus, & operam dare ut abundent, tanquam decretum illis statuens, ui qui nolit operari, non manducet. Secus autem agentibus communionem fidelium præcipiens subtrahendam, atque in epistola ad Thimotheum condemnat eos qui mendicitatis quæstum arbitrantur pietatem. Ipsa enim Canonica Pontificum decreta, solis illis pauperibus erogandas eleemosynas

ſynas decernunt, qui laborare non poſſunt, quoſcunque alias illos accipientes, inter prædones, fures, latrones, & ſacrilegos connumerant, iis itaque authoribus docemur non tam paupertati condolendum quam mendicitatem ipſam deteſtandam. Artes vero quas pro explendo mendicitatis quæſtu excogitaverunt, ab omnibus execrandæ ſunt, dum malunt, ante templorum fores in humanæ naturæ injuriam, & contra divinam legem læthale frigus, dentium ſtridores, urentes æſtus, ingenteſque cruciatus, ut vix mortem ipſam excludant, ſpontanee perpeti, quam in Xenodochiis pauperum ſtipe contenti degere, & malis ſuis mederi. Quodque magis execrandum eſt, inter hæc malorum tormenta inſuper blaſphemi, maledici, contumelioſi, temulenti, peierantes, nonnunquam autem ſimulate orantes, ſacra omnia aut negligentes, aut contemnentes, ne Chriſtum quidem ulla veneratione colentes, ut ſpectantib. non Chriſti martyrum præ ſe ferant imaginem, ſed infernalium manium, damnatorumque repræſentent cruciatus. Eſt aliud mendicantium ſceleſtiſſimum genus minime miſerandum, eorum videlicet qui viſco, farina, cruore, tabe, ſuper incruſtatis vulneribus, & ſuper inductis ſtigmatibus ſeſe totos ulceroſos canceroſoſque pingunt. Alii aliis confictis morbis, variis pręſtigiis, ſpectantibus ſe miſerabiles mentiuntur. Sunt alii qui votorum & peregrinationum prætextu provincias obambulant, laborem ex induſtria fugientes, otioſa paupertate oſtiatim mendicantes, atque ii interim ne cum regibus quidem vitam ſuam commutare velint, modo illis liberum eſt, quo libet & velint, vagari, quodcunq; collibitum eſt facere bello & pace. ubiq; tuti ab exactionibus, à publicis oneribus, à ſervitutibus, à cenſuris civilibus undiq; & ubique liberi, nec pro fraudib. dolis, impoſturis, furtis, injuriis in jus vocari, & velut diis ſacri ab omnibus inoffenſi: atq; tamen ex illorum ordine non minima naſcitur pernicies, ingentiaque prodeunt facinora, dum prætextu mendicitatis, civitatum & provinciarum explorant ſecreta, fraudib. & dolis exer-

citati hostiles deferunt, referuntque tabellas, ad omnium proditionum genera instructi. Ab iis nonnunquam incensæ urbes, quod proximis annis ipsa Gallia atque urbs Trirensis experta est, nonnunquam ab iis corruptæ aquæ, infectæ fruges, venenata pabula, & seminata peste ingens hominum strages facta est. His adnumerandæ sunt gentes illæ, quas Cynganos vocant.

Quas aliena juuant, propriis habitare molestum,
Fastidit patrium non nisi nosse solum.

Hi enim ex regione inter Ægyptum, Æthiopiam oriundi de genere Chus filii Chaan, filii Noë, adhuc usque progenitoris maledictionem luunt, per universum orbem vagantes, in triuiis tentoria erigentes, latrociniis & scortis, deceptionibus & permutationibus, atque ex chiromantica diuinatione oblectantes homines iis fraudibus victum mendicant. Volateranus hos Vxios esse putat. Perfidis populos secutus, Scilatem, qui Constantinopolitanam scripsit Historiam. Hic enim dicit Michaëlem Traulum Imperatorem ex vaticinio Vxiorum adeptum fuisse imperium, quæ secta per Mesiam atque Europam sparsa, passim omnibus futura prædicebat. Polydorus Assyrios atque Cilices affirmat. Iam vero hæc validæ mendicitatis lues, non inter prophanos modo, & extremæ fecis vilissimos nebulones hospitatur: sed etiam in religionem, in monachorum & sacerdotum usque ordinem conscendit. Hinc illæ fratrum, monachorum, cæterorumque quæstuariorum sectæ natæ sunt, è quorum numero sunt, qui maleficia religionis specie divorum, ut aiunt, reliquias circumferentes, aut insidiosa sanctitate pietatem præ se ferentes, cum multis confictorum miraculorum appendicibus divorum iras comminantes, indulgentias & dispensationes pollicentes, eleemosynarum prætextu venantur diuitias: atque provincias peragrantes ab incautis rusticis, ac credulis mulier-

mulierculis superstitiosè attonitis, ouem, agnum, hœdum, vitulum, porcum, pernas, vinum, oleum, butyrum, triticum, legumina, lac, caseos, oua, gallinas, lanam, linum, etiam pecunias corradentes uniuersam regionem deprædantur, ac onusti optimis spoliis domum redeunt: ubi à suis magno omnium applausu accipuntur, collaudanturque, quod simplici plebi, piisque mulierculis tam religiose imposuerunt, putantque per huiusmodi mendicitates, artes, insignesque fraudum versutias sese Deo atque Sanctis gratissima offerre sacrificia, quoties ad istum modum onusti præda, magno populi dispendio, ac Reip. detrimento, sui famulitii satellites saginent otiosos, ipsa misericordiæ opera, quorum prætextu tanta donaria illis conferuntur, penitus posthabentes, negligentes & contemnentes. Lusit olim istorum fabulam Appuleius in suo Asino de sacerdotibus deæ Syriæ. Accedunt istis multæ admodum ex fratrum mendicantium, atque beguardorum, ut vocant numero, qui post tergata professionum suarum sanctimonia, quęstum cum pietate commutârunt, ac si non in aliud religionem professi sunt, quam ut sub paupertatis titulo liceat illis impudenti mendicitate quocunque peruolare, & perfricata fronte importuna hypocrisi undique pecunias corradere, nullius quæstus pudere, ac insigni sycophantia in choro, in foro, in templis, in scholis, in aulis, in palatiis, in publicis & priuatis colloquiis, in confessionibus, in disputationibus, in concionibus ê subselliis, è cathedris, è pulpitis, è suggestis impudentiæ suæ arcibus spargere in vulgus, indulgentiarum merces vendere, sua benefacta emetiri cæremoniis, & à mercatoribus usuariis & à nobilibus prædonibus male partorum prædam extorquere, & à crassis ciuibus & indocta plebecula superstitiosisque aniculis emungere nummos, ac serpentis exemplo stultas mulierculas primum allicere, & per illas sibi aditum

parare ad fallendos viros. Qui cum affectata vestium utilitate ostentant paupertatem & vociferando prædicant spernendam pecuniam, fugiendam ambitionem, ipsi nihil magis curant, quam ut plurimum pecuniæ possideant: atque ob id causæ mare & aridam circumeunt, omnium domos & paternas penetrant, nec sacra nisi pro mercede ministrent eleemosynas quam tyrannice tanquam tributum postulant, omnium negotiis se miscent, compingunt matrimonia male cohærẽtia, intervertunt testamenta, componunt lites, reformant sacras virgines, sed omnia hæc nisi suo compendio Hæc sunt artes fratricæ, quibus plerique illorum in tantam excreverunt authoritatem, ut timori sint ipsis Pontificibus & monarchis, divitiasq; plus quam mercatorum opes, ac Principum thesauros congesserint, & multis aureorum millib. mitras & capella mercati sunt, summumque Pontificatum ingentibus pecuniis ambierunt. Tanta potest religiosa illa mendicitas. Cumque ingentes possideant pecunias, plerique interim severam paupertatem plus quam Euangelicam perfectionem præstare ostentant, si hanc nudis digitis non contrectant, sed habeant suum Iudam, qui illorum gerat loculos & rationes reddat, interea dicere ausi, sicut Petrus & Ioannes: Argentũ & aurum non est mecum. Quod si hic non mentirentur, & fidelis sit sermo illorum, haberent etiam jus dicendi: Surge & ambula, & cum Patre Francisco à pecuniis pariter, & vitiis nudato, imperarent creaturis, & obedirent, aquam in vinum converterent, flumina siccis pedibus transirent, rabidos lupos mansuetos redderent, hirundinum garritum solo jussu compescerent, falconem veluti gallum excitatorem redderent, igni præciperent, & multa eius generis, quæ sanctus ille uir miracula fecit, peragerent: sed non faciunt hæc omnes, qui dicunt: Domine, Domine, & uelut Stoicæ simiæ exterius duntaxat Christi & Francisci insignia, & vestes gerunt, voluntatem autem & testamentum illorum non observant. Scripserunt contra istos quondam Richardus Episcopus Armachanus & Malleolus præpositus Tigurinus, & Ioannes

Episco-

Episcopus Camotensis, & plerique alii conmeminerunt, quorum scripta tolerabiliora forent, si non adeo religiosam hanc mendicitatem, sed illius abusum duntaxat damnâssent. Verum de his modo satis, ut ad ulteriora progrediamur.

CAPVT LXVI.

De Oeconomia In genere.

SVb Reipublicę administratione continetur etiam Oeconomia, quæ est domestica quędam Respublica & non nisi monarchia quædam privata, sed ejus species plures sunt: Nam quædam regia sive aulica, alia satrapica sive Castrensis, rursus alia publica, seu communitatis, sive conventualis, sive sodalitia, alia denique privata seu monastica. Hæc itaque docet, quomodo uxor, filii, affines, familia, servi regendi sunt, quomodo tuenda ampliandaque domus ac possessio: unde sumptus corrodendi. Præterea quidquid est astutiæ de proventibus, moneta, portoriis, vectigalibus, decimis, usuris, fœnoribus, monopoliis, & quidquid est comparandi lucri & vectigalis novarum artium & inventionum. Insuper quoque de sodalitiis, fœderibus, litibus & bello, quæ omnia cum nec modum habeant nec regulam, idcirco anomala dicuntur. Quocirca œconomia nec vere ars neque scientia dici potest; sed quædam ex hominum opinione, usu, consuetudine, prudentia, seu etiam astutia constans domestica disciplina, ad quam sellularia opificia & artes mechanicæ omnes referuntur, quæ in lino, lana, ligno, ferro, ære metallisq; variis consistunt: serviles quoq; obsecundationes, tonsorum, balneatorum, cauponum & multiplices victus acquirendi, & rem privatam amplificandæ formæ, quæ nec ad præsidendi pertinent authoritatem, nec Reipubl. regimini usquequaque conducunt, nihil divinum, nihil liberale, nihil heroicum speculantes: quorum tantæ sunt, ut numerari nequeant, & hæ omnes quidem serviles sunt. Pleræque etiam sunt

cognatis quibusdam vitiis infames, sicut aurigæ, nautæ, caupones, loquacitatis vitio infames habentur, quia fabulis gaudent & rumores spargunt, similiter & tonsores & balneatores & pastores: nam hos Midæ fabula, & Syllæ Athenas obsidentis historia: illos vero Batti fabella infames fecerunt. Sic etiam cantores & tibicines & citharædi homines mercenarii, qui in conviuiis, in aliorum oblectamentum musica instrumenta sonant, infames sunt: sed nautarum vita omnium cum infelicissima tum pessima, quorum habitatio instar carceris est, victus asperrimus idem & immundissimus, indumenta spurca & rerum omnium incommoditas, perpetuum exilium, semper vagi, profugi, nescii quietis, semper ventorum rabie incertis undis jactati, æstus, frigoris, imbrium, fulgurum, famis, sitis, squaloris semper obnoxii. Accedunt adhæc Scyllæ, Charybdes, Syrtes, Simplegades; tot infesta maris pericula: præterea tempestates, quibus nihil est tristius & horribilius, & cum his omnibus pluribusque aliis malis continuum vitæ discrimen. Cumque nautæ hominum omnium sint infelicissimi, sunt simul omnium mortalium scelestissimi. Sed inter tam multas mechanicas artes, mercatura, agricultura, militia, medicina, causidica potiores partes tenent, de quibus inferius per ordinem dicemus. Sed prius generali œconomiæ fundamenta discutiamus.

CAPVT LXVII.

De Oeconomia Privata.

PRiuatæ œconomiæ uis tota in conjugio est: unde Metellus Numidicus censor, cum populum Romanum ad matrimonia capessenda adhortatur: Si sine uxore possemus Quirites esse, inquit, omnes, ea molestia careremus, sed quoniam ita natura tradidit, ut nec cum illis satis commode nec sine illis ullo modo viui possit, saluti perpetuæ potius quam breui voluptati consulendum est: hæc ita narrat Aulus Gellius. Neque

que enim ſine uxore ulla domus aut res domeſtica ſtare & durare poteſt: nam ſine uxore nec extendi progenies, nec vocari hæres, nec appellari hæreditas, nec eſſe propinqui, nec familia, nec paterfamilias dici poteſt. Qui uxorem non habet, domum non habet, quia domum non figit: & ſi habet, moritur in ea, ut peregrinus in diuerſorio. Qui uxorem non habet, etiamſi locupletiſſimus ſit, nihil fere habet quod ſuum ſit, quia non habet cui poſſit relinquere, nec cui confidere, omnia ſua patent inſidiis, furantur illum ſerui, defraudant ſocii, contemnunt vicini, negligunt amici, inſidiantur propinqui filii, ſi quos habet extra conjugium, ſunt ſibi ignominiæ, neque nomen familiæ, neque auorum imagines, neque opes ſuas vetantibus legibus illis relinquere poteſt, ipſiſque ſimul ab omnibus publicis muneribus & honoribus legiſlatorum omnium conſenſu propulſus eſt. Neque enim dignus eſt regere ciuitatem, qui domum regere non didicit: nec gubernare Rempublicam, qui rem priuatam & familiarem nunquam cognouit, quæ eſt illius veriſsimũ exemplar & imago. Noverant hoc Græci, qui, cum Philippus Macedo diſsidentes eos pacare ſtuderet, & Leontius Gorgias de Græcorum concordia librum recitaſſet in Olympia, utrunque reſpuentes irriſerunt, quod alios concordare ſtuderent, qui domi ſuæ nullam concordiam ſtabilire poſſent. Erat enim Philippo domi diſsidentes filius & uxor, Gorgiæ autem uxor & ancilla: quorum ergo præſumpta prudentia & authoritas, domeſticas rixas ſedare non poterat, nec illos exteriores diſcordias ſapienter poſſe conponere putabant. Qui igitur ciuitati & Reipublicæ præficitur, niſi ſe ipſum & domum ſuam, remque privatam regere ſciat, is plane inauſpicato præficitur. Denique hic unicus vitæ ſtatus eſt, in quo homo in diligenda uxore, educandis liberis & regenda familia, tuendis rebus, gubernando domicilio, propaganda progenie, vitam omnium ducere poteſt feliciſsimam: in qua ſiquid cadat oneris & laboris (cadunt autem permulta, neque vero vita ulla ſua cruce caret) certe hoc unicum illud onus

leve & suave jugum est; & quod in coniugio est, si modo tales sint coniuges, quos non avaritia, non fastus, non dolus, non fraus, non insana libido, sed Deus ipse conjunxerit, ut relinquat homo patrem & matrem, & filios, & fratres, & affines, & adhæreat uxori suæ, cuius amor omnium aliorum dilectionem superare debet. Sic Hector videns excidendum Ilium, non parentum, non fratrum, non sui ipsius solicitudine angitur, quantum charæ conjugis. Sic enim apud Homerum:

Haud equidem dubito quin concidet Ilion ingens.
Et Priamus Priamique ruet plebs armipotentis,
Sed mihi nec populi, nec charæ cura parentis,
Nec Priami Regis tantum præcordia rodit,
Nec Germanorum, quamuis multique probique,
Ense sub hostili vitas in puluere ponent,
Qam me cura tui coniunx clarissima vexat,

Fateor perversas nuptias multas comitari angustias & mala multa; cuiusmodi quondam recensuit Socrates, perpetuam solicitudinem, excruciantem zelotypiam, contextum quærularum, exprobrationem dotis, grave affinium supercilium, alieni matrimonii subcensuras, varios sumptus, incertos liberorum eventus, nonnunquam orbitates, interitum generis, heres alienus, & dolores innumeri, adde nullam uxoris electionem; sed qualiscunque euenerit habenda, si jucunda, si stulta, si perversis moribus, si superba, si sordida, si deformis, si impudica, quodcunque vitii est, post nuptias discitur, uix aut nunquam emendatur. Sunt perversarum nuptiarum non modica exempla, Marcus Cato Censorius, ætate sua Romanæ Reipublicæ facile princeps, & qui bello & pace parem uix habebat, cum jam senex Salomonis cuiusdam viri inopis & obscuri filiam adolescentulam duxisset uxorem, illa sese contumaciter gerente, domi suæ omni authoritate carebat. Tiberius cum Iuliam Augusti filiam manifestis adulteriis infamem haberet uxorem, eamque castigare, nec deferre, nec repudiare, nec retinere auderet, Rhodum secedere, non sinæ famæ ignominia, vitæque

periculo

periculo coactus est. M. Antonius Philosophus, Antonii Pii filia Faustina in uxorem accepta, adulteram illam, ne de dote & imperio in certamen veniret retinere coactus est. Verum omnia hæc incommoda non tam uxorum quam maritorum culpa proveniunt, nullis enim nisi malis maritis uxor contingere solet improba. De iis ita philosophatus est. Varro apud Gellium, inquiens: uxoris vitium aut tollendum, aut ferendum est, qui enim tollit, hanc sibi commodiorem præstat: qui fert, ipse sese meliorem reddit. De iis declamatione nostra de sacramento matrimonii latius locuti sumus. Iam vero & filiorum educatio non omnibus recte cedit, quorum plurimi male audientes, vel rebelles parentibus, alii iisdem etiam infesti, alii insani & vecordes contingunt, & alii hebetes & crassi, alii per vitiorum omnium præcipitia vitam agunt, patrimonia, luxu, libidine, & alea evertunt, alii parricidæ, quales Alcmeon & Orestes, & P. Malleoles qui matrem occiderunt. Ipse etiam Artaxerxes Minemon, susceptis centum & quindecim liberis, magnam eorum partem illi insidias parantem, de medio sustulit. Quocirca non nescire Euripides ait & noster Bernardus assumpsit, bonum esse incognitum carere liberis. Ipse etiam Augustus felicissimus Imperator propter filiam & neptem sæpe Homericum versiculum exclamare coactus est.

Conjuge non ducta, natis utinam caruissem.

De servis etiam ait Euripides. Domi nullus major inimicus, neque pejor, neque inutilior servo. Et Democritus inquit: Servus necessaria possessio, non autem dulcis. Et Petrarcha alicubi scripsit: Sciebam me cum canibus vivere, verum venatorem esse nisi admonitus nesciebam. Servi vocantur canes, sunt mordaces, sunt gulosi, sunt latratores. Plautus in Pseudolo naturas eorum iis verbis exprimit: Plagifera hominum genera, quorum haud quicquam in mentem venit ut recte faciant: at cum est occasio data, tene, clepe, rape, hoc est eorum corpus, ut malis lupos apud oves relinquere, quam hos domi custodes. Et Lucianus in Palinuto

nuto ait: Servorum in dominos ſemper prompta maledicta, furta, impoſitiones, fuga, arrogantia, negligentia, temulentia, edacitas, ſomnolentia, tarditas, ignavia. Hinc jactatum illud proverbium: Totidem domi hoſtes habemus quot ſervos. Sed nos illos ſæpe non tam habemus hoſtes, quam facimus, cum in illos ſuperbi, avari, contumelioſi & crudeles ſumus, & domi induimus animos tyrannorum, & non quantum decet, ſed quantum lubet exercere volumus in ſervos. De iis ita loquitur Strophilus apud Plautum in Adulularia.

Inique Domini ſervis utuntur ſuis.
Et ſervi inique dominis nunc parent ſuis.
Sic fit neutrobi, quod fieri juſtum foret.
Penum, popinas, cellas Promptuarias
Occludunt, mille clavibus parci ſenes,
Quæ vix legitimis concedi natis volunt.
Servi furaces, verſipelles, callidi.
Occluſa ſibi mille clavibus reſerant,
Furtimque raptant, conſumunt, liguriunt,
Centena nunquam furta dicturi cruce.
Sic ſervitutem ulciſcuntur ſervi mali,
Riſu, jociſque, ſic ergo concludo, quod
Servos fideles liberalitas facit.

Multa Reipublicæ olim à ſervis ingentia mala perpeſſæ ſunt: teſtantur id ſervilia bella à multis hiſtoricis deſcripta, ſed Volſinenſium urbs opulenta divitiis, ornata moribus & legibus, olim ſervorum inſolentiæ miſerabile ſpectaculum præbuit, quæ ubi cum ſervis laxis frenis familiarius egiſſet, nonnunquam etiam conſiliis admiſiſſet, tandem ſenatorum admodum pauci ordinem intrare auſi, mox univerſam Rempublicam occupaverunt, teſtamenta ad arbitrium ſuum ſcribi juſſerunt, convivia cætuſque ingenuorum fieri vetabant, ducebant filias dominorum, poſtremo lege ſanxerunt, ut ſtupra ſua in viduis pariter atque innuptis impunita eſſent, ac ne qua virgo ingenuo nuberet, cujus caſtitatem non ante aliquis de numero ipſorum delibaſſet. Sic opulentiſſima urbs, & quæ caput Cariæ habe-

habebatur, ob nimiam in servos indulgentiam clementiamque in profundum injuriarum & turpitudinis decidit. Sublata enim servorum disciplina (ut inquit Aristot. in politicis orationibus) Domini in insidias veniunt, sicut Hilotæ in Lacedæmonios, & Prænestæ in Thessalos fecerunt.

CAPUT LXVIII.

De OEconomia Regia, sive Aulica.

SVperest ut regiam œconomiam, hoc est, aulicam breviter explicemus. Est igitur revera aula nihil aliud, quam collegium gigantum, hoc est nobilium famosorumque nebulonum conventus, theatrumque pessimorum satellitum, morum curruptissimorum schola, & execrabilium scelerum asylum, ubi superbia, fastus, tumor, rapacitas, libido, luxus, livor, ira, crapula, violentia, impietas, malitia, perfidia, dolus, malignitas, crudelitas, & quæcunque uspiam sunt vitia, moresque corruptissimi habitant, imperant atque regnant. Vbi stupra, raptus, adulteria, fornicationes principum & nobilium ludi sunt, ubi etiam principum Regumq; matres nonnunquam filiorum lenæ sunt, ubi scelerum omnium procellæ, virtutumq; omnium inenarrabile naufragium, probus quisque illic opprimitur, pessimus quisque provehitur, simplices irridentur, justi persequuntur, audaces & impudentes eriguntur. Soli illi prosperantur adulatores, susurrones, detractores, renunciatores, calumniatores, sycophãtæ, pseudoli, famicidæ, supplantatores, inventores malorum, cæterique tempestatum populi, quibus perversissima quæque facinora in professo sunt: quorum vita omnis turpissima, quidquid uspiam est teterrimarum belluarum perversitatis, tota hæc & omnis in aulicũ gregem, quasi in unicum corpus confluxisse videtur. Illic ferocitas leonis, sævitia tigridis, truculentia ursi, temeritas apri, superbia equi, rapacitas lupi, obstinatio vituli, fraudulentia vulpis, versutia chamæleontis, varietas pardi, mordacitas canis,

canis, desperatio elephantis, vindicta cameli, timiditas leporis, petulantia hirci, immunditia suis, fatuitas pecudis, stoliditas asini, scurrilitas simiæ: ibi furentes Centauri, ibi perniciosæ Chimeræ, ibi insanientes Satyri, ibi fœdæ Harpiæ, ibi improbæ Syrenes, Scyllæque biformes, ibi horridi struthiones, ibi voraces griphi, avidique dracones, & quicquid fatalium monstrorum, infelicisque portenti uspiam stupet coacta natura, illic habitat atque visitur: ibi omne virtutum genus suos patitur carnifices atque tyrannos, in summa aut nequitiæ, malitiæ, impietati insistendum, aut aula cedendum. Non impune licet, nisi cum fatis exeat aula, qui vult esse pius. Nullum civitatibus exitialius malum contingere potest, quam potentis aula. Hæc ubi movetur, tanquam Cometes malorum omnium prænuncia, ac veluti contagiosissima pestis quocunque applicat perniciosissimam cladem secum fert, undecunque migrat, insanabilia, veluti eorum, quos rabidus canis momorderit, relinquit veneni sui vestigia. Comitatur illam perpetua rerum caritas, dum quisque ex ea lucrum captare nititur, exaucto rerum pretio, quod nonnunquam postea remitti potest magno detrimento, comitatur & luxus cibariorum, quo introductis peregrinis epulis ipse patrios cibos fastidire incipit, passimque popinæ & gulæ indulgens, res suas turpiter absumit: comitatur & fastus, quem dum cives mulieresque imitari conantur, & singulæ domus dispositionis suæ formulam habitumque inde mutuantur, omnia sua in vestes & pompam profundunt. Sequitur corruptio morum introductis pessimis vitiis perniciosissimum malum. Iam vero recedens è civitate aula, heu quam fœdam caudam post se relinquit: hi adulteras comperiunt uxores, illi stupratas, & vel abductas in scorta filias: alii supplantatos filios, alii corruptos servos & ancillas. Quid multa fit? Luctus ingens, totaque civitatis facies immutata facta est, sicut facies meretricis. Scio ego famosam Galliarum urbem ea causa sic perversam, ut vix aliqua ibi matrona pudica sit, vix filiæ nubant virgines; quin & Palatinum scortum

fuisse

fuiſſe ſummi honoris eſt, & ſeniores matronæ juniorum lenæ ſunt, eaque turpitudo ſic invaluit, ut nullus verecundiæ locus ſit, vix maritis ipſis uxorum meretricatus curæ eſt, modo (ut ait Abraham ad Saram) bene ſit illis propter illas, vivantque ob gratiam illarum.

CAPVT LXIX.

De Nobilibus Aulicis.

AVlicus populus duplex eſt. Priores partes tenent, ſatrapæ, nobiles, inquam, illi Thraſones, qui faſtu, luxu, & pompa inſaniunt, induti purpura & byſſo, & opere plumario, veſtibus deauratis, & circumdatis vanitate, quibus

Scorta placent, fracti curvique corpore greſſus.
Et laxi crines, & tot nova nomina veſtis.

His vires omnes in venerem frangunt, tum illorum ingenioſa gula eſt, & guſtus per omnia, cultum quærunt, epulantur ſplendide, dant & accipiunt convivia. Inter hos laudi plerumque ducitur, ſi illuſtri convivio ſic ſua prodigant ſemel, ut trimeſtri toto impudenter menſas circumeant alienas. Ad iſtos undique confluunt citharœdi, tibicines, & omne genus muſicorum, mimi, hiſtriones, paraſitæ, meretrices, lenones, ſaltatores, venatores, & hujuſmodi prodigia hominum, aluntur que canes, equi, lupicernarii, accipitres, cæteræque armatæ aves, ſimiæ, pſittaci, & ſi qua monſtra ſunt ac naturæ probra, urſi, leones, leopardi, tigrides. Colloquia eorum meræ nugæ & otioſæ fabulæ: obtrectant, deferunt, effutiunt, mentiuntur, ac vera falſis commiſcent. Hi de canibus, de venationibus, de ſylvæ ambitu, de ambage luſtrorum, de venationum eventibus multa fabulantur: illi de equis, de militia, & fortiter ab ſe factis multa mentiuntur. Si adeſt qui invideat æmulus, aliorum ſermones obſtrependo diſcutiat, alias inſerendo nugas, & quæ ſibi putet laudem gignere, ſua inſolenter narrabit facinora: hunc alius ſæpe de mendacio

cio convincit, & variis ſcommatibus explodit, unde totum tunc convivii colloquium frequenter in iram & contumeliam deſinit, & veluti in centaurorum conviviis Bacchi munera non ceſſant, donec eliciant ſanguinem. Ita & in iſtorum aulicorum conviviis ſæpe hoſpites redeunt cum cicatricibus, acſi hoc edicto invitati videantur.

Quod ſupereſt, læti bene geſtis corpora rebus.
Procurate viri & pugnam ſperate parati.

Proinde vero ſumma iſtorum diſciplina eſt obſervare tempora principum, nequid intempeſtive illis ingerant, eaque non ab aſtris, à cælis, ab Ephemeridibus captant, ſed à vino, à prandio, à convivio, à veneratione, ab accubitu, dum exhilaratus eſt princeps, & voluptatis alicujus compos, & quos alios molles aditus & tempora norunt, tunc novitatum remuſculos primum aſpergunt, quibus Principis aures titillant, deinde paulatim ad ea, quæ cupiunt procedunt, inſcriptum à natura ſua habentes Ariſtotelis ad Caliſthenem diſcipulum conſilium hortantis, ut cum Rege, aut nunquam aut jucundiſſime loqueretur, quod ſcilicet apud Regias aures, ut ſilentio tutior, vel ſermone eſſet acceptior. Quod ſi tunc cuivis illorum princeps, aut Rex arriſerit, & ad id quod loquitur, annuat, ſi gratum quid quod dixerit, aut fecerit, ſi illi quid crediderit, ſi illum confabulatorem ſecum ſecreto adduxerit, atque aliis non ita: profecto magnus tunc erit ille in oculis hominum, jamque omnia audebit, mordebit omnes, ridebit omnes, flocci pendet omnes, detrahet clanculum, repræhēdet palam, loquetur grandia, nihil non audebit, quo metuant eum omnes, conculcabit inferiores, contemnet pares, ſuperiores dedignabitur, honorem & adorationem exiget etiam per contumeliam, totus tumet & effertur, & potentiam adfectat.

Libertas ſcelerum eſt virtus, & ſumma poteſtas.

Quiſquis illi non arridet, non applaudit, etiam cum

ma-

malefecerit, illico reus eſt : nam aut fortunæ ejus invidere, aut officio ejus non deferre judicabitur, neque ii tunc ſolum paribus inferioribuſque infeſti ſunt, ſed & principibus ipſis ſuis ſæpe pernicioſiſſimi, quibus ſeveritatis, prudentiæ, correptionis & conſiliorum imagine perditiſſime adulantur, & in nefanda ſcelera ſæpiſſime impellunt: quemadmodum apud Lucanum, Curio inſtigat Cæſarem :

Quid tam lenta tuas tenuit potentia vires,
Conquerimur, dederatne tibi fiducia noſtri,
Dum manet hic calidus ſpirantia corpora ſanguis,
Et dum pila valent fortes torquere lacerti.
Degenerem patiere togam, regnumque ſenatus.

Similes Alexander magnus habuit inſtigatores, qui illum ſuapte natura inſanientem magis magiſque in bella & cædes incenderent. Tales habuit & Roboam Salomonis filius conſultores, tales habent & noſtri ſæculi principes, qui morem gerentes illorum cupiditatibus, illis ad omne ſcelus parent, hortanturque, aut ſic diſuadent, ut fortius impellant, dum rationes ſuas tam futiles, & infirmas opponunt : ut ſic ſe convictos paſſi, credulorum principum confirment errorem, utrobique ſic decipientes, ut non poſſint argui, ſed de proditionis perfidia inſuper gratiam mercantur. Tales hodie habet Gallorum Rex Franciſcus, ad mala conſilia nimium promptus, qui illum contra Cæſarem in omnem perfidiam ac tyrannidem libenter impellerent, atque ii interim optimi habentur atque fideles. Hæc de nobilibus aulicis hactenus, quorum qui unum offenderit, omnium cæterorum reus eſt.

CAPVT LXX.

De Plebeis Aulicis.

SVnt adhuc quidam plebei aulici, homines improbi animi, qui nulli in vita præesse sciunt, sed ipsi subjectione continua gaudent: ii circumeunt nobilium domos, illisque parasitantur, mensis viventes alienis:

Et bona summa putant aliena vivere quadra.

Omnibus idcirco obsequuntur, omnibus adulantur, omnibus parasitantur, & omnibus omnia fieri student, plures quam Protheus species mentientes, atque in plures formas sese vertentes, quo potentiorum favorem sibi concilient, convivarum sermones explorare student, ut habeant quod renuncient: diffidentium autem secretos rumusculos vulpina astutia inquirũt, eosdemque nunc ad amicos, nunc ad inimicos perferunt, utrisque se gratos præbentes, dum sunt utrisque perfidi, eoque magis proditionibus idonei, quo ob imaginem simplicitatis minus habeantur suspecti. Quumque nullum facinus sceleratius habeatur, quam proditio, nullum tamen ad divitias & dignitates in aula comparandas, utilius ac compendiosius, ipsisque aulicis, etiam regibus acceptum, gratumque magis: adhærent itaque nobilium liminibus, &c. Scire volunt secreta domus atque inde timeri.

Quod si semel fuerint turpitudinis aut proditionis alicuis conscii, jam evaserunt, jam caput extulerunt. Nam charus erit Verri, qui Verrem tempore quovis, Accusare potest.

Iam familiaritas, imo necessitudo quædam nobiliorum contracta est, qua freti, ad ea quæ desiderant, facile accedunt. Primum itaque quærunt, ut in matricula aulicorum inscribantur, idque illis vel sine stipendio satis est: siquidem sola inscriptio, etiam absque solatio quæstuosa est & suam prædam habet. Deinde potentes quoscunque captare non diffidunt, quos tunc sol-

ſollicitant blanditiis, inſtant obſequiis, & ſe muneribus ingerunt ratione conſortii aut alia quavis arte, & quæcunque ab aliis aut periculorum metu, aut laborum intolerantia, aut lucri penuria relinquuntur, iſti avidiſſime quærunt, vigilant dies & noctes, peregrinantur, & ſuſcepras ferunt referuntque legationes & literas, labores immenſos aggrediuntur, & perferunt, & audent quid brevibus Gyaris & carcere dignum, donec iis meritis aut ſcriniis præficiantur, aut conſignandi ſuſcipiant officium, aut ærarii cuſtodiam obtineant, aut cenſus varia ratiocinatione illis committantur. Iamque egreſſi laborum anguſtias, nullum obſequium eorum amplius gratuitum eſt, ſed omnia deinceps ad pretia venalia habent: & cum novo honore mutatis moribus omnium, quæ retro ſunt obliti, in anteriora tendentes, priora ſua contemnunt, ulteriora concupiſcunt, avaritiaque contracti ad prædam ſtrepitumque lucri omnia vertunt, fide parci, verborum prodigi, blandi pariter & inſidioſi, ſermoni obſcuri, & oraculorum inſtar ambigui, quidquid vident, quidquid audiunt, quidquid agitur: conjectant omnia in pejorem partem, ſibi ſoli fidunt, ſe ſolos amant, ſibi ſoli ſapiunt, nullius fidei aut amicitiæ credunt, ſolidalitatem nullam niſi lucri cauſa colunt, commodum proprium omnibus præferunt, amicos, hoſpites, propinquos, ſocios, quicunque lucrum non adferunt, tanquam ſteriles arbores deſpiciunt, priſtinos ſodales, ſi quis eorum occurrat, prætereunt, quaſi ne norint quidem. Si quis illorum implorat opem, hunc verbis & promiſſis abunde paſcunt, pluſque promittunt quam præſtant. ſi nihil attulerit, auxilio deſtituunt, & vel cauſa ſpoliant, Grammaticam omnem venalem habent, virtutem omnem contemnunt: aliorumque laudes diverſis ſententiis frangunt, & poſt terga artificioſe cuilibet detrahunt, ipſi neminem ſine exceptione laudant quemadmodum orator ille Iulium, fortunatum ajebat, fateor virum fortem, & quem conſtat ſtrenue egiſſe quam plurima: quo tamen pacto judicium repetundarum apud judices juſtos evaſerit, mirarer quidem,

dem, si vis eloquii ejus mihi esset incognita. Et alius;

Felix & nato, fœlix & conjuge Protheus
Et cui si demas jugulati crimina Phoci
Omnia contigerant.

Præterea auribus muneribus vulturum instar semper inhiant, undecunque venantur prædam, eamque quibus possunt veluti Phineo obsonium, vel ipsis è faucibus, Harpyarum instar, præripiunt. Æmulorum calamitatibus gaudent, nullius malo compatiuntur, nulli promissa se debere putant, nisi pro sua libidine, nulli gratiam referunt, sed omnes pariter aut beneficio indignos judicant, aut negligentia prætereunt, nonnullos odio compensant. Sed in odio gratiam fingunt & dissimulant iram, præter principem aut Regem nullum alium observant, aut verentur: sed ne hos quidem, nisi aut metu aut pro compendio. Cumque jam ad canos usque in proditionibus, in fraudibus, in ærumnis & laboribus versati, anxiis his sordibus ingentes opes sublimesque honores corripuerunt, tunc fasque nefasque confundunt, ut filios non tam honoris, quam rapinæ simul & iniquitatis relinquant hæredes.

——Sic serpente ciconia pullos
Nutrit & inventa per devia rura lacerta,
Illi eadem sumptis quærunt animalia pennis.
Sic leporem aut capream famulæ Iovis & generosæ
In saltu venantur: aves, tunc præda cubili
Ponitur: inde autem cum se matura levabit
Progenies, stimulante fame festinat ad illam,
Quam primum rupto prædam gustaverit ovo.

Atque hæ sunt plebeiorum aulicorum artes, quibus multi ex infima hominum fece ad amplissima munera, quæsturas dignitatesque conscendunt, proximamque apud principes & reges suos authoritatem adepti, divitias principibus pares conflant, regiaque extruunt palatia, dum interim nobiliores illi aulici sua omnia in scorta, in aleas, in venationes, in equitia, in convivia, in pompas, in vestes, in fastum profundunt, terras, castra, pos-

possessiones, patrimonia decoquentes, quæ tunc plebei isti emunt in nobilium locum his suis scelestissimis artibus succedentes.

CAPVT LXXI.

De Mulieribus Aulicis.

HAbent & aulicæ mulieres sua vitia. Omnino enim non paucas videmus corpori, dotibus, & formæ elegantia spectandas, scitulas & nitidas & venustas, insuper vestimentis purpureis, & aureis, & gemmeis monilibus exornatas, sed non omnibus est cernere, quam turpissima monstra sub formosis illis pellibus sæpe latitent. Hinc aptissime Lucianus illas Ægyptiis templis comparat. Illic enim ipsum delubrum forinsecus pulcherrimum est, simul atque maximum sumptuosis lapidibus extructum, atque compositum: cæterum si intus Deum requisiveris, aut simiam invenies, aut cinonimum, aut hircum, aut felem: Ita est de illis aulicis puellis atque dominabus, quæ à prima ætate, à teneris annis in molli otio, saltationibus, & omni luxu enutritæ pessimisque disciplinis ex aulicis illis amorum libris, pravissimisque luxus, libidinum, adulteriorum, fornicationum, lenociniorum historiis, comœdiis, novellis, facetiis, cantilenis imbutæ, veluti ex nutrice pernitiosissimos mores suxerunt, levitatem, insolentiam, arrogantiam, morositatem, impudentiam, obscœnitatem, contentionem, contradictionem, pertinaciam, ultionem, astum, vafriciem, petulantiam, loquacitatem, procacitatem & turpem concupiscentiam: habent linguas, quibus silentium pœna est, habēt labia ad omnem loquacitatē armata; quibus sermones producunt otiosissimos ineptissimosq;, & non raro iis, qui audire coguntur molestos. Quid enim illas in tam multas horas inter se loqui putabimus, nisi stulta & ociosa, puta quomodo componenda coma, quomodo pectenda, quomodo tingendi capilli, quomodo fricanda facies, qualiter complicanda vestis, qua pompa incedendum,

dum, aſſurgendum, decumbendum: quibus quo veſtitu fas ſit incedere, quæ quibus loco cedere debeant, quot inclinationibus ſalutare, quæ ad quorum oſcula venire fas aut nefas ſit, quæ aſino, quæ equo, quæ ſella, quæ curru, quæ lectica vehi debeant: quæ aurum, quæ gemmas, quæ corallia, quæ torques, quæ inaures, quæ armillas, quæ annulos, quæ monilia ferri poſſint, cæteraque Semiramidarum legum nugamenta. Nec deſunt ſeniores matronæ, quæ narrent à quot procis olim adamatæ, quibus muneribus dignatæ, quibus blanditiis ambitæ: hæc de eo loquitur quem amat, altera ægre ſilet de illo quem odit, & quævis putat ſe cum aliarum admiratione dicere; nonnunquam intempeſtivis dicteriis, aut impudentiſſimis mendaciis ſermonem infulciunt. Nec deſunt inter illas intentiſſima odia & acerrima jurgia, calumniæ, detrectationes, ſycophantiæ, & quæcunque ſunt malæ nugæ vitia, habent ocellos, habent vultus, habent viſus plena illecebris, habent nutus, habent geſtus plenos laſcivia, habent aſtus, habent verba, quibus decipiendos procos ſollicitant & munuſcula extorquent: ſi illis annulus eſt, ſi gemma, ſi monile, ſi catenula, quicquid eſt, ſubtrahunt blanditiis, aut extorquent precibus redduntque pro illis baſia, ſuavia, oſcula, amplexus, contactus, confabulationes, quæ illis publica merx & aulici amoris alimenta ſunt. Pudet referre, quæ ſecreta inter cubile probat ſæpe gerantur, conſecrato Hymenæo naturæ contumelia, quæ cum veſtem induerunt, omnia contexiſſe & occuluiſſe exiſtimant. Tales itaque qua fide & integritate poſtea erga maritos putabimus futuras uxores? O quanto dolore afficiunt bonos conjuges, dum genus, dum dotem, dum formam, dum aliena matrimonia illis continuo objiciunt, & jurgiis ac contumeliis obtundunt viros, conqueruntur ſemper dum domeſticam & frugalem menſam ſpernunt, & aulicum luxum viris exprobrant, ac delitiis ac pompæ aſſuetæ, ornamentorum ambitione exhauriunt illorum opes, labefactant domos, nonnunquam ad turpes & malos quæſtus & miſeros maritos impellunt, quibus dies noctesque inſidiantur mille

frau-

fraudibus, simulatione, proditione, hypocrisi. Taceo externos amores, occulta adulteria, supposititios partus & alieno semine conceptas proles: quod si semel ad odium vertantur, zelotypiam parabunt, aut venena: Familiares enim (ut ait Hieronymus contra Iovinianum) malarum fœminarum artes sunt doli, fraudes, veneficia, mala medicamenta, & magicæ vanitates. Sic Livia virum suum interfecit, quem nimis odit. Lucilia suum peremit, zelotypia illa sponte miscuit aconitum, hæc improba furorem pro amoris poculo propinavit. Adeo tutius est (quod ait Ecclesiasticus) commorari leoni & draconi, quam cum muliere nequam. Quisquis morigeram cupit habere uxorem, ne ducat talē aulicam. Quæcunque mulier velit probum habere maritum, ne nubat aulico. Sed jam nimium progressus est cum lingua sermo, dixi tamen, & jam non dixisse non possum. Cæterum autem ponam manum meam super os meum, & iis alia non addam: quin de aula modo egredientes, reliquas œconomiæ partes, & quas diximus, mechanicarum potiores disciplinas, mercaturam, agriculturam militiam & reliquas examinemus.

CAPVT LXXII.

De Mercatura.

MErcatura ipsa quidem latentium lucrorum astutissima indagatrix manifestę prædæ avidissima vorago, nunquam habendi fructu felix, semper autem quærendi cupiditate miserrima: hanc tamen non modico reipublicæ auxilio esse, & ad externorum Regum, populorumque amicitias contrahendas accommodam, atque etiam privatæ hominum vitæ perutilem, ac quodam modo necessariam plerique arbitrati sunt, quin & Plinius illam victus causa inventam putat. Quocirca etiam multi illustres simul ac sapientes viri hanc exercere non sunt aspernati, cujusmodi, teste Plutarcho fuere Thales, Solon, Hippocrates: Verum secuti quascunque scientias & artes, alias propter voluptatem admit-

admittimus, alias propter laborem æstimamus, alias propter virtutem honestatemque sectamur, alias propter veritatem justitiamque veneramur, non tamen omnes illæ quamvis necessariæ, lucrosæ, jucundæ, laboriosæ, idcirco statim honestæ, laudabilesque ac justæ sunt. Sic & mercatorum institutum, fœneratorum, trapezitarum, colybistarum exercitia necessaria, utilia & laboriosa sunt, tamen illiberales sordidi & improbi quæstus vocantur: quia illorum operosæ fraudes, non artes venduntur emunturque: quod quidem, ut ait Cicero non apti, non simplicis, non ingenui, non justi, non boni viri, sed versuti, obscuri, astuti, fallacis, & callidi officium est. Mercatores enim omnes & institores hic emunt, ut alibi carius & supra sortem vendant, atque ille melior qui lucratur magis, quibus passim peculiare est mentiri, pejerare, fraudare & imponere, nec ulla illis lucrandi ratio turpis, quin & legibus id sibi licere dicunt decipere secum contrahentes ad dimidium justi pretii. Nec dubium esse potest, cum omnis eorum vita ad quæstum, ad lucrum, ad divitias adornata sit, illos earundem occasione turpia plurima & dignas supplicio fraudes committere. Nulli enim sine fraude ditescunt, & ut ait Augustinus, lucrum habere non poterit, nisi fraudem fecerit. Et plenius æquo laudat venales, quas vult extrudere, merces. Et alius poëta canit:

Perjurata suo postponit numina lucro.
Mercator, Stygiis non nisi dignus aquis.

Hinc emit ille, vendit alter, hic portat, ille asportat, hic creditor, ille debitor, hic solvit, ille recipit, alter rationes scribit, omnes autem peierant, fraudant, fallunt, nec animæ, nec corporis, nec fortunæ ullum periculum excludunt, modo lucrum sperant, nec cognationes, nec affinitates, nec amicitias ulla fide, nisi sola utilitate colunt, sicque omnes per omnem ætatem post lucrum, post divitias currunt, ac si alibi laborum requies vitæque solatium nequeat inveniri.

Impi-

Impiger extremos currit mercator ad Indos
Per mare pauperiem fugiens per ſaxa, per ignes.

At vero cujuſmodi fraudes committant mercatores in lana, in lino, in ſerico, in panno, in purpura, in gemmis, in aromatibus, in cera, in oleo, in vino, in frumento, in equis, in animalibus denique, in omnium mercium genere, nemo eſt, qui neſciat, qui non videat, qui non palpet, niſi qui forte illorum damna non ſenſerit. Atque hæc minora mala ſunt, longe his majora ſuperſunt. Ipſi ſunt qui invectis damnoſis mercibus, & quæ ob raritatem vel delicias à mulieribus & pueris appetuntur, quę ad nullam vitæ faciunt neceſſitatem, ſed duntaxat ad luxum, ad pompam, ad fucum, ad ludum, ad mollitiem, ad voluptatem ab ipſis uſque terræ finibus veluti laqueos importantes. Provincias & regna quotannis immenſa ſpoliant pecunia, corrumpunt bonos mores introductis peregrinis vitiis: ac ſublato patrio ritu, ſemper novis & externis rebus ſtudentes, eam perditiſſimis implicant conſuetudinibus. Ipſi ſunt, qui initis ſodalitiis contra jus, fas, & leges monopolia exercent, omnia tentantes, excogitantes, explorantes, quibus multitudinis opes ad ſe contrahant, dum collectis pecuniis alios vincunt, alios præveniunt, alios exaucto rerum precio deterrent ac ſoli emunt omnia, quæ deinceps pro ſuo libito ſoli vẽdunt, quam maximi. Ipſi non raro ingenti ære alieno conſarcinato conſtituto alibi domicilio, inde vero proſtituta fide, verſo ſolo, profugi & ſero aut nunquam redeuntes, creditores fraudant, & ad deſperationem ac laqueum adigunt. Ipſi ſunt, qui chyrographis & objurgationibus implicant & explicant cives, debitorumque radices adeo profundas, laborioſas, funebres, & inevitabiles plantantes, ut evelli nequeant: ſed in gyrum pullulantes, & ex debitis debita germinantes, civitates ſuffocant & evertunt, ipſi interim fœnori & uſuris inceſſanter dediti, totius plebis ſubſtantiam devorãt, ipſi nonnunquam numiſmata præcidunt, ſemper autem monetæ valorem utcunq; ſuo lucro conducere viſum eſt, nunc intendunt, nunc demittunt,

mittunt, non absque totius Reipublicæ detrimento. Ipsi explorata principum secreta, civitatumque consilia, & patrios rumores hostibus renunciant: nonnunquam etiam, pacta mercede principum vitæ insidiantur, ac nihil non pecuniæ studio attentantes, facientes, patientes, & venale habentes. Omne eorum institutum non nisi mendacia, fuci, sermonum nebulæ, explorationes, insidiæ, fraudes, deceptionesque manifestæ. Hinc Carthaginenses mercatoribus distincta statuerunt diversoria, nec ea illis cum civibus volebant esse communia: cæterum patebat illis in forum via, ad navalia autem & secretiora urbis loca ne aspectus quidem concedebatur. Græci autem nequaquam intra urbes recipiebant, sed quo cives à periculi suspicione essent immunes, à pomeriis non longe forum venalium statuebant. Pleræque aliæ gentes mercatores ad se accedere prohibuerunt, quod mores depravarent. Epidaurii (teste Plutarcho) cum cives suos Illyricorum commerciis improbos fieri animadverterent, veriti à peregrinorum contagione, corruptis civium suorum moribus, res novas civitati suæ excitari unum in primis gravem & circumspectum ex omni civium multitudine virum in singulos annos eligebant, qui ad Illyricos accederet, & quæ quisque suorum mandasset, mercaretur atque contraheret. Vituperat mercatores Plato, quod optimos inquinent mores, & apud bene constitutam Rempublicam lege cavendum censet, ne externarum gentiũ deliciæ in urbem comportentur, ac ne quis à civibus, minor quadraginta annis peregre proficiscatur, exteri autem ad suos remittantur, eo quod istiusmodi peregrinorum contagiis, cives veterem patrum parsimoniam, priscosque mores dediscant, & odisse incipiant: ex quo uno urbes plerunque redduntur deterrimæ, omnique fornicationum, adulteriorum, luxus & libidinũ genere inquinatissimæ, cujusmodi Lugdunum, & Antverpia famatissima hodie mercatorum emporia, de se exempla præbent. Ipse etiam Aristoteles jubet omnino curam habendam, ne quid civitates adventitiorum admixtione vitientur, mercatores autem etsi sunt necessarii,

ſarii, non tamen in civium numero recipiendos: quos ideo etiam deteſtatur, maxime,quod gaudeant mendaciis, & in civitatibus fora vexant feruntque diſcordias. Quin apud pleraſque Reſpub. antiqua lex erat, ne quis mercator magiſtratum gereret, nec in ſenatum, nec in conſilium admitteretur. Porro mercatura à theologicis ſententiis plane damnata eſt, à canonicis decretis (authoribus Gregorio, Chryſoſtomo, Auguſtino, Caſſiodoro, Leone) omnibus veræ Chriſtianis interdicta: nam, ut ait Chryſoſtomus, Mercator Deo placere non poteſt. Nullus ergo Chriſtianus ſit mercator, aut ſi eſſe velit, projiciatur ab Eccleſia. Auguſtinus quoque mercatores pariter ac milites ait, veram pœnitentiam agere non poſſe.

CAPVT LXXIII.

De Quæſtura.

MErcatoribus non multo meliores ſunt Quæſtores, furax quoddam hominum genus, & ut plurimum ſervile, ac mercenarium, aut quod ſub ſtipe operam locarit, rude ac ignavum, ſed audax ac impudens, nec niſi tenuia quædam artificia, qualia par eſt tales homines noſſe, didicit, ſcribendi videlicet & ſupputandi: maxime autem furandi formulas, haud inſcitas ingenioſioreſque, quam in vulgaret competant latrones. Ideoque omnium, qui vivunt hominum furaciſſimi ſunt & à ſolis digitis, quibus talenta & milliones ſupputant, opulenti, quos adeo viſcoſos habent, ac infinitis uncis hamis ſic imbutos, ut pecunia omnis quantumcunque levis, fugax, labilis, anguillatum, & ſerpentum inſtar lubrica, ab his contacta illico hæreat, neque facile queat avelli. Hoc ipſo tamen minus mali ſunt, cum quod non niſi Regum, principũque, ac potentum ærariis inſidiantur, tum quæ inde ſuffurantur, in ſcorta, in aleas, convivia, ædificia, atque alendis paraſitis, equis, canibus, hiſtrionibus, non illibenter expendunt. Aut ſeniores, prudentioreſque facti,

non raro filios nobis tales relinquunt, qui, quæ isti multis ex perjuriis, rapinis, furtis, flagitiis paulatim & minuatim corraserunt, convivando, scortando, venando, aucupando, vestiendo, & ne quicquam ad explendas voluptates omittendo, rursus in multa fragmenta dissecantes, simul omnia, infeliciter profundant. Cæterum vero & quæstores ipsi fœnus accipiunt, & dona extorquent procrastinando, debita compilant, cum capitaneis colludunt, falsum supputant, chirographa adulterant, & literas afficitis sigillis resignant, numismati nonihil detrahunt, nonnunquam fucato metallo vitiant: ideoque alchimistis plurimum amici sunt artisque illius ut plurimum sectatores, aut si desit ingenium, saltem fautores sunt. Verum cum dicat Cicero mercaturam ipsam, si magna sit & copiosa, multa undique apportans, & sine vanitate importans, non esse admodum vituperandam, mercatores autem & quæstores tunc posse optimo jure laudari, si aliquando satiati quæstu, tandem ad colendos agros possessionesque se contulerint: ideoque de agricultura quid sentiendum sit hic subjungemus.

Capvt LXXIV.

De Agricultura.

AGricultura itaque, cui & pastio annexa est, & piscatio atque venatio, tanto apud Priscos in honore fuit, ut nec Romanos Imperatores, potentissimosque Reges, & Duces puduerit agros colere, semina tractare, arbores inserere. Ad hanc se contulit deposito imperio Diocletianus, & dimissa regni administratione Attalus. Cyrus quoque, magnus ille Persarum Rex gloriari plurimum solebat, cum venientibus ad se amicis, hortum ostenderet suis manibus consertum, & arbores sua manu in ordinem positas. Sed & Seneca plantavit platanos, sua manu piscinas effodit, aquas diduxit, nec alibi libentius erat, quam in agris, hinc illa nobilissimarum familiarum cognomenta Fa-

ta Fabiorum, Lentulorum, Ciceronum, Pisonum, à multitudine videlicet horum leguminum.

CAPVT LXXV.

De Pastura.

SImili ratione à pecorum pastionibus Iunii, Bubulci, Statilii, Tauri, Pomponii, Vituli & Vitelli Porcii, Catones, Annii, & Capræ orta sunt. Pastores fuerunt Romulus & Remus, Romanæ urbis conditores: è Pastoribus ad imperium assumptus fuit Diocletianus. Pastor fuit ipse Romæ potentiæ tremendus Spartacus. Pastores erant Paris, & pater Æneæ Anchises, & à Venere dilectus formosus Endymion, Polyphemus etiam & centum oculorum Argus. Ex ipsis denique diis Apollo Admeti Thessaliæ Regis armenta pavit, & Mercurius fistulæ inventor, pastorum princeps fuit: atque ejus filius Daphnis. Pan quoque pastorum Deus,& Protheus pastor atque Deus. Atque (ut Hebræorum Patriarchas, Iudices, ac Reges aliquos recenseam) maximi inter eos viri, & Deo gratissimi pastores fuerunt: sicut Abel justus, Abraham pater multarum gentium, & Iacob pater populi electi Item Moyses legislator & Propheta Deo familiaris, ac David Rex, secundum cor Domini electus. Quinetiam apud veteres Græcos, illustrissimus quisque pastor erat: & hinc alios polyarnas, alios Polymelas, alios Polybutas appellarunt, videlicet à multitudine agnorum, ovium & boum, nomina illis imponentes. Sic etiam Italiam à vitulis nuncupatam (quos antiqui Græci Italos vocabant) nemo ignorat. Atqui uterque Bosphorus, Cymmerius, & Thracius, atque Ægæum mare, & Argos, Hippion, nonne à bovis transitu, à capris, ab equis dicta sunt? Et Numidia Aphricæ provincia, à pascuis hoc nomen habet. Prima post Adæ lapsum hominum in terris vita fuit pastoritia, hæc nobis præter pecudum carnes varias, etiam lac, caseum, butyrum, in cibum, ac pro vestitu, lanam, pelles, & coria omnia profecto huma-

næ vitæ cum necessaria, tum utilissima largitur, quæ omnia, sed post casum homini concessa sunt, cum antea iis solis, quæ à terra sponte prodibant, fructibus Deus illum Paradiso vesci jusserat.

CAPUT LXXVI.

De Piscatione.

ACcedunt ad hæc piscatio, atque venatio. Piscationis studium apud Romanos tanto in precio & celebritate habitum est, ut peregrinos & Italis littoribus ignotos pisces, è longinquis provinciis advectos navibus in mari Italico, tanquam in terra fruges seminarent, arbitrantes non modicam in his Reipublicæ utilitatem versari, præterea piscinas & vivaria preciosissimis piscibus referta, magnis sumptibus instruxerunt, è quibus demum plerique Romani principes, familiæque agnomina traxere, ut Licinii, Murenæ, Sergii, Oratæ. Hinc & Cicero Lucium, Philippum atque Hortensium piscinarios appellavit, videlicet à Piscinis. Legimus divum Octavianum Augustum hamo piscari solitum, & Neronem (scribit Suetonius) piscatum reti aurato, è purpura & cocco nexis funibus. Modi autem piscationum non admodum multi, nam retibus, hamo, nassa, jaculis, rastro, veneno, quotquot sunt pisces capiuntur. Verum piscatio eo minus laudes habet, quo pisces duri alimenti ne stomacho quidem utiles, nec deorum oblationibus accepti sunt. Nemo enim unquam piscem in sacrificiis immolatum esse audivit.

CAPUT LXXVII.

De Venatica & Aucupio.

SImilibus quoque quibus piscatio ingeniis, constant venatio & aucupium, additis insuper viribus corporis, & indagine, variisque laqueorum perdicarum, decipula-

pularumque ingeniis, adhibitis etiam, visco aqualis, accipitre, canibus, ac Lupo cervario & plerisque aliis mansuetis feris, rapinæ, venationique aptis. Ars profecto detestabilis, studium vanum, certamen infœlix, tantis laborib. & vigiliis de nocte ad noctem pugnare, & sævire in bestias. Ars crudelis & tota tragica, cujus voluptas est in morte & in sanguine, quam ipsa deberet refugere humanitas. Hæc ab initio, sæculi semper pessimorum hominum, peccatorumque præcipuum exercitum fuit: nam Cain, Lamech, Nimbrotum, Ismaëlem, Esaum, robustos venatores sacræ literæ prodiderunt, nec ullos in veteri lege venaticam exercuisse legimus, nisi Ismaëlitas, Idumæos, & gentes quæ non cognoverunt Deum. A venatione tyrannidi initium fuit, quia commodiorem non reperit authorem, quam eum qui in cæde & carnificato ferarum; & volutabro sanguinis Deum naturamque contemnere didicisset. Hanc tamen Persarum Reges tanquam verissimam rerum bellicarum meditationem coluerunt: quia habet in se venatica bellicum quiddam & truculentum, dum rapacibus canibus objecta fura effuso sanguine, laniatis visceribus, voluptatem præstat, acerbissimamque mortem tanquam jocum summa cum voluptate spectat interimque ridet crudelis venator, prostratamque canum exercitu, aut laqueorum fraude, infelicem prædam triumphantis instar, magna comitatus caterva domum reducit, ubi tunc feralis instruitur carnificina, solennique chironomia, præscriptisq; vocabulis, (neque enim aliter fas est) bellua laniatur. Insignis profecto venatorum stultitia, insigne bellum, cui dum nimium insistunt, ipsi abjecta humanitate feræ efficiuntur, morumq; prodigiosa perversitate, tanquam Acteon mutantur in naturas belluarum. In tantam quoque plurimi illorum prorupere insaniam ut hostes naturæ fierent, quemadmodum de Dardano narrant fabulæ. Inventores tam infelicis artificii extitisse narātu r Thebani, gens fraude, furtis, perjuriis insignis, parricidiis, & incestibus detestanda: è quibus ejus exercitii præcepta ad Phrygios transmissa sunt, gentemque æque impudicam

pudicam, sed stultam atque levem, quos idcirco contempserunt Athenienses, & Lacedæmonii populi graviores. Postea vero, quum Athenienses interdictæ venationis legem solvissent; artemque cum exercitio publice admittentes, in Rempublicam suam introduxissent, tunc primum Athenæ captæ. Hinc miror venationem a Platone ipso Academiarum principe commendatam, nisi forte quod eventus, aut propositi honestas, necessitasve hanc commendat, non voluptas: quemadmodum aprum Calydoniæ vastatorem confixerit Melager, non voluptati suæ, sed utilitati Reipubl. patriam abs vastatrice bellua liberans. Et Romulus venabatur cervos, non voluptatis causa, sed necessitate alendi se, & socios. Est & aliud venandi exercitium, quod aucupium dicunt, minoris quidem crudelitatis, sed non minoris vanitatis: hinc aucupes dicti, qui videlicet aut aves venantur, aut per aves ludentes, (quemadmodum ait Baruch Propheta) in avibus cœli. Authorem illius ferunt Vlyssem, quem primum post captam Ilium armatas in edoctasque venationem aves, Græciam intulisse narrant, ut videlicet essent novæ voluptatis solatia his, qui amissis parentibus, Trojani belli damna sentirent: tamen filium Thelemachum ab hac vivere jussit expertem. Tandem hæc exercitia in se revera servilia & mechanica, eo usque evecta sunt, ut positis quibusque liberalibus studiis, hodie prima nobilitatis elementa sint atque progressus, illis ducibus ad summum nobilitatis gradum perveniatur: hodieque ipsa Regum & Principum vita, ipsa etiam (proh dolor) Abbatum, Episcoporum cæterorumque Ecclesiæ præfectorum religio, tota inquam venatio est: in qua se potissimum experiuntur, virtutemque suam ostendunt:

Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fulvum descendere monte leonem.

Et quos decet esse exempla patientiæ, quotidie quærunt habere, quod vincant & venentur: & quæ natura libera sunt animantia, & decernente jure occupantium fiunt, nobilium tyrannides sibi temerariis interdictis usur-

usurparunt: à novalibus suis arcentur agricolæ, subtrahuntur prædia rusticis, agri colonis, præcluduntur sylvæ & prata pastoribus, ut augeantur pascua feris in saginem & delicias nobilium, quos solos has edere licet: de quibus, si colonus quispiam gustavit aut agricola, is majestatis reus factus, simul cum belluis illis fit præda venatori. Scrutemur scripturas, certe in sacris literis, etiam in gentium historiis nullum sanctum, nullum sapientem, nullum Philosophum legimus venatorem: pastores vero plurimos: & aliquos piscatores. Et Augustinus artem hanc dicit omnium nequissimam, sacraque Eliberitanum & Aurelianense Concilia hanc in clero prohibuerunt, damnaruntque, in sacrisque canonibus, non modo prohibetur venatoribus ascensus ad sacros ordines, sed etiã summi sacerdotii gradus adimitur jã adeptus. In eisdem legitur, Esau venator erat, quoniam peccator erat. Neq; vero uspiam venationis vocabulum scriptura sacra in bonũ assumit. Quare venationem ipsam reprobam esse, jam nemini in ambiguo sit, quæ omniũ sapientũ atque sanctorum turba explosa est atque damnata. Antiquitus etiam cum in innocentia viverent homines, nulla illum animantia fugiebant, nulla infesta erant, nulla noxia, omnia illi subdita obedientiam præstabant: cujus exempla etiam posterioribus temporibus, in his, qui optimam vitam agerẽt, manifesta sunt: quomodo ferarum insidiis superiores extiterunt, sicut Daniel leonibus, & Paulus Apostolus viperæ. Heliam Prophetam, Paulum & Antonium eremitas nutrivit corvus & Ægidium cerva. Helenus Abbas præcepit onagro, & paruit belua, & sancti viri onera portavit: præcipit enim Crocodilo, & ab eo flumen transvectus est. Anachoritæ multi habitabant in desertis, & stabant in speluncis & cavernis ferarum, non timentes nec leones, nec ursos, nec serpentes. Cum peccato enim animalium noxa simul & persecutio & fuga subintravit, & artes venationum excogitatæ sunt. Non enim (ut Augustinus ait tertio super Genes.) animalia fuere à principio producta venenosa, inimica, & molesta humano generi, sed post peccatum in-

festa inimicaque consti tuta sunt, quod ex divina sententia in pœnam injustæ rebellionis primorum parentum factum est, cujusmodi sententia lata est ad serpentem, dum diceret Deus: Ponam inimicitias inter te & mulierem, & inter sem en tuum, & semen illius. Ex hac sententia venationum orta est pugna, hominum scilicet cum cæteris animalibus.

CAPVT LXXVIII.

De Agricultura Residuum.

SEd modo revertamur. Scripserunt de his jam dictis agriculturæ, pasti onis, piscationis, venationis, aucupii artibus Hiero. Philometer. Attalus & Archelaus reges: Xenophon & Mago duces, & Oppianus Poëta: præterea Cato, Varro, Plinius, Columella, Virgilius, Crescentius, Palladius, & plerique his recentiores. Cicero his nihil melius, nil uberius, nil dulcius, nil libero homine dignius arbitratur. Non pauci summum bonum summamque beatitudinem istic collocarunt. Hinc agricolas fortunatos Virgilius, Horatius beatos vocant. Hin Delphicum oraculum Aglaum quendam felicissimum pronunciavit, qui in Arcadia paruum prædium colens, nunquam id egressus est: sicque minima cupidine minimum in vita mali expertus fuerit: sed miseri homines tam altum de agricultura sapientes, ignorant hanc esse effectum peccati, ac summi Dei maledictionem. Ejiciens enim hominem de Paradiso voluptatis, in agros misit ad prævaricatorem Adam, sic dicens. Maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea omnibus diebus vitæ tuæ: spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ, in sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec revertaris in terram, de qua sumptus es. Sed nulli hoc magis sentiunt, quam agricolæ & villici, qui dum arant, seminant, occant, putant, pastinant, messant, metunt, vindemiant, pascunt, tondunt, venantur, piscantur: post multos labores, hic agris à grandine, tempestateque vastatis amittit patrem, huic oves moriuntur, aut boves, aut à mili-

tibus

tibus abiguntur, ille perdit feram, alter piſcem, & domi plorat uxor, illachrimantur filii, & tota eſurit familia, rurſumque ſpe incerta dubium redeunt in laborem. Ante hanc maledictionem nulla fuiſſet opus artificioſa telluris cultura, non paſtione, non venatione, non aucupio, nam ſponte omnia productura erat terra, hybernis, æſtiviſque frugibus, odoris ſuavitate, pratorumque veſtitu ſemper floreſcens. Denique nihil noxium terra progerminaſſet, non herbam ullam veneno peſtilentem, nullam arborem ſterilitatis vitio inutilem, ſeque ſtrataque etiam natricum & viperarum, cæterarumque reptilium virulentia (author nobis Beda) ipſeque homo animantium omnium adeptus principatum, ipſis etiam feris, ut jumentis pecudibuſque onera impoſiturus, imperaſſet piſcibus maris, aves ad nutum advolaſſent, moxque natus homo, omnium membrorum uſum exercitiumque conſecutus fuiſſet, ac ſine corporis tegumentis, ſine tectis, ſine conditis obſoniis, ſine medicamentis feliciſſimam vitam egiſſe, cum ſponte ſua illi ſuppeditatura eſſent, ut ait Poëta ille: Terra cibum pueris, veſtem uapor, herba cubile. Sed peccati noxa, mortiſque neceſſitas, omnia nobis infeſta fecit: jam non terra quicquam citra labores ſudoreſque noſtros producit: quin & lætifera, & venenoſa (ceu palam nobis, quod vivimus exprobrans) generat, nec reliqua elementa nobiſcum mitius agunt, multos mare ſævientibus procellis obruit, monſtroſæque belluæ abſorbent, tonitruis, fulgure, tempeſtatibus contra nos pugnat aër: & peſtilentiarum lue cœlum quoque in noſtrum interitum conſpirat. Iamque etiam animantia ex profeſſo nobis infeſta ſunt, & ipſe etiam homo (ut eſt in proverbio) homini lupus eſt, circumſiſtunt nos innumeris ſcelerum illecebris tentantes immundi ſpiritus, quo nos in ſuppliciorum tenebroſa conceptacula protrahant, æternis ignibus ac diris cruciatibus perpetue cruciandos. Atque hinc patet non niſi optimarum rerum jacturam, malorum inventionem, ac vitæ incommda eſſe agriculturam cum cæteris illi adhærentibus paſcendi, piſcandi ve-

nand

nandique exercitiis, quo telluris infœcunditatem & victus egestatem, ac ex pellium amictu algorem, quib. mortis fata admonita humanitas, saltem pro tempore effugeremus uel potius mitigaremus. Haberet autem agricultura hanc necessitatis seu calamitatis nostræ laudem non modicam, si inter hos mansisset terminos, nec prætergressa doceret, tot prodigiosas plantarum fabricas, tot portentosas arborum insitiones ac metamorphoses. Quin & equos asinis jungere, & canibus lupos, sicque multas & lyciscas, aliaque præter naturæ legem monstrosa animalia procreare. Sed & quibus natura, cœlum, maria, terras libera assignavit, aviariis, piscinis, vivariis & carceribus coërcere, etiam exemptis luminibus mutilatisve membris in ergastulo saginare: tum in lino, lana, pellib. bombyce & quæ natura ad hominum vestitum largitur, tot texturarum, insectionum & similia non nisi ad luxum & fastum artificia sæpissime etiam ad hominum perniciem excogitata. Quod de uno lino conqueritur Plinius, tam parvo semine nato, quod nunc planta, mox velum le vissimo ventorum flatu orbem terrarum ultro citroque portat, hominesque ipsos (ac si parum sit in terra etiam perire) cogat in aquis, ac â marinis belluis vorari. Prætereo mille agricolarum, pastorum, piscatorum, venatorum, aucupum observantiarum decreta, non tam stulta & ridicula, quam superstitiosa & divinæ legi adversa, quibus tempestates avertere, sementa fœcundare, noxia quæque propellere, lupos & feras abigere, fugacia animalia sistere, pisces avesque manibus prehendere, morbos pecudum incarminare se posse autumant, de quibus cum magna crudelitate, & seriose scripsernnt sapientes illi uiri quos supra nominavimus.

CAPVT LXXIX.

De Arte Militari.

SEd jam ab agricolis ad milites transeamus, quos ex agris delectos, aptiores pugnæ ait Vegetius, ex

quibus

quibus etiam Cato viros fortissimos & milites strenuissimos gigni adferunt. Quin & testibus sacris literis: primus ille pugnator Cain agricola fuit atque venator. Et Ianus atque Saturnus pugnacissimi dii, & antiquissimi, hanc simul cum agricultura vitam in terris egerunt. Ars itaq; militatis minime contemnenda videtur, quæ, (ut ait Valer.) principatum Italiæ Romano Imperio peperit, multarum urbium magnorumque regum validissimarum gentium regnum largita est, fauces Ponti marisq; sinus patefecit. Alpium Taurique montis convulsa claustra tradidit. Ipse Aphricanus Scipio apud Ennium gloriatur, quod per sanguinem hostium atque cædes uiam sibi ad cœlum aperuit. Cui & Cicero adsentit, inquiens, & Herculem eadem uia cœlos conscendisse. Hanc Lacedæmonii primum tradidisse dicuntur: hinc Hannibal Italiam petiturus, Lacedæmonem quæsivit armorum ducem. Hac duce constituta sunt regna & imperia, illaque neglecta potentissima quæq; rursus demolita. In manibus enim temerariorum ducum ceciderunt bellicosa Numantia, ornatissima Corinthus, superbæ Thebæ, doctæ Athenæ, sancta Ierusalem, ipsaque Romani Imperii æmula Carthago, tandem etiam potentissima Roma. Hæc ars plurimo & plusquam Draconis leges humani generis sanguine scripta docet; pugnæ ordinem eleganter constituere, aciem commode instituere, adoriri hostem, instare, premere, circumvenire, læva dextraque ferire, ad ducum signa dimicare, proferre gradum, sustinere impetum, resistere urgentibus, premere cedentes, ictus incutere, incussos evitare, aut clypeo excipere ac contemnere, acriusque in hostem consurgere invehique, urgere stimulis, moderari frenis, & omnem in partem circumflectere, ingerere tela, uibrare lanceas, torquere hastas, hostium vultus, latera, terga pro loco & tempore adoriri, nec priusquam desperata victoria de fuga cogitare: fugientes autem insequi, mactare, capere, exarmare, diripere, profligere, suos reducere, recolligere, exercitum instaurare, & desperata victoria ad spem vindictæ

auimum

animum ſucendere, & quæ reliqua ſunt militum ducumque officia. Inſtruit quoque de apparandis claſſibus, extruendis arcibus, muniendis caſtris, locandis præſidiis, extruendis vallibus, compingēdis aggeribus, evacuandis foſſis, ſuffodiendis cuniculis, fabricandis machinis, deligendis armis, oppugnandis mœnibus, comportandis commeatibus confingendis dolis, locandis inſidiis, variiſque ſcire uti ſtratagematibus. Præterea obſidere civitates, jacere tela, fremere tormenta, admouere machinas, perfodere muros, concutere turres, occupare mœnia, parare incendia, diruere arces, ſpoliare templa, diripere urbes, ſubvertere oppida, vaſtare agros, conculcare leges, adulterare matronas, ſtuprare viduas, rapere virgines, cives alios vulnerare, alios incarcerare, alios deportare, alios trucidare. Tota denique diſciplina hæc non niſi in hominum pernicie occupata, hunc finem quærit, ut famoſos urbis everſores ſtrenuoſque homicidas facit, transformetque homines in ritus ferarum moreſque belluarum. Hinc bellum nihil aliud eſt quam commune multorum homicidium ac latrocinium, nec aliud milites quam ſtipendiarii, & in Reipublicæ exitium armati latrones. Prætereà cum bellorum, eventus ſemper ſint incerti, & fortuna, non ars largitur victoriam, quid proſunt ſtratagemata & inſidiæ, & reliqua artis militaris præcepta? nunquid omnis ars inanis eſt, ubi fortuna dominatur? Atque nihilominus laudavit hanc divinus ille Plato, & pueros hanc diſcere, adultoſque ſtatim armatæ militiæ tradi jubet. Et Cyrus inclytus ille rex illam non ſecus atque agriculturam ſumme neceſſariam aiebat. Ipſeque Auguſtinus atque Bernardus Catholici in Eccleſia doctores hanc alicubi probaverunt, & Pontificia decreta illam non improbant, licet Chriſtus & Apoſtoli longe aliter ſentiant. Tandem uel repugnante Chriſto non infimum in Eccleſia gradum obtinuit, obortis tot ſacrorum militum ſectis & ordinibus quorum omnis religio in ſanguine, in cædibus, in rapinis & pyratica ſita eſt prætextu defendæ & amplificandæ fidei; ac ſi Chriſtus Evangelium ſuum non prædi-

prædicatione verbi, sed armis, non concessione cordis & martyro, sed ostentatione & comminatione armorum, vi bellorum & hominum cædibus ac strage voluerit innotescere. Nec satis istis militibus in Turcas, in Saracenos, in Paganos arma ferre, nisi etiam contra Christianos pro Christianis classes ducant. Denique bellum & militia multos gignunt Episcopos, & non raro pro summo Pontificatu pugnatum est, & (ut ait sanctus ille Camorensis Episcopus) non sine fratrum sanguine sancta sanctorum ingressus est Pontifex: atque hoc tunc vocatur constantia martyrii, si pro cathedra magna Christianorum cæde fortiter fuerit dimicatum. Scripserunt de arte militari Xenophon, Xenocrates, Onozander, Cato Censorius, Cornelius Celsus, Iginius, Vegetius, Frontinus, Helianus, Modestus & antiquiores multi: ex recentioribus Volturius, Nicolaus Florentinus, Iacobus comes Purliliarum & alii pauci. Hi artis Doctores, sed speculativi, non tam periculosi ut sunt practici. Tituli vero ac dignitates discipulorumque gradus non sunt baccalaureatus, magistratus, doctoratus: nec modo etiam sunt quibus dicuntur Imperatores, Duces, Comites, Marchiones, Equites, Capitanei, Centuriones, Decani, Signiferi, & consimilia nobilitatis nomina ex ambitione aut injuria nata, sed latrones, perfossores, raptores, sicarii, fures, sacrilegi, gladiatores, stupratores, lenones, scortatores, adulteri, proditores, peculatores, abigei, aleatores, blasphemi, venefici, patricidæ, incendiarii, piratæ, tyranni & eiusmodi. Quos omnes qui uno nomine velit exprimere, dicat milites, hoc est, revera barbaricas sceleratorum hominum feces, quos mala mens, malus animus ad omne facinus exstimulat: quos penes dignitatis & libertatis nomen habet licentiam delinquendi & latrocinandi undique quærentes, ut noceant, ipsamque innocentiam ueluti mortis quandam imaginem audientes, omnesque quasi unum corpus sunt ex patre diabolo, cujus illi sunt membra, de quo ait Iob. Corpus illius quasi scuta fusilia & compactum squamis se prementibus una uni conjungitur, & ne spira-

ſpiraculum quidem incedit per eas, una alteri cohæret, tenentes ſe nequaquam ſeparabuntur : aſſiſtunt ſibi quia in unum convenerunt adverſus Dominum & adverſus Chriſtum ejus. Inſignia autem militiæ ſunt non purpura, torques, annuli, tiaræ; ſed adverſo pectore vulnera & deformata cicatricibus corpora. Exercitium non niſi cum plurimorum exitio doloreque conjunctum, morum, legum ac pietatis pernicies cum Chriſto, cum beatitudine, cum pace, cum charitate, cum innocentia, cum patientia ex diametro pugnans. Præmia ejus ſunt gloria nobilitatis humani ſanguinis effuſione parta, imperii propagatio libidine dominandi & poſſidendi cum multarum animarum perpetua damnatione. Nam cum omnis belli finis ſit victoria, nemo poteſt eſſe victor niſi homicida: neme contra victus niſi male perierit. Mors igitur militum peſſima, malum epitaphium ſibi inducente peccato. Qui autem occidunt, iniqui ſunt etiamſi juſtum ſit bellum. Non enim propter hoc, ſed quia lucri & prædæ gratia militârunt, impii homicidæ, in eos quos male occidunt. Si qui autem juſte ab illis perimuntur, ipſi qui occiderunt in carnificum ordinem ſeipſos ſtatuentes nobilitatem hanc commeruerunt, quumque leges alioqui in prædones, incendiarios, raptores, homicidas, ſicarios pœnis ſæviant, tales nomine militiæ habentur nobiles & moleſti.

CAPUT LXXX.

De Nobilitate.

Ex militia itaque eorum habet nobilitas gentilitia, videlicet claritas, ex cruore hoſtium & cædibus ſtrenue carnificina acquiſita, & publicis bonorum inſigniis cohoneſtata. Hinc apud Romanos tot coronarum genera, civilium, muralium, obſidionalium, navalium, tot militaria dona, armillæ, haſtæ, phaleræ, torques, annuli, ſtatuæ, imagines nata ſunt, quibus prima nobilitatis initia auſpiciebantur. Apud Carthaginen-

ſes tot donabantur annulis quot interfuiſſent præliis. Iberi tot circa defuncti ſepulchrum erigebant obeliſcos quot ille interemiſſet ex hoſtibus. Apud Scythas in celebri convivio iis tantum circumlatam pateram, accipere licitum erat qui hoſtem occidiſſent. Apud Macedonas lex erat, qui nullum hoſtem interemiſſent, capiſtro cingi in opprobrium ignobilitatis. Apud Germaniæ populum neminem uxorem ducere licebat, qui non prius caput hoſtis occiſi ad Regem detuliſſet, ipſaque indignatio non dati debiti honoris iis qui ſtrenue militârunt, contra patriam multos induxit, ut ſubverterent ejus libertatem. Exemplo ſunt Coriolanus Gracchi, Sylla, Marius, Sertorius Catilina & Cæſar. Si itaque nunc nobilitatis primordia exquiramus, comperiemus hanc nefaria, perfidia & crudelitate partam: ſi ingreſſum ſpectemus, reperiemus hanc mercenaria, militia & latrociniis auctam: quod ſi etiam regnorum & Imperii originem quæramus, occurrent impia fratrum parentumve parricidia, funeſta conjugia, & pulſi regno patres à liberis aut trucidati principes, in cujus verba juratum erat. Sed ipſam nobilitatem nunc à primis unguibus exploremus. Ipſa revera nihil aliud eſt quam robuſta improbitas atque dignitas, non niſi ſcelere quæſita benedictio & hæreditas peſſimorum quorumcunque filiorum. Quod ita eſſe primum nobis ſacræ literæ, deinde etiam antiquæ gentium; & recentiores hiſtoriæ notum faciunt. Nam cum ab initio creationis mundi genuiſſet tranſgreſſor. Adam primogenitum ſuum Cain agricolam, & alterum Abel paſtorem ovium, in quibus humana familia biuium fecit, videlicet in Abel plebis, iu Cain nobilium, qui cum ſecundum carnem crudelis & ſuperbus eſſet, de more perſequens eum qui ſecundum ſpiritum humilis erat interfecit Abel, ſed reparata fuit plebeia familia Zeth tertio Adæ filio, ipſe itaque Cain parricidio fratris & nobilitatis initium dedit, ac contemptis Dei ac naturæ legibus, confidens autem in propriis viribus, uſurpans ſibi dominationem, primus condidit urbes, conſtituit Imperium ac creatos à Deo liberos homines &

filios generationis sanctæ, ui, rapina, servitute & iniquitatis legibus opprimere cœpit, donec illi etiam contempto Dei judicio, & corrupta omni carne, promiscua libidine inquinati genuerunt gigantes quos interpretatur Scriptura potentes a seculo uiros famosos Atque hæc est vera & commodissima nobilium definitio. Opprimebant enim inopes, extollentes se latrociniis & superbientes opibus, celebrantes nomina sua, imponentes ea regionibus & urbibus & montibus, & fluminibus, & aquis, & mari: quorum primus parens Cain natura malignus, intestino odio invidus, à divina correptione incorrigibilis, dissimulata ira proditor, in proprium sanguinem parricida, maledictioni superaddens blasphemiam, Atque hæc sunt illa antiquissima & primæva nobilitatis munia, hæc virtutes, hæc ingenia, quibus usque in hunc diem ipsa ornatur nobilitas, cuius architectus pater ille gigantum, quos deleuit Dominus in diluvio aquarū, uno solo reservato Noha, uiro justo in generationibus Zeth cum sua familia, cui tres essent filii, Samus Iapetus & Chamus, atque illi instaurato post diluvium sæculo, priscorum gigantum exemplo etiam urbes conderent & regna constituerent: idcirco scriptura à Noha usque ad Abrahamum nullam facit mentionem justorum: omnes siquidem ad Abrahamum usque nobilitatis artifices extiterunt, robustæ uidelicet improbitatis, impietatis, confusionis, potentiæ, militiæ, uiolentiæ, oppressionis, uenationis, luxus, pompæ & vanitatis & similium nobilitatis stigmatum, quæ Nohæ filii huic impresserunt: è quorum numero Chamus, eo quod cæterorum esset nequissimus, atque in parentem impius primum, & super omnia regna dominatricem, monarchiam promeruit. Ipse genuit Nimbrotum, quem Scriptura describit potentem in terra & robustum venatorem adversus Domnum hic ædificavit Babylonem illam magnam, & linguarum confusioni initium fuit, tradiditq; regnandi disciplinam nobilitatumque gradus, honores, dignitates, officia, imaginesque discrevit. Exinde in plebem leges sancitæ, introducta servitus & exactiones à populo,

pulo, conscripti exercitus, gestaque crudelia bella. Abs eodem Chamo processerunt Chus, à quo Æthiopes & Mizraim, à quo Ægyptii, & Chanaam, à quo Chananæi, nobilissimæ quidem gentes, sed deterrimæ, reprobatæ, & à Deo maledictæ. Exacto tandem multo tempore, rursus elegit Deus hominem justum, Patriarcham illum Abrahamum, ex quo suscitaret sibi semen ac populum sanctum, quem circumcisionis signaculo ab aliarum gentium multitudine distinxit. Hic duos ab initio genuit filios, unum ex ancilla, spurium, Ismaëlem; alterum ex uxore legitimum, cui nomen Isaac. Factus est autem Ismaël homo ferus & sagittarius, uir nobilis & potens, princeps Ismaëlitarum, genti nomen suum perpetuum relinquens, benedixitque illi Deus, & confirmavit nobilitatem ejus in rapina, & militia, inquiens: Manus ejus contra omnes, & manus omnium contra eum, & è regione fratrum suorum figet tabernacula. Isaac autem perseverans in justitia patris sui, illius gregem pascebat; atque hic ex Rebecca sua duos genuit filios Esau & Iacob. Esau itaque odiosus Deo, homo rufus & hispidus, venator & sagittarius, helluo & ventri deditus, adeo ut pro uno pulmento vendiderit primogenita, factus est uir potens atque princeps Idumæorum, benedictionem accipiens nobilitatis in pinguedine terræ & rore cœli, in gladio & excussione jugi. Iacob autem justus, profugus apud avunculum suum Laban, oves illius pascebat, cuius utrasque filias quatuordecim annorum seruitute, cum promeruisset uxores, duodecim ex illis filios suscepit, vocatumque est nomen illius Israël quod posteris suis deinceps reliquit ut vocaretur populus Israël. Erant Iacob (quod diximus) duodecim filii, videlicet Ruben, Simeon, Levi, Iudas, Isachar, Zabulon, Ioseph, Benjamin, Dan, Nepthalim, Gad & Asar, ad quorum numerum duodecim tribus Israël numerati sunt. Verum Ioseph a fratribus suis venditus in Ægyptum, omni Ægyptiorum disciplina imbutus est, & factus est somniorum interpres peritissimus, & augurabat in calice: œconomicæ disciplinæ adeo peritus erat, ut

ingenii

ingenii calliditate novas artes parandarum divitiarum & vectigalis augendi inveniret, quam ob causam Pharaoni Regi gratissimus, constitutus est ab eo princeps super omnem Ægyptum, atque ex servili mancipio solenni Ægyptiorum ritu nobilis creatus est. Posuit enim Rex annulum in manu ejus, & torquem in collo ejus aureum, & induit eum purpura, fecitque ascendere currum, clamante præcone, ut omnes deinceps tanquam nobilem & principem revererentur illum. Similis per omnia nobilitandi mos erat apud Persas, sicuti de Mardochæo Hebræo nobilitato ab Artaxerxe Rege legimus in libro Hester, Inde in hunc usque diem hæc nobilium creandorũ consuetudo permansit penes Reges & Cæsares, à quibus alii pro pecunia emunt nobilitatem, alii illam lenocinio, alii veneficiis, alii parricidiis hanc commeruerunt. Multis proditio nobilitatem conciliavit, simul atque divitias peperit, quemadmodum de Euthicrate, Philocrate, Euphorba & Philagro historiis proditum est. Plerique adulatione, detractione, calumniis, sycophantia: plures ob prostitutas regibus uxores & filias, nobiles facti sunt, multos venationes, rapinæ, cædes, præstigia & aliæ malæ artes ad nobilitatem promoverunt. Sed ad Ioseph revertamur. Hic cum potens esset in domo regis, & suscepit filium primogenitum Manassen, elatus eventitia hac nobilitate, in injuriam & contemptum paternæ domus, non sine culpa locutus est dicens: Oblivisci me Deus fecit laborum meorum, & domus patris mei quapropter in benedictionibus postpositis fuit Manasse, & prælatus illi junior Ephraim. Ipse denique Ioseph, licet esset filius Iacob, tamen propter hanc nobilitatis Deo odibilem conditionem, non meruit ferre nomen tribus in Israël, sed datum est filiis suis Ephraim & Manasse. Neque illi in tribubus suis habuerunt Prophetam, & omnia minima benedictione benedicuntur, videlicet in fortitudine & multitudine familiæ suæ. Habitavit autem populus Israël in Ægypto annis multis, erantque pastores pecorum in terra Gessen, cum vero crescerent in gentem magnam & potentem,

suspecti

ſuſpecti & odibiles facti ſunt nobilibus & regibus Ægyptiis, quare affligebant eos operibus duris luti & laterum, & omni ſervitute operum terræ, & pueros eorum maſculos occiderunt, mergentes in flumine, ut non ſupereſſet illis ſemen in terra. Horum itaque unus, eo quod eſſet puer elegans, ſalvatus eſt à filia regis, quæ adoptavit illum in filium, & vocavit illum Moyſen, quia de aquis eripuiſſet eum. Crevit itaque Moyſes in domo Regis, omnique Ægyptia doctrina imbutus, tanquam Regis filius habitus, potens factus eſt & dux militiæ Pharaonis contra Æthiopes. Deſponſavit autem ſibi filiam Regis Æthiopum in conjugem, unde contracta Ægyptiorum invidia & odio, exulare coactus, profugit in Madian, ubi apud puteum quendam contra regiones illius paſtores pro puellis quibuſdam certamen ſuſcipiens, eo beneficio unam ex illis meruit habere uxorem filiam ſacerdotis, tandem provectus ætate & ſapientia, agnoſcens genus ſuum de gente Hebræorum, reverſus eſt in Ægyptum, & renunciata Ægyptia nobilitate confortatus à Deo, ducem ſe præbuit populo Iſraël, & multis miraculis eduxit illum de Ægypto; cumque peccaſſet populus adverſus Deum in vitulo aureo, iratus Moyſes, junxit ſibi viros fortes filios Levi, & præcepit illis inquiens: Ponite gladios ſuper femur veſtrum, & euntes & redeuntes, occidat unuſquiſque fratrem & amicum & proximum ſuum, factaque hac memorabili cæde, quaſi viginti trium millium hominum, benedixit illis, inquiens: conſecraſtis manus veſtras hodie in ſanguine, unuſquiſq; in filio & fratre ſuo, completaq; eſt benedictio Iacob & Simeon, & Levi, vocantes eos vaſa iniquitatis bellantia, quorum furor maledictus & pertinax, & indignatio dura. In hoc itaq; inſigni parricidio initium cœpit nobilitas in Iſraël: nunc enim conſtituit illis Moyſes principes & duces, & capita exercitus, tribunos & centuriones, & quinquagenarios, & decanos viros bellicoſos, & pugnatores egregios per tribus & cognationes ſuas è quibus qui bello & fortitudine alios præcellere videbatur: huic tribuerunt principatũ judicandique

dique poteſtatem. Regem enim non habent, ſed judicibus regebantur, à quibus Ioſue uir nobilis robuſtus & bellicoſus, victor regum, & non timens quenquam poſt Moyſen, tenuit principatum poſt cuius obitum ſine principe ſub democratia uixerunt, ſed ſeditioſi facti pugnârunt in ſe invicem & prope deleverunt tribum Benjamin, ut non ſupereſſent niſi ſexcenti viri. Cumque abjuraſſent illas filias ſuas, datæ ſunt illis quadragintæ virgines capti vorum Iahis Calaad, reliquis ducentis permiſſum eſt rapere virgines à Silo. Atque hoc modo impleta eſt benedictio nobilitatis Benjamin, in imagine lupi mane râpientis prædam, & ueſpere dividentis ſpolia. Poſt hæc rurſus ad Ariſtocratiam & principum regimen converſi ſunt, è quibus tandem Abimelech ſpurius Hieroboal de tribu Manaſſe, interfectis ſolenni parricidio ſuper uno lapide ſeptuaginta fratribus ſuis legitimis, primus regnum obtinuit in Sichem. Porro univerſo populo Iſraël petente ſibi Regem, in furore Domini dati ſunt illis reges pauciſſimi quidem boni, plures autem mali. Iratus enim eſt Dominus & dixit illis jus Regis, quia tolleret filios & filias eorum, faciens ſibi aurigas, panificas, & agros, & greges, & prædia, & ſervos & ancillas, & optima quæque illorum pro libito addecimaret ſibi & diſtribueret ſervis ſuis, populumque totum ſervitutis premeret jugo, & quoties Rex peccauerit & inique egerit, populus plecteretur pro eo. Conſtituit autem illis Regem adoleſcentem de tribu Beniamin nomine Saul, virum fortem robore, ſtatura procerum, adeo ut ab humero ſurſum altior eſſet omni populo, incuſſitque Deus timorem omnibus, ut eum quaſi miniſtrum Domini venerarentur. Hic antequam regnare cœpiſſet, tanquam filius unius anni innocens erat & optimæ indolis; adeptus autem regni nobilitamen, effectus eſt uir nequam & filius Belial. Suſtulit ergo Deus regnum de domo Saul, & dedit illud David filio Iſai de tribu Iuda Atque hic è paſtore ovium conſtitutus Rex, eadem nobilitatis peſtifera contagine infectus, factus eſt homo peccati, ſacrilegus, adulter & homicida,
tamen

tamen non declinavit misericordian Dei ab illo, Regnavit autem ab initio in Hebron, cum Hisboseth filius Saul regnaret post Iordanem, tandem confirmatum est illi regnum universi populi in Hierosolymis. Veruntamen pacificam Israëlitarum monarchiam non obtinuit: nam eo vivente, filius ejus Absolon regnum invasit in Hebron, quo occiso, rursus invasit regnum Siba filius Bochra. Porro ambivit regnum filius David Adonias, ipse autem David moriturus hæredem instituit minorem natu Salomonem filium Bethsabeæ adulteræ, atque hic primus Hebræorum monarchiam obtinuit, quam Adoniæ fratris natu maioris parricidio confirmavit, adeptusque rerum summam etiam ipse à via recta declinavit, post mulieres in fornicationes & idololatriam, derelinquens legem Dei: successitque illi filius malus Roboam, etiam ille nequam & peccator adversus Deum: ideoque scissa est ab eo monarchia populi, & defecerunt ab eo decem tribus, & constituerunt sibi Regem Hieroboam virum nequissimum de tribu Dan, qui venavit totum Israël, abducens decem tribus ad idololatriam, erectis vitulis in Samaria, ut impleretur benedictio inquiens: Dan coluber super viam, cerastes super semitam, mordens calcaneum equi, ut cadat sessor ejus retrorsum. Tribus autem Iuda quievit sub semine David, quemadmodum benedixit illi Iacob non auferendum sceptrum à Iuda donec veniret Messias. Erat autem illi Iudas filiorum Iacob pessimus, & in nurum suam incestuosus: erantque illi filii nequissimi & scelestissimi: quocirca benedictionem nobilitatis accepit in sceptro regni & fortitudine leonis, tandem quoque recesserunt à Regibus Israël populus Edom & Iobne, & constituerunt sibi reges pro arbitrio suo, quemadmodum benedixit Deus Esau de excutiendo jugo: Inter omnes autem reges Iuda & Israël vix quatuor inventi sunt boni. Exactis itaque regibus cum nota nobilitate, Iudæi in captivitatem & servitutem in Babyloniam traducti sunt: iterumque post multa tempora miserante Deo reducti in Hierosolymam,

aliquamdiu ſub ſacerdotibus & optimatibus, & populari magiſtratu Rempublicam ſuam fœliciter adminiſtrarunt, donec Ariſtobolus Hyrcani filius diadema ſibi impoſuit, regnumque Iudæorum & matris, & fratrum parricidio refecit, quod deinceps per plures reges, poſtremo ſub Archilao inſolenti & obſcœno rege finivit, Iudæa tota in Romanorum provinciam redacta; ac tandem ſub Tito & Veſpaſiano deleta, univerſo populo per univerſum orbem ad hunc uſq; diem in perpetuam ſervitutem relegato. Hæc itaq; ex ſacris literis proſequi libuit, ut oſtenderem ab initio mundi nullam fuiſſe nobilitatem, quæ non ſceleratum habuerit initium, etiam in populo Dei, nec aliud eſſe nobilitatem quam gloriam & præmium publicæ iniquitatis: in qua quo pollutior vita, eo præclarior: quo plus ſcelerum, eo plus præmii & gloriæ, ſicut non inſcite comprehenſus Diomedes pirata ille ait ad Alexandrum, inquiens: Ego, quia uno navigio latrocinor, accuſor pirata: tu quia ingenti claſſe id agis, vocaris Imperator: ſi ſolus & captivus eſſes, latro eris: ſi mihi ad nutum populi famulentur, vocarer Imperator. Nam quoad cauſam non differimus niſi quia deterior eſt, qui capit improbius, qui juſtitiam abjectus deſerit, qui manifeſtius impugnat leges. Quos enim ego fugio, tu perſequeris, quos ego utcunque veneror, tu contemnis: meæ fortunæ iniquitas & rei familiaris anguſtia, te faſtus intollerabilis & inexplebilis avaritia furem facit. Si fortuna mea manſueſceret, fierem forte melior: at tu quo fortunatior, nequior eris. Miratus Alexander hominis conſtantiam, juſſit adſcribi militiæ, ut poſſet deinde ſalvis legibus militare, hoc eſt, latrocinari. Iam vero progredientes ad ethnicorum hiſtorias, ſimiliter oſtendamus ipſam nobilitatem non aliud eſſe quam improbitatem furorem, latrocinium, rapinam, homicidium, luxum, venationem, violentiam à peſſimis ubique principiis ortam, peioribus proſecutam, turpiſſimum ſemper habuiſſe exitum: quod in illis quatuor famatis monarchiis, deinde in cæteris quoque nobilium regnis conſtabit. Prima

itaque

itaque poſt diluvium monarchia fuit Aſſyriorum, cui initium dedit Ninus primus, qui prior omnium non contentus ſuis limitibus, propagandi Imperii libidine arma foras extulit, & cruenta bella vicinis inferens, totius Orientis populos ſubegit, magnitudinemque ſui Imperii, ſequentibus ſemper novis victoriis continua provinciarum acceſſione adauxit, ſubacta Aſia, perdomito Ponto. Porro Zoroaſten Bactrianorum Regem parricidiali pugna oppreſſum interfecit. Vxor erat Nino nomine Semiramis, hæc (ut refert Dion hiſtoricus) petit à viro, ut quinque dies imperaret: quo conceſſo impetratoque ſtolam ac coronam ſibi aptavit, ac in ſellam regiam conſcendit, imperavitque ſatellitibus, ut Ninum virum ſuum regiis ornamentis exutum interficerent: quo ſic extincto, ipſa ſucceſſit in Imperio: nec contenta regni terminis, Æthiopiam imperio ſuo adjecit, in Indiam bella extulit, Babyloniam muro anguſtiſſimo cinxit, poſtremo à filio Nino ſecundo, quem flagitioſe conceperat, impie expoſuerat, inceſtuosè cognoverat, occiditur. His itaque parricidiis Aſſyriorum monarchia obtinuit principatum, donec ſub Sardanapalo Rege viro omni muliere corruptiore deficeret, quem Arbactus Mediæ præfectus inter ſcortorum greges comprehenſum interfecit ipſeque ſe conſtituens Regem imperium omne ab Aſſyriis tranſtulit ad Medos, idque Cyrus tandem detulit ad Perſas, penes quos filius ejus Cambyſes novæ Babylonis conditor, adjectis multis regnis, ſecundam monarchiam obtinuit, quam & fratris & filii parricidio conſecravit: hæc tandem in Narſo Ochi filio inclinavit, cui, interfecto eo abs Bageo Eunucho, ſurrogatus eſt Darius Perſa Arſoi filius Gademanus antea vocatus, qui abs Alexandro Magno devictus, Perſarum monarchiam ſimul cum vita finiuit, quem idem Alexander paternæ cædis una cum adultera matre conſcius, & conſulor hoc ipſo famoſo parricidio tranſtulit in Macedonas, atque hæc tertia fuit monarchia, quæ extincto Alexandro mox & ipſa corruit. Succeſſit quarta monarchia Romanorum, qua nulla in rebus humanis

potentior, ſed ſi temporum ſeris abs urbe condita repetatur, illam invenimus à peſſimis initiis ortam, & à peſſimis frequentius geſtam, ideoque hæc nobis paulo altius, & à primis urbis conditoribus repetenda eſt. urbs Roma à geminis fratribus Remo & Romulo ex inceſtuoſa Veſtali genitis, à meretrice educatis, in Italia primum condita eſt, cujus regnum Romulus parricidio fratris inſtar Cain vitiavit. Cumque ſe deorum filium dici pateretur, collecta ſceleratorum ſatellitum manu, promiſſa illis impunitate, rapuit filias Sabinorum & conſtituens illis uxores ex omnibus quas elegerant, genuerunt gigantes, illos inquam, Romanæ nobilitatis Reges atque proceres toti orbi formidabiles. Iamque Sabinorum fœminis & filiabus fraudulento fœdere proditorioque ludo pellectis, nefarie raptis crudelibus nuptiis ſibi ſuiſque ſociatis, parentum ac maritorum nece obtentis, novis inſuper parricidiis defendit. Nam ſocri ſui ſanguinis incontinens, etiam Titum Tacium pium ſenem Sabinorum honeſtiſſimum ducem in ſoci etatem regni aſſumptum miſerabiliter occidit. Hæc fuêre Romani regni primordia, quod per ducentos quadraginta tres annos ſub crudelibus regibus rectum, ſub Tarquinio Superbo, flagitio ſtupratæ Lucretiæ deſiit. Et quemadmodum ſucceſſit Cain in ſeptenaria generatione, periit ſub diluvio aquarum: ſic & iſti Romuli ſucceſſores in ſeptenario regum numero à populari tumultu obruti ſunt, & licet Romana urbs regum exuiſſet Imperium, non tamen evaſit tyrannidem. Exactis namque regibus cum poſt tumultuantis populi inundationes, regnum ad optimates tranſlatum eſſet. Brutus quidam vir nobilis primus Romanorum conſul deſignatus eſt. Hic quo tantum ſtabiliret Imperium, primum illius conditorem Regemque Romulum non ſolum exæquare parricidio, ſed & vincere ſtuduit, quippe filios ſuos adoleſcentes, totidemque uxoris ſuæ fratres Vitellios, medio foro virgis cæſos ſecuri percuſſit. Cumq; Imperium hoc ſub optimatibus & plebe per diverſos magiſtratus, privataſque tyrannides per multa ſæcula ſtetiſſet, ſub Iulio Cæſare,

viro

viro difficile dictu an bello fortiore, aut libidine corruptione, atque deinceps sub Antonio identidem libidinis mancipio terminavit, totaque Romani Imperii summa uni Octaviano Augusto Imperatori collata est, in hoc quarta illa orbis monarchia initium cœpit. Neque vero absque parricidio, quamvis Augustus hic principum omnium mitissimus haberetur, tamen avunculi Cæsaris, à quo adoptatus fuerat in Imperium, & hæres institutus filium atque puellam ex Cleopatra, susceptas proles interemit, neque nomini, neq; beneficio, neq; affinitati, neq; pueritiæ parcens. Iamq; Romanorum principis orbis monarchiam tenuerunt, atque Neronem, Domitianum, Caligulam, Heliogabalum, Galienum, aliaque crudelitatis & turpitudinis monstra produxerunt, sub quibus totus orbis concussus est, quousq; Magnus ille Constantinus, interfecto Maxentio, qui ob libidinem & crudelitatem Romano populo infensus erat, à Senatu Augustus declararetur. Hic cum Byzantium instauraret, urbemq; Romæ æmulam faceret, atq; exinde novam Romam, & ex nomine suo Constantinopolim vocari juberet, hanc Imperatorum sedem esse voluit, Romanumque Imperium transtulit ad Græcos, ipsumque Constantinopoli, quemadmodum Romæ Romulus, duorum Liciniorum, sororis suæ viri & filii, propriæq; prolis & uxoris, parricidiis sacravit, perstititque Imperium apud Grȩcos usque ad tempora Caroli Magni, in quem nomen duntaxat imperii translatum est ad Germanos. Sed hæc de monarchiis hactenus. Cæterorum aliquot regnorum initia finesque perscrutemur, & comperiemus auspiciis, non melioribus incepta, nec inferioribus flagitiis parta, nec minori luxu rursus dissoluta. Prætercam Dardani parricidia, & quo facinore ille persuasus in scelus Achivis Græcorum regni initia dedit. Taceo etiam mulierum imperia, virorum parricidiis parta, quemadmodum de Amazonibus narrant historiæ. Ad recentiora tempora, nostraque confinia vadamus. In Hispania tempore Theodosii Imperatoris, primus regnavit Athanaricus Gothus: sed eo tempore etiam Alani &

VValdali Hiſpaniam poſſidebant. Primus autem ex Gothorum Regibus Hiſpaniæ monarchiam adſecutus eſt Suytilla, quam poſtremo Rodericus Rex, quod filiam Iuliam Tingitanæ provinciæ præfecti ſtupraſſet, amiſit, finem adferens Gothorum imperio. Saracenis Hiſpaniam occupantibus, deinde ſub Pelagio Rege, recuperatis aliquot locis, tunc primum Hiſpaniæ Reges, at non ultra Gothorum dici cœperunt, titulo regni apud Legionem oppidum manente, uſque ad tempora Ferdinandi Sanctii filii, qui primum ſe Caſtellæ Regem pronunciavit, ac interfecto fratre Garſia, eo parricidio etiam Navarræ regnum adjecit. Illorum autem frater Romanus, quem pater illorum ex concubina genuerat, uir bellicoſus & ferus, primus Aragonenſium Rex evaſit. Luſitanorum autem Rex primus fuit Alphonſus. Henrico Lotharingo, & Tyreſia Alphonſi Caſtellæ Regis notha filia genitus, uir in armis ſtrenuus, & qui quinq; Saracenorũ Regulos uno prœlio ſuperavit, hinc quinq; ſcutorum inſigne, Luſitanorum Reges ferunt in clypeis: fuit tamen Alphonſus hic in matrem parricidalis animi, quam propterea, quod ſecundario nupſiſſet, in perpetua vincula conjecit, nec ut dimitteret ullis precibus flecti, nec Eccleſiaſticis cenſuris impelli potuit. Deniq; omnia hæc Hiſpaniarum regna, aut ingentibus ſceleribus parta ſunt, aut illis artibus confirmata. Iam vero & Anglorum regni pia initia fere fabuloſa ſunt. Deinde hæc inſula variis ſub regibus, & à multis gentibus, Pictis, Scotis, Danis, Saxonibus, paſſim habitata & ſubacta. Poſtremo ſub Guilhelmo Normanno monarchiam obtinuit quietam, quam ille Atolli Regis VVeſto Saxonum conſanguinei ſui parricidio, ſibi, poſteriſque ſuis confirmavit, cujus ſucceſſio manet in hunc uſque diem, ſemper famoſis parricidiis admodum inſignis. Tranſeo Burgundorum & Lombardorum regna, ex peritiſſimis Germaniæ populis in Gallia & Italia, hinc Rege Gondaico, inde vero Alboyno primum incœpta, crudeliſſimiſque parricidiis propagata. Francorum in Gallia potentiſſimum regnum ſpectemus. Hujus prima initia à Pharamundo Merovei Ducis filio

ortum

ortum habent, qui primus è Germania in Galliam migrans, primus Rex constitutus est Francorum, omni crudelitate & truculentia superior. Hujus series duravit usque ad Childericum tertium, qui ob segnitiem in administranda Republ. & propter libidinem in matronas dejectus regno in cœnobium monachorum detrusus est, Pippino majore domus, in regnum surrogato, quod ille sibi, posterisque suis proditione partum, insuper Grifonis fratris parricidio stabilivit, usque ad Ludovicum sextum, Lotharii filium, qui ob adulterii crimen à Blancha conjuge veneno sublatus est, invadente Francorum regnum Hugone Capeto, viro gladiatore & sanguinolento, strenuoque pugnatore, & qui his artibus apud Parisiensem populum magnus habitus est, alias vero ignobilis, atque è lanione progenitus. Hic contra Carolum Ludovici patruum, ac verum regni hæredem rebellis, collecta sceleratissimorum nebulonum manu, acieq; pessimorum satellitum, dictum Carolum apud Aurelianum sibi in manus proditum, in carcerem conjecit, ibiq; mori compulit, quo nefandissimo in regem & principem suum perpetrato parricidio, & ipse sibi diadema imposuit, & carnificina pro regno commutata, Gallis deinceps cum posteris suis impetrauit: Cuius successio in hunc usque diem durat, donec illa rursus in aliquo meretricum libidinis mancipio ruitura sit. Nimis longum foret hoc loci, regnorum omnium initia recensere, & per omnes antiquitatum historias discurrere. Ego hanc rem, quam hic summario conceptu tetigit, ampliore volumine descripsi alibi, ipsam nobilitatem suis coloribus & lineamentis exacte expressi, ostendique non fuisse necesse aliquot in orbe regnum, insignemve principatum quæ non inceperint parricido, proditione; perfidia, crudelitate, strage, cædibus, aliisque horrendis sceleribus, artibus inquam nobilitatis, cuius cum talia sint capita, facile cognoscere poterimus, cuiusmodi sint reliqua belluæ illius membra, eaque omnia ad violentiam, ad rapinam, ad cædem, ad venationem, ad libidinem, & omnis generis luxum

prona & exercitata. Velit quis nobilis fieri primum venator fiat, hoc primum elementum eſt nobilitatis, deinde miles mercenarius, & pretio locet homicidia, hæc vera nobilitatis virtus, in qua ſi ſe fortem latronem exhibuerit nulla maior nobilitatis gloria. Qui ad hæc ineptus eſt hic nobilitatem emat pecunia: ſiquidem & ipſe etiam venalis eſt: aut ſi id non poterit, paraſitetur regibus, aut alia quavis aulica fraude ſe intrudat, & palatinarum meretricum, lenonem agat, aut principi proſtituat, uxorem uel filias, aut ipſe dominarum expleat libidinem, aut regio ſcorto nubat, aut earundem ſpurias filias ducat uxores, hic ſummus eſt nobilitatis gradus; unum ſiquidem corpus efficitur cum illis. Hæc ſunt itinera, hæ ſcalæ, hi gradus, quibus ad nobilitatis apicem compendioſo tramite conſcenditur. Qui vero cæteris generoſiores & in genere ſui nobiliſſimi omnium videri volunt, progenitores jactant ejuſmodi, cujuſmodi nemo non contemneret, videlicet homines alienos, Troianos, Macedones, incertis ſedibus vagabundos ac transfugas, & mille ſceleſtiſſimis facinoribus coopertos, atque adhuc (ſi diis placet) laudare oportet, & extollere hanc eorum nobilitatem, quę tam ſceleſtiſſimos habuit ortus. Alii cum à meretriculis & ſcortis ortum habuerunt, turpitudinem hanc fabulis tegunt, qualem de Meluſina legimus. Sunt qui alios ſceleratos habuêre ortus, inceſtus, ſtupra, raptus, adulteria, & eiuſmodi. Sic Balduinus ob raptam Iudith filiam, à Carolo Calvo primus Flandriæ Comes creatus eſt. Sic Marchiones illi Pedemontium, videlicet montis terrati Salutiarum, Senæ, & cæteri multi ab Othone Imperatore, ob raptam filiam inſtituti ſunt. Solent enim nonnunquam reges & Imperatores, quas ſine ſumma verecundia injurias ulciſci nequeunt, dignitatis aliquo titulo perducere ad gloriam. Porrò quatuor Principalia ſunt nobilium iſtorum munera, in quibus omnis eorum ſita eſt fœlicitas, Primum illorũ rapacitas qua præter fas & æquum habent, capiunt & poſſident: alterum voluptas, qua omni luxus & libidinis genere inſoleſcunt: tertium libertas, qua contemp-

tis

tis legibus violentiæ virib. ſtipati, omnia pro libito agunt: quartum ambitio, qua intumefacti ſupra ſortem & ſtatum ſuum, nullo ſcelere altiora petunt. Omnium denique nobilium ſufficientia in eo probatur, ſi venaticam noverint, ſi in alea fuerint damnabilius inſtituti, ſi corporis vires ingentibus poculis conmonſtrent, ſi naturæ robur numeroſiore Venere comprobent, ſi audacter ſtrenueque profundant, ſi faſtu, ſi luxu, omnique intemperantiæ dediti, virtutumque hoſtes obliviſcantur, quod nati, quodque morituti ſunt. Nobiliores autem, ſi hæc pernicies à patribus emanârit in filios, magniſque ſubintrârit authoribus: ut.

Si damnoſa ſenem juvat alea, ludit & hæres
Bullatus, parvoque eadem movet arma fritillo.

Hæ ſunt nobilium inſignes virtutes. Sed habent præterea alias quaſdam nobilitatis artes, quibus cum maxime omnium nocentiſſimi ſunt, id agunt, ut viri probi atque boni eſſe videantur, & prudentia, libertate, pietate, juſtitia inſignes appareant, adeò ſe præbent faciles, beniliquos, affabiles, & omnium virtutum hypocriſi claros, molliunt ſermones ſuos ſupra oleum, & ipſi ſunt jacula, conquiſitis quotidie convivis, epulantur ſplendide in ſermone & colloquiis liberiores diſputant de Republica, aliorumque ſententias captantes, ex illis ſapientiæ prudentiæq; famam in principum conciliis ſibi aucupantur, liberalitatis etiam famam ſibi avaritia uſurpant, dum quod auferunt uni, dono dant alteri, munifici prædones, & quod veteres de Sylla ſcribunt, alios per aliorum injuriam locupletare, ſtudentes ipſi inter quotidianas rapinas ſemper inopes. Proinde juſtitiæ & pietatis nomen ſibi venantur, dum pauperum quæſtiones libenter ſuſcipiunt, foventque eorundem cauſas contra ditiores, ſed eouſq; duntaxat afflictis illis ſuccurrunt, donec interim exhauriunt loculos pleniorum. Neque enim animus eſt, prodeſſe pauperibus, ſed nocere divitibus, quod cuivis illorum facilius eſt, quam prodeſſe, atq; hac juſtitiæ pietatiſq; umbra, tantars ſæpe licentiam ſibi arrogant, ut civitatibus & potentioribus

vim inferant, & publica hostilitate vexent, & unde legum authoritate nullis sperare licet veniam, isti nobilitatis prætextu assequuntur gloriam, & tanquam antiqui gigantes gloriantur in peccatis suis, & cum veluti mali dæmones undique quærunt, ut noceant, tunc maxime prodesse putantur, quando solum nocere desistunt, agentes ut omnibus sint terrori, amentur à nullo, cum sceleratis & flagitiosis omnibus ponentes portionem, & qui se custodiæ eorum tradunt, depopulantur: & opprimunt: nec ullum hominum genus civitatibus pestilentius, quam nobiles isti, qui sibi ipsis placentes, quasi cæteris generosiores, semper superbo spiritu turgent. De quibus idcirco non male consulit Aristophanes, inquiens, non oportere in urbe nutrire leones, sin autem alti sunt, obsequi illis oportere. Horum tyrannide oppressi olim Helvetii, nobiles omnes occiderunt, & totam eorum progeniem patria extirpaverunt, hac insigni nobilium strage; nomen sua virtute celebre cum libertate adepti sunt, qua plus quadringentis annis, in hunc diem fœliciter imperant, atq; regnant, semperq; hoc nobilium hominum genus oderunt. Ollim nulli erant populis gratiores, nec maioribus præmiis digni censebantur, quam qui tyrannos, eorumque stipatores, & satellites etiam, vel innoxios liberos interimerunt, quin & jurisconsulti docent, nonnunquam innoxios recte occidi posse, si id magnopere prosit Reipub. ut extincto tyranno, & liberos trucidare, ne repullulet nova tyrannis: quemadmodum & Græci, post eversum Ilium, occiderumt Hectoris filium Astyanactem, ne novi belli instaurandi occasio superesset. Legamus liceat veterum temporum historicos. Titum Livium, Iosephum, Egesippum, Quintum Curtium, Suetonium, Tacitum, Serenum, Tranquillum & reliquos, semper licuit tyrannis insidiari, licuit decipere, honestissimum autem occidere, etiam vel veneno tollere, cujusmodi Tiberius à Iulio tertius Imperator peremptus est: sed cum veneficium detestabile semper fuerit, venenum quo ille extinctus est, orbis censuit esse vitale. Attestantur istis etiam sacræ literæ in Eglon, in Sisara,

in

in Holoferne, quos interimerumt Aioth, Iehel, Iudith, quod etiam coram Deo licuit, occisis quoque facinore tyrannis jugum excutere, omnesque illi quorum facinore afflictus populus liberatus est, sacris Bibliorum annalibus pro ministris Dei honorati sunt. Iam vero nobilitatem non usu & consuetudine, quam etiam natura malam esse non ambigimus, siquidem inter aves & quadrupedia nulla alia nobilitatis prærogativam habent, præter illa, quæ cæteris animantibus etiam hominibus non tam infesta quam exitio sunt, cuiusmodi aquilæ, vultures, falcones, accipitres, corvi, milui, struthiones, & fabulosæ harpyæ, gryphi, syrenes, & hujusmodi monstra. Simili ratione tigrides, leones, lupi, pardi, ursi, apri, dracones, serpentes, bufones. Ex arboribus vero nullæ, aut paucæ diis sacræ & nobiles habentur, nisi quæ aut steriles sunt, aut nullum hominibus ædibilem fructum ferunt, ut quercus, esculus, fagus, laurus, myrtus. Inter lapides non marmora, non ædiles, non molares, sed gemmæ, quæ nullum hominibus utilitatis usum præbent, habentur nobilissimæ. Sic & in metallis, argentum admodum perniciosum, & ferro nocentius aurum, nobiliora sunt, & digna habita, pro quibus tot cædibus, & humani sanguinis dispendio populi dimicent.

CAPUT LXXXI.

De Arte Heraldica.

ATque hinc processit heroica illa heraldorum ars & Philosophia in censendis distribuendisque istis nobilium clypeis admodum occupata: quos aut jumentum, aut vitulum, aut ovem, aut agnum, aut caponem, aut gallinam, aut anserem, aut aliquod horum animantium, quæ hominibus servituti vel usui necessaria sunt, in armis gestare nefas est, & infame, sed omnes à crudelibus belluis, & rapacibus feris nobilitatis suæ insignia auspicari oportebit. Sic Romani aquilam avium omnium rapacissimam sibi delegerumt.

Phrigii ſuem perniciosſum animal. Thraces Martem, antiqui Gothi urſam. Alani Hiſpaniam invadentes, catum rapax ſimul & fraudulentum animal. Franci veteres leonem, eundem etiam Saxones. ſed deinde ſumpſerunt Franci in Gallia commorantes bufones. Saxones vero equum, bellicoſum animal Cymbri taurum ferebant, fortitudinis & roboris ſignaculum, Antiocho Regi aquila draconem unguibus deferens in ſignaculũ erat, Pompeio autem enſifer Leo Attila coronatus aſtur. Quin & Romani ipſi, quib. anſeres pro capitolio vigilantes ſalutem contra Gallos præſtiterunt, ne tanto quidem beneficio induci potuere, ut anſerem inter inſignia referrent. Forte gallum & hyrcũ, ſunt qui admittunt clypeis: ſiquidem hæc animalia conſtat ſuperba & luxurioſa eſſe, quæ etiam præcipue nobiliũ dotes ſunt. Eadem ratione & pauonem recipiunt propter faſtum: upupam quæ ipſa etiam quid regium habere videtur, & coronam gerit: nec obeſt nobilitati, quod nidificat in excrementis, nam ipſe quondam Veſpaſianus Imperator etiam ex lotio vectigal accepit, inquiens, Lucri non eſſe malum odorem. Iamq; etiam pleraq; minuta animalia in iſtis nobilium imaginibus prærogativam habent, ſi modo exitii alicuius documenta ſunt, alias non admittenda. Ex horum numero ſunt cuniculi, talpæ, ranæ, locuſtæ, mures, ſerpentes, ſalpegæ, ſcolopendræ, à quibus (Plinio authore) aliquando abactos populos, & deletas civitates creditum eſt, atque eiſdem rationibus nõ illis etiam culices, cimices, muſcas quin & ſi velint veſicas, tabes, hulcera, peſtes, libentiſſime concedemus, quippe iſtis olim Ægyptus ſub Pharaone & Moyſe flagellata eſt, & hodie etiam nobiliores habentur, qui præ cæteris ornantur ſcabella gallica. Sunt etiam qui enſes, pugiones, machæras, bipennes, ſcorpiones, turres, arces, machinas, ignes & quævis alia homicidiorum & perniciei inſtrumenta: clypeis ſuis ingerunt. Quin & Scytarum fulmen, Perſarum arcus & pharetræ, Corallorum rotæ inſignia fuerunt. Similiter inter divos, Iuppiter fulmen, Neptunus tridentem, Mars frameam, Bacchus thyrſum, Hercules clavam,

clavam, Saturnus falcem sibi delegerunt. Atque hæc armorum insignia quæque pro suæ crudelitatis, rapinæ, violentiæ, fortitudinis, temeritatis, cæterarumque nobilitatis virtutum expressione (heraldis decernentibus) alia aliis censentur nobiliora. Quæ vero clypea iis carent, & mitiora quædam ut arbores, flores, stellas & ejusmodi exprimunt, ut Apollinis cythara, & Mercurii caduceus, aut sola colorum varietate distincta sunt, hæc prioribus illis multo recentiora, minusque nobilia sunt, quia non censentur hæc ulla militiæ fortitudine aliove sanguinis aut exitii artificio fuisse conquisita, mirum tamen quam stulta sapientia in istis astrologicantur, philosophantur etiam & theologizant, paludati isti heraldi, dum fuscum & nigrum Saturno assignant: idcirco perseverantiam, taciturnitatem & patientiam illi adscribentes, saphyreum autem & azurinum fidem, ac juxta Gallorum opinionem zelum significare volunt, Iovem illi præponentes. In rubro iram vindictamque exponunt ob furibundi Martis dominium. Auri flavus color Soli dicatus hunc ob sui metalli pretium, atque solis lucidissimum splendorem, desiderium ac lætitiam significare dicunt: Venerem præficiunt purpureo ac viridi, purpureum roseo nitore arridentem, amorem significare dicunt, sed Galli proditionis austutiam illi adscribunt. Viridis autem omnium consensu spem denotat: virescentibus enim agris fructus speratur. Albus color Lunæ adscribitur, qui cum sine mixtione simplex sit, omnis tamen mixtionis facile susceptivus: puritatem, aptitudinem, simplicitatem signare volunt. Cæteros omnes mixtos colores adjudicant Mercurio, qui ut ipse vagus est & varius, ita omnes illos varietatem animi exprimere, nam cineritius nigro vicinior, angustiam: carneus quasi remissi sanguinis, occultum animi dolorem, vel secretum absconditumque cogitatum, palearis vero & clarus & obscurus velut decidentium foliorum, & arescentium herbarum, desperationem & suspicionem, pro significatis habent. Longum esset referre ejusmodi nænias ex humoribus & diebus, mundi angulis ac ventis, signis, plane-

planetis, plantis, lapidibus, ipsisque Ecclesiæ Sacramentis & mysteriis, huc affingunt, & fere totam Apocalypsim ad has fabulas suas demigrare cogunt. Atque hæc est illa heroicorum heraldorum heroica Philosophia. Hic finem facturus etiam hujus negotii, nisi occurrisset mihi præterisse me heraldorū originem: hunc itaq; sermoni huic appendere libet. Heraldus ab heroibus deducit Æneas Sylvius. Erant autem Heroës veterani milites, quos solos Heraldos esse decet, atque sic Heraldi, Teutonicum vocabulum significat, videlicet senem in armis, sive veteranum militem. Sed hodie serviles quidam homines, caduceatores & nuncii feciales, etiam qui nunquam militaverunt, id officii assequuntur. Privilegia autem officiaque heroaldorum ex antiquissimis sæculis in hunc usq; diem durari. Primus eorum author fuit Liber pater, qui subacta India illos in hæc verba initiavit: Ego vos hodie militiæ laboribusq; absolvo, veteranos milites esse volo, heroasque vocari: munus vestrum erit Reipub. consulere, sontes arguere, laudare probos: cæteris muneribus vacabitis, quocunque gentium terrarumq; veneritis, victum vobis reges vestitumq; dabunt, honoratiores apud omnes eritis, xenia vobis principes afferent, suasque vestes condemnabunt, stabit fides dictis vestris, mendacia horrebitis, proditores judicabitis: qui fœminas male habent, infames hoc asseverabitis: in omni terra libertas vobis esto, securusq; vobis transitus & incolatus. Si quis vos vestrūque verbo factove angariaverit quempiam gladio ferietur. Adjecit post multa tempora istis heroum privilegiis Alexander M. ut auro, purpura, conccineisque vestibus & paludamentis uti possent: quin & arma regia & insignia deferre, quovis gentium terrarumque loco fuerint. Si quis hos manu pulsasset, aut verbo læsisset, eum proscriptis bonis etiam capitis reum esse Sic Thucydidem, Herodotum, Didymum, Megasthonem, & Xenophontem tradere, idem Æneas refert. Tertio deinde Octavianus Augustus, constituta Romana monarchia, illos hac lege decoravit: Quisquis es, qui per decennium nobiscum militaveris, si modo quadrage-

narius

narius fueris, sive eques, sive pedes stipendia mer ueris, militia posthac vacato, heroës esto veteranusq; miles, nemo te civitate, foro, templo, hospitio, domo prohibeat: nemo tibi crimen adscribat, onus imponat, pecuniam ex te quærat: si quid peccaveris, solam Cæsaris vindictam expectato, quicquid turpitudinis admiserint, hominem te judicem, propalatoremque timeant, seu privati, seu principes fuerint: quod dixeris affirmaverisque nemo falsum arguet, libera & aperta tibi omnia itinera locaque sunto, in ædibus principum, mensa tibi cibi potusque esto stipendia quibus te tuamque domum serves, ex quo publico quotannis habeto: quam legitima facie duxeris uxorem, cæteris fœminis præferatur: quem exprobaveris infamemque dixeris, hic reprobatus homo & infamis esto, arma, insignia, nomina & ornamenta heros ferto, quæ reges decent, quæ dicere aut facere velis, ubivis gentium, locorum, nationumque facito. Si quis injurius fuerit, cervice careto. Postremo Carolus Magnus translato ad Germanos imperii nomine, post devictos Saxones & Longobardos Cæsar Augustus appellatus, illos hoc honore donavit, inquiens Milites mei, vos heroës vocabimini, socii regum & judices criminum, vivite posthac laboris expertes, consulite regibus publico nomine, turpia corripite, favete fœminis, juvate pupillos, consilio circundate principes, ab his victum, vestitum, stipendiumque petite: si quis negaverit, inglorius, infamisque esto: si quis injuriam vobis intulerit, reum se læsæ majestatis agnoscat. Vos autem cavebitis, ne tantum decus tantumque privilegium justo labore bellorum partum aut ebrietatis, aut alio quovis vitio maculetis, ne quod vobis largimur ad gloriam, redundet ad pœnam, quam de vobis sumendam si forsitan excesseritis, nobis & successoribus nostris Romanorum regibus, perpetuo reservamus. Atque hæc est Heraldorum magnificentia quibus antiqua consuetudine temporum magnos sese æstimant quia impune maximis obtrectare illis permissum est.

CAPVT LXXXII.

De Medicina in genere.

SEd jam à militia & nobilitate ad medicinam properemus, quæ ipsa etiam quædam homicidiorum ars est, prorsus mechanica, licet philosophiæ titulo se traduci posse præsumat, ac supra jurisprudentiam proximas theologiæ sedes ambiat, unde maxima inter medicos & Iuristas contentio est, Argumentantur enim Medici: Cum triplicia sint bona ex ordine, animæ, corporis, & fortunæ, priora curat theologus, secunda medicus, tertia jurisconsultus, hinc medicis medias quoque sedes deberi supra jurisconsultos, quantum corporis robur & sanitas fortunæ divitiis præstat. Sed hanc litem nescio, quis prætor lepida interrogatione diremit, quæsivit enim ex litigantibus illis, quis mos & ordo servaretur in educendis ad supplicia reis, uter præcederet & sequeretur, latrone an carnifex? Cum responderent, præcedere latronem, sequi autem carnificem, dedit ille sententiam præcedant ergo juristæ, sequantur medici: horum insigne latrocinium, istorum temeraria homicida notans. Sed ad medicinam redeamus, ejus plures hæreses sunt: Nam est una, quam rationalem, sive sophisticam, sive dogmaticam vocant, eamque Hippocrates, Diocles, Chrysippus, Caristinus, Praxagoras, & Herosis tratus secuti sunt, quam etiam Galenus his longo tempore posterior aprobavit, qui præ cæteris insequutus Hippocratem, totam medendi artem ad causarum agnitionem, signorum notitiam, rerum qualitates & corporum diversas habitudines gradusque revocavit. Sed hæc hæresis cum circa voces potius, quam circa res ipsas versetur, naturalis philosophiæ fateor non infima pars est, medendis tamen ægrotantibus, non admodum necessaria, ne dicam perniciosa, ut quæ hominum salutem sanitatemque ad contorta quædam sophismata relegat potius, quam ad sincera, quibus morbis mederi possit medicamina, & scho-

& ſcholaſticis ſyllogiſmis occupata, ſolitudinum & ſaltuum hortorumque neſcia, ignorat herbas & medicinam: quocirca Serapion hanc rationalem medicinam nihil ad medendi artem pertinere profeſſus eſt. Eſt itaque alia medices factio prorſus quæſtuaria & mechanica, à qua uſque in hunc diem medici ſuum nomen habent. Hanc idcirco operatricem vocant, in empiricam & methodicam diſpartitam, de hac nobis hic ſermo eſt. Empiricam itaque ab experimentis appellant, cujus principes Serapion, Heraclides, & ambo Appollonii fuere, quos poſtremo ex Latinis Marcus Cato, C. Valgius, Pomponius, Leneus, Caſſius, Felix. Aruntius, Cornelius Celſus, ac Plinius, & plerique alii ſecuti ſunt. Ex hac deinde methodicam conſtruxit Herophilus Chalcedonius, & ex longa rerum omnium magiſtra experientia ad certas regulas adegit, quam poſtea validiſſimis argumentis probarunt Aſclepiades, Themiſion, ac Archigenes: complevit autem Theſillus Italus, qui (ut author eſt Varro) cuncta ſuperiorum placita ſuſtulit ac velut rabie quadam in cunctos prioris ævi medicos peroravit. Poſt iſtos vero complures externarum gentium barbari philoſophi de ea ſcripſere, inter quos adeo crevit Arabum gloria, ut hujus artis inventores plurimis viſi ſint, facileque id ſe poſſe contendere videantur, niſi ipſa originalia Græca & Latina nomina ab illis uſurpata, aliam artis originem indicarent. Hinc Avicennæ, Raſis, Averrois volumina pari cum Hippocratis & Galeni libris authoritate recepta ſunt, tantamque fidem adepta, ut ſi quis ſine eorum placitis cuiquam mederi præſumat, is publicam ſalutem palam decoquere videatur. Hæ autem medicorum factiones licet paucæ ſint, non tamen minor inter eos contentio eſt & opinionum pugna, quam inter Philoſophos. Nam de ſpermate, quod genitale ſemen eſt, audite quibus anilibus ratiunculis certant: Pytagoras illud ultiſſimi ſanguinis ſpumam, ſive cibi utiliſſimum excrementum dixit: Plato autem ſpinalis medullæ defluxum, quia nimium coëuntes dorſum & renes dolent. Alcmeon autem cerebri partem adſeveravit,

vit, ex eo quod coëuntibus oculi dolent, qui ſunt partes cerebri. Democritus autem ipſum ab omnibus corporis partibus derivatum ait, & Epicurus à corpore & anima convulſum. Ariſtoteles alimenti ſanguinei excrementum, quod ultimum in membra digeritur. Cæteri putant ſanguinem eſſe teſtium calore decoctum, & dealbatum, ea duntaxat moti ratione, quod ultra vires coëuntes, ſanguinis guttas ejiciunt. Porro Ariſtoteles, &Democritus,nil dicunt mulieris ſemen ad generationem conferre,neq;germenillas,ſed particularem quendam ſudorem emittere, Galenus illas, & ſperma licet imperfectum germen emittere ait, & utrorumque viri & mulieris ſemen fœtum conſtituere.Cęterum,Ariſtoteles corpora animalium,ex ſanguine proxime vult generari, & immediate nutriri,ſperma quoque ex ſanguine generationem habere. Hippocrates contra, corpora animalium, ex quatuor humoribus primo coagulari. Sed & multi ex Arabibus putarunt animalia perfecta poſſe abſque maris & fœminæ permixtione generari, ac ſine ſemine produci: propterea dicebant, matrices non eſſe neceſſarias, niſi per accidens. De cauſis autem morborum originalibus agentes, Hippocrates illas in ſtatu ſine ſpiritu collocat, Hierophilus in humoribus. Eraſiſtratus in arteriarum ſanguine, Aſclepiades ex atomis per corporis inviſibiles poros illapſis illas rimatur, Alcmeon ex corporalium potentiarum exuberantia, vel inopia, Diocles ex inæqualitate elementorum corporalium, aëriſque halitu. Strato ab alimenti exuberantia, cruditateque, & ejus corruptione omnes morbos fieri ſolummodo putat. De ciborũ autem converſione non minus diſcrepant. Nam Hippocrates, Galenus, Avicenna, in ſtomacho, cibos per calorem concoqui affirmant,Eraſiſtratus hæc in ventre fieri contendit, Pliſtonicus & Paraxagoras non concoqui modo, ſed putreſcere ajunt: quinetiam Avicenna, & ejus expoſitiones, Gentiles, & Iacobus de Forlivio, non ſine inſigni errore, ſtercus in ſtomacho generari tradunt.

Aſclepiades autem & ejus æmuli non concoqui cibos,

bos, ſed crudos in corpus omne dividi putant, qui inſuper omnium ſuperiorum dogmata vana & ſupervacua eſſe dicunt. Tranſeo urinarum judicia, ab illis necdum perfecte cognita, pulſuumque dieſes incomprehenſas. Iam vero & Hippocrates, quem ipſi pro Deo colunt, ab aliis in pleriſque non tam diverſum ſentit; quam turpiter erravit. Nam in libro de natura infantis ait: Generatur ex luteo ovi avis, nutrimentum autem, & augmentum habet album, quod in ovo eſt: quod falſum probat Ariſtoteles in libro de animalibus, & in libro de generatione animalium, diſputans contra Alcmeonem, qui cum Hippocrate ſentiebat, concludit: origo pulli in albumine eſt, cibus per umbilicum ex luteo petitur, cui ſententiæ adhæret etiam Plinius inquiens: Ipſum animal ex albo liquore ovi corporatur cibus ejus in luteo eſt. Nonne etiam ille Hippocratis aphoriſmus mendax eſt? Mulier non podagrizat, niſi menſtrua illi defecerint: cum multæ fœminæ, quibus etiam menſtrua fluunt, podagras patiantur.

CAPUT LXXXIII.

De Medicina Operatrice.

TOta præterea medendi operatrix ars nullo alio fundamento quam fallacibus experimentis ſuperextructa eſt, ac tenui ægrotantium credulitate roborata, non minus venefica, quam benefica, ut ſæpiſſime, & fere ſemper plus periculi ſit à Medico ac medicina, quam ab ipſo morbo: quod quidem, & ipſi hujus artis principes ingenue fatentur, videlicet Hippocrates, dicens artem hanc eſſe difficilem & experimento fallacem, & Avicenna, inquiens, fidem ac ſpem ægri erga Medicum, & medicinam ſæpe plus efficere, quam ipſam eum cum Medico medicinam: & Galenus, difficile poſſe reperiri medicamē, quod plurimū proſit, ac non ſimul in aliquo obſit: atq; alius quidam ex illis, ait, medicinarum notitia delectabilis eſt, ut reliquorum omniū, quę arte, & regulis conſtāt, operatio autē ſecun-

dum

dum medicinam à casu est: Eant igitur nunc fortunati ægri, ac periculosis experimentis, & casui fidem habeant, sed tam blanda est cuique pro se sperandi dulcedo, ut ait Plinius, ut cuicunque se medicum profitenti, statim credatur, cum sit periculum in nullo mendacio majus. Hinc est quod sæpissime illic quæritur ubi mors est, quippe medicorum hic optimus creditur, quem particeps lucri commendat pharmacopola, qui cum illo colludit, cujus servulus etiam Medicus sibi sub stipe devincit, qui lenocinio fungentes, illum apud miseros ægros collaudando præferunt: magnæ quoque præstantiæ Medicus est, quem usurpata pomposa vestis, & intermicantes crebris hyacinthis digiti commendant, & cui remota patria, vel longa peregrinatio, aut diversa religio (ceu Iudæus vel Maranus) ad fallendum efficacissima frontis impudentia, magnorumque remediorum constans inconcussis mendaciis jactantia, authoritatem, famam, fidemque conciliarunt. Et cui pertinax contentio, ac multæ semper in ore cum sint græculæ, tum barbaræ voces, & multa authorum suorum nomina doctrinæ fecerunt opinionem, atque sic instructus, plus quam plumbea gravitate, sed audacia pene militari, medendi practicam tunc hac hypocrisi aggreditur. Primum invisit ægrum, respicit urinam, tangit arteriam, inspicit linguam, palpitat latera, explorat excrementa, scire vult victus consuetudinem, & si qua etiam secretiora sunt, inquirit, acsi per hæc libret elementa, & velut in statera expendat humores ægrotantis, fabulaturque egregiè: deinde magna jactantia præscribit medicamina, Recipe catapotia, mitte sanguinem, fiant clysteria, fiant pessi, fiant unctiones, fiant cataplasmata, dentur elinctioria, dentur masticatoria, gargarismata, fiant sacculi, fiant fumi, dentur condita, dentur syrupi, dentur aquæ, exhibeantur teriacalia: quod si leviusculus sit morbus, & æger delicatulus, excogitabit blandimenta, & quæcunque mulierculis effœminatisque viris grata atque jucunda putat, magna authoritate præcipit, jam suspenso molli grabatulo, aut fontalis aquæ in pelvim stil-

lanti-

lantibus guttis, ſomnos allicit, jam fricationibus, ſtufis, cucurbiculis morbum extenuat, jam balneis, thermis, cibiſque delicatioribus, ac cœli mutatione extenuarum ægrum reficit: ut autem magnæ authoritatis habeatur, & ſimul admirationi ſit, horas obſervando, phyſicas allegationes ſuſpenſioneſque adnecti facit, nec niſi ex ephemeride mathematica pharmaca potioneſque miniſtrat, quin & in pharmacopolam ſibi imperium arrogat & ſe coram omnia diſpenſari jubet, ſeſeque meliora armata deligere ſimulat, cum ſæpe neſciat ſophiſticata à veris diſcernere, reſque ipſas nomine tenus penitus ignorat. Si vero dives ſit æger, aut magnæ authoritatis, tunc quo plus ſibi compendii atque famæ acceſſurum ſit, morbum quantum poteſt protrahit, ac non niſi paulatim reſtituit, etiamſi poſſet ſemel uno pharmaco morbum depellere, nonnunquam vero medicamentis ſuis, exagitato, morbo, priuſquam illum tollat, hominem ad extremum vitæ diſcrimen adducit, quo illum tunc abs graviſſima & periculoſiſſima ægritudine liberaſſe prædicetur. Quod ſi quandoque in manus ſuas æger incidat, graviori morbo conflictans, cognoveritque perniciosum eſſe malum, & cujus dubius ſit eventus, tunc iſtis ingreditur ſtratagematibus, auſtero vultu vivendi leges præſcribit, jubet inſolita, prohibet conſueta, arguit oblata, execratur exhibita, comminatur exitium, & vitam pollicetur, magnaque poſcit præmia. Si dubitat de eventu, ſuadet convocari collegium, & poſtulat ſocium, quo ſecutius medeatur, aut non raro cautius perimat, ne ſuperveniens alius qui ægrum ſolus reſtituit, famam ſibi atque laudem cum lucro præripiat. Si ægro quid male ceſſerit, ſive illum præter ſpem, per inſignem imperitiam occiderit, hic ſe aut per catarri præfocativum defluxum, aut aliquod aliud ſimile ſubitaneum accidens, immedicabilemque caſum apparenter excuſat, & ægri inobedientiam, aut cuſtodum negligentiam acriter accuſat, aut incuſat collegas, aut in pharmacopolam protrudit: ſic enim efficit, ut nemo ægrotus niſi propria culpa periiſſe, nemo niſi medici beneficio reſtitutus videa-

videatur. Iam verò Medicos plerumque nequam esse, suorummet testimoniis comprobabimus. Ait enim eorum conciliator Petrus Apponus, artem Medicinæ Marti esse adscriptam, qui Planetarum omnium odiosissimus est, & qui ingratitudinis, jurgiorum, omnisque iniquitatis & malitiæ author existat.

Ideoque etiam Medicos, ut plurimum malorum esse morum, cum ob Martis, Scorpionisque influxum, tum quod ait, quia ex vili stipite, & sterili originem contraxerunt, intumescentes demum, & contumeliosi facti, cum fuerint incrassati. Hæc ille edoctus forte Æsculapii exemplo, quem primum medicinæ repertorem ex mente Iovis genium, & per solis viam in terris destinatum fabulatur, antiquitas. Celsus vero hominem fatetur, sed in Deorum numerum receptum. Complures alii asserunt, illum meretricio incestu ex Coronide, venusta muliercula genitum, quam Sacerdotes in Apollinis templo adulterinis amplexibus sæpe subegerunt, qui finxerunt illum Dei filium. Omnes autem in hoc conveniunt, tam scelestum fuisse hunc Deum, ut Iovis fulmine in eo coërcendo opus fuerit, de quo Lactantius ad Constantinum Imperatorem sic scripsit: Æsculapius, & ipse non sine flagitio Apollinis natus, quid fecit aliud divinis honoribus dignum, nisi quòd sanavit Hippolitum? Mortem sane habuit elatiorem, quod Deo meruit fulminari: hæc ille. At sunt revera medici homines omnium scelestissimi, discordantissimi, invidentissimi, mendacissimi. Sic enim omnes à se invicem dissentiunt, ut nullus reperiatur medicus, qui citra exceptionem, additionem, permutationem, præscriptum ab alio pharmacum comprobet: quin immo qui laceret, mordeat, ne videlicet ipse non melior medicus videatur, si alterius vel optimo consilio nihil detraxerit, vel his, quæ etiam sæpe nimis multa sunt, non aliquid addiderit: unde tandem in proverbium abiit, medicorum invidia & discordia. Nam quicquid probat unus, ridet alter: nec quicquam apud eos certi, sed omnia promissa eorum nugæ volatiles, & mera mendacia; hinc vulgus cum vult aliquem insigniter

gniter mendacem ostendere, ait illi, mentiris ut medicus, summumque ingeniorum suorum opus in his versatur, ut in cogitandis novis, veterum recte facta negligantur, contemnanturque: tum quæ pauca sciunt, recondunt, aut monstrare nolunt, quasi neminem docere in authoritate scientiæ sit, invidentesque aliis etiam vitam nostram fraudant alienis bonis. Sunt insuper plurimum superstitiosi, arrogantes, malæ conscientiæ, superbi, avari, quibus aliud semper in orbe obversatur, dum dolet accipe, facientes etiam, si suum ad compendium expedire crediderint, ut doleat quod sanum est, sicut legimus Petrum illum Apponium (quem conciliatorem vocant) cum Bononiæ artem medicam profiteretur, tantæ avaritiæ & arrogantiæ extitisse, ut extra urbem alicubi ad ægrotos vocatus, non minoris quinquaginta aureis in singulos dies se conduci pateretur, vocatusque aliquando ad Honorium tunc Pontificem, quadringentos aureos in dies singulos sibi statui pactus est. Quin & Æsculapium, medicinæ parentem, ait Pindarus, à Iove fulmine adactum avaritiæ merito, eo quod medicinam nocenter & in damnum Reipubl. exercuisset. Iam vero si casu quovis fortunatus æger in manibus eorum evaserit, fit plausus intolerabilis, nemo sufficiet gloriam tanti miraculi decantare, Lazarum è mortuis resuscitarum narrabunt, illus vitam suum munus esse, sibi deberi, sese illum ab orco revocasse (usurpantes sibi, quæ solius Dei sunt) continuo jactant, nec ullo præmio se compensari posse, ajunt. Nonnulli illorum in id tumoris evecti sunt, ut se pro diis coli paterentur, atque Ioves sese nuncuparent, sicut Menecrates Syracusanus medicus, qui quandoque ad Agesilaum Spartæ regem in hæc verba scripsisse legitur: Menecrates Iupiter, Agesilao regi salutem: sed illius stultitiam subridens Agesilaus, respondit: Agesilaus Menecrati sanitatem. Quod si vero ægrotorum quispiam infœlicior (quod plurimum fit) inter medicorum manus expiraverit, tunc naturæ inopiam, morbi malitiam, aut ægri inobedientiam in culpant, ac artis suæ remedia ad hoc naturæ sævientis arcanum non extendi, sese medicos

dicos esse, non deos, curare posse sanabiles, non suscitare moribundos, nec quicquam se debere ægris, præter experientiam, & hujusmodi verbis etiam in sinistris eventibus superbiunt, & ultro qui periere, arguunt intemperantiæ, & simul pretium poscunt, cum occiderint suis pharmacis, qui sine illis vivere potuissent, ægros pariter & fama, & pecunia, & sanitate & vita spoliantes, secura interimere conscientia, cum, quia error eorum (quod ait Socrates) terra tegitur: tum quia irremeabilis est mortuorum regio, quo minus redire possunt, quos illi illusos manibus, verbis & medicamentis noxiis infectos, ante diem in tartara præmittunt, ne contra illos spoliatæ vitæ & pecuniæ repetundarum agant. Sunt præterea medici plerunque contagiosi, & ab abjectis urinis & stercoribus fœtulenti, lotiolenti, sterculenti, & ipsis obstetricibus sordidiores ac sensibus infecti, dum oculis obscœna quæque & fœtidissima conspiciunt, auribus pariter & naribus ægrotorum ructus, ventrisque crepitus, infecti aëris halitus, flatus, pedoresque excipiunt, labris ac lingua atras letheasque potiones prægustant, manibus stercora & purgamenta explicant, ægrotorumque horridæ imagines & umbræ nocte dieque phantasiæ eorum obversantur, innumeraque homicidia conscientiam eorum perturbant, totum denique illorum studium sermo, ratio, oratio, spiritus, & ingenium non nisi circa tristia, fœda, tabida, horrida, mortis & morborum genera versatur: totumque eorum exercitium est in locis fœdis, squallidis, & vilibus curis, & obscœno artificio constat, semper ægrotorum matulas, cloacas & latrinas infamis lucri causa ambientes, atque tanquam upupa avis sordida ex humanis stercoribus nidificantes. An non videtis illos quotidie, quomodo obvinctis digitis, lutosis latifundiis, vultu turbulento aut pallenti, continuo obambulant civitatem, ac præcipiti incessu, vilissimi spe lucelli discurrunt ad apothecas in apothecam, quærentes & mendicantes sicubi quis lotium inspectandum vel concham offerat stercorariam, atque ut cucullati vultures ad cadavera, sic isti ad excrementa homi-

homines omnium ſunt naſutiſſimi: qui etiam prægu-ſtare ſolitum aiunt Hippocratem ut inde morbi naturam melius perſentiret: quod plerique etiam Æſculapio adſcribunt, quem Ariſtophanes idcirco ſcatophagum vocat, quo verbo ſignificantur, qui ciborum veſcuntur ſuperfluitatibus, quod nomen deinde ad medicos omnes derivatum, ut eos ſcatophagos & ſcatomantes, hoc eſt, merdivoros, & merdarum inſpectatores vocemus. Hinc ſcatomantia, oromantia, drymimantia dicuntur, divinationes ſeu prognoſtica medicorum ex ſtercoribus & urinis deprompta. Hinc apud multas nationes mechanici iſti medici olim infames habebantur, atque adeo ut (teſte Seneca) etiam graviſſima infamia haberetur medici opus quærere, & hodie adhuc plerique populi medicos pariter & obſtetrices & carnifices à menſis & conviviis excludunt, aut non niſi ſecretis ſeparatiſque patinis calibuſque excipiunt: quo circa ſtomachari hic licet deteſtabilem illum multorum principum morem, qui tam peſtilentes homines nedum ad matutina cubicula, ſed & quotidianis ægrotantium congreſſibus, recentibus ſemper peſtilitatis vaporibus infectos, etiam menſis admittunt, quin adhibeat quis medicum convivio inter ipſos cibos & pocula de ſtercore, urinis, ſudoribus, ſanie, vomitu, menſtruis diſſerat, atque epilepſias, lepras, hulcera, ſcabies & peſtes tractabit, totumque alioqui lautiſſimis obſoniis paratiſſimum convivium, ſermonum ſuorum impuritate in nauſeam convertet. Adhibete etiam medicum, ſi vultis, civilib. conſolationibus, nihil illo ineptius inſultiuſque, idque forte, cum, quia medicorum diſciplina (quod eorum ait conciliator) non eſt de virtutibus nec bonis morib. tum quod (ut idem ait) naturaliter probus medicus, malorum morum eſſe debeat, & nos facimus apud multas civitates decretis publicis & plebiſcitis cautum eſſe, ne medici in concilium admittantur, nec magiſtratum gerant, forte non tam quia inepti, leves, male morigerati, quam, quia ſemper ſordidi, & ægrotantium tetrimentorumque aſſidua attrectatione adeo contagioſi, non ſolum propinquantes

ſibi homines, ſed etiam ſubſellia inquinent, & marmora inficiant, ut eleganter de quodan medico cecinit Lucillus græco epigrammate, ab Auſonio ſic Latine reddito:

Alcon geſterno ſignum Iovis attigit ille,
Quamvis marmoreus vim patitur medici,
Ecce hodie juſſus transferre ex æde vetuſta,
Effertur, quamvis ſit Deus atque lapis.

Quando vero in ſuam medicam conſultationem coëunt, quid ea nocte mixerit & cacaverit æger examinatur, ac tanquam Laconum Ephori de vita ac nece pronunciaturi ſententiam, mirum, ſed dolendum, quam tunc miſeris altercationibus, nullo idem cenſente, circa ægri lectulum concertant, quaſi non ad curandum, ſed diſputandum conducti ſunt, atque ægro ipſo, cui (juxta Græcum Menandri verſiculum, Latine autem inquientis: Medicus garrulus ægrotanti alter morbus) fere ſermo moleſtus eſt, illorum oratione non opera opus ſit ac productis ad oſtentationem ſuam ſcholaſtico more aliquot aphoriſmis, quos ad omnem uſum ſemper eoſdem paratos habent, invocatiſq; Hippocrate, Galeno, Avicenna, Raſi, Averroe, Conciliatore, cæteriſq; ſuis diis, quorum nomina & tituli illis pro doctrina ſatis ſunt, ad conciliandum ſibi apud imperitum vulgus fidem, doctrinæque æſtimatiouem, ubi de cauſis, de ſignis, de affectibus, de honoribus, de die critico, aliquandiu ſeriose, ſed indeciſa diſcordia digladiatum eſt, tandem de adhibendo remedio, quod caput & cauda totius negotiis eſſe debuerat, frigidiſſimo decreto tranſigunt, atq; ut eſt eorum inter ſe mutua invidia, nulla illorum ſua ſecreta (ut vocant) æmulis ſuis communicare volent, tanquam ipſis periturum ſit, quod tradiderint aliis, ad communem methodicam recurrunt, quaſi illos deſtituant, ad empiricam, tanquam ad ſacram ancoram confugiunt, ut quem ratio non reſtituit, adjuvet temeritas, ſatius eſſe inquientes anceps experiri auxilium, quam nullum: uel ægrum ipſum, ſi minus ſunt illi propitii, atque illos (ut ait Eccleſiaſticus) languor

languor prolixior gravet, prognosticis relinquunt: dicentes quia desperatis Hippocrates vetat adhiberi medicamina: aut si paulo religiosiores sunt, morbum in divorum aliquem reiiciunt, uel extremum præscribunt pharmacum quod erit. Recipe tabellionem unum, testes numero septem, adde sacerdotem cum aqua & oleo benedictis quantū sufficit, & dispone domui tuæ, quia morieris. Hinc Rasis conscius profecto ægrotantium credulæ stultitiæ, tum medicorum contentiosæ inscitiæ, utrique & ægro & medico non incaute consulens, suadet in aphorismis suis, tantum unum medicum fore eligendum, quia unius (inquit) error magnam infamiam non inducit: & unius utilitas, quam in ægro efficit, collaudatur: qui autem quam plures medicorum adhibuerit, is in errorem incidit plurimum, hæc Rasis: Attestaturq; huic vetusta illa monumenti inscriptio, turbasse medicorum periisse, atque illud Græcum proverbium: multorum medicorum introitus, ęgrum perdidit. Illud etiam moribundi jam Adriani Imperatoris dictū: Medicorum turba principem perdidit. Nullum igitur pro conservanda uita sanitateque utilius consilium, quam abstinere à medicis. Corporis enim sanitas Deo debetur, non medicis, ideoque Asa rex Iuda corripitur à Propheta Domini, quia in infirmitate sua non quæsivit Dominum, sed in arte medicorum confisus est, quorum quidem consiliis, qui se tradiderint, sani esse non poterunt: nec enim vita ulla misera magis, quam, quæ sub eorum auxilii fiducia ducitur. Esto verum, sciant medici, atque utinam scirent, omnes vires & potestates elementorum, radicum, herbarum florum, fructuum, seminum, etiam animalium & mineralium, omniumque quæ parens natura producit, tamen non possunt omnibus iis virtutibus hominem nedum immortalem facere, sed quod minus est, nec levi quovis morbo ægrotantem semper sanare. O quoties medicamen quod prodesse debuerat, nō profuit, & quod debuerat excernere non excrevit, quoties recedente ægro remedicandum est, & tandem post multos labores & sumptus, vel nunc, vel paulo post, etiam vel astantibus medicis,

moriendum est. Quæ ergo nunc spes nobis in medicis reposita est, si (quod ipse eorum ait Hippocrates) experientia fallax sit. Quid certi possunt promittere medici si verum est, quod Plinius scribit, nullam artem medicina inconstantiorem esse, etiamnum sæpius immutari? Multæ gentes olim fuerunt, & adhuc sunt absque medicis degentes, quas videmus ultra decrepitam ætatem robustas, supra centenarios annos vivere: contrarie istos delicatiores populos qui medicorum promissis & opera vivunt, ut plurimum media ætate senescere & occumbere, quin & ipsosmet medicos plus cæteris hominibus & quasi semper ægrotare, ac immaturiore ætate decedere. Hincille Lacon cuidam dicenti, nihil mali habes? respondit quia non uxor medico. Illoque iterum dicente, senex factus es? respondit, quia nunquam usus sum medico, ostendens nullam esse ad sanitatem & senectutem certiorem viam, quam medico caruisse. Quod si dicat quis, multos medicorum auxilio convaluisse, respondebimus illi contra pulres etiam occubuisse, quibus medicorum opera nihil profuere, obiiciemusque illum Ausonii versiculum, inquientis:

Evasere fati ope, non medici.

Olim enim Arcades non medicaminibus utebantur, sed (quod narrat Plinius) verno lacte utebantur, quoniam tunc maxime succis herbæ turgerent, mederenturque uberiores pascuæ: eligebant autem præ cæteris lac vaccinum, quia illæ omnivoræ sunt in herbis. Laconcs etiam Babylonii, Ægyptii, Lusitani, Herodoto ac Strabone testibus, medicos omnes respuebant: languentes vero in forum & plateas efferebant, ut qui simili morbo tentati effugissent, aliumve evasisse nossent, illis expertis in se consulerent remediis, arbitrantes, quod etiam Cornelius Celsus adserit, ad ipsam curandi rationem nihil plus conferre, quam experientiam, qua constat doctissimos medicorum abs rustica anu sæpissime victos, illamque unica planta seu herbula illa perfecisse, quæ famatissimi medici non potuerunt, cum

cum omnibus suis preciosis elaboratisque pharmaciis. Nam illi dum explicabilibus mixtionibus (cum tot dederit natura, quæ singula sufficiant remedia) confundentes per compositam diversarum rerum complexionem morbos pellere nituntur, conjectura magis, quam causa aut ratione incedunt, totamque medendi artem, non nisi casum aut conjecturam faciunt. Hæc autem unius simplicis medicinæ uim & qualitatem cognoscens, solidis expertisq; naturæ viribus difficiles soluit, ægritudines. Rursus illi perpretiosa & ab extremis Indis, aut Gadibus quæsita, persuadentes nisi pretiosa non prodesse, magno impendio venalem sanitatem promittunt: hæc inventu facillimis, vulgoq; paratis, & quas in hortis suis quisq; facile habet, domesticis plantis, sanitatem non tam promittit, quam restituit. Præterea hi ex fallacibus libris, & pictis codicillis edocti difficillimam medicandi operam, audaci quadam temeritate, stultaq; garrulitate ad quæstum usurpant. Hæc à terris & agris singulas plantas, eorumque colores, figuras, sapores, odores, varietates contemplata & edocta, & quid in morbis reliquisq; casibus possint experta, gratis cuique dat certissima remedia. Ipsi etiam medicorum præcipui confitentur se à mulierculis plurima excellentissima remedia didicisse, & digna quæ ipsi libris insererent, & veluti potiora posteris communicarent, quale contra capitis dolorem extollit Avicenna medicamentum. Quod si medicina quæ sanitatis temperamentum afferre debet, consistit in proportione & temperamento rerũ ad invicem, cum inter se, tum etiam cum quantitatibus corporis cui tribuuntur, atque iniquorum medicorum hæc diligentissima cura fuit in proportionandis & contemperandis medicaminibus, per justa & harmonica pondera relinquentes posteriorib. hæc deinceps proportionanda ægrotorum corporibus, quæ est ista audacia atque impudentia hæc non solum immutare, sed illis etiam addere penitusve negligere aut ignorare? unde fit quod sicut consonans pharmaci temperamentum sanitatem adferre deberet, ita illius dissonantia dolorem, horrorem, exasperationem morbo, &

nonnunquam mortem inducit, ideoque tutius medetur rustica anus uno aut altero hortensi, & naturæ opera absoluto medicamine, quam medicus ille cum suis prodigiosis, sumptuosis, & dubia conjectura conflatis pharmacis. Fuerunt illius scientiæ multi & excellentissimi philosophi & medici, videlicet non nisi simplicissimis rebus medendum esse. Hinc simplicium vires perscrutari experirique, de illis posteris nobis egregia volumina reliquerunt, quale Chrysippus de brassica, Pythagoras de scylla, Marchion de rafano, Diocles de rapo, Phanias de urtica, Apulejus de Betonica, & multi alii antiqui de aliis conscripserunt. Sed hos illi officinarum medici non solum non curant, sed etiam irrident, simplices appellantes qui studeant simplicibus. Hos igitur medicos (dico quidem, qui per simplicia medentur) non tam consulendos quam etiam sequendos esse nulli dissuadeo. Verum illos officinarum cultores, tanquam sortilegos & maleficos consulo fugiendos & propellendos, qui suis prodigiosis compositionibus de malis nostris negotiantur, & super vitam nostram mittunt sortes. Nam cum composita medicamenta ex multis disparibus & pugnantibus speciebus constare necesse sit, impossibile aut saltem difficilimum est in illis aliquid certi posse statuere medicum nisi sola opinione, æstimatione, conjectura: cumque innumeræ sæpe res sint quæ singulæ prodesse posse videntur, ea sola congerit Medicus, quæ sors vel casus memoriæ suæ tunc obtulerit, aut in quæ alio quovis intrinseco sive occulto instinctu fuerit propensior unde fit: ut compositum illud pharmacum non tam ab ingredientium simplicium potentia, quam a medici fausta, vel infausta effectione sortiatur virtutem & effectum, quatenus ille occulto quodam influxu, sive naturali, sive cœlesti, sive dæmoniaco, sive fortuito plus ad hæc quam ad alias eligenda inducitur. Atque hoc est quod communiter dicitur, atque ipsi fatentur, medicum unum esse alio fortunatiorem, ac sæpissime indoctum docto feliciorem. Quin & vidi ego, & novi medicum virum literatissimum tam infelicem, ut è multis ægris

vix paucissimi è manibus ejus salvi evaderent. Novi & alium semisciolum, qui omnes ferme ægros suos, plerosque etiam ab aliis pro deploratis derelictos, fœliciter sanaret. Quin & memini me legisse de medico, in cujus manibus quicunque nobiles & magnates incidissent, evaderent, plebei omnes & rustici perirēt, aut graviter periclitarentur. Videre igitur nunc facile est, hanc officinariam medicinam, in qua plus potest medici fortuna quam doctrina, totam, aut pro maxima parte sortilegam esse, ideoque procul pellendam, atque tanquam veneficam & sicariam esse damnandam. Proinde Romani quondam sub Catone Censorio medicos omnes & urbe tota, & tota Italia pepulerunt, eorum funesta mendacia crudelitatemque aversati, quod videlicet multo plures occiderent quam sanarent: tum quod venenorum peritissimi, odio, ambitione aut lucro facile adduci possent, ut venenum ministrent pro remedio, & pacta mercede hominum vitæ insidientur, sicut Pyrrhi medicus, sive is Timocharis fuerit (ut vult Gellius) sive Nicias, ut alii, qui Fabricio promiserat se Dominum interfecturum medicina, quod facinus aversatus Fabricius, Pyrrhum, quamvis inimicum monuit per epistolam, caveret à medico, de quo Claudianus ita inquit:

Romani scelerum semper sprevere ministros,
Noxia pollicitum domino miscere venena.
Fabricius Regi nudata fraude remisit,
Infesto quem Marte petit, bellumque negavit
Per famuli patrare nefas.

Similiter de Græcorum medicis apud Plinium Cato scribit ad filium inquiens: Iurarunt inter hæc barbaros omnes necare medicina, sed hoc ipsum mercede faciunt, ut fides ejus sit, & facile disperdant. Et paulo post subjungit. Vnde testamentorum plures insidiæ, jam vero & adulteria in principum domibus etiam, ut evidens Eudemi in Livia Drusi Cæsaris: hæc Plinius. Ipse etiam Socrates apud Platonem vetuit, ne medici in civitate multiplicentur: Expediret & in hunc diem Rei-

Reipublic. nullos esse, aut paucissimos medicos, quodque lex extaret, quæ eorum puniret cum inscitiæ, tum negligentiæ malitiam capitalem. Capitale enim est, neque refert imperitia, an negligentia, stultitia, an malitia, perperam an studiose medicus pro pharmaco venenum porrexerit, hominemque in vitæ discrimen adduxerit, atque non (quod Plinius ait) medico hominem occidisse summa esset impunitas. Qui certe unus illis atque communis cum carnifice honos est, homines scilicet accepta mercede occidere: atque ex homicidio, unde supplicium cunctis lex statuit, nullique concessa impunitas, ii soli capiunt præmia. Hoc tamen interest, quod carnifex non nisi ex judicum sententia necat noxios. Medicus autem præter omne judicium perimit etiam insontes. Non ergo insalubriter Pontificum constitutiones arcent à medicando clericos, cum ars medica res sit adeo cruenta, ut si fas sit sacerdotibus clericis medicum agere, liceat etiam agere carnificem. Neque imprudenter Porcius Cato medicis quondam interdixisse putandus: cum quia scientiæ hujus famam semper novitate aliqua aucupantur: tum, & dum pudet, novi nihil adferentes, aliorum inhærere vestigiis, experimenta per mortes agunt, & artem suam nostris periculis discunt, qua de vita nostra negotiantur, malaque hominum quæ brevissimo tempore tolli possent producunt, non raro etiam adaugent majori pro compendio: cui fraudi, ut obviaretur apud Ægyptios, medici ante diem tertium ægrotorum corpora eorum periculo curabant, post triduum autem suo.

CAPUT LXXXIV.

De Pharmaco.

IAmque etiam à cocis suis Apothecarios & pharmacopolas vocant, quorum (ut est in proverbio) tituli remedia habent, pixdes venena, sive (ut canit Homerus) pharmaca mixta salubria multa, & noxia multa, quibus cum damno esse minime volunt, nos mortem nostram magna

magna emere pecunia compellunt: dum illi aliud pro alio propinantes, seu putridum inveteratumve, & evanidum pharmacum miscentes, sæpe mortiferam potionem dant pro salutifera, dum facta jam pridem emplastra, collyria, ungenta, pastillos & alia pharmaca, nō nisi in officinarum compendia ex ipsa specierum fæce ac tabe conflata mercantur, atque hæc omnia nescientes discernere, credunt barbaris mercatoribus, omnia fraudib. ac sophisticatione corrumpentibus. Possem etiam hic ostendere perniciosas illorum discordias de simplicium quibus utuntur, medicinarum cogitatione, erroresque eorum circa medicinalium rerum nomina ab illis male intellecta, pessimeque usurpata, quæ plurima Nicolaus Leonicenus amplo volumine ostendit. Transeo etiam docere de prodigiosis compositionibus multarumque externarum rerum mixturis, quibus dum omnia confundentes, unum, quod omnibus naturis quadret, medicamentum sese effecturos nobis persuadere volunt (sicut de compositione tyriacæ ac tyri fabula, deque illo antidoto Mithridatico statuerunt) nihil aliud efficitur, quam poëticum illud chaos:

Rudis indigestaque moles,
Nec quicquam nisi pondus iners, congestaque eodem,
Non bene junctarum discordia semina rerum.
ubi corpore in uno
Frigida cum calidis pugnant, humentia siccis,
Mollia cum duris sine pondere habentia pondus.

Esto, sint quædam compositiones ab antiquis medicis excogitatæ, & utiles inventæ, quæ tanquam experta liceat recipere, tamen à vera illa methodo sunt aliena, & ab ipsismet medicis propria conscientia coactis damnata, & omnibus modis explosa, à Plinio, à Theophrasto, à Plutarcho ac Hippocrate, Galeno, Dioscoride, Erasistrato, Celso, Scribonio, Avicenna, quorum verba hic subscribere nimis longum esset, nec ab antiquis illis solum, sed etiam à multis recentioribus, è quibus unus Arnoldus de Villa nova inter aphorismos ait, ubi in promptu habentur simplicia dolum esse, si quis com-

positis utatur. At hodie neglectis, & ne cognitis quidem simplicibus, non nisi ex duobus illis apothecariorum luminariis, ac aromatariorum thesauro, tum Mesue & Nicolai, cæterorumque antidotariis, picturatis & inauratis titulis medicamina promuntur: atque hinc fit, ut dum medici isti suo otio consulentes, vitas hominum apothecariorum fiducia gubernant: atque illi sine literis, sine cognitione barbaris mercatorib. confisi, pro officinæ compendio res permiscent, multo plus periculi sit à medicamine quam à morbo. Iamque etiam dicamus de preciosorum medicinalium sophisticatione, quæ tanto ingenio sæpe adsimulata sunt, ut industrios etiam homines decipiant: plurimumque conduceret saluti hominum ac Reipublic. peregrinis omnib. exoticisque pharmaciis, quæ tanto præterea precio à prædonibus mercatoribus in Reipublicæ detrimentum adauctæ sunt, omnino interdicere, ac medicos omnes in ordinem cogere, pharmacopolasque adstringere, ac legem illis præscribere, cuiusmodi olim Romæ (dum adhuc melior esset) Nero tulisse legitur, qua iis duntaxat, quæ noster gignit orbis pharmaciis ut compellantur, cum hæc nostræ cuiusque naturæ conveniant magis tum longe recentiora, electiora, minorique difficultate ac sumptu haberi possunt, minorique periculo quam peregrina, quorum maxima pars suspecta est, ut quæ sæpissime sophisticata adulterata, rejectitia, vel in navi suffocata, vel immensa lacuna, vel vetustate corrupta, vel non debito tempore & loco (unde sæpe plurimum imminet periculi) collecta sunt, nam coloquintida non matura sanguinem educit & interficit, & quæ sola, vel unica nascitur, venenum est similiter, & agaricus masculus mortiferus est, & qui antiquius, perniciosius, Scamonea omnis sophisticata est, similiter & terra Lemnia: & fides sigillorum periit. Iam quæso quæ necessitas est iis uti peregrinis, si eadem, similisque consilii efficaciæ nostra terra producit? An non egregie stultum est, malle ex India petere, quod domi habemus? existimantes propriam neque terram, neque mare sufficere, patriisque rebus peregrina, frugalibus sumptuosa,

tuosa, ac facile acquisibilibus difficilia, & ab ipsis usque terræ finibus importata præferentes. An sine armoniaco splene nemo mederi poterit, nec epati absque sandalis? An si caremus bedellio, hulcera interiorum nemo curabit? nec capiti quis medebitur sine musco & ambra, nec stomacho sine mastice & coralliis? Si hæc peregrina nostris corporibus convenirent medicamina proculdubio natura factum esset, quæ omnibus providit abundanter, ut hæc apud nos quoque nascerentur. Nonne absque illis & salubrius vixerunt patres nostri: Sunt ergo hæc desidiosorum, qui nostra non inquirunt nugamenta & pharmacopolarum commenta, qui non communem salutem, sed suæ negotiationis compendium quærunt, persuadentes nobis non nisi speciosa quæque plurimum prodesse, quib. idcirco improbatur per Ieremiam. Nunquid non est resina in Galaad, aut medicus non est ibi? Suis quibusque terris & regionibus suæ genti, suo climati, suo cœlo, suo sæculo natura herbas producit atque contemperat: esto: quædam aliis atque aliis locis temporibusque acriores habeant vires, in quolibet tamen tempore & climate, pro suo hominumque temperamento eadem operantur, habeant liceat pretiosa illa & exotica nostris plantis maiores vires, sed has non nisi in sui climatis hominibus, quibus creata & producta sunt, putabimus salubres. At sunt etiam empiricorum rapinæ, persuadentium nobis monstrosa quædam pharmaca, & à medendi usu exotica, plurimum posse conferre, & sine iis salutem nostram non posse constare impendio miserorum sua commentaria experiuntes. Hinc viperas & serpentes, & nocentissima quæque reptilia antidotis admiscent, & velut deficientibus remediis humanam adipem in unctiones subigunt, humanasque carnes aromatibus adservatas (quam mumiam nuncupant) nefario naturæ piaculo hominibus edendas præbent.

CAPVT LXXXV.

De Chirurgia.

REstat chirurgia, altera medicinæ pars, quæ excutanea corporis vitia curat: cujus opera manifesta & securiora sunt remedia, nam reliquorum medicorum cæca consilia sunt. Chirurgi vident & palpitant quod agunt, ac pro opportunitate mutant, applicant & auferunt: hæc inter omnes medicandi artes prima in usum venit. Nam cum homines ab antiquo sese bellis exercerent, & vulnera sibi invicem infligerent, cœperunt illorum quærere remedia. Nam quæ homo homini mala inflixisset, ab hominibus quoque curari posse putabant. Cæteros autem morbos, & interiorum cruciatus, tanquam ira Deorum genitos, incurabiles naturalibus viribus æstimabant. Primus itaque chirurgiæ inventor fuit Apis Ægyptiorum Rex, ut vult Clemens Alexandrinus, antiquior illo Mizria filius Cain, nepos magni Nohæ. Scripsit autem primus medicinam vulnerum Æsculapius, deinde excellentes in eam extiterunt, Pythagoras, Empedocles, Parmenides, Democritus, Chiron, Pæon. Narrat Plinius hanc Romæ primum exercuisse Archagatum Peloponensem, illumque ob secandi, urendique sævitiam Vulnerarium publice vocatum, mox transiisse nomen in carnificem. Denique universam artem tædio habitam & explosam. Est itaque chirurgia non minus reliquorum medicorum factionibus excellentium virorum authoritate clara sed virulentarum sordium immunditia & sanguinolenta crudelitate infamis.

CAPVT LXXXVI.

De Anatomistica.

HAnc tamen crudelitate superat anatomia, utrorumque pharmaceuticorum & chirurgorum theatrica

trica carnificina, qua damnatos publice morti reo quondam vivos & remanente ſpiritu, trucul entiſſimis cruciatibus reſecarunt. Sed hodie ob Chriſtianæ religionis reverentiam paulo mitiores effecti, interempto prius homine, ipſorum vel lictoris manu, in mortui cadaver, deinde his piaculis graſſantur, humanumque corpus dilaniantes, memborum ſingulorum ſitum, ordinem, menſuram, opera, naturam & abdita quæque perquirunt ac rimantur, ut inde quomodo & quibus locis curandum ſit, addiſcant: crudeli hac diligentia atque ſpectaculo horrendo & abominabili, nec impio.

CAPUT LXXXVII.

De Veterinaria.

EST adhuc alia medicinæ praxis, quam Veterinariam vocant, quæ brutorum morbis medetur, cæteris longe certior & utilior, à Chirone centauro, ut fertur, inventa & à Columella, Catone, Varrone, Pelagonio Vegetio, nobiliſſimis ſcriptoribus illuſtrata. Hanc tamen annulati iſti medici non tam verecundiæ ſibi ducunt, quam penitus quoque ignorant, & aſpernantur, admodum delicatuli, ut tanquam upupa avis, non niſi humanis ſtercoribus oblectentur. unde ſi quis ab illis pro aſino aut bove ſuo medicamen requirat, pro remedio mox injuriam accepturus ſit: quaſi ad eos non pertineat ſcire, non ſolum hominibus, ſed etiam cæteris animalibus (præcipue quæ hominibus commoda referunt) mederi: pro qua re Alphonſus Aragonum Rex olim duos expertiſſimos medicinæ doctores, pro equis & canibus amplo conduxit ſtipendio, juſſitque ſollicitos ſcrutari quæ remedia, & quis medendi modus ſingulis beſtiarum morbis conveniret, quod illi facientes librum de his rebus utiliſſimum ediderunt. Fecit idem his temporibus Ioannes Ruellus Pariſienſis, vir in utraque lingua peritiſſimus ac phyſicus primarius, qui de morbis equorum, eorundemque remediis, ex vetuſtiſſimis authoribus, Apſircho, Hierocle,

rocle, Theomenesto, Pelagonio, Anatolio, Tiberio, Eumeso, Archedamo, Hippocrate, Hemerio, Africano, & ex Æmilio Hispano, & Litorio Beneventano, defectum volumen transtulit, veterinariis omnibus magna cum Reipublicæ commoditate profuturum.

Caput LXXXVIII.

De Diaetaria.

SVperest adhuc medicina diætaria, cujus princeps præ cæteris extitit Asclepiades, qui sublato magna ex parte pharmacorum usu, totam medicinæ artem ad victus rationem, ad quantitatem & naturam ciborum obsoniorumque condimenta reduxit, à quo cæteri medici non omnino dissentiunt, sed ita putantes, quod alterum altero indigeat, victus quandoque pharmaciis ac illa pariter victus ratione atque mensura. Hinc jubent, inhibent, execrantur, accusant cibos & potus, quos Deus creavit, inobservabilesque victus regulas condunt: & quas aliis escas vel modeste delibare prohibent, ipsimet, tanquam porci glandes devorant, & quas aliis vivendi leges præscribunt, ipsi omnium primi prævaricantur, non tam negligenter quam consulte. Nam si ipsi juxta hæc diætaria decreta vivere deberent, sanitatis non modicam jacturam facerent: si vero ut ipsi vivunt sic ægros quoque naturæ legibus vivere permitterent, pecuniæ damnum sentirent. Verum de his diætariis ita ait Ambrosius. Contraria divinæ conditioni præcepta medicinæ sunt, quæ à jejunio revocant, lucubrare non sinunt, ab intentione meditationis abducunt, qui se medicis dederit, seipsum sibi abnegat. Et Bernardus scribens super Cantica ait: Hippocrates & Socrates docent animas salvas facere in hoc mundo: Christus & discipuli ejus perdere, quem vos è duobus sequi vultis magistrum? Manifestum se facit, qui disputat, hoc oculis, hoc capiti, hoc stomacho nocet: legumina ventosa sunt, caseus stomachum gravat, lac capiti nocet, potum aquæ pectus non

non ſuſtinet, quare hoc eſt, ut totis fluviis, agris, hortis, & cellariis vix invenire poſſis,quod comedas. Sed eſto, hæc Ambroſii & Bernardi verba ad ſolos monachos dicta ſunt, quorum forte non eſt debere tantam rationem habere de valetudine, quam de profeſſione: ac civiles homines non dedecet cum valetudinis ratione, etiam victus & obſoniorum varietas atque menſarum lautities, primum diætaria medicina pollicetur, alterum præſtat coquinaria præparandorum ciborum & potuum diſciplina. Quocirca Plato hanc medicinæ adulatricem vocat, plerique eam diætariæ medicinæ partem adnumerant: quamvis Plinius & Seneca, & reſidua medicorum ſchola fateantur ab exquiſitorum ciborum varietate multiiugos morbos generari.

CAPVT LXXXIX.

De Arte Coquinaria.

ARs itaque coquinaria percommoda eſt nec inhoneſta, ſi modo diſcretonis limites non egrediatur. Atque hæc ratio etiam ſummos & continentiſſimos viros induxit, ut de coquinaria & obſoniorum condimentis ſcribere non erubeſcerent. Ex Græcis Pantaleon, Mithecus, Epiricus, Zophon, Egeſippus, Pazanius, Fpenetus, Heraclides,Syracuſanus,Tyndaricus, Sicyonius, Symonactides, Chius, Glaucus Locrenſis. Ex Romanis Cato. Varro, Columella,Apicus, & ex recentioribus Platina: Aſiatici autem his rebus tam luxurioſi atque intemperantes ſemper extitêre, ut ipſum nomen eorum in helluonum ac gulonum tranſierit cognomentum. Quos inde Aſotas nuncupamus. Hinc (quod refert Titus Livius) poſt Aſiaticam victoriam peregrinæ luxuriæ in Romanam urbem defluxerunt, tunc enim primum epulæ cura & ſumptu maiore apparari cœptæ: tunc coquus antiquis viliſſimum mancipium, & in æſtimatione, & in uſu, & in prætio eſſe, atque è culina adhuc jure madens, fuligine tin-

ne tinctus, cum ollis, patinis, tunſtillo, mortario, veru in ſcholas receptus, & quod vile miniſterium fuerat ars haberi cœpit: cujus tota ſolicitudo eſt undecunque conquirere invitamenta gulæ, eduliaque ciborum ad profundam ingluviem ſatiandam undecunque locorum inveſtigare: cujuſmodi plura ex Varrone enumerat Gellius, videlicet parvum è Samo, Phrygiam attagenem, graves Melicas, Hœdum ex Ambracia, pelanum Chalcedoniam, murenam Tarteſiam, aſellum Peſſinuntiũ, oſtreas Tarentinas, pectunculum Chium, helopem Rhodium, ſcaros Cilices, nuces Taſias, palmas Ægyptias, glandes Ibericas, quæ omnes edendi inſtitutiones ad improbam ſatietatis luxuſque laſciviam reperta ſunt. Ejus autem artis gloriam & famam ſibi præ cæteris vendicavit Apicius, ut ex ejus nomine (teſte Septimo Floro) cognomentum in coquos, qui Apiciani dicerentur, quadam philoſophorum imitatione propagatum ſit: de hoc Seneca ſic ſcriptum reliquit. Apicius, inquiens, noſtra memoria vixit, qui in ea urbe (ex qua aliquando philoſophi velut corruptores iuventutis abire juſſi ſunt) ſcientiam popinæ profeſſus diſciplina ſua ſæculum infecit: Plinius quoque illum nepotum omnium altiſſimum gurgitem ſeveriſſime nuncupavit. Tot denique gulæ inſtrumenta, tot irritamenta libidinum, tot obſoniorum varietates Apicianorum illorum ingenio excogitata & conficta ſunt, ut tandem opus fuerit præſcriptis legibus popinæ luxus coërcere. Hinc veteres illæ ſumptuariæ & cibariæ leges latæ, videlicet Archia, Fannia, Didia Licinia, Cornelia, lex Lepidi, lex Antii Reſtionis: ſed & Lucius Flaccus & collega ejus cenſores, Durionium ſenatu moverunt, quod legem de coërcendis conviviorum ſumptibus latam tribunus plebis abrogare vellet, quam impudenter enim Durionius roſtra conſcendit illa dicturus. Freni ſunt injecti vobis Quirites, nullo modo perpetiendi, alligari & conſtricti eſtis amaro vinculo ſervitutis: lex enim data eſt, quæ vos frugi eſſe jubet, abrogemus igitur illud horridæ vetuſtatis rubigine obſitum imperium: etenim quid opus liber-

tate

tate eſt, ſi volentibus luxu perire non licet? Erant & pleraque alia edicta, quæ nunc omnia antiquata ſunt, penituſque ſublata, adeò ut nulla ætas unquam maiori gulæ cura ac luxu indulſerit, quam hæc noſtra, qui ejus cauſa (ut ait Muſonius, & poſt illum noſter Hieronymus) terram percurrimus, & maria, & ut mulſum, vinum, precioſuſque cibus fauces noſtras tranſeat, totius vitæ opera deſudamus, tot modo apud nos popinæ, tot ganeæ, tot gnatorum & luparum tabernæ, ubi homines edacitate, ebrietate & libidine perduntur, ut ſæpe non abſque magno Reipub. detrimento tota devorent abſumantque patrimonia, tot modo reperta ferculorum genera, tot obſoniorum condimenta, tot menſarum leges, ritus & cæremoniæ, ut Aſiotorum, Mileſiorum, Sybaritarum, Tarentinorum: præterea Sardanapali, Xerxis, Claudii, Tyberii. Vitellii, Heliogabali, Calieni Imperatorum, aliorumque illorum veterum helluonum (quos omnes delitiis, luxu ac voluptate popinæ, cæteris nationibus ac hominibus præſtitiſſe narrant hiſtorici) opipara convivia penitus ſordida, incondita ruſticanaque evaſura ſint, ſi cum iis noſtris conviviorum apparatibus conferantur. Præterea nihil actum eſt cibi & potus elegantia, niſi ſimul etiam adſit abundantia uſque ad faſtidium, & quæ vel Herculem inebriet, qui eadem ſæpius navi & vehebatur & potabat, ac cibi ſacietate Crotomenſium Milonem, & Aureliani Phagonem expleat, quorum ille triginta panes una cœna præter aliquos cibos comedere ſolitus erat, alter uno die ante Aureliani Cæſaris menſam aprum integrum, centum panes, vervecem & porcellum devoravit: bibit autem infundibilo appoſito plus orca: hæc hodie apud nos receptiſſima ſunt in ruſticanis illis publicis conviviis & templorum dedicationibus, cæteriſque eorum feſtis: diceretis Orgia Bacchi celebrari, tam ſunt illic omnium furore, cruore, & multiplicibus gulæ ebrietatiſque flagitiis commaculata: tum Centaurorum convivia, à quibus ſine cicatrice nemo revertitur, illic ſpectaretis, qualem de Eriſichthone voracitatem deſcribit.
Ovid

Ovid hoc carmine:

Nec mora quod Pontus, quod terra, quod educat aer,
Poscit & appositis queritur jejunia mensis.
Inque epulis epulas quærit, quodque vrbibus esse,
Quodque satis poterat populo, non sufficit uni,
Plusque cupit; quo plura suam dimittit in alvum.
Vtque fretum recipit de tota flumina terra.
Nec satiatur aquis peregrinosque ebibit amnes,
Vtque rapax ignis non ulla alimenta recusat.
Innumerasque faces cremat, & quo copia maior,
Est data, plura petit, turbaque voracior ipsa est.
Sic epulas omnes Erisichthonis ora prophani
Accipiunt poscuntque simul, cibus omnis in illo.
Causa cibi est, semperque sit inanis edendi.

Erant olim apud Græcos, deinde etiam apud Romanos athletæ homines voracissimi, sed horum infamia tandem etiam à viris consularibus & Imperatoribus victa est: nam Albinus qui quondam rerum potiebatur in Gallia, centum persica, denos pepones, quingentas ficus passas, trecentas ostreas una cœna devorauit: & Maximinus Imperator, qui Alexandro Memmeæ filio successit, quadraginta libras carnis una die comedit, bibitque vini amphoram: continet autem amphora quadraginta octo sextarios. Geta etiam Imperator tam perditi luxus traditur, ut dapes per alphabetum inferri jusserit, seseque triduanis epulis ingurgitarit. Iam vero (quod scelus impium magis) cum Deus & natura cibum nobis potumque salutis ac fortitudinis causa præpararent, nos contra variis obsoniorum artificiis illis abutimur ad voluptatem, & supra humanæ naturæ capacitatem ingurgitamus corporibus nostris, immedicabiles morbos inde contrahentes, quo palam videmus verum esse quod ait Musonius, dominos servis, urbes rusticis, inopes opulentioribus & quosque, qui vilioribus obviisque utuntur alimentis cæteris esse robustiores, valentiores, fortiores, labores, melius tolerantes, minusque in iis defatigari, ægrotare autem rarissime, neque ullos magis vexant graves illæ

ægritudi-

ægritudines puta hydrops, podagra, morphea, colica & consimiles, quam qui simplicem victum contemnentes, ex coquinarum officinis vivunt, contra vero qui simplici contenti victu, magis incolumes cernimus, adstipulatur isti etiam Cornelius Celsus, qui homini, inquit, vilissimus cibus, est simplex, acervatio soporum pestifera & condita omnia duabus de causis inutilia sunt, quoniam & plus propter dulcedinem absumitur, quam modo par est, tum ægrius concoquitur. Multi præterea gravissimi viri authoresque hæc gulæ irritamenta observatorumque artificiosam voluptatem detestati sunt, sed & alii qui religionis nomine, nedum gulam, nedum luxum, sed & cibos nonnullos, quos Deus creauit ad vescendum detestantur abstinentes carnibus: vino autem, in quo, ut ait Apostolus, est luxuria, ipsis Epicureis capaciores, abstinere & jejunare se dicentes, cum se omni piscium genere, & optimo quovis vino oppleverint, ad quæ labra & linguas, & dentes, & ventres armata circumferunt, non tamen loculos, sed de his satis, quin à cibaria ad gebericam, hoc est, alcumisticam coquinam, quæ non minores decoquit opes, quam popina, modo vadamus.

CAPVT XC.

De Alcumistica.

ALcumista itaque sive ars, sive fucus, sive naturæ persecutio dici debeat, profecto insignis est, eademque impunis impostura, cujus vanitas eo ipso se facile producit, cum polliceatur, quæ natura nullo modo pati potest nec attingere: cum tamen ars omnis non possit naturam separare, sed illam imitatur, & longis passibus sequitur, & multo fortior sit uis naturæ quam artis. Alcumistica autem:

Ars suspecta probis, ars ipsa invisaque multis
Invisos etiam cultores efficit artis,
Mendaces adeo multi manifeste videntur,
Qui seipsos aliosque simul frustrantur inertes.

Dum

Dum rerum vertere ſpecies tentant, ac benedictum quendam Philoſophorum, ut vocant, lapidem fabricare præſumunt, quo Midæ inſtar, contracta omnia corpora illico in aurum argentumve permutentur, quin etiam è ſummis inacceſſiſque cœlis quintam quandam eſſentiam deponere nituntur, quæ jam non ſolum plures, Crœſi divitias, ſed & depulſo ſenio rejuveneſcentiam, perpetuamque ſanitatem, ac tantum non immortalitatem, una cum ingentibus opibus nobis pollicentur.

At nuſquam totos inter qui talia curant,
Apparet nullus, qui re miracula tanta comprobat.

Sed medendi aliquot experimentis, tum ex ceruſſa, purpuriſſa, ſtibio, ſapone, conſimilibuſque pigmentis ac muliebrib. fucis, vetularumque incruſtationibus, & cuiuſmodi ſacræ literæ vocant unguenta meretricia: ſtipem corrigant, quo gebericam inſtituant officinam: unde in proverbium demum abiit: Omnis Alcumiſta uel medicus, uel ſaponiſta, credulorum hominum aures verbis ditant pecunia inanes ut reddant loculos. Et quibus ipſi ſpondent divitias, ab his drachmas petunt. Hinc ſe palam prodit hanc artem eſſe nullam, ſed ingentes nugas, & inſanæ mentis inania commenta. Inveniunt tamen tantæ fœlicitatis percupidos homines, quibus miro ingenio ſeſe maiores divitias conſecuturos in hydrargyrio, quam natura præſtet in auro perſuadeant, & quos jam terque quaterque, deceptos, ſemper novis præſtigiis incautos denuo fallant & prodigioſa hæc impoſtura cogant follibus aurum impellere fornacib. nulla dulcior inſania, quam fixum volatile, tum volatile fixum fieri poſſe credere: ſic deterrimi carbones, ſulphur, ſtercus ac venea, lotia, & omnis dura pœna eſt vobis melle dulcior, donec prædiis, mercibus, patrimoniis omnibus decoctis, & in cinerem, & in fumum converſis, dum longi laboris prœmia, & naſcituros fœtus aureos, perpetuamque cum rejuveneſcentia ſanitatem ſibi molliter pollicentur, devoratis multo tempore & ſumptibus tum primum vetuli annoſi,

annoſi, pannoſi, eſurientes, ſemper ſulphur olentes, & inter carbones atra fuligine ſordidi, aſſiduaque argenti vivi contrectatione paralytici, ſolius naſi aſſiventia divites: cæterum adeo miſeri, ut pro tribus caſibus etiam animam venalem habeant, quam metallis inferre conabantur, metamorphoſim, in ſeipſis experiuntur, effecti jam ex alcumiſtis cachomici, ex medicis mendici, ex ſaponiſtis cauponiſtæ, ludibriumque populi, ſtultitiaque patens, & fabula vulgi, & qui juniores in mediocritate vivere contempſerunt, per omnem vitam alcumiſtarum fraudibus expoſiti jam ſenes facti, in ſumma paupertate mendicare compelluntur, ac in tanta calamitate conſtituti, pro favore & miſericordia, inſuper contemptum, riſumque reportant, paupertateque coacti, ſæpe ad malas artes & monetæ adulterationem, aliaque falſificia degenerant: ideoque hæc ars non modo à Repub. Romanis legibus pulſa, ſed etiam ſacrorum Canonum decretis in tota Chriſtiana Eccleſia prohibita eſt, quod ſi & hodie omnibus qui abſque ſingulari principis indulto alcumiſticam exercent, regno ac provinciis interdiceretur, addita etiam bonorum proſcriptione, corporiſque afflictione, profecto non tot adulterinos nummos haberemus, quibus hodie fraudantur ferme omnes magno Reipublicæ detrimento. Hanc ob cauſam puto Amaſium Regem Ægyptiis olim legem tuliſſe, qua cogebatur unuſquiſque deſtinato magiſtratui rationem reddere, quo ſe foueret artificio, quod qui non faceret, pœna illi erat extremum ſupplicium. Permulta adhuc de hac arte (mihi tamen non admodum inimica) dicere poſſem, niſi juratum eſſet (quod facere ſolent, qui myſteriis initiantur) de ſilentio. Eoque præterea à veteribus Philoſophis atque ſcriptoribus, tum conſtantiſſime religioſeque obſervato, ut nullus uſpiam probatæ authoritatis Philoſophus ac fidus ſcriptor comperiatur, qui hujus alicubi, uel ſolo verbo meminiſſet, quæ res pleroſque induxit, ut crederent omnes ejus artis libros, recentiori ævo jam pridem confictos, cui non modicum adſtipulatur ipſa authorum Giberis, Morieni, Gilgilidis, ac

reliquæ

reliquæ eorum turbæ obſcura, & à nullis aliis celebrata nomina, cum rerum quibus utuntur abſona vocabula, tum ſententiarum, ineptitudo philoſophandique ratio perverſa. Sunt tamen qui aurei velleris pellem interpretentur fuiſſe librum Alcumiſticum veterum more in pelle conſcriptum, quo auri conficiendi ſcientia contineretur, ejuſmodi libros apud Ægyptios, qui hujus artis peritiſſimi fuiſſe dicebantur, cum Diocletianus magna diligentia conquiſiſſet, omnes exuſſiſſe legitur, ne comparatis divitiis aurique copia fidentes Ægyptii, Romanis aliquando bellum inferre auderent, atque exinde hanc artem publico Cæſaris edicto ſemper habitam flagitioſam. uerum nimis longum foret narrare omnia hujus artis ſtulta myſteria, ac inania ænigmata, de leone viridi: de cervo fugitivo, de aquila volante, de ſtulto ſaltante, de dracone caudam ſuam vorante, de bufone inflato, de capite corvi, deque illo nigro nigrius nigro, de ſigillo Hermetis, de luto ſtultitiæ (ſapientiæ dicere debui) ac ſimilibus nugis innumeris. Denique de illo unico ſolo, præter quod non eſt aliud, ubique tamen reperies benedictio, ſacratiſſimi philoſophorum lapidis ſubjecto videlicet, pone nomen rei effutivi, cum perjurio ſacrilegus futurus, dicam tamen circumlocutione ſed obſcuriore ut non n iſi filii artis, & qui hujus myſteriis initiati ſunt, intelligant. Res eſt quæ ſubſtantiam habet, nec igneam nimis, nec prorſus terream, nec ſimpliciter aqueam, nec acutiſſimam, nec obtuſiſſiman qualitatem, ſed medicorum & tactu levem, & quodammodo mollem, uel ſaltem non duram, non aſperam, quin & geſtu quodammodo dulcem, olfactu ſuavem, viſu gratam, auditu blandam atque jucundam, cogitatu latam: plura dicere non conceditur, atque tamen iis maiora: ſed ego hanc artem (ob eam quæ ſecum mihi familiaritas eſt) illo honore potiſſime dignam cenſeo, quo probam mulierem definit Thucydides, illam inquiens optimam eſſe, de cujus laude uel vituperio minimus eſſet ſermo. Illud duntaxat addam alcumiſtas omnium hominum eſſe perverſiſſimos, ſiquidem cum præcipiat Deus, in ſudore vultus

veſcen-

vescendum esse pane suo, & alibi dicat per Prophetam: Labores manuum tuarum quia manducabis, ideo beatus es, & bene tibi erit: hi divini præcepti promissæque beatitudinis contemptores procul laborare, & ut aiunt, in opere mulierum & ludo puerorum aureos montes moliuntur. Non inficior ex hac arte multa admodum egregia artificia ortum habere traxisseque originem. Hinc acieri, cinabrii, minii, purpuræ, & quod aurum musicum vocant, aliorumque oculorum & metallorum omnium mixtiones, glutimina & examina, & sequestrationes habemus, bombardæ, formidabilis tormenti inventum illius est, ex ipsa prodiit vitrificatoria, nobilissimum artificium, de qua Theophilus quidam pulcherrimum librum conscripsit. Narrat autem Plinius, Tiberii Cæsaris tempore excogitatum vitri temperamentum, quo flexibile & ductibile fieret, sed officinam à Tiberio abolitam, quin ipsum quoque tantæ industriæ artificem (si Isidoro creditur) neci datum, idque factum, ne aurum pro vitro vilesceret, & argento atque æri sua præmia detraherentu. Sed de iis satis.

CAPVT XCI.

De Iure Et Legibus.

REstat nunc de Iuris scientia dicere, quæ solam se jactat inter verum & falsum, æquum & iniquum, fas & nefas scire discernere, cujus faculatis hodie principes sunt, Papa & Imperator, qui gloriantur se habere jura omnia in scrinio pectoris sui recondita, quibus pro ratione sufficit sola voluntas, cujus arbitrio omnes scientias & artes, & scripturas, & opiniones, & quæcunque hominum opera judicare & regere præsumunt. Hinc firmiter præcipit Leo Papa omnibus Christi fidelibus, ut nemo in Ecclesia Dei quicquā uel quenquam judicare, justificare aut aliquid discutere præsumat, nisi sanctorum conciliorum, canonum & decretalium (quorum caput est Papa) authoritate: atque ne nobis uti liceat nec doctissimorum nec quorumcunque etiam

etiam ſanctiſſimorum Theologorum determinatione, niſi in quantum Papa permittit, & ſuis canonibus authorizaverit: ſed & alibi adhuc præcipit canon, ne aliud volumen, uel quicunque liber per Theologos (imo per univerſum mundum ait) recipiatur: niſi ille qui per Eccleſiam Romanam Papæ canonibus comprobetur. Simile jus prætendit Imperator in philoſophiam ac medicinam, cæteraſque ſcientias, nulli diſciplinæ permittens aliquid authoritatis, niſi quantum illis conceditur per ſui juris peritiam, ad quam, ut ait, quotquot ſunt, ſcientiæ & artes, ſi comparentur, ſunt tanquam viles & parum utiles. Hinc Vlpianus ait: Lex eſt rex omnium humanarum & divinarum rerum, cujus virtus eſt, ut ait Modeſtinus imperare, permittere, punire, vetare, quibus dignitatibus nullum munus majus invenitur: & Pomponius in legibus definit eam eſſe inventum, & donum Dei, & dogma ſapientum omnium: quia priſci illi legiſlatores, quo decretis ſuis apud rude vulgus authoritatem conciliarent, finxerunt ſe diis edoctos illis præſcribere. Sic Ægyptiis Oſiris Mercurio, Zoroaſtes Bactrianis & Perſis ab Oromazo, Chariundas Carthaginenſibus à Saturno, Solon Athenienſibus à Minerva, Zantraſtates apud Arimaſpos, à bono numine Zamolxis, Schytis à Veſta, Minos Cretenſibus à Iove, Lycurgus Lacedæmoniis ab Apolline, Numa Pompilius Romanis à Nympha Ægeria. En videtis modo cuiuſmodi hæc juris ſcientia in omnes alias ſibi imperium arrogat, exerceatque tyrannidem, ac quomodo ſe omnibus reliquis diſciplinis, tanquam Deorum primogenitam præferens, illas tanquam viles & inanes aſpernatur, cum tamen ipſa tota atque omnis non niſi ex caducis, infirmiſſimiſque hominum commentis ac placitis conſtituta, omnium quæ ſunt tenuiſſima, & ad omnem temporis ſtatus principis mutationem, convertibilis exiſtit: quæ primam ſuam ab ipſo primi parentis (omnium malorum noſtrorum cauſa) peccato traxit originem. A quo lex corruptæ naturæ (quod jus naturale dicunt) prima prodiit, cujus egregia illa decreta. Vim ui repellere licet. Frangenti fidem,

dem, fides frangatur eidem: Fallere fallentem non eſt fraus. Doloſus doloſo in nullo tenetur. Culpa cum culpa compenſari poteſt. Male meriti nulla debent juſtitia, nec fide gaudere. Volenti non fit injuria. Licitum eſt contrahentibus ſe decipere. Tantum valet res quanti vendi poteſt. Item, ut liceat ſibi conſulere cum damno alterius. Ad impoſſibile neminem obligari. Item, ſi te uel me confundi oporteat, potius eligam te confundi, quam me. Et ejuſmodi plura, quæ poſtea ſcripto inter leges relata ſunt. Denique lex naturæ eſt, non eſurire, non ſitire, non algere, non vigiliis, non laboribus macerari. Quæ omnem religionis pœnitentiam, pœnitentiæque opera depellens, Epicuream voluptatem, pro ſumma ſtatuit fœlicitate. Exinde vero jus gentium emerſit, ex quo primum bella, cædes, ſervitutes, orta, diſtinctaque rerum dominia ſunt. Porro jus civile prodiit ſeu populare, quod populus aliquis ſibi proprium conſtituit. Ex quo tot emanarunt in homines litigia, ut teſtibus ipſiſmet legib. plura facta ſint negotia, quam rerum habentur vocabula. Nam cum homines proni eſſent ad diſſentiendum, neceſſarium, ut dicunt, erat juſtitiæ obſervandæ per leges promulgatio: ut malorum ſic coërcerentur audaciæ, & inter improbos innocentia tuta redderetur, & boni quiete viverent inter malos. Atque hæc ſunt illa tam inſignis juris principia, in quo legiſlatores fuere pene innumeri. Quorum primus Moyſes, qui leges ſcripſit Iudæis, quo tempore etiam Ægyptiis leges tulit Cecrops: poſt Pheroneus primus omnium leges dedit Græcis: rurſus Ægyptiis leges dedit Mercurius Triſmegiſtus: deinde Dracon & Solon Athenienſibus & Lycurgus Lacedæmoniis, & Palamedes primus leges tulit bellorum ad judicandum exercitum: Romanis vero primus leges tulit Romulus, quæ curiatæ appellatæ ſunt, poſt quem Numa Pompilius leges tulit religonum, & cæteri per ſucceſſum Romani Reges ſuas leges dederunt, quæ omues Papyrii libris poſtea deſcriptæ fuerunt, unde jus civile Papyrianum nomen ſumpſit. Poſt hos jus duodecim tabularum

M prodiit.

etiam ſanctiſſimorum Theologorum determinatione, niſi in quantum Papa permittit, & ſuis canonibus authorizaverit: ſed & alibi adhuc præcipit canon, ne aliud volumen, uel quicunque liber per Theologos (imo per univerſum mundum ait) recipiatur: niſi ille qui per Eccleſiam Romanam Papæ canonibus comprobetur. Simile jus prætendit Imperator in philoſophiam ac medicinam, cæteraſque ſcientias, nulli diſciplinæ permittens aliquid authoritatis, niſi quantum illis conceditur per ſui juris peritiam, ad quam, ut ait, quotquot ſunt, ſcientiæ & artes, ſi comparentur, ſunt tanquam viles & parum utiles. Hinc Vlpianus ait: Lex eſt rex omnium humanarum & divinarum rerum, cujus virtus eſt, ut ait Modeſtinus imperare, permittere, punire, vetare, quibus dignitatibus nullum munus majus invenitur: & Pomponius in legibus definit eam eſſe inventum, & donum Dei, & dogma ſapientum omnium: quia priſci illi legiſlatores, quo decretis ſuis apud rude vulgus authoritatem conciliarent, finxerunt ſe diis edoctos illis præſcribere. Sic Ægyptiis Oſiris Mercurio, Zoroaſtes Bactrianis & Perſis ab Oromazo, Chariundas Carthaginenſibus à Saturno, Solon Athenienſibus à Minerva, Zantraſtates apud Arimaſpos, à bono numine Zamolxis, Schytis à Veſta, Minos Cretenſibus à Iove, Lycurgus Lacedæmoniis ab Apolline, Numa Pompilius Romanis à Nympha Ægeria. En videtis modo cuiuſmodi hæc juris ſcientia in omnes alias ſibi imperium arrogat, exerceatque tyrannidem, ac quomodo ſe omnibus reliquis diſciplinis, tanquam Deorum primogenitam præferens, illas tanquam viles & inanes aſpernatur, cum tamen ipſa tota atque omnis non niſi ex caducis, infirmiſſimiſque hominum commentis ac placitis conſtituta, omnium quæ ſunt tenuiſſima, & ad omnem temporis ſtatus principis mutationem, convertibilis exiſtit: quæ primam ſuam ab ipſo primi parentis (omnium malorum noſtrorum cauſa) peccato traxit originem. A quo lex corruptæ naturæ (quod jus naturale dicunt) prima prodiit, cujus egregia illa decreta. Vim ui repellere licet. Frangenti fidem,

dem, fides frangatur eidem: Fallere fallentem non est fraus. Dolosus doloso in nullo tenetur. Culpa cum culpa compensari potest. Male meriti nulla debent justitia, nec fide gaudere. Volenti non fit injuria. Licitum est contrahentibus se decipere. Tantum valet res quanti vendi potest. Item, ut liceat sibi consulere cum damno alterius. Ad impossibile neminem obligari. Item, si te uel me confundi oporteat, potius eligam te confundi, quam me. Et ejusmodi plura, quæ postea scripto inter leges relata sunt. Denique lex naturæ est, non esurire, non sitire, non algere, non vigiliis, non laboribus macerari. Quæ omnem religionis pœnitentiam, pœnitentiæque opera depellens, Epicuream voluptatem, pro summa statuit fœlicitate. Exinde vero jus gentium emersit, ex quo primum bella, cædes, servitutes, orta, distinctaque rerum dominia sunt. Porro jus civile prodiit seu populare, quod populus aliquis sibi proprium constituit. Ex quo tot emanarunt in homines litigia, ut testibus ipsismet legib. plura facta sint negotia, quam rerum habentur vocabula. Nam cum homines proni essent ad dissentiendum, necessarium, ut dicunt, erat justitiæ observandæ per leges promulgatio: ut malorum sic coërcerentur audaciæ, & inter improbos innocentia tuta redderetur, & boni quiete viverent inter malos. Atque hæc sunt illa tam insignis juris principia, in quo legislatores fuere pene innumeri. Quorum primus Moyses, qui leges scripsit Iudæis, quo tempore etiam Ægyptiis leges tulit Cecrops: post Pheroneus primus omnium leges dedit Græcis: rursus Ægyptiis leges dedit Mercurius Trismegistus: deinde Dracon & Solon Atheniensibus & Lycurgus Lacedæmoniis, & Palamedes primus leges tulit bellorum ad judicandum exercitum: Romanis vero primus leges tulit Romulus, quæ curiatæ appellatæ sunt, post quem Numa Pompilius leges tulit religonum, & cæteri per successum Romani Reges suas leges dederunt, quæ omues Papyrii libris postea descriptæ fuerunt, unde jus civile Papyrianum nomen sumpsit. Post hos jus duodecim tabularum

prodiit. Item jus Flavianum, jus Helianum, lex Hortensia, Honorarium, jus prætoris, item plebiscita, senatusconsulta, jus magistratuum & consuetudinis, denique uis juris constituendi principi data: prætereo jurisconsultos illos innumeros, quorum bonam partem recenset lex secunda de origine juris. Qui vero jus civile in volumen redigere conati sunt, ex his primus hoc attentauit Cneus Pompeius, deinde Cajus Cæsar, sed præventus uterque bellis civilibus, immaturaque morte non potuerunt perficere. Tandem veteres illas leges innovauit Constantinus, sed & Theodosius minor in codicem ab eo nuncupatum redegit: tandem Iustinianus hunc, qui hodie in usu habetur, codicem edidit. Iuris autem civilis tota authoritas penes populum & principes est, neque aliud est jus civile, quam quod homines communi consensu volunt. Hinc Iulianus ait, leges non alia de causa nos ligare, quam quod judicio populi receptæ sunt, qui communi consensu omne imperium ac potestatem in principem contulis, unde si quid populo ac principi placuerit, hoc tum per consuetudinem, tum per constitutionem juris habet vigorem, etiam si error videatur vel falsitas: nam communis error facit jus, & res judicata veritatem. Quod Vlpianus nos docuit his verbis, videlicet ingenuum accipi debere etiam eum, de quo sententia lata est, quamvis revera fuerit libertinus, quia res judicata pro veritate accipitur. Apud eundem legimus Barbarium quendam Philippum, cum servus fugitivus esset Romæ præturam petiisse, qua functus, ac tandem agnitus, receptum fuit, nihil eorum immutari, quæ servus in tantæ dignitatis velamento gesserit. Et alibi senex rusticus imperatoris authoritate in tantum veneratur, quod jurisperitus ex verbis illius argumentari jubetur. Paulus quoque Romanorum jurisconsultissimus, hodie inquit, propter usum imperatorum, si in argento relatum sit candelabrum argenteum, argenti quoque esse, non autem suppellectilis, quoniam error jus facit. Idem de legibus & senatusconsultis palam fatetur, non omnium, quæ à maioribus constituta sunt, rationem reddi posse.

posse. Hinc ergo scimus jam omnem juris civilis prudentiam, ex sola hominum opinione voluntateque dependere, nulla alia ratione urgente quam uel honestate morum, uel commoditate vivendi uel authoritate principis, uel ui armorum: quæ si conservatrix bonorum & malorum vindex existat bona disciplina est, sin aliter, pessima res, propter iniqua, quæ magistratu & principe negligente, uel tolerante uel probante fiunt. Quinimo Demonactis sententia erat leges omnes inutiles superuacuas esse, ut quæ nec bonis nec malis rogentur, cum illi non egeant legibus, hi vero per easdem nihilo fiant meliores. Præterea cum apud Livium fateatur Cato uix ullam legem ferri posse, quæ omnibus commoda sit, & ex qua non sæpissime contingat æquitatem cum rigore juris pugnare, ipse etiam Aristoteles in Ethicis suis definiens æquitatem vocat illam correctionem justæ legis, qua parte deficit, quod generatim lata est, nonne ergo jam hoc ipso satis ostenditur, totam juris justitiæque uim non tam à legibus, quam à judicis probitate æquitateque dependere?

CAPVT XCII.

De Iure Canonico.

A Iure Civili dimanauit jus Canonicum sive pontificium, quod plerisque sacrosanctissimum videri posset, tam ingeniosè avaritiæ præcepta, ac rapiendi formulas specie pietatis adumbrat, cum tamen paucissima in eo statuantur ad pietatem, religionem, ac Dei cultum, sacramentorumque ritus spectantia, taceo, quod nonnulla verba Dei contraria aut repugnantia. Cætera omnia non nisi jurgia, lites, fastus, pompæ, tum quæstus ac lucri negotia, Pontificumque Romanorum placita, quibus neque satis sunt, qui olim à sanctis patribus conditi sunt, canones, nisi his continuo accumulent nova decreta, paleas extravagantes, declaratorias, cancellariæ regulas ut nullus sit condendorum canonum finis neque mensura, quæ una

omnium Romanorum Pontificum ambitio atque libido est condendorum scilicet novorum canonum, quorum eousque excreuit arrogantia, ut angelis cælorum præciperent, & ex inferno sublata præda rapinam facere præsumerent & in mortuorum manes manum mitterent, etiam in divinam legem, interpretando, declarando, disputando nonnunquam tyrannidem exercerent, ne quid plenitudini potestatis suæ posset deesse aut derogari. Nonne Clemens Papa in bulla, quæ hodie adhuc Viennæ, Limonis, Pictavii in privilegiorum scriniis plumbata servatur præcipit angelis de cœlo, quod animam peregrinantis Romam pro indulgentiis & decedentis à purgatorio absolutam ad gaudia perpetua introducant? insuper inquiens, nolumus, quod pœna inferni sibi aliquatenus infligatur, concedens insuper cruce signatis ad eorum vota, tres aut quatuor animas, quas vellent è purgatorio posse eripere, quam erroneam intollerabilemque temeritatem, ne dicam, prope hæresim, tunc Parisiensis schola palam, detestata est atque corripuit, sed & fortassis pœnitens hodie, quod non hyperbolicum illum Clementis zelum, pro aliquo commento interpretati sunt, ut res valeret potius, quam periret, cum propter eorum affirmare uel negare nihil mutatur in re & authoritate summi Pontificis, cujus canones & decreta ipsam Theologiam totam sic adstrinxerunt, ut nullus quantumcunque contentiosissimus Theologus quicquam audeat statuere, nedum opinari aut disputare à pontificum canonibus diversum, absque protestatione & venia, ceu de Rufo canit Martialis:

Qicquid ait Rufus, nihil est nisi venia Rufo,
Sigaudet, si flet, si tacet, aut loquitur.
Conat, propinat, poscit, negat, innuit, una est
Venia, si non sit venia, mutus erit.

Ex horum præterea canonibus, & decretis didicimus Christi patrimonium esse regna, astra, donationes, fundationes, allodiæ, opes ac possessiones, ac sacer-

ſacerdotium Chriſti Eccleſiæque primarium eſſe imperium, regnum: & gladium Chriſti eſſe juriſdictionem ac poteſtatem temporalem: & petram Eccleſiæ fundamentum eſſe perſonam Pontificis, Epiſcopos eſſe Eccleſiæ non miniſtros modo ſed capita, & bona Eccleſiæ eſſe non modo doctrinam Evangelicam, ardorem fidei, contemptum mundi, ſed vectigalia, decimas, oblationes, collectas, purpuram, mitras, aurum, argentum, gemmas, prædia, pecunias, poteſtatem ſummi pontificis eſſe gerere bella, diſſolvere fœdera, ſolvere juramenta, abſolvere ab obedientia, & domum orationis facere ſpeluncam latronum, ita quod papa poteſt deponere Epiſcopum non ſine cauſa, quod poteſt dare rem alienam, quod non poteſt committere Simoniam, quod poteſt diſpenſare contra votum, contra juramentum, contra jus naturale, & nemo habet illi dicere, cur ita facis? poſſe inſuper gravi, ut dicunt alia de cauſa diſpenſare contra totum Novum Teſtamentum, etiam ad tertiam partem & ultra fidelium animas in infernum protrahere. Epiſcoporum vero officium eſſe jam non prædicare verbum Dei, ſed datis alapis confirmare pueros, conferre ordines, dedicare templa, baptizare campanas, conſecrare aras, & calices, benedicere veſtes & imagines: quibus vero ſuper hæc altius ingenium eſt, ii relinquentes illa, neſcio queîs titularibus Epiſcopis, ipſi regum funguntur legationibus, illorum præſunt oratoriis, aut comitantur reginas, magnam ſatis & grandem ob cauſam excuſari ne ſerviant Deo in templis, ſi magnifice venerentur regem in aulis. Ex iiſdem fontibus prodierunt, cautelæ iſtæ, quibus hodie citra Simoniam epiſcopatus & beneficia emuntur vendunturque, & quicquid præterea eſt nundinationum & monopoliorum in gratiis, in condonationibus, in indulgentiis, in diſpenſationibus & ſimilibus rapinarum formulis, à quibus etiam in gratuitis ab ipſo Deo factis peccatorum remiſſionibus precium ſtatutum eſt, & inferorum pœnis inventum eſt lucrum: inſuper huic juri debetur ementita illa Conſtantini donatio, cum revera atque conteſtante

verbo Dei, nec Cæsar sua relinquere nec Clerus, quæ Cæsaris sunt sibi debat usurpare, sed ex multis admodum ambitionis, superbiæ ac tyrannidis legibus duntaxat aliquas vobis referam, quæ iis,quæ nunc diximus faciant fidem. Scrutamini igitur si libet in antiquis decretalibus cap. Significasti &c. venerabilem de elect. c. solite de ma. & obed. c. cum olim de privileg. c. summus Pontifex de senten ext. c. Inter cætera de off. jud. ord. Deinde in sexto decret. quem compilauit Bonifacius octavus, videte quid loquatur in illius prologo & in c. 1. de immunitate Ecclesiarum, neque cedit istis illa arrogantissima Clementina pastoralis de sent. & re jud. cum extravagante, Ion nu. 22. quæ incipit, Ecclesiæ Romanæ, & alia ejusdem super gentes, & extravagans Bonifacii 8. unam sanctam: Ex compilatione denique Gratiani occurrunt nobis, c. Si cujus d. 14. c. Si omnes d. 18. cap. Sic omnes, &c. enim vero c. in memoriam, c. Si Romanorum dec. 19. c. Omnes d. 22. tibi domino d. 60. c. Constantinus d. 69. &c. Quando d. 86. & gl. ibid. & cæt. Si papa. d. 60. Porro etiam accedunt istis 9. q. 3. c. Cuncta, &c. Conquest. 15. q. 6. c. Authoritatem 17. q 1. c. Nemini 21. q. 3. Sunt qui 23. q. 5. Omnium & q. 8. c. Omni 30. q. 1. c. Omnia. Hos & horum similes canones, qui diligenter examinarit, comperiet cuiusmodi sunt illa magna & admirabilia & obscura mysteria, quæ aliqui Romani pontifices in suis canonibus fructificant, etiam ea, quæ alicubi dicuntur in scripturis sacris convertentes, & nonnunquam adulterantes, atque illis suis figmentis adsimulantes & adaptantes, hinc illæ, quas vocant concordantias bibliæ & canonum natæ sunt. Accedunt istis tot rapinarum tituli de palliis, de indulgentiis, de bullis, de confessionalibus, de indultis & rescriptis, de testamentis, de dispensationibus, de privilegiis, de electionibus, de dignitatibus, de præbendis, de religiosis domibus, de sacris ædibus, & immunitatibus, de foro, de judiciis & ejusmodi reliquis, denique totum ipsum jus canonicum omnium est inconstantissimum, ac ipso

ſo Proteo, atque Chamæleonte mutabilius ac Gordio nodo magis implicitum, ipſaque Chriſtiana religio, à cujus origine Chriſtus finem impoſuit cæremoniis, nunc hoc canonum jure plures habeat, quam unquam olim habuerunt Iudæi, quorum pondere addito, ipſum leve ac ſuave Chriſti jugum nunc redditum ſit omnium graviſſimum, coguntur que Chriſtiani plus ex canonum præſcripto quam ex ipſo vivere Evangelio. Tota autem utriuſque juris peritia, non niſi circa caduca, fragilia, fluxa, inania, ac profana negotia, vulgique commercia atque contumelias, tum circa hominum cedes, furta, compilationes, graſſationes, factiones, conſpirationes, injurias, proditiones verſatur. Accedunt ad hæc perjurationes teſtium, falſifica ſcribarum, cauſidicationes cauſidicorum, corruptiones judicum, ambitiones conſiliariorum, rapinæ præſidum, quibus opprimuntur viduæ, proſternuntur pupilli, exulant probi, proculcantur pauperes, damnantur innocentes, atque, ut eſt apud Iuvenalem:

Dat veniam corvis, vexat cenſura columbas.

Et cæci homines, quæ putaverunt ſe per leges & canones poſſe evitare, ſibi protinus paraverunt & incurrerunt, quia non ſunt hæ leges & canones à Deo nec ad Deum, ſed à corrupta hominum natura ingenioque profecta, & ad quęſtum & avaritiam excogitata.

CAPUT XCIII.

De Arte Advocatoria.

IVris autem adhuc aliud eſt exercitium, quam artem vocant placitatoriam ſive advocatoriam, ut aiunt maxime neceſſariam, ars vetuſtiſſima & fraudulentiſſima ſuaſorio cooperimento ſubdolè adornata. Quæ non eſt alia quam ſcire judicem perſuaſione demulcere, & ad omne arbitrium uti, ſcire juribus, uel inventis gloſſis, ac commentis, leges quaſcunque pro libidine

fingere & refingere, uel iniquis quibusque diverticulis illas subterfugere, aut fraudulentam litem prorogare. Sic citare leges, ut pervertatur æquitas, sic glossatorum adstruere authoritatem, ut subvertatur sensus legis, mensque legislatoris: in hac arte plurimum momenti habet altum vociferari, audacemque & in litigando clamosum & improbum esse. Isque habetur advocatorum optimus, qui plures allicit ad litigandum, & promissa spe vincendæ litis in judicium impellit, stimulatque impiis consiliis, qui venatur appellationes, quique est egregius rabula, ac jurgiorum author, qui garrulitate, ac linguæ viribus nihil non possit clamare: sed & quamvis causam alteram judiciorum præstigiis præferre, ac vera, & justa isto modo dubia, & iniqua facere justitiamque ipsam suismet armis profligare, pevertere, prosternere, apud quos Iustitia nihil est, nisi publica merces: at judex in causa qui sedet, empta probat. Sed & ea etiam, quæ non sunt, rerum scilicet privationes & silentia, pretio exponunt, nam ut nullus eorum loquitur, nisi ad mercedem, ita nec tacet nisi ad præmium, exemplo puto Demosthenis, qui cum Aristodemum fabularum authorem interrogasset, quantum mercedis, ut ageret, accepisset, & responderet ei, talentum: At ego, inquit Demosthenes, plus accepi, ut tacerem. Causidicorum siquidem lingua, tam damnifica est, ut nisi vinciatur muneribus, fieri non potest, ut non noceat.

CAPVT XCIV.

De Arte Notariatus Et Procuratoria.

QVibus tum ad hoc ipsum adsunt Procuratores, & Notarii, quos vocant tabelliones, quorum injurias, & damna, & nequitias & falsificia, omnes patienter ferre oportet, cum omnium fidem & licentiam, ac potestatem apostolica & imperiali authoritate se obtinuisse videntur. Atque inter hos illi sunt præcipui, qui norint forum egregie perturbare, miscere lites, confun-

confundere causas, supponere testamenta, instrumenta, rescripta, diplomata: tum egregie fallere, decipere, & ubi opus est peierare, & falsum scribere. Omnia audere, & construendis dolis, fraudibns, technis, calumniis, laqueis, captiunculis, insidiis, tricis, ambagibus, circumventionibus, Scyllis, & Charibdibus se à nullo vinci patiantur. Nullus præterea notariorum tam integrum quod vocant instrumentum præscribere potest, quin rursus litem contestari necesse sit, si quis velit contradicere adversarius. Nam aut aliquid omissum dicet, aut falsum, aut fraudem subesse, aut aliam exceptionem opponet, qua instrumenti, aut notarii fidem impugnet. Atque hæc sunt alia juris remedia, ad quæ litigantibus confugiendum esse, docent: hæc illæ vigiliæ, qu bus jura subvenire dicunt, nisi sit, qui malit pugnare quam litigare. Is enim tantum juris habebit, quantum potentia sua poterit defendere dicente lege, quoniam potentioribus pares esse non possumus.

CAPVT XCV.

De Iurisprudentia.

HVc spectant etiam vastissimi illi gigantes, qui nobis contra Iustiniani edictum, tot glossarum, commentariorum, expositionum, ingentia innumeraque volumina, uno quoque illorum aliter & aliter interpretante genuerunt. Præterea tot opinionum procellas, tot vaferrimorum consiliorum, ac cautelarum sylvas infelicissima fœcunditate parturierunt, quibus advocatorum instruuntur, nutriunturque nequitiæ, qui tam celebri illorum jurisperitorum per singulas periodos, & (ut vocant) paragraphos, nomenclatura pudorem suum obstringunt, ac si non potius rationtbus constet veritas, quam confusis testimoniis, ex tam nugantium opinatorum colluvie adductis, penes quos tanta laus est, contentio atque discordia;

cordia; ut qui non dissenserit ab aliis, qui nescierit novis opinionibus aliorum dictis contradicere, ac judicata omnia in dubium revocare, & benè inventas leges per ambiguas expositiones ad sua figmenta adaptare, is parum uel nihil doctus haberetur. Hinc tota illa juris prudentia nacta est consilium perversum & subdolum rete iniquitatis: hæc sunt ingenia, hæ artes, quibus hodie regitur orbis Christianus, quibus constituuntur imperia & regna, & principatus populorum, atque ex his nebulonib. deliguntur principum pontificumque officiales, atque parlamentarii, isti senatores & præsides, ac si qui iniqui hactenus fuerint advocati, æquiores futuri sint judices, atque tandem capita regnorum sunt. Hi etiam regibus suis ut Iovi quondam Titanes, formidabiles. Porro ex his prodeunt tandem Cæsarum, Regumque ventricosi isti archiscribæ, ac circum purpurati cancellarii, quibus rerum summa commissa est, quin principum placita, dona, beneficia, officia, dignitates, rescripta, diplomata: præterea jus, fas, leges, æquum & honestum omnia venalia habent, & abs se mercari compellunt. Ex quorum arbitrio regum numerantur amici & inimici, quos pro libidine sua nunc fœderibus jungunt, nunc rursus funestis bellis committunt. Atque cum ipsi ex infima plebis fæce sordidissima vocis prostitutione ad tantum dignitatis culmen conscenderint, ad tantum simul audaciæ scelus evehuntur, ut audeant nonnunquam proscribere principes, & uel absque senatusconsulto, ac uel indicta causa damnare capitis, mutandisque regnorum statibus authores sunt, ipsi interim tumentes furtis & latrociniis suis.

CAP.

CAPVT XCVI.

De Arte Inquisitorum.

SPectant ad hunc cætum etiam ordinis prædicatorum hæreticorum inquisitores quorum jurisdictio cum tota in Theologicis traditionibus, & sacris Scripturis fundata esse deberet, ipsi tamen hanc omnem ex jure canonico, & pontificiis decretis, ac si papam errare impossibile sit, crudelissime exercent ipsam scripturam velut mortuam literam, & non nisi umbram veritatis à tergo relinquentes, quin & veluti hæreticorum, ut aiunt, scutum & propugnaculum procul reiiciunt. Neque etiam antiquorum doctorum, patrumque tradiriones recipiunt, dicentes, quia falli possunt, & fallere, sed unam Romanam Ecclesiam, quæ, ut dicunt, errare non potest, cujus caput papa est, eiusque curiæ stylum sibi scopum fidei præfigunt, non aliud cum inquirendo expostulantes quam si credat in Romanam Ecclesiam, quod si affirmarit illicò dicunt, Ecclesia Romana hanc propositionem aut hæreticam, aut scandalosam, aut piarum aurium offensivam, aut Ecclesiasticæ potestatis derogativam damnat, moxque ad palinodiam, & revocationem compellunt. Quod si tunc inquisitus opinionem suam scripturæ testimoniis aliisve rationibus tueri conetur, interrumpentes strepitu iratis buccis, dicunt non esse illi negotium cum baccalaureis & scholaribus ad cathedram, sed cum judicibus ad tribunal, non esse ibi litigandum & disputandum, sed simpliciter respondendum, si velit stare decreto Romanæ Ecclesiæ, & opinionem suam revocare, sin minus, fasciculos & ignem ostendunt inquientes: cum hæreticis non argumentis & scripturis, sed fasciculis & igne decertandum hominemque nec pertinaciæ aliciujus convictum, nec meliora edoctum, contra cōscientiam suam sua abjurare compellunt, quod si nolit, veluti Ecclesiæ desertorem sæculari foro tradunt, ut comburatur, dicentes cum Apostolo: Auferte malum

de medio vestri, tanta olim fuit Ecclesiæ mansuetudo pontificumque clementia, sicut in quarta distinctione de consecratione compilavit Gratianus, ut nec relapsos in Iudaismum capite punirent, nec blasphemos supplicio afficerent, ipseque Berengarius in abominabilem hæresim relapsus, non solum non occisus est, sed nec archidiaconi dignitate privatus est. At hodie in minimum errorem prolapsus, plus quam capitis reus agitur, & ab istis inquisitoribus nonnunquam pro minimo crimine traditur incendio: forte expedit hodie Ecclesiæ tam severa animadversio, modo interea non occidat germana pietas: sunt hæreticæ pravitatis inquisitores, nonnunquam ipsimet pravi, possuntque etiam esse hæretici, quæ res novæ constitutionis Clementi occasionem præbuit, debent ergo inquisitores contra hæreticos, non per tenebricosa argumenta, & rixosos syllogismos, sed per verbum Dei, de fide Catholica disputare, & hæreticum per sacras literas convincere, deinde juxta canonum documenta, & sacrorum conciliorum constitutiones negotium terminare, & inquisitum ad fidem orthodoxam reducere, aut hæreticum declarare; neque enim hæreticus est, qui temerarius non est, nec fautor hæreticorum censendus est, qui innocentem criminis & in damnatum hæreseos defendit, quo minus ad iniquorum aliquot inquisitorũ, imo rapacium authorum tribunal, & in locum non tutum tradatur dilacerandus. Iam vero etiam cum jure expresse cautũ sit, inquisitores nec cognoscendi potestatem, nec jurisdictionem ullam habere super quavis hæresis suspicione, defensione, receptatione, uel favore, ubi & quomodo non constat manifeste quod ibi sit hæresis expressa & explicite condemnata, tamen isti sanguisitibundi vultures, ultra privilegia officii iuquisitionis sibi concessa, contra jura & canones sese jurisdictioni ordinariorum ingerumt, arrogantes sibi jurisdictionem pontificum in ea quæ non sunt hæretica, sed duntaxat piarum aurium offensiva, aut scandalosa, aut alio quovis modo circa hæresim erronea, & in rusticas mulierculas crudelissime seviunt, quas sortilegii, aut maleficii accusa-

accuſatas, denunciataſve, ſæpe nullis juridicis judiciis præcognitis, atrocibus, enormibuſque tormentis exponunt, donec extortis nunquam cogitatis confeſſionibus habeant quod condemnent, & tunc vere inquiſitores ſeſe agere putant, quando non deſiſtunt ab officio, donec miſera ſit combuſta, aut inquiſitori manum inaurarit, quo miſereatur, & tanquam tormentis ſufficienter purgatam, abſolvat: poteſt enim inquiſitor, non raro pœnas mutare, de corporali, in pecuniariam, & ſuo inquiſitionis officio applicare, unde illis non modicum lucrum eſt, habentque ex miſeris illis non paucas quæ annuum cenſum illis pendere coguntur, ne denuo rapiantur ad inquirendum: præterea cum bona hæreticorum Fiſco proſcribuntur, etiam inde non parva præda eſt inquiſitori, ſola denique accuſatio, aut denunciatio, vel leviſſima etiam ſuſpicio hæreſis, aut ſortilegii, ipſaque inquiſitoris citatio, infamiam annexam habent, cujus integritati non niſi data inquiſitori pecunia conſulitur, atque illud nonnihil eſt. Hac cautela, dum eſſem ego in Italia, plerique inquiſitores in ducatu Mediolanenſi multas honeſtiſſimas matronas, etiam ex nobilioribus vexarunt, ingentemque pecuniam à timidulis territiſque clam emunxerunt. Tandem cognita fraude à nobilibus male mulctati ſunt, vixque gladium & ignem evaſere. Fuit mihi olim cum apud Mediomatricos Reipublicæ à conſiliis advocatus præeſſem, gravis admodum cum inquiſitore pugna qui ruſticam mulierculam ob futiles quaſdam, & iniquiſſimas calumnias in ſuam carnificinam & in locum non debitum, homo nequam nequiter traxit, non tam inquirendam, quam trucidandam: hanc ego cum tuendam ſuſcepiſſem, oſtendiſſemque in ipſis actis nihil eſſe indicii, quod ad quæſtionem faceret, ille in faciem reſiſtens: Eſt, inquit, unum ſufficientiſſimum, nam mater hujus quondam pro ſortilega excremata eſt: hunc articulum ego cum impertinentem, & de facto alieno citatis juribus etiam ex judicis officio rejiciendum eſſe oſtenderem, ille mox contra, ne ſine ratione locutus videretur, ex mallei maleficarum penetralibus, & peripa-

ripateticæ Theologiæ fundamentis, talem eduxit, inquiens: ideo id esse, cum quia solitæ sint maleficæ mulieres, fœtus suos illico natos sacrificare dæmonibus; tum quia solent illos ex incuborum dæmonibus concubitu plurimum concipere, quocirca contingit, tunc in hac prole veluti ex hæreditario morbo, radicatam remanere malitiam. Infero ego, siccine perverse pater, tu Theologizas, hisce figmentis ad torturam protrahis insontes mulierculas, istis sophismatib. alios judicas hæreticos, tu ipse Fausto Donatoque hæreticis ea sententia non inferior; esto ita ut dicis, nonne evacuas gratiam baptismi? ac frustra dixerit Sacerdos, exi immunde spiritus, da locum spiritui sancto, si propter sacrificium impiæ parentis proles remansura sit diabolo: quod si tibi libeat etiam illorum opiniones tueri, qui incubos dæmones generare posse fatentur certe nullus eorum qui hoc asserunt, adeo definiit unquã, ut sentiret dæmones illos una cũ suffocato semine aliquid de natura sua extra mittere in genitũ: quin ego tibi dico, inquã, ex fide, quod ex propria natura humanitatis nostræ sumus omnes nati una massa peccati, & maledictionis æternæ, filii perditionis, filii diaboli, filii iræ Dei & hæredes inferni, sed per gratiam baptismi ejectus est de nobis Sathanas, & effecti sumus nova creatura in Iesu Christo, à quo nemo potest, nisi per peccatum proprium separari, aurum abest, ut obsit illi factum alienum. Vides nunc, quam sit hoc tuum, quod ais, sufficientissimum judicium jure irritum, & ratione vacuum, & adsertione etiam hæreticum: incanduit super iis crudelis hypocrita, & comminabatur sese adversum me, ut contra fautorem hæreticorum, causam acturum: ego misellam illam defendere non destiti, ac tandem juris potentia ab ore leonis illius salvam eripui, restititque sanguinolentus ille monachus coram omnibus confusus, & crudelitatis nomine perpetuo infamis, etiam calumniatoribus illis, qui mulierem traduxerant, ipsi Metensis Ecclesiæ capitolio, cujus subditi erant insigni mulcta condemnatis.

CAPUT XCVII.

De Theologia Scholastica.

POstremo nunc restat de Theologia dicere. Præteribo autem gentilium Theologiam à Musæo, Orpheo, Hesiodo quondam descriptam, quam omnino poëticam & fabulosam esse in confesso est, quam Eusebius & Lactantius, & aliorum Christianorum doctores jam dudum validissimis rationibus profligarunt, neque etiam de Platonis, cæterorumque Philosophorum, quos omnes errorum magistros ostendimus superius: Sed de Christianorum Theologia nobis duntaxat hic sermo esto. Hanc, certum est non nisi à doctorum suorum fide dependere, cum nullam sub artem cadere queat. Primum autem dicamus de Theologia scholastica, quæ à Parisiensium Sarbona mixtione quadam ex divinis eloquiis, & Philosophicis rationibus, tanquam ex Centaurorum genere biformis disciplina conflata est: insuper & novo quodam, ac ab antiquorum usu alieno tradendi genere, per quæstiunculas & argutos syllogismos, absque omni sermonis elegantia conscripta, alioquin tamen judicio & intellectu plenissima, & quę ad revincendos hæreticos non modicum attulerit Ecclesiæ emolumentum, ejus authores, & qui in ea excelluerunt, fuerunt Magister sententiarum, Thomas Aquinas, Albertus, cognomento Magnus, & multi alii excellentes viri; porro Ioannes Schotus, doctor intellectu subtili, sed in contentione proclivior. Hinc tandem scholastica Theologia in sophismata paulatim delapsa est, dum recentiores isti Theosophistæ, ac verbi Dei Cauponatores, qui non nisi empto titulo Theologi sunt ex tam sublimi facultate quandam logomachiam fecerunt, circumeuntes scholas, moventes quæstiunculas, fabricantes opiniones, & scripturis vim inferentes, intricatis verbis alienum sensum illis obducentes, paratiores ventilare, quam examinare, multa admodum jurgiorum seminaria excogitare ausi, quibus litigio-

sis

ſis ſophiſtis contendendi materiam præbent, dum formas abſtrahunt, dum diſcutiunt intellectus, dum voces ipſas, genera dicunt & ſpecies, dum alii rebus, alii ſolis nominibus inhærent, & quod uni ſubtrahunt, alteri inſcribunt; alii indifferenter hoc accipiunt & ſtudent, quiſque quibus ſuam hæreſim poſſint confirmare. Atque ipſam fidem noſtram ſacroſanctam apud ſapientes hujus ſeculi (quod etiam Thomas Aquinas conqueritur) riſui ac diffidentiæ exponunt, dum relictis poſt terga canonicis Spiritus ſancti ſcripturis, multas admodum aptas jurgiis de divinis quæſtiones ſibi delegerunt, in quibus ingenium ſuum exercentes, & ætatem conſumentes, totius Theologiæ doctrinam in illis ſolis collocarunt, quibus ſi quis ſacrarum literarum authoritate reſiſtere velit, mox auditurus eſt: litera occidit, pernicioſa eſt, inutilis eſt, ſed quod latet in litera inquirendum dicent; moxq; ad interpretandum, ad exponendum, ad gloſſandum, ad ſyllogizandum converſi quemvis potius alium, quam proprium literæ ſenſum illi induunt, ſi inſtas acrius, ſi urges, contumelias recipies & aſinus diceris, quicquid latet in litera, non intelligas, ſed tanquam ſerpens ſola terra veſcaris, adeo nulli penes eos pro Theologis habentur, niſi qui norint egregie contendere, & ad omne propoſitum inſtantiam dare, prompte fingere, & novos ſenſus invenire, monſtroſis vocabulis ſic obſtrepere, quo non præ rei difficultate, ſed præ verborum portentis intelligantur à nemine. Atque hi tunc doctores vocantur, cum id effecerint, ut intelligantur quam minime, his tunc auditorum circumſtrepit multitudo, qui quicquid ex iſtis hauſerint ex intimis Theologiæ abditis depromptum putant, jurantque in verba magiſtri, & inopinabile putant ſi quid illi fuerit ignotum, illiuſque opinionibus ſic captivantur, ut nullis adverſis rationibus vincantur, nullis ſcripturis acquieſcant, ſed ad ſinum matris ſuæ, in quo geniti ſunt, more Antæi vires reparare contendunt, ſuoſque doctores in ſubſidium vocant.

Tunc vultur jumento canibus trucibusque relictis.
Ad suos properat, partemque cadaveris adfert.
Hic est ergo cibus magni quoque vulturis, & se
Pascentis propria cum facit arbore nidum.

Hinc effectum est, ut scholasticæ Theologiæ sublimis gymnasiorum facultas, ab errore malitiaque non sit immunis, tot sectas, tot hæreses introduxerunt pravi hypocritæ temerariique sophistæ, qui (ut inquit Paulus) non propter bonam voluntatem, sed propter contentionem Christum prædicant, ut facilius inter philosophos conveniant, quam inter Theologos, qui omnem illam antiquæ Theologiæ gloriam humanis opinionibus novisquo erroribus extinxerunt, ac variis exponendis institutis ceu labyrinthis excogitatis, fucatis titulis detestandam doctrinam professi, sacræ Theologiæ nomen sibi furto & rapina usurpant, ac sanctorum doctorum, nominibus institutis abutentes, sectas introduxerunt, sicut olim in Ecclesia dictum. Ego Apollo, ego Pauli, ego Cephæ, prætendentes studia eorum, quorum opera initiati sunt doctrinis, & jurantes in verba magistri, cæteros spernunt & non quid sed à quo quid dicatur attendentes. Atque hi sectatores insuper inter se multifariam secti sunt. Nam aliqui eorum quibus sublime ingenium est, quique peritiores Prophetis & Apostolis videri volunt, ea quæ sola fide creduntur, etiam suis syllogismis sese invenire & demonstrare posse præsumunt, atque de divinis philosophantur deploratis quæstionibus, contenduntque prodigiosa confidentia, variis nonnunquam etiam absurdis opinionibus, ut cum divinam essentiam à relationibus alii re ipsa, alii duntaxat ratione distinguunt, alii infinitas (ut loquuntur) realitates, tanquam Platonicas ideas adstruunt, illas rursum alii negant, atque rident, tot præterea de Deo portenta, tam varias divini numinis formas, tot phantasmatum cogitationumque suarum de divinis idola fabricant, Christumque salvatorem opinionum suarum pravitate discerpunt: atque tam variis sophismatum larvis vestiunt, ac tanquam cereum idolum

idolum in quamvis volunt figuram, suis absurdis suppositionibus formant atque reformant, quod eorum doctrina mera videri posset idololatria. Cæteri vero quibus ad tam alta non est ascensus, hi divorum construunt historias, pie nonnihil admentientes, supponunt reliquias, fabricant miracula, confinguntque, (quæ exempla vocant,) vel plausibiles, vel terribiles fabulas, numerant preces, ponderant merita, mentiuntur cæremonias, nundinantur indulgentias, distribuunt venias, vendunt sua benefacta, ac medicandi populi devorant peccata. Atque de apparitionibus, adjurationibus, responsisque defunctorum, veluti certa lege pronunciant, atque ex Tundali Brandariique libris, aut ex Patricii antro edocti, ludunt purgatorii tragœdias, & indulgentiarum comœdias, & à suggesto veluti scena, tam militari audacia, tam Thrasonica jactantia, tam arrogantibus oculis, commutato vultu, protensis bracchiis, multiformibus gestibus, cujusmodi Proteum describunt Poëtæ, sese transformantes, ventosa lingua ac stentorea voce ad plebem denotat. Qui verò ex his ambitiosiores, cyclicæ doctrinæ pariter & eloquentiæ decorem sibi arrogant, hi in clamando (declamando dicere putavi) canunt poëmata, narrant historias, disputant opiniones, citant Homerum, Virgilium, Iuvenalem, Perseum, Titum Livium, Strabonem, Varronem, Senecam, Ciceronem, Aristotelem & Platonem. Atque pro Euangeliis, pro verbo Dei miras nugas & humana verba crepant, prædicantes Euangelium novum, adulterantes verbum Dei, quod annunciant non ad gratiam, sed ad quæstum & ad pretium. Viventes autem non ad veritatem verbi, sed ad voluptatem carnis, & cum interdiu è suggesto de virtute, vario errore loquuti sunt, sero in latibulis clunes agitant labore nocturno. Atque hæc est via eorum, qua itur ad Christum. Denique ubi vitia reprehendenda occurrunt, mirum qua linguæ maledicentia irascantur, qua gestuum insolentia debacchentur, qua sermonis turpitudine incandescant, qua vocis impudentia exclament, ac si Christus sui verbi præcones non attra-

trahentes,à dextris molli reticulo piſcatores,ſed perſequentes à ſiniſtris ſagittarios ac vulnerarios Venatores eſſe voluerit: aut ipſi etiam non homines ſint, atque iis ipſis vitiis, quæ inſectātur vel majoribus obnoxii ſint, aut aliquando fuerint, vel adhuc obnoxii fieri poſſint: ita iſti piſcatores hominum, quibus lingua pro rete eſt, ut trahant malos ad ſalutem,facti ſunt venatores etiam bonorum in exitium: os habent quaſi arcum mendacii, ſagitta vulnerans lingua eorum, ſed dimiſſis iſtis ad veram Theologiam nunc properemus, atque hæc etiam bifariam partita eſt: nam una prophetica eſt,altera interpretativa eſt, de poſteriore prius dicemus.

CAPVT. XCVIII.

De Theologia Interpretativa.

PVtant enim interpretativi Theologi,quod quemadmodum naturæ liberalitate, uvæ, oliuæ, frumenta, linum; & hujuſmodi plura creſcunt & maturantur, è quibus tandem hominum ingenio & adjumento formantur,vinum, oleum, panes, tela, & ſic reliqua naturæ opera humanis artibus complentur, ita etiam divina oracula admodum obſcura & abſcondita data noſtris interpretationibus explicanda, non quidem ex noſtris viribus, aut adinventionibus quaſi Dei oracula ſicuti naturæ opera opus habeant noſtro adjumento, ſed ex ipſomet ſcripturarum illarum ſancto ſpiritu, qui diſtribuit bona ſua omnibus ſecundum quod vult & ubi vult, faciens alios quidem prophetas, alios autem interpretes.Hæc itaque divinorum interpretandi Theologia, non Peripateticorum more definiendo aut dividendo aut componendo, quorum modorum nullus ad Deum attingit, cum ille nec definire, nec dividi, nec componi poſſit progreditur: ſed alia conſtat cognoſcendi via, quæ inter hanc & propheticam viſionem media eſt, quæ eſt adæquatio veritatis cum intellectu noſtro purgato, veluti clavis cum ſera, qui ut eſt ve-

eſt veritatum omnium cupidiſſimus, ita intelligibilium omnium ſuſceptivus eſt, atque idcirco intellectus poſſibilis vocatur, quo & ſi non pleno lumine percipimus, quæ depromunt Prophetæ, & hi, qui ipſa divina conſpexerunt, aperitur tamen nobis porta, ut ex conformitate veritatis perceptæ, ad intellectum noſtrum, & ex lumine, quod ex ipſis penetralibus apertis nos illuſtrat, multo certiores reddimur, quam ex Philoſophorum apparentibus demonſtrationibus, deffinitionibus, diviſionibus & compoſitionibus, daturque nobis ut legamus & intelligamus, non oculis & auribus exterioribus, ſed percipiamus melioribus ſenſibus, & ablato velamine, & revelata facie hauriamus veritatem, à medulla ſacrarum literarum emanantem, quam ſub velaminibus tradiderunt hi, qui vero intuitu conſpexerunt, quæ à ſapientibus hujus mundi & philoſophicis cognitionibus abſcondita eſt, eamque non tanto certitudinis judicio apprehendimus, ut omnis amoveatur perplexitas. Atque cum hæc veritas in ſacris literis multiplex lateat, ſancti & ſpirituales viri varias & multiplices ſacrarum literarum expoſitiones adorti ſunt: nam alii per corticem literæ leni decurſu incedentes, ſcripturas concordantes, & literam per aliam literam exponentes, ex verborum ordine etymologiis, proprietatibus, atque ex vocabulorum viribus, & ſimilibus ſenſum aliquem convincentes, ſcripturæ veritatem venantur, quam expoſitionem idcirco literalem vocant. Alii quæcunque ſcripta ſunt, ad animæ negotium & juſtitiæ opera referunt, quorum expoſitio idcirco moralis dicitur. Alii hanc per varios tropos ſive figuras ad Eccleſiæ arcana revocant, quorum ſenſus propterea tropologicus vocatus eſt. Alii ſupernè vitæ contemplationi dediti omnia ad cæleſtis gloriæ arcana referunt, quam expoſitionem Anagogicam nuncupant. Atque hæ ſunt quatuor in Eccleſia exercitatæ Theologorum expoſitiones: præter quas ſunt adhuc aliæ duæ, quarum una ad temporum viciſſitudines, regnorum mutationes, & ſeculorum reſtitutiones omnia referens, idcirco typica dicta eſt: in qua excelluerunt

runt Cyrillus, Methodius, & Ioachim Abbas, atque ex recentioribus Hieronymus, Savonarola Ferrariensis. Altera in ipsis sacris literis ipsius universi & sensibilis mundi, totiusque naturæ ac mundanæ fabricæ vires virtutesque exquirit, quam expositionem inde physicam sive naturalem appellant, in hac excelluit Rabbi Simeon BenIoachim qui super Leviticum amplissimum volumen scripsit, in quo pene omnium rerum naturas discutiens, ostendit quomodo Moyses secundum triplicis mundi convenientiam, & rerum naturam, arcam, tabernaculum, vasa, vestes, ritus, sacrificia, & reliqua mysteria ad Deum, & virtutes cælestes placandas, & ad explicandam horum imaginem ordinavit, & hanc expositionem mundi cabalistæ sequuntur, illi videlicet qui de Bresith, hoc est de creatis tractant. Nam illi qui de mercana, hoc est, de tribunali Dei differentes per numeros, per figuras, per revolutiones, per symbolicas rationes, omnia in ipsum referunt, archetypum anagogicum sensum scrutantur. Hi igitur sunt sex famosissimi sacrarum literarum sensus, quorum authores, expositores & interpretes omnes communi vocabulo Theologi nuncupati sunt, Ejusmodi itaque ex nostris fuerunt Dionysius, Origen. Polycar. Euseb. Tertullian. Irenæus, Nazianzen. Chrysost. Athanas. Basilius, Damascen. Lactant. Cyprian. Hieronym. Augustin. Ambros. Gregor. Ruffinus, Leo, Cassianus, Bernard. Anselm. & multi alii sancti Patres, quos illa prisca tempora protulerunt: nonnulli etiam posteriores, ut Thomas, Albert. Bonaventura, Ægid. Henricus Gandavens. Gerson & plerique alii: verum omnes hi interpretativi Theologi homines cum sint, humana quoque patiuntur, alicubi errant, alicubi contraria aut pugnantia scribunt, nonnunquam à seipsis dissentiunt, in multis hallucinantur, nec omnes omnia vident. Solus enim Spiritus S. plenariam divinorum scientiam habet, qui distribuit omnibus secundum certam mensuram, multa sibi reservans, ut semper nos habeat sibi iscipulos, omnes ; enim (ut ait Paulus) non nisi ex arte cognoscimus & prophetamus. Tota igitur hæc
inte

interpretativa Theologia in libertate ſpiritus verſatur, & ſeparata quædam à ſcriptura ſapientia eſt, in qua unicunque juxta ſuum ſenſum abundare datum eſt per multiplices illas, quas recitavimus expoſitiones, quas Paulus unico vocabulo myſteria, ſive myſteriorum locutiones vocat, ubi Spiritus loquitur myſteria, unde Dionyſius hanc myſticam & ſignificativam Theologiam vocat, à ſanctis illis doctoribus ingentibus voluminibus tractatam. Neque vero illis per omnia credatis, tam multi illorum perſeverarunt in multis erroneis opinionibus de fide, quæ per Eccleſiam pro hæreticis reprobatæ ſunt. Sicut manifeſtum eſt de Papia Hierapolitano Epiſcopo, de Victorino Pictavienſi, de Irenæo Lugdunenſi, de B. Cypriano, de Orig. de Tertulliano & multis aliis, quos conſtat in fide erraſſe, & opiniones illorum pro hæreticis damnatas, cum tamen ipſi habeantur in canone ſanctorum. Hic tamen altiore opus eſt ſpiritu, qui dijudicet atque diſcernat, qui videlicet non ex hominibus, nec ex carne & ſanguine, ſed deſuper datus ſit à patre luminum, de Deo enim ſine ejus lumine nemo rite quicquam effari poteſt, lumen autem illud eſt verbum Dei, per quod omnia facta ſunt, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum, dans illis poteſtatem filios Dei fieri, quotquot receperunt & crediderunt ei: neque vero alius eſt qui poſſit enarrare quæ ſunt Dei, niſi proprium ipſius verbum, quis enim alius cognovit ſenſum Domini, aut quis alius conſiliarius factus eſt, niſi filius Dei, verbum patris? De hoc nunc mox dicturi ſumus, ſi propheticam Theologiam prius abſolverimus.

CAPVT XCIX.

De Theologia Prophetica.

QVemadmodum Prophetia eſt ſermo Prophetarum, ſic Theologia non eſt aliud quam traditio Theologorum, hoc eſt, cum Deo loquentium: neque enim qui Propheticam aliquam memoravit, ſive interpretari noverit, is protinus Propheta eſt, ſed ille qui in divinis cum ſcientia pietatis, virtute ac ſanctitate eſt prӕditus, qui cum Deo loquitur, & in lege ejus meditatur die ac nocte: ſic namque Ioannes author Apocalypſis, in literis Dionyſii nominatus eſt Theologus, à divina ſcilicet locutione, quibus dixit ipſa veritas: qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit me ſpernit: quod verbum non ad contentioſos Theoſophiſtas dictum eſt, ſed ad veros Theologos, ad Apoſtol. ad Euang. ad nuncios verbi Dei, qui dicunt. Non adeo aliquid loqui quod per me non efficit Chriſtus. Horum itaque Theologorum de fide & pietate ſanctӕ traditiones, Theologica ſunt. Horum dictis atque ſcriptis creditur tanquam fundatis, non in contentionibus ſyllogiſmorum, aut opinionibus hominum, ſed in doctrina ſana (ut ait Paulus) divinitus inſpirata: non Philoſophorum more dividendo, definiendo, componendo, ſpeculando acquiſita, ſed eſſentiali quodam divinitatis contactu, per claram in ipſo divino lumine viſionem comprehenſa, cujus viſionis plures admodum ſpecies in ſacra Scriptura deprehendimus juxta Prophetarum diverſas recipiendi diſpoſitiones: nam quoſdam legimus Deum ſive Angelos in forma hominis vidiſſe, alios in forma ignis, alios in forma aëris ac venti, alios in forma fluvii & aquӕ, alios in forma volucrum, alios in forma lapidum precioſorum & metallorum, alios in forma litterarum ac characterum, aut manus ſcribentis, alios in ſonitu vocis, alios in ſomniis, alios in ſpiritu quodam habitante intra ſe, alios in energia intellectus: quocirca ſcriptura ſacra,

cra, Prophetas omnes videntes vocat. Sic legimus: visio Isaiæ, visio Ieremiæ, visio Ezech. & reliquorum. Et in nova lege Ioan. ait: Fui in spiritu, in illa Dominica die, in qua subvectus vidi thronum Dei. Et Paul. testatur se vidisse quæ non licet homini loqui; atque hic intuitus à plerisque raptus vocatur, sive extasis, sive mors spiritualis: fit enim tunc separatio quædam animæ à corpore, sed non corporis ab anima. De hac morte dictum est: Deum non videbit homo & vivet. Et alibi: Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus. Et clarius adhuc per Apost. expressa est, ubi: Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo. Hac igitur morte mori oportet, quicunque ingredi cupit ad propheticæ Theologiæ penetralia. Hujus autem tam Deificæ visionis duplex est intuitus: Vnus quo videtur Deus facie ad faciem, atque tunc vident Prophetæ quod ait Paulus, quæ non licet homini loqui, atque quæ nulla, nec hominum nec Angelorum lingua potens est exprimere, nec calamus reserare. Est siquidem quidam divinæ essentiæ contactus & unio, & sine omni imagine & similitudine puri & separati intellectus illustratio: ideoque interpretantur hanc Theologi visionem meridionalem, de iis late disserunt. Augustin. super Genesim, & Origenes contra Celsum. Alter intuitus est quo uidentur posteriora Dei, quando videlicet elato intuitu intelliguntur creaturæ, quæ sunt creatoris posteriora & effectus, per quorum cognitionem cognoscitur creator opifex, & prima causa agens omnia, sicut ait Sapiens: A magnitudine speciei & Creaturæ poterit cognosci eorum creator. Et Paulus de eodem inquit: Invisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, intellecta cognoscuntur: quin & apud Peripateticos usitatus dicendi modus est, ut arguentes ab effectibus ad causas, dicantur arguere à posteriori. Vtraque hac visione fruebatur Moyses, testantibus in sacris literis. Nam de priore legimus, quia vidit Moyses Dominum facie ad faciem: de altera legimus illi dictum à Domino: Videbis posteriora mea, & juxta hanc posteriorem visionem condidit Moyses legem, & instituit sacrificia, &

care-

cæremonias, & ædificavit arcam, cæteraque mysteria ad ipsius universi exploratissimum exemplar, omniaque Dei hæc & naturæ operum secreta in illis complexus est, atque hæc visio rursus bifariam incedit: nam aut creaturas in ipso Deo intuetur, & vocatur à Theologis visio matutina, aut Deum ipsum conspicit in creaturis, & vocatur visio vespertina. Est præterea alia quædam prophetica visio, videlicet quæ in somniis fit, sicut legimus apud Matthæum, qua apparuit Angelus Dei in somniis Ioseph, & alibi quia Magi adorato Christo in somniis admoniti sunt ut per aliam reverterentur in regionem suam. Sunt & in veteri Testamento multa illius exempla: qualis denique sit hæc visio, exponit ipse Iob, ubi dicit: In horrore visionis nocturnæ quando cadit sopor super homines, & dormiunt in lectulo, tunc aperit aures & erudiens, instruit eos disciplina. Et hæc tanquam quarta visionum species vocatur nocturna. Sunt adhuc alia duo prophetiæ genera, unum quod expressa voce recipitur, quo genere illustrati & docti fuerunt Moyses in monte Sinai, Abraham, Iacob, Samuel & plerique alii veteres legis Prophetæ, in nova autem lege Apostoli & Christi discipuli omnes, viva & vera voce à Christo edocti fuerunt. Alterum genus prophetiæ fit agitatione spiritus, quando videlicet anima à numine aliquo correpta illi tunc annexa, & ab animali homine abstracta, & ab eo sapientia & cognitione ultra omne humanum ingenium & vires repletur, quæ quidem correptio provenit non solum ab angelico numine, sed nonnunquam etiam à spiritu Domini, sicut legitur de Saul, quia insiluit in eum Spiritus Domini, & Prophetavit & mutatus est in virum alterum & numeratus inter Prophetas. Et in Actis Apost. Spiritus sanctus insiluit in baptizatos in flamma ignis: atque hic spiritus sæpe etiam corripit homines peccatis obnoxios, quin multi gentilium vates, ut: Cassandra, Helenus, Calchas. Ampharus, Titesia, Mopsus, Amphilochus, Polybius, Corinthus. Item Galanus Indus, Socrates, Diotyma, Anaximander, Epimenides Cretensis: Item Magi Persarum, & Asiatici Brachmani, Æthio-

pum gymnoſophiſtæ, & Memphitici vates, Gallorum Druides, & Sybillæ eo ipſo excelluerunt. Ad quam quidem Propheticam ſpiritus correptionem nonnunquam præviæ quædam cæremoniæ & officii authoritas, ſacrorumque communio plurimum præſtant: ſicuti de Balaam examplificat ſcriptura. Et alibi de applicatione ephod. & Euangeliſta teſtatur de Caipha, quia prophetavit, cum eſſet Pontifex anni illius. Atque hinc Hebræorum Mecubales etiam prophetandi artificum commentari auſi ſunt. Transeo quæ circa iſta Hebræorum Theologi, de triginta duabus ſemitis intelligentiæ profunda contemplatione tractant, & quæ Auguſt. de gradibus tetigit. Albertus de receptionibus formarum, quarum ille ſeptem modos refert in ſomniis, & totidem in vigilia apparitiones. De quibus unum hoc duntaxat admonemus conſiderandum: Non ſemper divina numina Prophetis forinſecus occurrere in conſpectum aut colloquium, ſed ſæpiſſime illa intrinſecus cauſari, cum videlicet mens Prophetæ divinum lumen concipit, cujus illuſtratio effuſa radiis ſuis per ſingula media uſque in hoc craſſum corpus, etiam ſenſus ipſos ſuæ felicitatis reddit participes, & ex intellecto per rationem & imaginationem, ac paſſim per totam animam, uſque ad ſenſuum inſtrumenta intrinſecus progrediens, in illis evadit objectum, ut nox vel lumen, vel viſio, vel ſermo unumquemque ſenſuum propria ſua conditione movens: & id quidem multis Prophetis contingit, aliis quidem in vigiliis, aliis vero in ſomniis. Sic legimus apud Platonem & Proculum de Socrate, illum non ſolum intelligibili influxu, ſed etiam per vocem & colloquium inſpiratum fuiſſe: multò tamen facilius hæc in ſomniis proveniunt, ſed de hoc hactenus. Quin ad propoſitum noſtrum revertamur. Eſt itaque prophetica Theologia, quæ ex intuitiva inſpiratione inconcuſſum verbum Dei docet. Authoritas autem & argumenta, quibus corroboratur illius veritas, non ſunt hominum placita, non longi temporis uſus, non ſapientum excogitata commenta, non ſectarum magnifica decreta, non ſyllogiſmi, non enthymemata,

memata, non inductiones, non obligationes, non solubiles consequentiæ, sed divina oracula sibi invicem consonantia, in universa Ecclesia unanimi ac stabili consensi recepta, miraculis, prodigiis, portentis, & omnimoda sanctitate vitæque discrimine, ac ipso effusi sanguinis testimonio probata: doctores autem hujus propheticæ Theologiæ habemus Moysen, Iob, David, Salomonem, & plerosque alios veteris Testamenti canonicos, scriptores & Prophetas. Novi autem Testamenti doctores habemus Apostolos & Euangelistas, atque vero hi omnes licet Spiritu sancto repleti fuerint, omnes tamen alicubi à veritate defecerunt, & secundum quid fuerunt mendaces, non quod scienter, quod astu aliquid mentiti sint, hoc enim dicere perniciosissimum, atque Arrii ac Sabellii hæresibus major periculosiorque error est, totius canonicæ scripturæ subvertens authoritatem, in quo tamen tam maximo errore fuit olim magnus ille ac sanctus Hieronymus de reprehensione Petri, disputans adversus Augustinum: dixerat enim Hieronymus, Paulum astu mentitum. Quod si concessum fuerit, & in sacra scriptura tale mendacium admissum fuerit, mox (ut ait Augustinus) tota sacrarum literarum certitudo corrueret. Cui sic monenti post plures contradictiones & erroris sui defensiones, tandem agnito errore & cognita veritate cessit Hieronymus, quod ergo dico, sacros scriptores, secundum quid alicubi fuisse mẽdaces intelligi volo, non sponte errantes, sed aut humanitus lapsos, aut mutata Dei sententia deficientes. Sic defecit Moyses, qui pollicitus erat populo Israël, ut educeret eum de Ægypto, & introduceret in terram promissam, & eduxit quidem de Ægypto, sed ad terrã promissam non perduxit. Defecit Ionas Ninivitis cladẽ in quadragesimũ diem pronuncians, quæ tamen dilata est. Defecit Helias prædicens mala ventura diebus Achab, quæ etiam usque in obitum Achab dilata sunt. Defecit Esaias prædicens mortem Ezechiæ in crastinum, quæ usque ad annos 15. prorogata est. Defecerunt & alii Prophetæ, & ipsorum omnia vaticinia reperiuntur,

aliquando ſublata aut ſuſpenſa. Defecerunt etiam Apoſtoli & Euangeliſtæ. Defecit Petrus quando reprehenſus eſt à Paulo. Defecit Matthæus quando ſcripſit Chriſtum nondum mortuum, dum lancea latus ejus aperuit. Verum iſtic defectus non eſt defectus Spiritus ſancti, ſed aut defectus Prophetæ non bene percipientis quid ſuggerat ſpiritus, vel indicet viſio, aut ex aliqua mutatione facta in iis, de quibus vaticinabatur, unde contingit oraculi ſententiam aut mutari aut differri. Hinc contingit omnes Prophetas & ſcriptores in aliquibus videri mendaces juxta ſcripturam dicentem. Omnis homo mendax. Solus autem Chriſtus Deus & homo, nunquam repertus eſt nec reperietur mendax, nec verba ejus mutabuntur aut deficient, qui ſolus expers mendacii & erroris oracula nunquam irritanda protulit, ſicut ipſe dixit: Cœlum & terra tranſibunt, verba autem mea non præteribunt: & quia omnis veritas eſt per Spiritum ſanctum firmiter poſſidet, & nunquam dimittetur ab eo ſed requieſcit in illo. Non ſic eſt de aliis: nam venit Spiritus ſuper Moyſen, ſed in percuſſione petræ ablatus fuit. Venit ſuper Aaron, ſed in peccato vituli receſſit. Venit ſuper Annam ſororem illorum, ſed in murmuratione contra Moyſen reliquit illam. Venit ſuper Saulũ, David, Salomonem, Eſaiam, & reliquos, ſed non requievit in illis. Neque vero Prophetæ, ſive videntes prædicenteſq;, neq; habitus continuus eſt prophetia, ſed donum, & paſſio & ſpiritus tranſiens, & cum nullus ſit qui non peccet, nullus eſt à quo non recedat ſpiritus, & ad tempus ſaltem relinquat, niſi à ſolo filio Dei Ieſu Chriſto, de quo ideo dictum fuit ad Ioannem: Super quem videris ſpiritum deſcendentem & manentem in eo, hic eſt filius Dei, qui baptizat in Spiritu ſancto, potens illũ etiam aliis impartiri. Vnde (quemadmodum ait Symonides) ſolus Deus habet hunc honorem, quod ſit metaphyſicus: ita & nos vere dicere poterimus. Solus Chriſtus habet hunc honorem, quod ſit Theologus, neq; tamen propterea quis putet Vet. Teſtamenti ſcripturas, poſt natum ex illis divino partu Chriſti Euang. idcirco tanquam effœtas & mortuas, vivunt enim ſemper ſumma

ma in authoritate, ex illis Apostoli sua probarunt dogmata, & sine illarum testimonio loquuti sunt nihil, ad illas non remittit ipse Christus scrutandas, cujus Euangelium scripturas illas non solvit, sed adimplevit usq; ad minimum iota & apicem. Sed de hoc latius disseremus inferius. Illud adhuc advertendum est etiã, ipsam sacram scripturam multis voluminibus suis deficere, quod ex ea ipsa facile convincitur. Nã Moyses citat libros bellorum Domini, & Iosue librum justorum, Hester libros memorabilium, & Machabæorum liber citat libros sanctos de Sparciatis, & Paralippomenon commemorat libros lamentationum, libros Samuelis vidẽtis, libros Nathan, Gad, Semeiæ, Haddo, Ahiæ, Silonitis, & Iesu filii Hammon: Prophetarum. Citat Iudas in Epistola canonica librum Henoch: Citatur à fide dignis liber Abrahæ patriarchæ, qui omnes periere, & nusquam sunt. Iam vero & qui habentur in manibus, non omnes æqua lance recepti sunt. Nam Dionysius Euangelium Bartholomæi, & Hieronymus meminit Euangelium secundum Nazaræos, & Lucas in præfatione Euangelii sui, plures ait Euangelium scribere aggressos, quæ omnia perierunt, & amplius non sunt, & plura illorũ, quia ab Hæreticis depravata sunt, aut incertis authorib. invulgata, nec à patribus recepta sũnt, ab Ecclesia approbata. Taceo interim pseudoprophetas, qui subintroierunt propter unam gloriam prophetantes, quæ Spiritus sanctus non suggessit, sed inaudita quædã mendacia, quæ non sunt de veritate scripturæ, nec ad unitatem spiritus, nec ad pacem Ecclesiæ sectas introducunt, & quasi Dei consiliarios sese procaci temeritate constituentes, audent testamentum Domini assumere per os suum, & scribere vaticinia & Euangelia, quæ omnia aut hæretica sunt, aut apocrypha, nec sacro canoni inserta, quemadmodum de Apostolorum canonibus manifestum est. Sed ipsa Salomonis cantica in sacro Hebræorum canone inserta non fuerunt, nisi prius castigata & comprobata ab Esaia Propheta. Iam ex his facile patet quomodo ipsa etiam vera Theologia, sacra videlicet scriptura, multis voluminibus suis privata, &

quodammodo manca videri posset, ut pauci admodum ex multis veri ac certi supersint, qui tanquam libri vitæ sacrum canonem constituant.

CAPUT C.

De Verbo Dei.

EN audistis modo, quam sint omnes disciplinæ ambiguæ, quam bisculatæ, quam incertæ, quam plenæ periculo, ut quantum ex ipsis est, nescire cogamur, ubinam quiescat veritas, etiam in Theologia, nisi sit, qui habeat clavem scientiæ & discretionis (clausum enim est veritatis armarium, variisque obductum mysteriis, atque ipsis etiam sapientibus & sanctis præclusum) qua ad tantum, tam incomprehensum thesaurum nobis paretur ingressus. Clavis autem hæc sola est, nec quicquam aliud quam verbum Dei, hoc solum discernit omnem vim speciemque verborum, & quis sermo ex arte sophistica veniat, non veritatem, sed ejus quandam præferens imaginem: & quis sermo veritatem non in specie & in fuco, sed in esse & ratione possideat, dijudicat, in ipso omnis ars malitiæ & mendaciorum superatur, neque argumentationes, neque syllogismi, neque ullæ sophismatum versutiæ contra ipsum stare possunt. Qui illi non acquiescit, vel ab illo dissentit, is, ut inquit Paulus, superbus est, & nihil sciens. Igitur ad ipsum verbum Dei oportet nos omnes scientiarum disciplinas & opiniones, tanquam ad Lydium lapidem aureum examinare, atque in omnibus eo ceu ad solidissimam petram confugere, atque ex eo solo omnium rerũ veritatem venari, ac de omnib. disciplinis, de omnium opinionibus & commentis judicare. Quodcunque enim, ut ait Gregorius, ab eo authoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua probatur: hujus autem verbi scientiam nulla schola Philosophorum, nec quorumcunque Scholasticorum ingenia nobis tradidere, sed solus Deus atque Iesus Christus per Spiritum

Sanctum in illis ſcripturis , quæ canonicæ vocantur quibus juxta divinum præceptum nihil addere licet,nihilque detrahere. Quiſquis enim etiam ſi angelus de cœlo id egerit, anathema eſt, & à lege Domini maledictus eſt. Hujus ſcripturæ tanta majeſtas eſt, tanta energia,ut nulla externa commentaria,nullas humanas nec angelicas gloſſas patiatur:nec tanquam cerea ad humanorum ingeniorum placita ſe flecti permittat, nec more humanarum fabularum in varios ſenſus ſe tanquam Proteus aliquis poëticus transformari aut transfundi patiatur, ſed ſibi ipſi ſufficiens , ſe ipſam exponit & interpretatur,& omnes judicans,à nullo judicatur.Major enim eſt ejus autoritas, ut ait Auguſt.quàm omnis humani ingenii perſpicacitas , unum enim conſtantem , ſimplicem & ſanctum ſenſum habet , quo ſolo conſtat veritas, quo ſolo pugnatur & vincitur. Cæteri vero extra hunc ſenſus morales,myſtici,coſmologici,typici,analogici, tropologici & allegorici , quibus plerique illam variis ac peregrinis coloribus depingunt , docere quidem nos & perſuadere ad plebis ædificationem recte & vere aliqua poſſunt , verum ad authoritatem verbi Dei confirmandam probare aliquid vel impugnare , ſive reprobare non poſſunt.Nam adducat quis in certamen horum aliquem ſenſum , citet etiam ejus quantumcunque gravem authorem, citet interpretem, citet gloſſam , citet expoſitionem quorumlibet ſanctorum patrum,non ita nos aſtringunt quin liceat reluctari. Ex litera autem ſcripturæ,ex illius ductu & ordine vincula nectuntur, quæ nemo perrumpere , nemo evadere poteſt , quin omnes argumentationum machinas elidens ac diſſipans , dicere ac fateri compellat , quin digitus Dei eſt; quin nunquam ſic locutus eſt homo, quia non non ut Scribæ & Phariſæi loquitur , ſed ut poteſtatem habẽs.Ejus vero authores divinitus inſpirati, canonem nobis ſaluberrima authoritate fecerũt, cujus ea magnificentia eſt,ut cuncti ei credamus oportet,& quicquid pronunciaverit & docuerit , hoc abſq; ulla retractione firmum & ſanctũ teneatur. Sicut de hoc locutus eſt Auguſt.ſe ſolum iis libris, qui canonici appellantur, hunc

honorem defert, ut nullum ſcriptorum eorum erraſſe firmiſſimè credat. Cæteris autem quantalibet doctrina ſanctitateque polleant ſe nolle credere, niſi evidenti ratione ex divinis literis, quod à vero non abhorreat perſuadeant. Ad has nos relegat Chriſtus docens ut ſcrutemur ſcripturas. Ex illis jubet nos Apoſtolus omnia probare, ut teneamus quæ bona ſunt atque probare ſpiritus, utrum ex Deo ſint ac in illis potentem eſſe de omnibus rationem reddere & contradicentes redarguere, & ſic ſpirituales effecti omnia dijudicemus, à nullo dijudicemur. Harum autem ſcripturarum (dico canonicarum) veritas & intelligentia à ſola Dei revelantis authoritate dependet, quæ nonnullo ſenſuum judicio, nulla ratione diſcurrente, nullo ſyllogiſmo demonſtrante, nulla ſcientia, nulla ſpeculatione, nulla contemplatione: nullis denique humanis viribus comprehendi poteſt, niſi ſola fide in Ieſum Chriſtum à Deo Patre per Spiritum ſanctum in animam noſtram transfuſa. Quæ tanto quidem ſuperior eſt atque ſtabilior omni humanarum ſcientiarum crudelitate, quanto Deus ipſe hominibus eſt ſublimior & veracior, ſed quid veracior? Imo ſolus Deus verax, omnis homo mendax, omne igitur quod ex hac veritate non eſt, error eſt, ſicut quod ex fide non eſt, peccatũ eſt. Deus enim ſolus fontem veritatis continet, à quo haurire neceſſe eſt, qui vero dogmata cupit, cum nulla ſit, nec haberi poſſit, de ſecretis naturæ, de ſubſtãtiis ſeparatis, deq; ipſorũ authore Deo ſciẽtia niſi divinitus revelata: divina enim humanis viribus non tanguntur & naturalia quovis momẽto ſenſum effugiunt: quo fit, ut quam nos de his ſcientiam putamus, is error ſit & falſitas; quod ita Eſaias improperat Chaldæorum Philoſophis & ſapientibus, ad eos dicens. Sapientia tua & ſcientia tua ea ipſa decepit te, defeciſti in multitudine adinventionum tuarum. Cavet ſumma vigilantia Grammaticus, ne quid peccet in ſermone, incultumq; ac barbarum verbum proferat, vitæ autem ſordes atq; peccata interim contemnit, ſimiliter & Poëta mavult vita claudicare, quam carmine, & Hiſtoricus Regum & populorum geſta temporumq; ſeries,

ries, literis & memoriæ mandat propriæ vitæ nullam tenet rationem: & si teneat, nolit, pudetve confiteri. Rhetor plus horret orationis inelegantiam, quam vitæ deformitatem. Dialecticus mavult manifestam veritatem abnegare, quam ab adversario una syllogistica conclusiuncula discedere. Arithmetici & Geometræ omnia numerant & metiuntur, animæ autem & vitæ numeros, mensurasque negligunt. Musici quoque sonos atque cantus tractant, contemptis moribus animique dissonantiis, cujusmodi Diogenes Sinopeus citabat, qui lyræ chotdas, ad harmoniam congrue aptitarent, animi autem mores inconcinnos & incompositos habuissent. Lustrant cœlos & sydera Astrologi, & quid venturum sit in mundo prædivinanrur aliis: quæ autem sibiipsis quotidie præsentia imminent, non attendunt. Cosmimetræ notitiam dant terrarum, formas montium, cursus fluminum, limites provinciarum: cæterum neque meliorem hominem faciunt neque saniorem. Philosophi rerum causas & principia magna jactantia investigant, ipsum autem Deum omnium creatorem negligunt & ignorant. Inter principes & magistratus nulla est pax, & alter in alterius exitium ducitur levi compendio. Curant ægrotorum corpora Medici, & proprias negligunt animas. Iuristæ humanarum legum observantissimi divina pręcepta transgrediuntur, quocirca Proverbio cessit. Nec Medicum bene vivere, nec Iuristam bene mori: quod Medici genus hominum sit intemperantissimum: Iuristæ autem omnium qui vivunt nequissimi, atque quod continuo videmus, & unus illorum non infimæ famæ, Baldus Iuris interpres testatur, subitanea morte frequēter extinguuntur. Theologi autem Dei mandata sacraque dogmata nobis clamando prædicant, vivendo autem longe destituunt, maluntque Dei cognitores videri, quam esse amatores. Nunc igitur, qui cætera novit omnia recte loqui & scribere, carminisque vires, sæculorum vices, argumentandi rationes, orationisque ornatus, rhetoricosque colores, & multarum rerum memoriam teneat, numerorum proportiones atq; sortes, vocum omnium

nium harmoniam, ſaltationumque modos, quantitatum omnium menſuras, radiorum omnium inflexus atque reflexus, terræ mariſque ſitus ac magnitudines, ædificiorum omnium machinarumque varias ſtructuras, bellorum certamina, arvorum cultus, animalium capturas, paſtiones & ſaginina, & omnem ſpeciem ruſticationis, omnem mechanicarum & opificum induſtriam, picturam, ſtatuariam, fuſoriam, fabrilem, inſtitoriam & navigatoriam, aſtrorum curſus, atque in hæc inferiora influxus, fatorumque ingenioſas prædictiones, & quæcunque, futurorum occultorumque divinacula & inexpugnabilia magicarum artium portenta, & pluſquam magica, cabaliſtica arcana, rerumque omnium naturalium cauſas tranſcendentiumque altiſſimas ſedes & naturas, morum cenſuras, Reipublicæ varias adminiſtrationes, domeſticaſque diſciplinas, remedia morborum, medicaminum vires, illorumque agnitionem & mixtiones, obſoniorumque lautiſſimos apparatus, vertere rerum ſpecies, & ex omnibus elicere mundi ſpiritum. Sciat etiam utraque jura, advocationumque forenſes tragœdias, & ſanctorum Patrum pias de divinis traditiones, is inquam, qui hæc, & ſi quæ reliqua ſunt omnia norit, tamen nihil ſcit, niſi ſciat voluntatem verbi Dei, & fecerit illam: qui omnia didicit, & hoc non didicit, fruſtra didicit, fruſtra ſcit omnia. In divino verbo via, in illo norma eſt, in illo meta eſt, quo tendere oportet, qui nolit errare, & veritatem attingere, omnes reliquæ ſcientiæ tempori & oblivioni ſubjectæ ſunt, quin non ſolum hæ ſcientiæ & artes, ſed & hæ literæ & characteres, & linguæ, quibus utimur, peribunt & reſurgēt aliæ, & fortaſſe jam ſæpe ea tinctæ fuerunt, & ſæpius iterum reſurrexerunt. Neque ipſa orthographiæ ratio ſemper eadem fuit, nec ſimilis apud omnes, vel eodem ſæculo, & latinæ linguæ genuina pronunciatio hodie nuſquam eſt, priſci Hebræorum characteres perierunt, & non eſt eorum memoria, ſed quos novos adinvenit Eſdras, & lingua eorum à Chaldæis corrupta, quod omnibus fere linguis contigit, ut nulla hodie ſit quæ ſuam antiquitatem

tem agnoſcat vel intelligat , ſubnaſcentibus viciſſim novis vocabulis , dejectiſque veteribus,illiſque porro rurſum reſtitutis : adeo nihil ſtabile , nihil diuturnum. Denique Terentiana ſententia eſt , nihil eſſe jam dictum prius , ita forte nec factum , quod non ſit factum prius, quin & bombardam, cujus recens Germanorum inventum putant fere omnes : nonnulli (inter quod eſt Volaterranus) priſco ævo uſitatum fuiſſe, vel ex Vergilii verſiculis convincere volunt :

Vide & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Iovis, & ſonitus imitatur Olympi,
Quatuor hic invectus equis , & lampada quaſſans
Per Grajum populos mediæque per Elidis urbem
Ibat ovans, divumque ſibi poſcebat honorem
Demens, qui nymbos, & non mutabile fulmen
Ære, quadrupedum curſu ſimularet equorum.

Nonne de hoc locutus eſt Eccleſ. inquiens : qui eſt quod fuit, ipſum quod factum eſt , ipſum quod faciendum eſt ? Nihil ſub ſole novum nec valet quiſquam dicere: Ecce hoc recens eſt, jam enim præceſſit in ſæculis quæ fuerunt ante nos. Non eſt priorum memoria , ſed nec eorum quidem,quæ poſtea futura ſunt erit recordatio apud eos qui futuri ſunt in noviſſimo. Et paulò inferius ait: Moritur doctus ſimul & indoctus: quid ergo hic dicemus? niſi quia omnes ſciētiæ & artes oblivioni & morti ſubjiciūtur,nec perpetuo manebunt in anima, ſed una cum morte tranſibunt in mortem,dicente Chriſto: Quia omnis plantatio,quam non plātavit pater cœleſtis,eradicabitur, & in ignē æternum mittetur, tantū abeſt,ut ſcientia conducat immortalitati, ſolum autem verbum Dei manet in æternum. Cujus quidem cognitio nobis tam neceſſaria eſt,ut qui contempſerit,qui neglexerit, qui non audierit (teſte ipſomet verbo in Scripturis ſacris) inducet ſuper illum Deus maledictionem & perditionem,& judicium æternum. Non eſt ergo ut putetis ipſum ad ſolos Theologos pertinere , ſed ad omnem hominem,omnes ad ejus cognitionem pro data ſibi ca-

bi capacitatis gratia obligari, & ab illo ne ad festucam discedendum. Hinc in veteri lege præcipitur: Erunt verba hæc in corde tuo cunctis diebus vitæ tuæ, & narrabis & mandabis ea filiis tuis & nepotibus custodire, & facere ea; meditaberis ea sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens ac consurgens & ligabis ea tāquam signū in manu tua, eruntq; & movebuntur inter oculos tuos, scribesq; ea in limine & ostiis domus tuæ. Sic Iosue legit omnia verba, & cuncta quæ scripta fuerāt in legis volumine coram omni multitudine, mulierib. & parvulis & advenis. Et Esdras attulit librum legis coram omni multitudine virorum & mulierū, cunctisque qui poterant intelligere, & legit in eo aperte in platea. Et Christus jubet Euangeliū suum prædicari omni creaturę, per universum orbem terrarum, idq; non in tenebris, non in aurem, non clancularie, non in cubiculis, non ad aliquos segregatos magistros & scribas: sed palam in lumine, super tecta, ad populum, ad turbas. Sic enim ait ad Apostolos: Quod vobis dico, omnibus dico, quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aurem auditis, prædicate super tecta. Et Petrus in Act. ait: Præcepit nobis prædicare populo. Et Paulus jubet educari pueros in institutione & admonitione Christi, quin ipse Christus increpavit discipulos prohibentes parvulos ad illum accedere, & quorum simplicitatem & humilitatem, ut nullis pravis opinionibus præventum nec ullis humanis scientiis inflatum habētes animum, divinorum verborum auditori adeo necessariam esse docet, ut nisi quis sicut parvulus effectus omnino ineptus sit regno Dei. Hinc Chrysostomus in quadam Homilia vult, pueros præcipue divinis literis occupari debere, quin etiam domi, atque privatim viros cum uxorib. & liberis invicem de sacris literis disputare, ac ultro citroque, & ferre, & inquirere sententiam. Et Nicæna Synodus decretis suis cavit, ne quis è numero Christianorum sacris Bibliorum libris careret: Scitote ergo nunc nihil esse in sacris literis tam arduum, tam profundum, tam difficile, tam absconditū, tam sanctū, quod ad omnes Christi fideles non pertineat: quin tota

ipsa

ipsa Theologia omnib. fidelibus communis esse debet, unicuique autem secundum capacitatem & mensuram donationis Spiritus sancti. Boni itaque doctoris est, unicuique secundum id quod confert, quantum capere potest distribuere, illi quidem in lacte, alteri autem in solido cibo neminem necessariæ veritatis pastu defraudare.

CAPVT CI.

De Scientiarum Magistris.

TAndem ut me aliquando recolligam, audistis ex his, quæ ab initio hucusque dicta sunt, nihil aliud esse scientias & artes, quam hominum traditiones à nobis bona in illos credulitate receptas, easque omnes constare non nisi ex rebus dubiis & opinionibus per apparenres demonstrationes: esseque omnes non tam incertas quam fallaces, quam simul etiam impias. Quocirca credere omnino impium est, illas posse nobis aliquam divinitatis adferre beatitudinem, gentium hæc olim superstitio erat, qui rerum inventores, & quos scientia uel arte aliqua præstare reliquis intuebantur, eos divinis honorib. venerabantur, atque in deorum suorum referebant numerum, templa, aras & simulachra illis dedicantes, & sub variis imaginibus illos colentes. Quemadmodum Vulcanus apud Ægyptios, cum esset primus Philosophus, & naturæ principia in ignem referret, ipse deinceps pro igne cultus est: & Æsculapius (ut ait Celsus) quia rudem adhuc medicina paulo subtilius exercuisset, in deorum numerum ob id receptus est: Atque hæc est illa, nec ulla alia scientiarum deificatio, quam antiquus ille serpens hujusmodi deorum artifex primis parentibus pollicebatur, inquiens: Eritis sicut Dii: scientes bonum & malum, In hoc serpente glorietur, qui gloriatur in scientia. Nemo siquidem possidere poterit scientiam, nisi favore serpentis, cujus dogmata non nisi præstigia sunt, & finis semper malus est, ut etiam apud vulgus in prover-

proverbium cesserit. Omnes scientes insanire, cui adstipulatur etiam Arist.dicens. Nullam magnam esse scientiam absque mixtura dementiæ. Ipseque Augustinus testatur multos sciendi desiderio amisisse sensum. Nulla res Christianæ religioni atque fidei tam repugnat quam scientia, minusque se invicem compatiuntur. Scimus enim ex Ecclesiasticis historiis etiam experientia ipsa edocti, quomodo invalescente fide Christi deciderint scientiæ ita quod maxima & potior earum pars penitus perierit, nam magicæ illæ potentissimæ artes sic abierumt, ut ne vestigia supersint, è tot philosophorum sectis uix una restitit Peripatetica, nec ea quidem integra. Neque verò unquam melius habuit, securiusque quieuit Ecclesia, quam dum scientiæ illæ omnes in arctum deductæ erant, cum Grammatica non esset, nisi apud unum Alexandrum Gallum, Dialecticæ præesset Petrus Hispanus, Rhetoricæ sufficeret Laurentius Aquilegius, historiis fasciculus temporum satisfaceret, pro Mathematicis disciplinis Computus Ecclesiasticus, reliquis omnibus unus satis esset Isidorus. Nunc verò ubi linguarum peritia: dicendi ornatus, & authorum numerus reviviscunt invalescuntque scientiæ, turbatur Ecclesiæ tranquillitas, & novæ insurgunt hæreses. Neque vero est ullum hominum genus suscipiendæ Christianæ doctrinæ minus idoneum, quam qui scientiarum opinionib. mentem jam imbibitam habent. Hi enim tam pertinaces & obstinati in suis opinionib. sunt, ut Spiritui sancto nullum locum relinquant, ac propriis viribus proprioque ingenio sic innituntur atque confidunt, ut nulli veritati cedant, nec admittant, nisi quam syllogisticis rationib. possunt ostendere: quæ autem propriis viribus & industria investigare aut intelligere nequeunt, rident atque aspernantur. Ideoque Christus abscondit hanc à sapientibus & prudentibus, & revelat eam parvulis qui videlicet sunt pauperes spiritu, nullos scientiarum thesauros possidentes, qui sunt mundi corde, nullis scientiarum opinionibus inquinati, qui sunt pacifici, non senatores, non contentiosi, nec

rixosis

rixosis syllogismis veritatem expugnantes, & qui persecutionem patiuntur propter veritatem & justitiam. Sic Athenis olim Socrates veneno sublatus, Anaxagoras ultimo supplicio adjudicatus, Diagoras capitis libello accusatus, sed ille instantem necem celeri fuga evasit. Inter Hebræorum etiam Prophetas, Isaias in partes dissectus, Hieremias lapidibus obrutus, Ezechias cæsus, Daniel ad bestias damnatus, Amos fuste occisus, Micheas in præcipitium datus, Zacharias apud aram trucidatus, Helias à Iezabele persecutus, quæ & ipsa plurimos occidit prophetas: Quin & sanctus ille Patriarcha Abraham in Chaldaicam fornacem projectus. Sic & Christi Apostoli infinitique martyres divinitatis Christi testes multiplicib. tormentis occisi sunt: Omnes autem isti non alia ex causa, quam quod isti sanctius de Deo sentirent, quam isti mundi sapientes. Ecce hi, qui sic in paupertate spiritus, puritate cordis, & pace conscientiæ parvuli & humiles sunt, parati etiam sanguinem pro veritate effundere, hi inquam sunt, quibus solis datur illa vera & deificans sapientia, quæ nos in deorum beatorum choros refert, ac in similes beatos Deos transformat. Sicut hæc nos clare docet Christus, inquiens, Beati pauperes spiritu, quoniam eorum est regnum Dei. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum, Melius est ergo & utilius idiotas, & nihil omnino scientes existere, & per fidem, & per charitatem credere, & proximum fieri Deo, quam per subtilitates scientiarum elatos & superbientes cadere in possessionem serpentis. Sic legimus in Evangeliis, quomodo Christus ab idiotis, à rudi plebecula & simplici populorum turba susceptus est, qui à principib. sacerdotum, à legisperitis, à scribis, à magistris & rabinis respuebatur, condemnabatur, & quem ad mortem usque persequebantur: hinc & Christus ipse Apostolos suos non rabinos, & non scribas, non magistros, nec sacerdotes elegit, sed è rudi vulgo

idiotas,

idiotas, omnis literaturæ pene expertes, inſcios & aſinos.

CAPVT CII.

Ad Encomium Aſini digreſsio.

SEd ne quis calumnietur, quod Apoſtolos vocârim aſinos, ipſius aſini myſteria paululum quidem, ſed non extra propoſitum digredientes paucis explicabimus, hunc enim Hebræorum doctores fortitudinis ac roboris excelſi, patientiæque & clementiæ ſymbolum eſſe exponunt, eiuſque influxum à ſephiroth, quod hochma, hoc eſt, ſapientia dicitur, dependere. Ejus namque conditionis ſapientiæ diſcipulo, neceſſariæ maximè ſunt, vivit enim exiguo pabulo, eoque qualicunque contentus, tolerantiſſimus penuriæ, famis, loboris, plagarum, negligentiæ, omniſque perſecutionis patientiſſimus, ſimpliciſſimi ac pauperrimi ſpiritus, ut ne inter lactucas & carduos diſcernere ſciat, corde innocenti ac mundo, ac bili carens cum omnibus animantibus pacem habens, omnibuſque oneribus patienter dorſum ſupponens, in quorum remunerationem caret pediculis: raro morbis afficitur, tardiuſque quam ullum armentum deficit. Plurima inquit Columella, aſini & neceſſaria opera ſupra portionem reſpondent, cum & facilem terram aratro proſcindat, & non minime pondere vehicula trahat. Iam vero molarum & conficiendi frumenti pene ſolennis eſt, hujus pecoris labor omne rus tam neceſſarium inſtrumentum deſiderat aſellum, qui pleraque utenſilia, & vehere in urbem, & reportare collo uel dorſo commodè poteſt. In augurio etiam, quam ſalutaris nuntius ſit aſinus, teſtatur Valerius de C. Mario, qui olim Auſtri & Aquilonis domitor tandem patriæ hoſtis declaratus, & à Sylla perſequutus, conſultore ac duce aſino Syllæ minas evaſit, aſinum authorem fugæ & ſalutis habuit. Iamque etiam in veteri lege ſic aſinum Deus ipſe honorauit, ut cum juberet omne primogeni-

mogenitum occidi in sacrificium, solis asinis cum hominibus pepercit, videlicet permittens hominem pretio redimi, & pro asino ovem commutari. hunc, quæ constans fama est, Christus suæ nativitatis testem esse voluit, in hoc à manibus Herodis salvari voluit, atque ipse asinus etiam contactu corporis Christi consecratus est, crucisque signaculo insignitus: nam Christus ipse pro redemptione humani generis triumphaturus ascendens in Hierusalem, testibus Evangelistis, hunc vectorem cōscendit, sicut id magno mysterio per Zachariæ oraculum prædictum fuit, & ipse electorum pater Abraham asino tantum equitasse legitur, ut non inane sit illud apud vulgus vetus proverbium, quod dicitur: Asinum portare mysteria. quo nunc ego vos egregios illos scientiarum professores, quinimo Cumanos asinos admonitos volo, quod nisi humanarum scientiarum depositis sarcinis, ac leonina illa (non quidem à leone illo de tribu Iuda, sed ab illo, qui circumit, rugiens & quærens quem dovoret) mutuata pelle exutâ, in nudos & puros asinos redieritis, esse vos portandis divinæ sapientiæ mysteriis omnino penitusque inutiles: neque vero Apuleius ille Megarensis ad Isidis sacra mysteria unquam admissus fuisset ni primus è philosopho versus fuisset in asinum. Legimus diversorum animantium miracula, elephantem Græcos pinxisse characteres, eundem etiam Aristophani Grammatico rivalem Stephano Polidem puellam adamasse tradit Plutarchus, quin & draconem adamasse puellam Ætholidem apud eundem authorem legimus, eundem etiam suum servasse numitium & ad agnitam vocem accurrisse à multis creditum est. Et apud Plinium legimus, aspidem ad mensam cuiusdam quotidie venire solitam, cum sensisset ab uno catulorum suorum hospitis filium interemptum, inviolati hospitii pœnam necem intulisse catulo, nec postea præ pudore in tectum id reversam: recenset idem pantheram ob edoctos è fovea catulos retulisse homini gratias, & extra solitudines eductum in viam publicam restituisse. Iam vero & Cyrum à cane & Ro-

manæ urbis conditores a lupa nutritos, cum essent expositi, celebratum est. Transeo delphinorum miracula, & leonum agnita beneficia relatasque gratias. Taceo ursam Dauniam ac bovem Tarentinũ à Pytagora mansuefactos, horumque similia permulta: sed quod omnium prodigiorum vincit admirationem, Ammonius Alexandrinus summus suo tempore philosophus, D. Origenis & Porphyrii præceptor, asinum sapientiæ auditorem illis condiscipulum habuisse legitur: quin enim ex sacra bibliorum historia scimus asinum aliquando prophetico spiritu donatum, nam cum Balaam uir sciens & propheta exiret ut malediceret populo Israel, angelum Domini non vidit, vidit autem asinus, & humana voce ad sessorem Balaam locutus est. Sic inquam sæpissime videt simplex & rudis idiota, quæ videre non potest deprauatus humanis scientiis scholasticus doctor. Nonne Samson in maxilla asini, in mandibula pulli asinarum percussit, & deleuit viros Philisteorum: sitiensque orauit dominum, qui aperuit molarem dentem in maxilla asini, & egressæ sunt aquæ vivæ, quibus haustis refocillati sunt spiritus & vires ejus? Nonne Christus in bucca asinorum suorum simplicium & rudium idiotarum, apostolorum & discipulorum suorum vicit & percussit omnes Philosophos gentium & legisperitos Iudæorum, omnemque humanam sapientiam prostrauit atque confecit, propinans nobis ex illorum suorum asinorum maxilla aquas vitæ & sapientiæ æternæ? Iam vero in Ecclesiasticis historiis & sanctorum gestis varia & multa legimus illorum precibus in diversa animalia collata divino munere beneficia: verum nullum unquam animal à mortuis suscitatum legimus, præter asinum illum, quem B. Germanus Britonum Episcopus in vitam revocavit, quo insigni miraculo ostensum videtur asinum ipsum etiam post hanc vitam participare immortalitati. Ex iis igitur, quæ jam dicta sunt, sole clarius liquet, nullum animal tam esse divinitatis capax, quam asinum, in quem nisi versi fueritis, divina mysteria portare non poteritis. Pro-

prium

prium id olim apud Romanos Christianorum nomen erat, ut vocarentur asinarii, ipsamque Christi imaginem asininis auribus pingere solebant: testis horum est Tertullianus: quocirca jam non indignentur, nec sibi opprobrio dari putent nostri Pontifices & Abbates, si apud istos scientiarum giganteos, elephantes asini sint, atque vocentur, nec miretur Christianum vulgus, si apud istos Ecclesiarum præfectos & sacrorum nostrorum mystas, quo quisque doctior est, tanto inter reliquos fiat paucioris, non enim faciunt ad asinorum aures lusciniarum cantus & moduli, atque nec asinorum insuavem & minime musicum rugitum ad lyram consonare in proverbio est, atque tamen ex asinorum ossibus, exempta medulla omnium optime fiunt tibiæ, quæ spiritu inflatæ, sicut omnium avium eloquentissimam canoritatem, ac cuiusque lyræ aut cytharæ elegantissimos sonos, longissime superant, atque vincunt: ita religiosi isti idiotæ suo asinino clangore omnes loquacissimos sophistas superant atque percellunt. Sic legimus nonnullos gentilium Philosophos ad Antonium visendum venisse disserendi gratia, & brevi sermone abs eo captos, cum rubore & verecundia abscessisse. Legimus etiam simplicem & idiotam hominem quendam in literis exercitatissimum ac versutissimum hæreticum paucis verbis devicisse, ac reduxisse ad fidem, quem doctissimi viri & Episcopi, qui ad Nicænum concilium convenerant, diuturna & anxia admodum disputatione non poterant superare, interrogatus autem postea ab amicis, quomodo idiotæ cessisset, qui tantis restitisset doctissimis Episcopis, respondit se Episcopis facile pro verbis verba dedisse, huic autem idiotæ qui non ex humana sapientia, sed ex spiritu loquebatur, resistere nequivisse.

OPERIS PERORATIO.

Vos igitur nunc ô asini, qui jam cum vestris filiis subjugalib. jussione Christi per ejus Apostolos veræ sapientiæ

pientiæ nuncios prælectoresque in sancto ejus Evangelio, soluti estis à caligine carnis & sanguinis, si divinam hanc & veram, non ligni scientiæ boni, & mali, sed ligni vitæ sapientiam assequi cupitis, projectis humanis scientiis, omnique carnis & sanguinis indagine atque discursu, qualescunque illæ sint, sive in sermonum rationibus, sive in causarum perscrutationibus, sive in operum & effectuum meditationibus vagentur. jam non in scholis Philosophorum & gymnasiis sophistarum, sed ingressi in vosmetipsos, cognoscetis omnia: concredita est enim vobis omnium rerum notio, quod (ut fatentur academici) ita sacræ literæ attestantur, quia creauit Deus omnia valdè bona, in optimo videlicet gradu in quo consistere possent: is igitur, sicut creauit arbores plenas fructibus, sic & animas ceu rationales arbores creauit plenas formis & cognitionibus, sed per peccatum primi parentis velata sunt omnia, intravitque oblivio mater ignorantiæ. Amovete ergo nunc, qui potestis, velamen intellectus vestri, qui ignorantiæ tenebris involuti estis. Evomite letheum poculum, qui vosmetipsos oblivione inebriastis, evigilate ad verum lumen, qui irrationabili somno demulcti estis, & mox revelata facie transcendetis de claritate in claritatem: uncti enim estis à Sancto (ut ait Ioannes) & nostis omnia, & iterum: non necesse habetis, ut aliquis uos doceat, quia unctio ejus docet uos de omnibus: ipse enim solus est, qui dat os & sapientiam, David, Esaias, Ezechiel, Hieremias, Daniel, Ioannes Baptista, multique cæteri Prophetæ & Apostoli literas non didicere, sed ex pastoribus rusticis, & idiotis effecti sunt rerum omnium doctissimi. Salomon in unius noctis somnio omnium superiorum & inferiorum sapientia repletus est, simulatque rerum gerendarum prudentia, adeo ut nullus ei par extiterit. Et omnes hi homines fuerunt mortales, sicut & uos estis, quin & peccatores. Dicetis forsan paucissimis admodum hoc contigisse. Et pauci quos æquus amauit Iuppiter: aut ardens evexit ad æthera virtus. Diis geniti potuere. Sed nolite

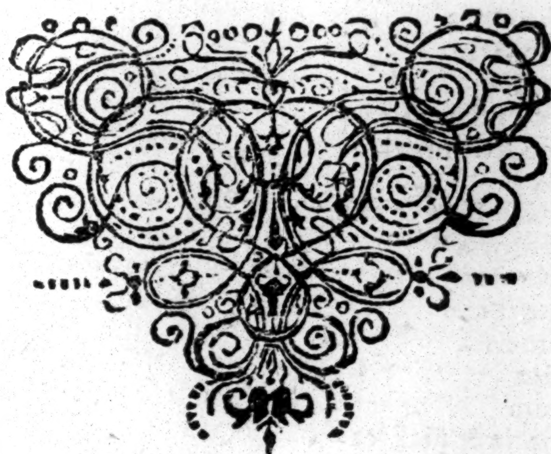
desperare,

desperare, non est abbreviata manus domini omnibus invocantibus eum, qui illi fidele præstant obsequium, Antonius, & Barbarus ille servus Christianus, triduans precib. plenariam dominorum notitiam (quod testatur Augustinus) consecuti sunt. Qui autem non potestis, cum Prophetis, & Apostolis, & sanctis illis viris claro & revelato intellectu ea intueri, procuretis intellectum ab his, qui vero intuitu ea conspexerunt: hæc via quærenda superest (sicut ait Hieronymus ad Rufinum) ut quod Prophetis & Apostolis spiritus suggessit, vobis studio literarum quærendum sit, earum inquam literarum, quæ divinis oraculis traditæ, & ab Ecclesia unanimi consensu receptæ sunt, non quæ humanis ingeniis excogitatæ sunt, quia hæ non illustrant intellectum, sed obtenebrescere faciunt. Igitur ad Moysen, ad Prophetas, ad Salomonem, ad Evangelistas, ad Apostolos recurrendum est, qui omnimodo doctrina, sapientia, moribus, linguis, vaticiniis, oraculis, prodigiis, & sanctitate coruscantes, de divinis ex ipso, de inferioribus autem supra homines locuti sunt, omnia Dei, & naturæ secreta nobis clara luce tradiderunt. Omnia enim Dei & naturæ secreta, omnis morum & legum ratio, omnis præteritorum, præsentium, & futurorum notitia, in ipsis sacris Bibliorum eloquiis traduntur. Quo ergo præcipites ruitis vos, qui quæritis scientiam ab illis, qui ipsi inquirendo omnem ætatem suam consumpserunt, & tempus & industriam perdiderunt, nec ullam veritatem invenire potuerunt? O stulti & impii, qui posthabentes dona Spiritus sancti, laboratis, ut à perfidis Philosophis, & errorum magistris discatis ea, quę à Christo & Spiritu sancto suscipere deberetis. An putabitis vos posse ex Socratis ignorantia haurire scientiam? ex Anaxagoræ tenebris lucem? ex Democriti puteo virtutem, ex Empedoclis insania prudentiam? ex Diogenis dolio pietatem? ex Carneadis Archesilai stupore sensum? ex impio Aristotele, & perfido Averroe sapientiam? ex Platonicorum superstitione fidem? erratis admodum valde, & decipiemini ab his, qui

fuerunt

fuerunt decepti. Sed revocate vosmetipsos, qui veritatis cupidi estis, descendite ab humanarum traditionum nebulis, adsciscite verum lumen: Vox ecce de cœlo, vox de sursum docens, & sole clarius ostendens, quid vobis iniqui estis, & sapientiam suscipere cunctamini? Audite oraculum Baruch: Deus inquit, est, & non existimabitur alius ad illum. Hic adinvenit omnem viam disciplinæ, & tradidit eam Iacob puero suo, & Israeli dilecto suo, dans legem & præcepta, atque ordinans sacrificia: post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est, videlicet factus caro, & aperto ore docens, quæ in lege, & prophetis ænigmatice tradiderat. Et ne putetis ad divina duntaxat, & non etiam ad naturalia hæc referri, audite, quid de seipso testatur Serpens: Ipse inquit, mihi dedit eorum, quæ sunt, scientiam veram, ut sciam dispositiones orbis terrarum, & virtutes elementorum, initium, consummationem, medietatem, & vicissitudines temporum, anni cursus, stellarum dispositiones, naturas animalium, iram bestiarum, vim ventorum, cogitationes hominum, differentias virgultorum, virtutes radicum, & quæcunque sunt abscondita, & improvisa didici: omnium enim artifex docuit me sapientiam. Indeficiens enim est divina scientia, cui nihil elabitur, nihil accedit, sed comprehendit omnia. Scitote ergo nunc, quia non longi temporis studio, sed humilitate spiritus, & munditia cordis: non librorum multorum sumptuosa supellectile, sed expurgato intellectu, & veritati veluti clavis cum cera coaptato: nam librorum turba onerat discentem, non instruit, & qui multos sequitur authores, errat cum multis. In uno sacro Bibliorum volumine omnia continentur, & traduntur: ea autem lege, ut non nisi ab illustratis percipiantur, cæteris sint parabolæ & ænigmata, multisque signaculis præclusa. Orate igitur ad dominum Deum in fide, nihil hæsitantes, ut veniat agnus de tribu Iuda, ac librum vobis aperiat signatum, qui agnus solus est sanctus & verus, qui solus habet clavem scientiæ, & discreti-

diſcretionis, qui aperit, & nemo claudit, qui claudit, & nemo poteſt aperire. Hic eſt Ieſus Chriſtus verbum, & filius Dei patris, & ſapientia Deificans, verus magiſter, factus homo, ſicut ſumus nos, uti nos perficeret filios Dei, ſicut eſt ipſe, qui eſt benedictus in omnia ſæcula. Sed ne diutius ſermocinando ultra clepſydram, ut dicitur, declamem hic orationis noſtræ finis eſto.

LOCI COMMVNES, SIVE
Capita tractandorum.

Inter divos nullos non carpit Momus.
Inter heroas monſtra quæque inſectatur Hercules.
Inter dæmones, Rex Herebi Pluton iraſcitur omnibus umbris.
Inter Philoſophos ridet omnia Democritus.
Contra deflet cuncta Heraclitus.
Neſcit quæque Phyrrhias.
Et ſcire ſe putat omnia Ariſtoteles.
Contemnit cuncta Diogenes.
Nullus hic parcit Agrippa.
Contemnit, ſcit, neſcit, flet, ridet, iraſcitur, inſectatur, carpit omnia.
Ipſe Philoſophus, dæmon, heros, Deus & omnia.

FINIS.

HENRICI CORNELII AGRIPPÆ, AB NETTESHEYM

De nobilitate & præcellentia Fœminei ſexus, ejuſdemque ſupra virilem eminentia libellus.

DEVS Optimus Maximus cunctorum genitor, Pater ac bonorum utriuſque ſexus fœcunditate pleniſſimus hominem ſibi ſimilem creauit, maſculum & fœminam creauit illos. Quorum quidem ſexuum diſcretio non niſi ſitu partium corporis differente conſtat, in quibus uſus generandi diverſitatem neceſſariam requirebat. Eandem vero & maſculo & fœminæ, ac omnino indifferentem animæ formam tribuit, inter quas nulla prorſus ſexus eſt diſtantia. Eandem ipſa mulier cum viro ſortita eſt mentem, rationem atque ſermonem, ad eundem tendit beatitudinis finem, ubi ſexus nulla erit exceptio. Nam iuxta Evangelicam veritatem. Reſurgentes in proprio ſexu, ſexus non fungentur officio, ſed angelorum illis promittitur ſimilitudo. Nulla itaque eſt ab eſſentia animæ inter virum & mulierem, alterius ſuper alterum nobilitatis præeminentia: ſed utriuſque par dignitatis innata libertas. Quæ autem præter animæ divinam eſſentiam in homine reliqua ſunt, in iis muliebris inclyta ſtirps durum virorum genus in infinitum pene excellit, quod tum demum ratum firmumque erit, quum id ipſum (& quod inſtitutum noſtrum eſt) non adulterinis fucatiſve ſermonibus, neque etiam logicis tendiculis, quibus multi ſophiſtæ homines illaqueare ſolent, ſed cum optimorum autorum patrociniis, rerumque geſtarum veridicis hiſtoriis ac apertis rationibus tum ſacrarum literarum teſtimoniis

& utriusque iuris sanctionibus ostensum est. Principio itaque ut rem ipsam ingrediar: Mulier tanto viro excellentior facta est, quanto excellentius præ illo nomen accepit: Nam Adam terra sonat, Eva autem vita interpretatur. At vita ipsa quam terra est excellentior, tam viro ipso mulier est præferenda. Neque est quod dicatur debile hoc argumentum esse ex nominibus de rebus ipsis iudicium ferre. Scimus enim summum illum rerum ac nominum artificem prius cognovisse res quam nominasse, qui cum decipi non potuit, eatenus nomina fabricauit, quatenus rei naturam, proprietatem & usus exprimeret. Ea enim est antiquorum nominum veritas, testantibus id quoque Romanis legibus, ut ipsa sint consona rebus, ac aperte rerum significatiua. Ideo à nominibus argumentum apud theologos ac iurisconsultos magni est momenti, quemadmodum de Nabal scriptum legimus, secundum nomen suum stultus est, & est stultitia cum eo. Hinc Paulus in Epistola ad Hebræos ostensurus præcellentiam Christi, hoc utitur argumento: Quia tanto melior angelis effectus est (inquiens) quanto differentius præ illis nomen hæreditauit. Et alibi: Dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & inferorum. Adde non paruam iuris utriusque vim in verborum obligationibus, in verborum significationibus, in conditionibus & demonstrationibus, in conditionibus appositis atque id genus disputationibus, juriumque apicibus comprehendi, uti in illis ipsis comparibusque aliis, utriusque iuris titulis comprehendere licet. Sic enim in iure arguimus à nominis interpretatione: item à vi verbi, atque vocabuli, insuper & ab etymologia nominis, & à nominis ratione, & à verborum ordine. Iura etenim ipsa haud segniter considerant significationes nominum, ut ex illis aliquid interpretentur. Cyprianus etiam adversus Iudæos arguit primum hominem à quatuor mundi cardinibus nomen adeptum esse, quasi ἀνατολὴ, δύσις ἄρκτος, μεσήμβρινος quod sonat oriens, occidens, septentrio,

tentrio, meridies. Et in eodem libro interpretatur idem nomen Adam, quia terra caro facta est quamvis talis expositio discrepat à traditione Mosis, quum apud Hebræos non quatuor literis sed tribus scribatur. Hæc tamen expositio in tam sancto viro non est vituperanda, qui linguam Hebraicam non didicit, quam plures sancti & sacrarum literarum expositores sine multa culpa ignorarunt. Quod si mecum non habeatur similis licentiæ patientia, ut liceat mihi ad arbitrium in fœminei sexus laudem nominis Evæ pariformem Etymologiam effingere, saltem hoc unum mihi dicere permittant ex Cabalistarum mysticis symbolis, ipsum nomen mulieris plus affinitatis habere cum nomine ineffabili divinæ omnipotentiæ τετραγραμμάτου, quam nomen viri quod cum divino nomine nec in characteribus, nec in figura, nec in numero convenit. Sed his nunc supersedebimus: sunt enim paucis lecta, paucioribus intellecta, & fusiorem narrationem requirunt quam ut hic adscribi conveniat. Nos interim excellentiam mulieris non à nomine modo, sed à rebus ipsis ac muniis meritisque investigabimus. Scrutemur itaque scripturas, ut aiunt, & ab ipso creationis initio sumentes exordium, quid dignitatis mulier ipsa in primo productionis ordine supra virum sortita est disseramus. Scimus quæcunque à Deo Opt. Max. facta sunt, hoc potissimum differre, ut quædam eorum perpetuo maneant incorruptibilia, quædam corruptioni, ac mutationi subiecta sint, atque in his creandis Deum hoc ordine progressum, ut à nobiliori unius incipiens, in nobilissimum alterius desineret. Itaque creauit primum incorruptibiles Angelos, & animas: ita namque contendit Augustinus animam primi nostri parentis ante corporis productionem una cum angelis creatam fuisse. Porro creauit incorruptibilia corpora ut cœlos ac stellas, ac elementa incorruptibilia quidem, sed variis mutationibus obnoxia, ex quibus cætera omnia, quæ corruptioni subiecta sunt, conflauit ex vilioribus per singulos dignitatis gradus, rursus adscendendo ad universi perfectionē procedens.

Hinc primum mineralia prodierunt, post vegetabilia, plantæ, & arbores, deinde zoophita, demum animantia bruta per ordinem, reptilia, natantia, volantia, quadrupedia. Postremo vero creauit sibi similes homines duos, marem inquam primum, postremo fœminam, in qua perfecti sunt cœli, & terra, & omnis ornatus eorum: ad mulieris enim creationem veniens creator, quievit in illa, ut nihil honoratius creandum præ manibus habens, in ipsaque conclusa & consummata est omnis creatoris sapientia atque potestas, ultra quam non reperitur creatura alia, nec excogitari potest. Cum itaque mulier sit ultima creaturarum, ac finis & complementum omnium operum Dei perfectissimum, ipsiusque universi perfectio: quis eam negabit super omnem creaturam præcellentia dignissimam, sine qua mundus ipse iam ad unguem perfectissimus, & numeris omnibus absolutus fuisset imperfectus, qui non aliter quam in creaturarum omnium longe perfectissima perfici potuit. Dissentaneum enim est & absurdum opinari, Deum in aliquo imperfecto tantum opus perfecisse. Nam cum mundus ipse velut integerrimus aliquis, perfectissimusque circulus à Deo creatus sit, oportuit eum in ea particula absolui, quæ omnium primum cum omnium ultimo unitissimo quodam nexu in sese copularet. Sic mulier dum creatur mundus inter omnia creata tempore fuit ultima eademque cum autoritate, cum dignitate in ipso divinæ mentis conceptu omniū fuit prima, sicut de illa scriptum est per Prophetam. Antequam cœli crearentur elegit eam Deus, & præelegit eam. Ea siquidem peruulgata est philosophantium (ut illorum verbis utar) sententia, finem semper priorem esse in intentione & in executione postremum. Mulier autem fuit postremum Dei opus introducta à Deo in hunc mundum, velut ejus regina in regiam sibi iam paratam, ornatam, & omnibus numeris absolutam. Merito igitur illam omnis creatura amat, veneratur, observat, meritoque illi omnis creatura subiicitur atque obedit, quæ omnium cereaturarum regina est atque finis, & perfectio & gloria modis omnib.

soluta.

soluta. Quamobrem de illa Sapiens inquit: Generositatem mulieris glorificat, contubernium habens Dei, sed & omnium Dominus dilexit eam. Quantum enim ratione loci in quo creata est mulier, generis nobilitate virum excedit, sacra nobis eloquia locupletissime testantur, quando mulier in Paradiso nobilissimo loco pariter & amœnissimo formata est cum angelis, uir autem extra Paradisum in agro rurali cum brutis animalibus factus est, postea propter creandam mulierem traductus in Paradisum. Ideoque mulier peculiari quadam naturæ dote veluti assueta editissimo creationis suæ loco, quantumuis ab alto despiciens non patitur vertiginem, neque caligant oculi ejus, ut viris accidere solet. Præterea si contingat mulierem cum viro pariter in aquis periclitari omni externo adiutorio semoto, mulier diutius supernatat, viro citius subsidente fundumque petente. Quod autem loci dignitas ad hominis nobilitatem faciat, leges civiles sacrique canones haud obscure confirmant, & omnium gentium consuetudo illud maxime observat, non solum in hominibus, sed quibusque animalibus, etiam in inanimatis æstimandis, ut quanto quæque digniora sunt orta loco, tanto generosiora censeantur. Quocirca Isaac præcepit filio suo Iacob, ne uxorem acciperet de terra Chanaan, sed de Mesopotamia Syriæ conditione meliore. Est haud dissimile quod est apud Ioannem, dum Philippus diceret: Invenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth, dixit ei Nathanael, à Nazareth potest esse aliquid boni? Nunc ad alia pergamus. Præcellit mulier virum materia creationis, propterea quod non ex inanimato quopiam aut vili luto creata, quemadmodum uir, sed ex materia purificata, vivificata, & animata, anima inquam rationali mentem participante divinam. Accedit ad hoc quod uir ex terra quasi suapte natura omnis generis animantia producente, cooperante cœlesti influxu à Deo factus est. Mulier autem supra omnem cœli fluxum ac naturæ promptitudinem absque ulla virtute cooperante à solo Deo creata est, in omnibus sibi constans, integra & per-

fecta, viro interim unius costæ iacturam faciente, ex qua formata est mulier, videlicet Eva de Adam dormiente, atque tam profunde, ut ne costam quidem euelli sentiret, quam Deus abstulit viro & dedit mulieri. Vir itaque naturæ opus, mulier opificium Dei. Ideoque mulier divini splendoris plerunque viro capacior, sæpeque plena existit, quod etiamnum ex munditia & pulchritudine ipsius mirifica facile videri licet. Nam cum pulchritudo ipsa nihil est aliud quam divini vultus, atque luminis splendor rebus insitus, per corpora formosa relucens: Is certe mulieres præ viris habitare ac replere abundantissime elegit, Hinc mulieris corpusculum omni aspectu tactuque delicatissimum, caro tenerrima, color clarus & candidus, cutis nitida, caput decorum, cæsaries venustissima, capilli molles, lucidi & protensi, vultus augustior, prospectusque hilarior, facies omnium formosissima, ceruix lactea, frons expeditus, spatiosus & splendidus, oculos habet vibrantiores, micantioresque, amabili hilaritate & gratia contemperatos, supra hos supercilia in tenuem gyrum composita, eademque cum decora planitie, decenti distantia divisa, è quorum medio descendit nasus æqualis & intra rectum modum cohibitus, sub quo os rutilum, & tenellis labris conformi compositione venustum, intra quæ tenui risu dentes emicant minutili & æquo ordine locati, eburneo candore nitentes, illorumque quam viro paucior numerus, quod neque edax, neque mordax. Circumsurgunt maxillæ, genæque, tenera mollitie, roseo fulgore rubentes, verecundiæque plenæ, ac mentum orbiculare, decenti concavitate jucundum. Sub hoc collum habet gracile, & longiusculum rotundis ex humeris erectum, gulam delicatam & albicantem, mediocri crassitie fultam, vocem & orationem suaviorem, pectus amplum & eminens, æquali carne vestitum cum mamillarum duritie, illarumque simul ac ventris orbiculari rotunditate, latera mollia, dorsum planum & erectum, brachia extensa, manus teretes, digitosque concinnis iuncturis protensos, ilia coxasque habiti-

ores,

ores, ſuras carnoſiores, extrema manuum pedumque in orbicularem ductum deſinentia, ſingulaque membra ſucci plena, Adhæc inceſſus greſſuſque modeſtus, motus decentior, geſtus digniores, totius præterea corporis ordine, atque ſymmetria, figura ac habitudine longe lateque in omnibus ſpecioſiſſima, nullumque in tota creaturarum ſerie, neque ſpectaculum adeo mirandum, neque miraculum perinde ſpectandum, ut nemo niſi cæcus omnino non videat, Deum ipſum, quicquid pulchritudinis capax eſt mundus univerſus, in mulierem ſimul congeſſiſſe, ut ob id illam omnis creatura ſtupeſcat, & multis nominibus amet ac veneretur, uſque adeo ut uſu venire videamus, quod incorporei ſpiritus, dæmoneſque mulieres ſæpiſſime ardentiſſimis amoribus depereant: quæ non fallax opinio eſt, ſed multis experimentis nota veritas. Atque ut omittam ea, quæ poëtæ nobis de amoribus deorum, eorundemque amaſiis tradidere, ut Apollinis, Daphne, Neptuni, Salmonea, Herculis, Hebe, Iole, & Omphale, cæterorumque deorum amaſiis, & ipſius Iovis admodum multis: Hoc tam divinum pulchritudinis munus diis hominibuſque amabile, ſacra eloquia in mulieribus præ cæteris gratiarum dotibus in multis locis celebriter commendant. Hinc legitur in Geneſ. quod videntes filii Dei filias hominum quod eſſent pulchræ, delegerunt uxores ſibi ex illis quas voluerunt. Legimus etiam de Sara Abrahæ, que fuit pulchra præ aliis terræ mulieribus, imo pulcherrima. Sic ſeruus Abrahæ cum vidiſſet Rebeccam eximiæ pulchritudinis puellam, dixit tacitus ſecum: Hæc eſt quam præparauit Dominus filio Abrahæ Iſaac, & Abigail uxor Nabal viri peſſimi erat prudens & cordata, perinde atque ſpecioſa. Ideoque ſervauit vitam & facultatem viri ſui à furore David, & malus uir per pulchram mulierem ſervatus eſt. His namque verbis allocutus eſt eam David: Vade pacifice in domum tuam, ecce audivi vocem tuam, & honorificavi faciem tuam. Nam cum omnis pulchritudo ſit uel ſpiritualis, uel vocalis, uel corporea, Abigail tota pulchra fuit, &

prudentia ſpiritus, & facundia ſermonis, & venuſtate corporis, quo nomine mortuo viro ſuo Nabal facta eſt una uxorum David. Et Bethſaba fuit adeo inſigni forma mulier, ut ejus amore captus David illam poſt mortem viri deſponſatam reginali dignitate præ cæteris elevaret. Item Abiſaac Sunamitis, quod eſſet puella pulcherrima, propterea electa fuit, ut accubendo David ſeneſcentis iam Regis calorem inſtauraret. Quapropter & ſummis honoribus ſenex eam Rex augere voluit, & poſt mortem Regis potentis Reginæ loco habita eſt. Huc ſpectant ea quæ de mira pulchritudine Reginæ Vaſti legimus, atque de Heſter quæ illi prælata, illaque præſtantior fuit nimis quam pulchra & decora facie. De Iudith etiam legimus, cujus auxit Dominus pulchritudinem in tantum, ut eam conſpicati ſtupore ſint admirando affecti. De Suſanna denique, quæ fuit oppido quam delicata, & ſpecie pulchra. Quid quod legimus etiam poſt varia tentamenta Iob & ejus ærumnas exantlatas præter cætera quæ ſumma patientia meruit, dediſſe dominum tres filias pulcherrimas, tribus charitibus longe gratiores, quibus mulieres in univerſa terra ſpecioſiores neutiquam inventæ ſunt. Legamus porro licebit ſanctarum virginum hiſtorias, nimirum mirabimur quam miræ pluchritudinis & ſpecioſiſſimæ formæ præ cæteris filiis hominum Catholica Eccleſia ſolemniter illas collaudando decantet. Sed omnium longe lateque principem immaculatam Dei genitricem virginem Mariam, cujus pulchritudinem Sol & Luna mirantur, è cujus ſpecioſiſſimo vultu tanta ſimul effulſit pulchritudinis caſtimonia atque ſanctitudo, ut licet omnium oculos pariter & mentes perſtringeret, nemo tamen unquam mortalium ſuis illecebris, uel minimo cogitatu corruerit. Hæc etiamſi ſuſius, è ſacris Bibliis ubi toties de pulchritudine facta mentio, idque ipſiſſimis pene verbis ideo recenſui, quo plane intelligamus mulierum pulchtitudinem non apud homines ſolum, ſed & apud Deum cohoneſtatam eſſe & honore cumulatam. Proinde & alibi legimus in ſacris literis Deum præcepiſſe omnem maſculum

ſexum etiam pueros occidi, mulieres vero pulchras ſervari. Et in Deuteronom. permittitur filiis Iſraël pulchram mulierem è captivis ſibi deligere in coniugem. Præter hanc admirandam pulchritudinem etiam honeſtatis quadam dignitate mulier dotata eſt, quod viris non contingit. Nam capilli mulieris in tantum promittuntur, ut omnes corporis partes pudentiores operire poſſint. Adde quod has corporis partes in naturæ operib. mulieri contrectare, id quod viris adſolet uſui venire, nunquam eſt neceſſe. Ad miram denique decentiam natura ipſa mulieribus inguina ordinauit, non prominentia vti viris, ſed intus manentia, ac ſecretiori tutiorique loco ſepoſita. Porro natura plus verecundiæ contulit mulierib., quam viris. Quamobrem ſæpiſſime contigit mulierem inguinum periculoſo abſceſſu ægrotantem mortem elegiſſe, potius quam ſe chirurgi conſpectui ac contrectationi objiceret medendam. Et hanc verecundiæ honeſtatem etiamnum moribundæ mortuæque retinent, ut in his patet maxime quæ in aquis pereunt. Nam authore Plinio atque experientia teſte, mulier prona iacet pudori defunctarum parcente natura, uir autem natat ſupinus. Accedit ad hoc, quod digniſſimum in homine membrum, quo maxime à brutis differimus, divinamque iudicamus naturam, caput eſt, & in eo potiſſimum vultus. Caput quidem in viris calvitie deformatur, muliere contra magno naturæ privilegio non calveſcente. Vultus inſuper in viris barba illis odioſiſſima, adeo ſæpe deturpatur, piliſque ſordidis operitur, ut vix à belluis diſcerni poſſint. In mulieribus contra remanente ſemper facie pura atque decora. Hinc lege duodecim tabularum cautum erat ne mulieres genas raderent, ne quando barba excreſceret, & pudor occultaretur. Munditiæ etiam ac puritatis ipſius mulieris omnibus uel hoc euidentiſſimum argumentum eſt, quod mulier ſemel munde abluta quoties poſt aqua pura diluitur, aqua ipſa nullam recipit immuditiæ maculam: Vir autem quantumcunque ablutus, quoties denuo abluit, turbat aquam & inficit. Adhæc naturæ ordinatione

one mulieribus per loca ſecretiora ſingulis menſibus ſuperfluitates expelluntur quæ viris per faciem multo digniorem humani corporis partem continuo emittuntur. Præterea cum inter cætera animantia ſolis hominibus conceſſum ſit ad cœlum attollere vultus, natura fortunaque mulieri in hoc mirifice proſpexerunt, atque adeo pepercerunt, ut ſi caſu fortuitove cadendum, mulieres fere ſemper in tergum decidant, ac uel nunquam uel non temere in caput vultumve proſternantur. Quid (quod ne omittamus) nonne in humani generis procreatione videmus naturam viris naturam prætuliſſe? quod hoc maxime perſpicuum eſt, quia ſolum muliebre ſemen, Galeno & Auicenna teſtibus, eſt materia & nutrimentum fœtus, viri autem minime, quod illi quodammodo ut accidens ſubſtantiæ ingrediatur. Maximum enim ut ait lex, atque præcipuum munus eſt fœminarum, concipere, conceptumque tueri, ob quam cauſam videmus plurimos matribus ſimiles eſſe, quia ex earum ſanguine procreatos: Idque plurimum in corporis habitu, ſemper autem in moribus: ſi enim matres ſtolidæ ſunt & filii ſtolidi fiunt; ſi matres prudentes & filii eorum prudentiam redolent. Contra vero in patribus, qui ſi ipſi ſint ſapientes, filios ut plurimum generant ſtolidos, & ſtolidi patres ſapientes producunt filios, modo ſapiens mater ſit. Nec alia ratio eſt cur matres plus patribus diligãt filios ſuos, niſi quia multo plus de ſuo ſentiunt, habentque in illis matres, quam patres. Ob eandem quam dixi cauſam, etiam arbitror nobis inditum eſſe, uti plus in matrem quam in patrem ſimus adfecti, uſque adeo ut patrem, diligere, matrem ſolam amare videamus. Eademque de cauſa natura mulieribus tanti vigoris lac contulit, quod non ſolum infantes nutriat, verum etiam & ægros reſtauret, & adultis quibuſque ad vitæ columitatem ſufficiat. Cujus experimentum legimur apud Valerium de plebeia quadam iuvencula, quæ matrem ſuam in carcere ſic aluit, cum alioqui fame eſſet peritura, quam ob pietatem ſalus matri & utrique pietatis templum conſecratum eſt. Conſtat

autem

autem ſemper fere mulierem majoris eſſe pietatis & miſericordiæ, quam virum, quod & Ariſtoteles ipſe fœmineo ſexui proprium tribuit. Quamobrem arbitror dixiſſe Salomonem: ubi non eſt mulier, ingemiſcit æger, vel quod in inſerviendo & adſiſtendo valetudinariis miræ eſt dexteritatis & alacritatis, vel quod lac muliebre potiſſimum ægris debilibus etiam morti vicinis præſentaneum remedium eſt, quo ad vitam reſtituantur. Hinc ut ferunt medici, calor earundem papillarum virorum nimio ſenio confectorum pectori applicatus, calorem vitalem in illis excitat, adauget & conſervat, quod ne Davidem quidem latuit, qui Abiſaac Sunamitem puellam delegit in ſenio illius calefactus amplexibus. Porro etiam hoc promptior eſt viro mulier ad ſacrum illud generandi officium (ut omnibus palam eſt) quod hæc quidem decennis & infra viri potens eſt: ille vero longe ſuccedat. Prætereaque nemini id obſcurum, ſolam fœtificantium mulierem, poſtquam prægnans eſt, & ferre incipit uterum, nec ita diu etiam poſtquam partu eſt ſoluta, ad recenſitum jam opus rurſum inclinatam, cujus vaſculum (matricem vocant) adeo uſque humano conceptu adficitur, ut aliquando mulier abſque concubitu concepiſſe legatur. Sic enim Phyſicus ille de muliere quadam monumentis tradidit literarum, quæ virile ſemen in balneo emiſſum adhauſerit. Accedit ad hoc aliud naturæ ſtupendum miraculum, quod mulier prægnans ſi appetitus inſtigarit, impune victitat carnibus incoctis, crudiſque piſcibus, atque raro carbonibus, luto, lapidibus, metalla quoque & venena cæteraque hujuſmodi multa ſine noxa concoquit, & in corporis convertit ſalutiferum nutrimentum. Quanta etiam præter hæc ipſa in mulieribus natura producere gaudeat miracula, nemo mirabitur, qui philoſophorum medicorumque volumina perlegerit, quorum exemplum, quod unicum duntaxat ſubjiciam, præſto eſt ad manum. In menſtruo qui ſanguis præterquam quod à quartanis, ab hydrophorbia, à morbo comitiali, ab elephantiaſi, ab impreſſionibus melancho-

lancholicis, ac mania, & multis id genus perniciosissimis ægritudinibus liberat, aliaque permulta, nec minus admiratu digna efficit, inter cætera miranda etiam incendia extinguit, tempestates sedat, fluctuum pericula arcet, noxia pellit, maleficia solvit, ac cacodæmones fugat. De his vero quæ reliqua sunt, plura ad præsens probare non est consilium. Illud tamen adhuc addam auctarii vice, in mulieribus esse juxta Philosophorum & medicorum comprobatas experientia traditiones, divinum donum omnibus admirandum, quo ipsemet suis propriis dotibus in omni morborum genere sibi ex seipsis mederi possunt, nullo etiam exotico aut aliunde accersito adminiculo accedente. Sed quod omnia superat mirabilia, mirabilissimum illud ipsum est, quod sola sine viro mulier humanam potuit producere naturam, quod viro haudquaquam datum est. Quod equidem apud Turcas seu Mahumetistas in confesso est, apud quos plures concepti creduntur sine virili semine, quos illi sua lingua nefesogli vocant, & narrantur Insulæ ubi fœminæ ventus afflatu concipiunt, quod tamen nos verum esse non concedimus. Sola siquidem virgo Maria, sola inquam hæc sine viro Christum concepit ac peperit filium ex sua propria substantia & naturali fœcunditate. Est enim beatissima virgo Maria vera & naturalis Christi mater, ipseque Christus verus & naturalis, quia homo, & iterum naturalis virginis filius, quatenus ipsa virgo non fuit corruptæ naturæ obnoxia. Quocirca neque etiam in dolore peperit, neque sub potestate viri fuit, tanta fuit ejus ex præveniente benedictione fœcunditas, ut ad concipiendum virili non indigeret opera. Inter bruta autem animantia constat fœminea nonnulla maris expertia fœcunda esse, ut vulturum fœminas, ex historia memoriæ proditum esse contra Faustum tradit Origenes, sed & equas quasdam zephyro flante concipere comperit antiquitas, de quibus hæc canuntur.

Ore omnes versæ in zephyrum stant rupibus altis,
Excipiuntque leves auras, & sæpe sine ullis
Conjugiis vento gravidæ.

Iam quid de sermone dicam divino munere, quo uno belluis maxime præstamus, quem Trismegistus, Mercurius ejusdem ac immortalitatem pretii existimat, & Hesiodus optimum hominis thesaurum nominat. Nonne sermone mulier viro facundior, magisque diserta & abundans? Nonne quotquot sumus homines, non nisi aut à matribus, aut à nutricibus primum loqui didicimus? sane natura ipsa rerum architectrix in hoc humano generi sagaciter prospiciens, hoc muliebre genus donavit, ut vix uspiam mulier muta reperiatur. Pulchrum profecto & laudabile eo viros præcellere, quo cæteris animantibus homines potissimum præstant.

Sed à prophanis ad sacras literas ceu postliminio redeamus, atque ab ipsis usque religionis fontibus rem auspicemur. Scimus in primis haud dubie propter mulierem viro Deum benedixisse, quam benedictionem vir utpote indignus habere non meruerat, priusquam mulier esset creata. Cui consonat illud Salomonis proverbium: Qui invenerit mulierem bonam, invenit bonum, & haurit benedictionem à Domino. Et illud Ecclesiastici: Mulieris bonæ beatus vir, numerus annorum illorum duplex. Et nullus homo potest in dignitate comparari illi, qui dignus fuerit habere mulierem bonam. Nam ut ait Ecclesiasticus: Mulier bona est gratia super omnem gratiam. Ideoque Salomon in proverbiis vocat illam coronam viri: Et Paulus gloriam viri: definitur autem gloria, consummatio & perfectio rei, quiescentis & delectantis in suo fine, quando videlicet rei nil amplius addi potest, ut crescat ejus perfectio. Mulier itaque consummatio, perfectio, felicitas, benedictio & gloria viri existit, atque ut ait Augustinus prima human. generis in hac mortalitate societas. Idcirco illam omnis homo amet necesse est, quam qui non amaverit, qui odio habuerit, ab omnibus virtutibus & gratiis alienus est, nedum humanitate. Referēda

da forte istic essent cabalistica illa mysteria, quomodo Abraham benedictus à Deo per mulierem Sarah, decerpta à nomine mulieris litera H, & addita nomini viri, & vocatus est Abraham, quomodo etiam benedictio Iacob illi sit per mulierem, matrem videlicet acquisita. Sunt hujus generis plura in sacris literis, sed hoc loco non explicanda. Benedictio itaque data est propter mulierem, lex autem propter virum, lex inquam iræ & maledictionis, viro namque interdictus erat fructus ligni, mulieri non item, quæ nequedum creata erat: illam enim Deus ab initio liberam esse voluit, vir itaque comedendo peccavit, non mulier, vir mortem dedit, non mulier. Et nos omnes peccavimus in Adam, non in Eva, ipsumque originale peccatum non à matre fœmina, sed à patre masculo contrahimus. Ideoque vetus lex omne masculinum circuncidi jussit, fœminas autem incircuncisas manere, peccatũ videlicet originis in eo sexu, qui peccasset solummodo puniendum statuens. Neque præterea increpavit Deus mulierem, quia comederat, sed quia mali occasionem dedisset viro, atq; id quidem imprudens, eo quod per diabolum tentaretur. Vir itaq; ex certa scientia peccavit, mulier erravit ignorans, & decepta. Nam & à diabolo primo tentata est, quippe quam cognovit creaturarum omnium excellentissimã, & ut inquit Bernardus: Videns diabolus admirandam ejus pulchritudinem, sciens eam talem qualem antea in divino lumine cognoverat, quę super omnes angelos gauderet colloquio Dei, invidiam jecit in solam mulierem propter suam excellentiam. Quocirca Christus natus huic mundo humillimus, quo sua humilitate superbiam expiaret peccati primi parentis, sexum assumpsit virilem ut humiliorem, non sexum fœmineum, sublimiorem & nobiliorem. Præterea qui condemnati fuimus propter peccatum viri, non mulieris, voluit Deus ut in quo sexu fuerat peccatum, in eo fieret & peccati expiatio, & qui sexus ignorans deceptus erat, per eundem etiam fieret vindicta. Ideoq; ad serpentem dictum est, quia mulier, vel quod verius legitur, quia semen mulieris caput ejus conteret, non vir neque semen viri.

viri. Atque hinc eſt forte quare ordo ſacerdotalis ab Eccleſia commiſſus eſt viro potius quam mulieri, quia ſacerdos omnis Chriſtum repræſentat, Chriſtus autem primum hominem peccatorem, ipſum videlicet Adamum. Ex hoc jam intelligitur Canon ille qui incipit: Hęc imago, dicens mulierem non eſſe factam ad imaginem Dei, ſcilicet ad corpoream Chriſti ſimilitudinem. Noluit tamen Deus, ipſe inquam Chriſtus filius eſſe viri, ſed mulieris, quam eo uſque honoravit, ut ex muliere ſola carnem indueret. Propter mulierem namque Chriſtus dictus eſt filius hominis, non propter virum. Hoc eſt illud ingens miraculum, quod admodum Propheta ſtupeſcit, quia mulier circundedit virum, quando videlicet ſexus devoratur à virgine, & Chriſtum portat in corpore. Etiam reſurgens Chriſtus à morte, mulieribus primum apparuit, non viris. Nec ignotum eſt poſt Chriſti obitum viros à fide diſceſſiſſe, mulieres autem nuſquam conſtat à fide & religione Chriſtiana defeciſſe. Porro nulla unquam fidei perſecutio, nulla hæreſis, nullus in fide error à mulieribus unquam emerſit: ſecus conſtat de viris. Chriſtus traditus, venundatus, emptus, accuſatus, damnatus, paſſus, crucifixus, tandem morti traditus, non niſi per viros. Imo etiam à Petro ſuo negatus, à cæteris diſcipulis relictus, à ſolis mulieribus ad crucem uſque & ſepulchrum comitatus. Atque etiam ipſa Pilati uxor ethnica plus conabatur ſalutare Ieſum, quam quiſquam virorum etiam illorum qui crediderant. Accedit huc quod tota ferme Theologorum ſchola aſſerit, Eccleſiam tunc non niſi apud ſolam mulierem, puta Virginem Mariam manſiſſe, atque ob id & merito religioſus ac ſacer fœmineus ſexus appellatur. Quod ſi etiam quiſpiam cum Ariſtotele dicat, inter omnia animalia maſculos eſſe fortiores, prudentiores, & nobiliores: huic reſpondet excellentior doctor Paulus dicens: Quæ ſtulta ſunt mundi elegit Deus, ut confundat ſapientes, & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia & ignobilia mundi. & contemptibilia egit Deus, & ea quæ non ſunt, ut ea quæ ſunt deſtrueret. Nam quis inter viros

in

in cunctis naturæ gratiarum dotibus Adamo sublimior extitit? at mulier illum humiliavit, quis Samsone fortior? mulier ejus fortitudinem superavit, quis castior Lotho? mulier illum ad incestum provocavit, quis Davide religiosior? mulier ejus sanctimoniam turbavit, quis sapientior Salomone? mulier eum decepit, quis patientior Iobo? quem diabolus fortunis omnibus exuit, familiam & filios occidit, ipsumque ulceribus, sanie, dolore toto corpore opplevit, tamen à pristina animi simplicitate patientiaque ad iracundiam provocare non potuit, provocavit autem mulier, in hoc diabolo superior confidentiorque quem ad maledicendum irritavit. Quod si modo fas est vel Christum ipsum in hanc comparationem vocare, quo nihil potentius, nihil sapientius, cum sit æterna Dei sapientia atque potestas, nonne à Chananæa illa muliercula sese superari passus est, dicente ipso: Non est bonum tollere panem filiorum & mittere canibus, illa contra respondente: utique Domine, nam & catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum, cumq; jam vidisset Christus, quia illam hoc argumento superare non posset, benedixit illi dicens: Fiat tibi sicut vis. Quis Petro Apostolorum primo in fide ferventior? mulier illum non minimum Ecclesiæ pastorem ad negandum Christum seduxit. Dicant quicquid velint canonistæ Ecclesiam suam non posse errare, Papa mulier illam egregia impostura delusit. Cæterum dicet quis hæc magis in opprobrium mulierum vergere, quam ad laudem accedere: cui mulieres ad hunc modum respondebunt. Si alterum nostrum necesse est, aut boni alicujus, aut etiam vitæ jacturam facere, malo ego te perdere quam me perditum iri. Idque exemplo Innocentii tertii, qui in quadam sua decretali epistola ad quendam Cardinalem à Romana sede legatum scriptum reliquit: Si te vel me confundi oporteat, potius te confundi eligam. Præterea civilibus etiam mulieribus indultum est, ut liceat sibi consulere damno alieno. Atque in ipsis sacris literis nonne sæpe benedicitur & extollitur iniquitas mulieris, plus quam vir benefaciens? Nonne laudatur

Rachel, quæ patrem suum idola quærentem pulchra adinventione delusit? Nonne etiam Rebecca, quia per fraudem obtinuit Iacob benedictionem patris, & postea cautius fecit declinare fratris iram. Raab meretrix decepit eos qui quærebant exploratores Iosue, & reputatur ei ad justitiam: Egressa est Iahel in occursum Sisaræ: dixitq; ad eum, intra ad me Domine mi, ac petenti aquam dedit illi bibere de utre lactis & operuit illum jacentem, dormiente autem Sisara, ingressa est abscondite, percussitque clavum in caput ejus, & interfecit illũ, qui se fidei ejus crediderat servandum. atque pro hac insigni proditione: benedicta, inquit scriptura, inter mulieres Iahel benedicatur in tabernaculo suo. Legite historiam Iudith, & notate verba ejus ad Holofernem: Sume, inquit verba ancillæ tuæ, quoniam si ea secutus fueris, perfectum te faciet Dominus, veniens nunciabo tibi omnia, ita ut adducam te per mediam Hierusalem, & habebis omnem populum Israël, sicut oves quarũ non est pastor, & non latrabit vel unus canis contra te, quoniam hæc mihi dicta sunt per providentiam Dei: sopitumque blanditiis Holofernem percussit in cervicem, & abscidit caput ejus. Quod quæso iniquius consilium, quæ crudeliores insidiæ, quæ captiosior proditio excogitari posset? & hanc idcirco benedicit, laudat & extollit scriptura, & longe melior reputata est iniquitas mulieris quam viri benefaciens. Nonne bonum operatus est Cain offerens in sacrificium optimarum frugũ primitias, & eo ipso reprobatus est à Deo? Esau nonne benefecit dum pia obedientia venatur decrepito parenti cibum, & interea defraudatur benedictione, & odio habitus est Deo: Oza, dum zelo religionis inclinatam, & jam prope labantem arcam sustinet, morte subita percussus est: Rex Saul dum Amalechitarum pinguiores hostias in sacrificium parat Domino, dejectus regno etiam spiritui nequam traditus est. Excusantur ab incestu patris filiæ Loth, & non excusatur temulentus pater, & successio ejus ejicitur ab Ecclesia Dei. Excusatur incestuosa Thamar, & dicitur justior patriarcha Iuda, & fraudulento incestu meretur propagare lineam Salvato-

vatoris. Ite nunc viri fortes & robusti, & vos prægnantia Pallade, ligata tot fasciis scholastica capita & totidem exemplis contrariam illam probate sententiam, quod melior sit iniquitas viri quam mulier benefaciẽs. Certe non poteritis illam tueri, ni recurratis ad allegorias, ubi tunc ęqualis cum viro mulieris erit authoritas, sed modo revertamur. P··cellentiæ tam felicissimi sexus omnibus hoc vel evidentissimum argumentum esse potest, quod dignissima omnium creaturarum, qua nec unquam dignior fuit, nec futura est, mulier fuerit, ipsa inquam beatissima virgo Maria, qua siquidem præter originale peccatum concepta sit, ne Christus quidem quod ad ejus humanitatem attinet major erit. Est etenim Aristotelis validum hoc argumentum: cujus generis optimum est nobilius optimo alterius generis, hoc genus altero nobilius: in fœmineo genere optima est virgo Maria: in masculino non surrexerit major Ioanne Baptista, atque hunc quantum excellat virgo diva, quæ exaltata est super omnes choros angelorum, nemo Catholicus ignorat. Similiter argumentari licebit, cujus generis pessimum pejus est pessimo alterius, id genus esse illo quoque inferius. Iam vero scimus, quia vitiosissima ac pessima creaturarum omnium vir est, sive ille fuerit Iudas qui Christum tradidit, de quo ait Christus: Bonum esset homini illi si natus non fuisset: sive illo pejor futurus sit Antichristus aliquis, in quo omnis potestas Sathanæ inhabitabit. Multos præterea viros æternis cruciatibus damnatos prodit Scriptura, cum nulla uspiam mulier damnata legatur. Accedit ad id testimonii etiam brutalis naturæ quædam prærogativa, quippe avis omnium regina, atque nobilissima quæ aquila est, semper fœminei, nunquam masculini sexus reperitut. Phœnicem etiam autem unicam Ægyptii non nisi fœmellam prodiderunt. E contrario autem regulus serpens, quem basiliscum dicunt, omnium venenatorum pestilentissimus, non nisi masculus est, quem insuper impossibile est nasci fœmellam. Præterea sexus hujus excellentia probitasque ac innocentia vel his argumentis satis abunde ostendi potest, quoniam

quoniam malorum omnium ortus à viris ſit,à mulieribus minime. Primus quippe protoplaſtes Adam ille legem Domini tranſgredi auſus, portas cœli obſeravit,& omnes nos peccato mortique reddidit obnoxios. Omnes enim peccavimus & morimur in Adam,non inEva. Hujus perinde primogenitus inferorum portas reſeravit, ille primus invidus, primus homicida, primus parricida , primus deſperans de miſericordia Dei , primus bigamus Lamech, primus ebrius Noë , primus turpitudinem patris ſui denudans ille filius Noë Chamus, primus tyrannus ſimul ac idololatra Nemroth , primus adulter vir, primus inceſtuoſus vir , viri inſuper primi cum dæmonibus fœdera inierunt , ac prophanas artes invenerunt. Viri filii Iacob primi vendiderunt fratrem. Pharao Ægyptius necavit primus pueros, viri primi cōtra naturam luxuriati ſunt,teſtibus Sodoma & Gomorra , quæ ob virorum ſcelera perierunt , celebres olim urbes, viros legimus ubique temeraria voluptate bigamos , multinubos multicubos , adulteros , fornicatores,ſic plurium uxorum concubinarumque viri fuerunt Lamech, Abraham, Iacob, Eſau , Ioſeph , Moſes, Samſon, Helcana, Saul, David , Salomon, Aſſur , Roboam, Abia , Caleph , Aſſuerus & innumeri alii , qui ſinguli plures uxores inſuper & pellices, & concubinas habuerunt. Nec illarum conjugio contenti ad explendam ſuam libidinem, etiam cum earum ancillis ſe commiſcuerunt. Mulierem vero excepta una ſola Berſabea nullā uſque reperimus, niſi uno ſolo viro ſemper fuiſſe contentam , nec bigamam inſuper reperies ullam,ſi ex primo marito prolem ſuſceperat. Sunt enim mulieres pudicitia ac caſtitate viris ipſis multo continentiores , quas quod infœcundæ eſſent , à virorum concubitu ſæpe abſtuliſſe legimus , & alienā viro introduxiſſe uxorem,ſicut Sara,Rachel, Lia,& aliæ multæ infœcundiores,quæ ancillas ſuas introduxerunt,ut ſuſcitarent viris ſuis poſteritatem. Sed quis obſecro virorū, quantūcunque ſenex, frigidus, ſterilis, ac rei uxoriæ ineptus tantæ unquam aut pietatis,aut clementiæ extitit in uxorem , ut aliquem ſuo loco ſubſtitueret , qui feracem uterum fœcun-

fœcundo ſemine irroret? quamvis hujuſmodi leges Licurgum atque Solonẽ olim tuliſſe legamus, vix ſi quis ætate proveƈtior & nuptiis intempeſtivior, alterve in ventrem ignavior puellam deſpondiſſet ut liceret uxori ex adoleſcentibus & neceſſariis unum aliquem robore moribuſque conſpicuum deligere, qui cum illa dulciter colluderet & luƈtaretur, modo partus editus mariti adferretur, nec idcirco alienum aut adulterinum dici quod naſceretur, leges quidẽ illas latas legimus, ſervatas autem non legimus, nõ tam virorũ duritia, quam mulierũ continentia illas recuſante. Innumerę ſunt adhuc præclariſſimæ fœminæ, quæ cum inſigni pudicitia etiam conjugali charitate viros omnes longe vicerint, cujuſmodi Abigail uxor Nabal, Artemiſia Mauſoli, Algia Pollinicis Thebani conjunx, Iulia Pompeii, Portia Cetonis, Cornelia Gracchi, Miſſalina Sulpitii, Alceſte Admeti, Hypoſicratea Mithridatis Pontici regis conjunx, Dido quoque Carthaginis conditrix, Romanaque Lucretia, atq; Sulpitia Lentuli. Sunt infinitæ aliæ, quarũ virginitatis & pudicitiæ fides, ne morte quidem potuit immutari, quarum exempla ſeſe offerunt: Atlanta Calidonia, Camilla Volſca, Iphigenia Græca, Caſſandra & Criſe. Accedunt his Lacedæmoniæ, Spartiatæ, Mileſiæ, atque Thebanæ virgines, & innumeræ aliæ, quas nobis numerant Hebræorum, Græcorum, Barbarorumque hiſtoriæ, quæ virginitatem pluris quam regna, quam denique vitam ipſam fecerunt, Quod ſi etiam pietatis exempla requirantur, inter cætera ſeſe offerunt, Claudia veſtalis erga patrem, & plebeia illa juvencula, de qua ſupra locuti ſumus in matrem. Sed objiciet iſtis Zoilus aliquis Samſonis, Iaſonis, Deiphobi, Agamemnonis exitialia conjugia ac hujuſmodi tragædias, quas ſi quis lynceis oculis (ut ajunt) introſpexerit, comperiet falſo uxores accuſari, quarum nulla unquam contigit viro bono improba. Non enim niſi malis maritis malæ uxores ſunt, quibus licet bonæ aliquãdo eveniunt, ſæpe eorundem vitio corrumpuntur. Putaſne ſi licuiſſet mulieribus leges condere, hiſtorias ſcribere, quantas tragœdias ſcribere potuiſſent de virorum inæſtimabili malitia,

tia,inter quos plurimi reperiuntur homicidæ,fures, raptores,falsarii, incendiarii,proditores, qui etiam tempore Iosue ac David regis,tanta multitudine latrocinabâtur, ut suorum agminum principes constituerent,sed & hodie adhuc infinitus est illorum numerus. Hinc omnes carceres viris repleti, undiq; omnia virorũ cadaveribus onusta.At contra,mulieres omnium artiũ liberalium, omnisq; virtutis ac beneficii inventrices extiterunt, quod & ipsa artium virtutumq; fœmina nomina præcipue ostendunt. Cui & illud notabile accedit, quod ipse quoq; terrarũ orbis à fœminarum nominib. nuncupatur,videl.ab Asia nympha,ab Europa Agenoris filia,à Lybia filia Epaphi,quæ & Aphrica dicitur.Denique si per singula virtutum generaliter sit,mulier ubiq; principem locum obtinebit.Mulier enim fuit, quæ primo virginitatem Deo devovit ipsa virgo Maria, quæ exhinc meruit esse mater Dei. Mulieres prophetæ semper diviniore spiritu afflatæ sunt quam viri: quod testibus Lactantio,Eusebio,&Augustino de Sybillis notum est. Sic Maria Mosis soror erat Prophetes,& captivo Hieremia uxor avunculi ejus nomine Olda, perituro populo Israël supra viri vires prophetes suscitatur. Scrutemur sacras scripturas, & videbimus mulierẽ in fide cæterisque virtutib. constantiam supra viros longe commendatam,ut in Iudith,Ruth,Hester, quæ tanta gloria celebratæ sunt, ut sacris quoq; voluminib. nomina indiderint. Abraham ille, quem licet ob fidei firmitatem scriptura justum vocaverit, quoniam credidit Deo, subjicitur tamen uxori suæ Saræ,&Domini voce ꝑcipitur ei: Omnia quæcunque dicit tibi Sara, audi vocem ejus. Sic Rebecca firmiter credens,pergit ad interrogandum Deum, & ejus responsione condigna, audit miraculum: Duæ gentes in utero tuo, & duo populi de ventre tuo dividentur.Et vidua Sareptana credidit Heliæ,licet rem difficilem sibi diceret.Sic Zacharias ab angelo de incredulitate redargutus obmutuit. Et Elizabeth uxor sua utero & voce prophetat ac commẽdatur, quia fideliter credidit, quæ deinceps commendat beatissimam virginem, dicens. Beata quæ credidisti, quæ dicta sunt tibi à

bi à Domino. Sic Anna Prophetes, post Simeonis revelationem confitebatur Deum, & loquebatur de eo omnibus volẽtibus audire, qui expectabant redemptionem Israël. Et erant Philippo quatuor filiæ virgines prophetantes. Quid dicam de Samaritana illa, cum qua Christus loquebatur ad puteum, & saturatus fide credentis, cibos respuit Apostolorum. Accedit ad hæc fides Cananeæ, ac mulieris illius quę fluxum sanguinis patiebatur. Nonne etiam fides & confessio Marthæ similis erat confessioni Petri? Et in Maria Magdalena quanta fuerit fidei constantia, ex Euangeliis nobis notum est. Ipsa namque, dum sacerdotes & Iudæi Christum crucifigũt, plorat ad crucem, unguenta portat, quærit in tumulo, hortulanum interrogat, Deum recognoscit, pergit ad Apostolos, resurrexisse nunciat. Illi dubitant, ista confidit. Quid rursus de Priscilla sanctissima fœmina, quæ Apollo virum Apostolicum, & in lege doctissimum Corinthiorum episcopum erudivit. Nec turpe fuit Apostolo discere à muliere, quæ doceret in Ecclesia. Adde insuper quæ martyrii patientia & mortis contemptu fidei suæ constantiam testatæ sunt, non esse virorum numero pauciores. Neque hic silentio prætereunda est mater illa mirabilis, & bonorum memoria digna, quæ in conspectu suo pereuntes crudeli martyrio septem filios non solum bono animo ferebat, sed fortiter hortabatur ad mortem, atque ipsa per omnia in Deo confidens, post filios pro patriis legibus consumpta est. Nonne etiam Theodelina Bavarorum regis filia Longobardos, ac Greisilla Henrici I. Imperatoris soror Vngaros, & Clotildis Burgundiorum regis filia Francos, & Apostola quædam infimæ sortis fœmina Hibertos, singulæ innumeros populos ad Christi fidem converterunt? Denique hic religiosissimus solus vel maxime is est, in quo in hunc diem usque fides Catholica, & pietatis continuata opera refulgent. At ne cui dubium sit, mulieres omnia ea posse quæ viri: exemplis rem ipsam agamus, & comperiemus nullum unquam egregiũ facinus in ullo virtutũ genere à viris perpetratũ, quod à mulierib. nõ sit æque præclare factitatũ. Claruerunt in sacer-

dotio

dotio olim apud gentes Melissa Cybeles, à cujus nomine cæteræ Deæ sacerdotes Melissæ postea dictæ sunt. Item Hypeccaustria sacerdos Minervæ, Mera Veneris, Iphigenia Dianæ fuerunt, & fœminæ Bacchi sacerdotes, multis nominib. claræ, ut Thyades, Mænades, Bacchæ, Eliades, Mimallonides, Ædonides, Eubyades, Bassarides, Triaterides. Apud Iudæos quoque Maria Mosis soror una cum Aaron sanctuarium ingrediebatur, & tãquam sacerdos habita est. In nostra autem religione, licet mulieribus sacerdotii functione interdictum sit, scimus tamen historiis proditum, mulierem aliquando mentito sexu, ad summi Pontificatus apicem conscendisse. Non obscuræ sunt ex nostris tot sanctissimæ Abbates & Moniales, quas antiquitas non dedignatur vocare sacerdotes. Claruerunt in Prophetia apud omnis regionis gentes, Cassandra, Sybillæ, Maria Mosi soror, Debora, Hulda, Anna, Elisabet, quatuor Philippi filiæ, & multæ aliæ recentiores sanctæ fœminæ, quales Brigida & Hildegardis. Præterea in Magica, sive bonorum, sive malorum dæmonum inexpugnabili disciplina, præ cæteris Circes atque Medæa longe mirabiliora effecerunt, quam vel ipse Zoroastes, licet hujus artis inventor à pluribus credatur. Insuper in philosophia præclaræ extiterunt Theana uxor Pythagoræ, ejus denique filia Dama in exponendis paternis sententiarum involucris clara. Item Aspasia & Diotima Socratis disciplinæ, & Mantinea & Philesia, Axiochia, ambæ discipulæ Platonis. Extollit denique Plotinus Geminam, atque Amphicleam, laudat Lactantius Themisten. Exultat Christiana Ecclesia in diva Catharina, quæ sola puella omnem illius ævi sapientum doctrina longe superavit. Nec nobis hoc loci Zenobia Regina Longini Philosophi discipula, memoria excidat, quæ ob effusam & candidam literarum peritiam Ephinissæ accipit appellationem, cujus opera sacrosancta, Nicomachus Græca reddidit. Ad Oratoriam & Poësin vadamus. En se nobis offerunt Armesia cognomẽto Androgenia, Hortensia, Lucretia, Valeria, Copiola, Sappho, Corinna, Cornificia, Romana, & Erimna, Telia seu Tesbia, quæ

epigrammista cognominata fuit. Et apud Sallustium Sempronia, apud Iurisconsultos Calphurnia,& nisi vetitũ esset hodie mulieribus literas discere, iamiam adhuc haberentur clarissimę doctrinę excellentiores ingenio mulieres quam viri. Quid de hoc dicendum est, quod sola natura ipsa mulieres facile omnium disciplinarum artifices superare videntur? Nonne grammatici se benedicendi magistros jactant? atque id nos longe melius discimus à nutricibus & matribus, quam à grammaticis? Nonne Gracchorum eloquentissimam linguã, mater Cornelia formavit, & Sylem Aripithi Scythiæ regis filium, Istrinei mater Græcã linguam docuit? Nonne semper in introductis apud exteras gentes coloniis nati pueri matrum sermonem tenuerunt? non aliam ob causam Plato Quintilianus de de deligẽda pueris nutrice idonea tam sollicite statuerunt, ut pueri lingua & sermo recte discreteq; formaretur. Iam vero nonne & Poëtæ in suis nugis & fabulis, ac dialectici in sua contentiosa garrulitate à mulieribus vincuntur? Orator nuspiam adeo tam bonus, aut tam felix, ut suadela vel meretricula superior sit. Quis Arithmeticus, falsum supputando mulierem solvendo debito, decipere potest? quisve Musicus hanc cantu & vocis amœnitate æquat? Philosophi, Mathematici, Astrologi, nonne in suis divinationibus & præcognitionibus non raro rusticis mulieribus inferiores sunt, & sæpissime anicula medicum vincit? Ipse Socrates vir omnium sapientissimus, si Pythio testimonio fides habenda est, jam natu grandior, à muliere Aspasia adhuc quiddam discere non dedignatus est, sicut nec Apollo Theologus à Priscilla erudiri veritus est, Quod si etiam prudentia requiratur, exemplo sunt Opis inter Deas relata, Plotina Trajani uxor, Amalasuntha Ostrogothorum regina, Æmilia Scipionis uxor, quibus accedit Delbora mulier prudentissima, uxor Labidoth, quæ ipsa ut legitur in libris Iudicum, aliquamdiu super populum Israël judicavit, ascendebantque ad eam filii Israël in omne judicium. Quæ etiam recusante Barach, hostilem pugnam ipsa dux Israëlitici exer-

exercitus electa, hostibus cæsis fugatisque victoriam reportavit. Legitur præterea in regum historia Attaliam reginam regnasse, & judicasse per septem annos in Hierusalem. Atque Semiramis post mortem Nini regis judicabat populos quadraginta annis. Et omnes reginæ Candaces Æthiopiæ prudentissimæ potentissimæque regnarunt, de quibus mentio est in Actis Apostolorum. Mira autem de illis narrat fidus ille antiquitatis scriptor Iosephus. Huc etiam accedit Nicaula regina Saba, quæ veniens à finibus terræ audire sapientiam Salomonis, & testimonio domini condemnatura est omnes viros Hierusalem. Fuit & Technides quædam sapientissima mulier, quæ David regem interrogatione concludit, ænigmate docet, exemplo Dei mitigat. Nec hic prætereunda sunt Abigail & Bethsaba, quarum illa virum suum liberavit ab ira David & post mortem viri sui, facta est regina & uxor David: altera autem Salomonis mater suo regnum prudenter impetravit. Porro in rerum inventionibus exemplo sunt Isis, Minerva, Nycostrata: In condendo imperio & urbibus, Semiramis universi orbis monarchiam tenens, Dido, Amazones: In bellorum certaminibus, Thomiris Massagetarum regina, quæ Cyrum Persarum monarcham devicit. Item Camilla de gente Volscorum, Valisca Bohemiæ, ambæ potentes reginæ. Item Indorum Pande, Amazones, Candaces, Lemnenses, Phocensium, Chiarum, Persidæque mulieres. Legimus de aliis multis illustrissimis mulieribus, quæ mira virtute universæ nationi suæ, in summa rerum desperatione salutem restituerunt. Inter quas est Iudith, quam B. Hieron. his verbis extollit, inquiens. Accipite Iudith viduam, castitatis exemplum, triumphali laude, perpetuis eam præconiis declarate. Hanc enim non solum fœminis, sed viris imitabilem dedit, quia castitatis remunerator, virtutem talem tribuit, ut invictum omnibus vinceret, & insuperabilem superaret. Legimus adhuc, quia mulier quædam sapiens vocavit Ioab, & dedit in manus suas caput Sibæ inimici David, ut conservaret Abelam civitatem, quæ erat mater civitatum

in Iſraël. Et mulier quędam jaciens fragmentum molę, alliſit caput Abimelech, & confregit cerebrum ejus, executrix vindictæ Dei ſuper Abimelech, quia fecerat malum coram domino contra patrem ſuum, interfectis per eum 70 fratribus ſuper uno lapide. Sic Heſter Aſſueris regis uxor non ſolum liberavit populum ſuum à morte turpiſſima, ſed inſuper ſummo honore decoravit; obſeſſaque à Volſcis urbe Roma, Cn. Martio Coriolano duce, quam armis viri urbem defendere non poterant, Veturia magno natu mulier ac Cariolani mater, filii obiurgatione ſervavit. Arthemiſia irruentes ſibi Rhodios & claſſe exuit, & inſulam domuit, erecta in urbe Rhodia ſtatua, quæ perpetuum ſtigma illi inureret. Iam quis ſatis laudare poterit puellam illam nobiliſſimam (licet humili genere ortam, quę anno Chriſtianorum M CCCC. XXVIII. occupato per Anglos Franciæ regno, Amazonis more ſumptis armis, primamque aciem ducens, tam ſtrenue feliciterque pugnavit, ut pluribus præliis ſuperatis Anglis, Francorum regi jam amiſſum regnū reſtitueret. In cujus rei perpetuam memoriam apud Genabum oppidum, quod Aurelianum vocant, in ponte qui eſt ſuper Ligurim fluvium ſacra ſtatua puellæ erecta eſt. Poſſem innumeras adhuc ex Græcorum, Latinorum, Barbarorumque, tam veteribus quam recentioribus hiſtoriis præſtantiſſimas mulieres recenſere, quod ne in grande nimium opus turgeſceret, brevitati ſtudere volui. Nam ſcripſerunt de illis Plutarchus, Valerius, Bocatius, & plures alii. Hinc eſt quare non tam multa de mulierum laudibus dixerim, quam plurima reticuerim, quippe qui non ſum tam ambitioſæ cervicis, ut mulierum infinitas pręſtantias atque virtutes tam pauculo ſermone me poſſe complecti præſumam. Quis enim ad percenſendas infinitas mulierum laudes ſufficiat, à quibus omne noſtrū eſſe, omniſque humani generis conſervatio, quod alias in brevi periturum eſſet, omniſque familia & reſpublica dependet? Quod nec Romanæ urbis conditorem latuit, qui dum mulieribus careret, cum Sabinis, raptis eorum filiabus, bellum aſperrimum inire non dubitavit,

vit, cognovit namque ejusmodi imperium, si mulieres non adessent brevi periturum. Tandem capto à Sabinis capitolio, cum medio foro collatis signis cruentissime pugnaretur, in recursu mulierum inter ambas acies prælium cessavit, factaque tandem pace, & percusso fœdere perpetuam amicitiam inierunt. Quamobrem earum nomina Curiis imposuit Romulus, volentibusque Romanis, in publicis tabulis exceptum est, mulierem nec molere, nec coquinariam facere, uxorem à viro, virum ab uxore aliquid dono accipere, vetitum, quo bona omnia communia esse scirent. Hinc tandem consuetudo emersit, ut sponsam introducentes, dicere juberent, ubi tu, ego, denotantes ubi tu dominus, ego domina: ubi tu herus, ego hera. Deinde cum regibus exactis Coriolano Martio duce Volscorum legiones ad quintum lapidem castra metatæ essent, per mulieres aversæ sunt, pro quo beneficio insigne templum Fortunæ muliebri dedicatum est. Magni insuper honoris dignitatisque insignia Senatusconsulto illis collata: Cujusmodi sunt, quod in via superiori loco incedant, viris insuper quibusque illis in pedes assurgentibus, locumque cedentibus. Præterea vestes purpureæ cum fimbriis inauratis, gemmarum etiam ornatus, & inaures annulique & torques illis concessa: posteriorumque imperatorum lege cautum, ut quoties alicubi statutum fiat, prohibens deferri certas vestes aut ornamenta, mulieres sub illo non comprehendi. Hæreditatum quoque & bonorum successionibus donatæ sunt, legibus etiam permissum est, mulierum funera quemadmodum illustrium virorum, publicis laudibus celebrari. Siquidem cum mittendum ad Delphicum Apollinem munus esset ex Camilli voto, nec foret auri tantum in urbe, mulieres sponte corporis ornamenta contulere. Porro in eo bello quod Cyrus contra Astyagea gessit, in fugam conversa Persarum acie, mulierum castigatione reprehensa est, ac denuo instaurata, insignemque illis victoriam dedit. Ob quod facinus lege cautum est à Cyro: ut Persarum reges urbem ingressuri singulis mulieribus singulos auri nummos persolverent.

verent. Quod etiam Macedo bis eam urbem ingressus, toties erogavit. Insuper & prægnantibus munus duplicari jussit. Sic à priscis illis Persarum regibus atque Romanis, ab ipsis inquam Romanæ urbis imperiisque incunabulis, mulieres omni semper honoris genere donatæ sunt. Porro ab ipsis imperatoribus non minus veneratæ. Hinc Iustinianus imperator etiam in legibus condendis, uxorem consulendam adhibendamque censuit. Et alibi dicit lex, quod uxor corruscat merito in honore, ut sentiat ejus fulgorem, ut in quantum vir in altum tollitur, tantum & conjunx ejus. Sic uxor Imperatoris dicitur imperatrix, & uxor Regis regina, uxor Principis, princeps & illustris, undecunque sit nata. Et Vlpianus ait: Princeps, hoc Imperator, legibus est solutus: Augusta autem, quæ est uxor Imperatoris, licet legibus soluta non est, princeps tamen eadem illi privilegia contulit, quæ ipse habet. Hinc est quod illustribus mulieribus judicare permittitur, & arbitrari, atque ut possint feudum investire, & investiri, & inter Vasallos quid juris decernere. Ad idem facit quod fœmina potest habere servos peculiares, sicut & vir, potestque mulier judicare etiam inter extraneos: potest etiam nomen indere familiæ, sic quod filii denominentur à matre, non à patre. Habent & circa dotes grandia privilegia, hincinde in diversis locis in corpore juris, expressa: ubi etiam cavetur quod mulier honestæ vitæ & famæ pro debitis civilibus incarcerari non debeat, imo judex pœna capitis punitur, qui ipsam carceri emancipaverit, quod si sit suspecta de delicto, in monasterium trudatur, aut mulieribus incarceranda tradatur, quia, teste lege, mulier melioris est conditionis quam vir, tum quia in eodem genere delicti, plus peccat vir quam mulier. Hinc vir in adulterio deprehensus, capite punitur: sed mulier adultera in monasterium detruditur. Plura privilegia colligit Azo in summa sua super titulo ad Senatusconsultum Velleianum, & Speculator de renunciationibus. Illi etiam veteres legumlatores, ac Reipublicæ artifices viri sa-

ri sapientia graves scientia prudentissimi, Lycurgus inquam & Plato, cum scirent ex Philosophiæ penetralibus mulieres, nec animi excellentia, nec corporis robore, nec dignitate naturæ viris inferiores, sed ad omnia æque habiles, statuerunt mulieres cum viris in luctationibus & gymnasticis exerceri, etiam in omnibus quæ ad bellicam pertinent disciplinam, in arcu, in funda, jactu lapidum, in sagittando, in armorum dimicatione tam equestri quam pedestri, in castrorum positione, ac in acierum ordinatione in ducendo exercitu, & (ut breviter dicam) omnia eademque mulieribus quæ viris exercitia communia tribuerunt. Legamus antiquitatum fide dignos scriptores, comperiemus in Getulia, Bactris, Galletia, morem fuisse, viros mollitiei deditos, mulieres autem agros colere, ædificare, negotiari, equitare, præliari, & cætera facere, quæ modo apud nos viri factitant. Apud Cantabros viri mulieribus dotem dabant, fratres à sororibus nuptui dabantur, filiæ hæredes designabantur. Apud Scythas, Thraces & Gallos mulieribus virisque communia erant officia, & de bello paceque agentes, mulieres judicio consultationibusque adhibebantur, quod percussum Hannibale Celtarum fœdus in hæc verba demonstrat: Si quis Celtarum injuriâ à Carthaginensium aliquo affectum se conqueritur, ejus rei Carthaginensium magistratus aut imperatores, qui in Hisp. fuerint judices sunto. Siquis Carthaginensium ab ullo Celtarum injusti quippiam passus fuerit, de ea re mulieres judicium faciunto. Sed virorum omnia tyrannide contra divinum jus naturæque leges prævalente, data mulieribus libertas, jam iniquis legibus interdicitur, consuetudine usuque aboletur, educatione extinguitur. Mulier namque mox ut nata est, à primis annis domi detinetur in desidia, ac velut altioris provinciæ incapax, nihil præter acus & filum concipere permittitur. Vbi exinde pubertatis annos attigerit, in mariti traditur zelotypum imperium, aut vestalium ergastulo perpetuo recluditur. Publica quoq; officia legibus sibi interdicta sunt. Postulare in judicio licet prudentissimæ non permittitur,

titur, Repelluntur præterea in jurisdictione, in arbitrio, in adoptione, in intercessione, in procuratione, in tutela, in cura, in testamentaria & criminali causa. Item repelluntur in verbi Dei prædicatione, contra expressam scripturam, qua promisit illis Spiritus sanctus per Ioëlem inquiens: Et prophetabunt filiæ vestræ, quemadmodum & Apostolorum ætate publice docebant, sicut de Anna Simeonis, & filiabus Philippi, atque Priscilla Aquilæ notum est. Sed tanta est recentium legislatorum improbitas, qui irritum fecerunt mandatum Dei, propter traditiones suas, quod mulieres alias naturæ eminentia, & dignitate nobilissimas, pronuntiarunt cunctis viris conditionē viliores. His itaque legibus mulieres viris tanquam bello victæ victoribus cedere coguntur, non naturali, non divina aliqua necessitate aut ratione, sed consuetudine, educatione, fortuna & tyrannica quadam occasione id agente. Sunt præterea, qui ex religione authoritatem sibi arrogant in mulieres, & ex sacris literis suam probant tyrannidem, quibus illud Evæ maledictum continuo in ore est: Sub potestate viri eris, & ipse dominabitur tibi. Quod si illis respondeatur, Christum abstulisse maledictum, objicient rursus idem ex dictis Petri, cui accedit & Paulus: Mulieres viris subditæ sint. Mulieres in Ecclesia taceant. Sed qui noverit varios scripturæ tropos, ejusdemque affectus, facile cernet hæc non nisi in cortice repugnare. Est enim is ordo in ecclesia, ut viri præponantur in ministerio mulieribus, sicuti Iudæi Græcis in promissione, non tamen est acceptor personarum Deus: in Christo enim nec mas, nec fœmina, sed nova creatura. Quin & pleraque viris propter duritiem cordis eorum in mulieres permissa sunt, sicut Iudæis quondam concessa repudia, quæ tamen mulierum dignitati nihil officiunt: quin & deficientibus errantibusque viris, mulieres in virorum opprobrium potestatem habent judicii. Et ipsa regina Saba judicatura est viros Hierusalem. Qui ergo justificati per fidem effecti sunt filii Abrahæ, filii inquam promissionis, subjiciuntur mulieri, & obnoxii sunt præcepto Dei ad Abraham inquien-

quientis. Omnia quæcunque dicit tibi Sara, audi vocem ejus. Nunc tandem, ut me quam breviſſime recolligam, oſtendimus præcellentiam muliebris ſexus, à nomine, ab ordine, à loco, à materia, & quid dignitatis mulier ſupra virum ſortita ſit à Deo, deinde à religione, à natura, ab humanis legibus, à varia authoritate, ratione & exemplis promiſcue demonſtravimus. Tamen non tam multa diximus quin plurima adhuc dicenda relinquerimus, quia non ambitione commotus, aut meæ commendationis cauſa veni ad ſcribendum, ſed officio & veritate, ne tanquam ſacrilegus, tam devoto ſexui, debitas ſibi laudes (ut talentum mihi creditum ſuffodiendo) impia quadam taciturnitate ſurripere videar ſi ſilerem. Qnod ſi quis me curioſior à nobis præteritum aliquod argumentum repererit, quod huic operi noſtro aſtruendum putet, ab illo me non argui ſed adjuvari credam, quatenus bonam hanc operam noſtram, ſuo ingenio doctrinaque meliorem reddiderit. Ne ergo opus ipſum in nimis magnum volumen exeat, hic illius finis eſto.

HENRICI CORNELII AGRIPPÆ,

De

SACRAMENTO MATRIMONII LIBELLVS.

SAcramentum Matrimonii antiquissimũ, & creato quondam homine primum à primo rerum initio à Deo institutum, atque præceptum, & apud omnis nationis gentes, summa semper veneratione celebratum, religione sacratum, legibus sancitum miraculis atque prodigiis illustratum. Quod cæteris quidem mysteriis, ac legibus eo dignius est, quo præ illis prius institutum est. Institutũ inquam, non ex opinione hominum, sed ex omnium principe Deo, à prima origine mundi, ante peccatum, in tempore innocentiæ, ad officium legitimum propagationis humanæ speciei: Cum cætera omnia præcepta mysteriaque post lapsum hominum ad reparationem & custodiam in remedium & emendationem pœnamve novissime prodierunt, vix à paucis admissa: cum illud per omnes secessus orbis terrarum ab omnium consensu receptum est. Nec insuper minore potentia à Deo munitum, quam ipsius bonitate ac sapientia institutum est. Voluit namq; parens omnium Deus sanctissimum hoc vinculum sic esse indissolubili glutino connexum, & perseverans, ut maritus in uxore, uxor in marito semper & viveret, & subsisteret: ut os ex ossibus, & caro de carne. Illud namque primum Dei instituentis matrimonium præceptum fuit: Dimittet homo patrem suum & matrem suam, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carnem unam. Quod non solum in veteri testamento legimus, sed idipsum & in Euangelio confirmatum est, ut non ulla diversitate morum, non ulla societate vel tædio, non senio, non sterilitate, non ægritudine, non pestilentico, non elephantico, nec alio quovis contagioso morbo, denique

que non ullo hæreseos crimine, nec ulla humana vi id aliquando dissolvi liceat, præcipiente Christo, ut quos Dei omnipotentia conjunxerit, nulla vis separare præsumpserit. Nec ullam ob causam liceat uxorem à viro, virum ab uxore discedere quia nemini licet discedere à seipso, nemini seipsum relinquere. Nam quæ ex viri costa, ex carne eadem caro, idem os ossibus in adjutorium viro facta est: eam Deus nunquam à viro separari voluit, nisi ob fornicationem, quam unicam causam Deus excepit, quod si quamvis aliam ob causam dissolvatur confœderatio unitasque matrimonii separati nihilominus sibi conjuges sunt atque manent, nec excusari possunt ab adulterio, cum quibus fuerint post suum repudium copulati. Ideoque addit Christus, dicens: qui aliam superduxerit, mœchatur, & qui dimissam duxerit, mœchatur.

Nunc in quos fines usque hoc venerabile dignissimumq; sacramentum præceptum est narrabimus, nam ob adjutorium, ob propagationem, ob evitandam fornicationem. Prior habetur, ubi Deus instituit hoc sacrum mysterium sub his verbis: non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adjutorium simile sibi. Homo enim (cum ipse maxime sit animal sociabile) tunc demum vere & recte fungetur humanitatis officio, fidamq; suarum tutelam, quando matrimonii stabilem, indissolubilemque inierit societatem. Ideoque & senibus, & decrepitis, & in quibus nulla generandi potẽtia, nulla propaginis spes relicta est: nihilominus nubere licitum est: atque si fas dicere, sæpe necessarium, quo ipsam vitæ suæ senectam in uxoris dilectæ consortio ducant jucundiorem atq; securiorem, tutioremque, quod in Davide jam sene cum Susamitide puella exemplo est. Quæ enim evenire posset sanctior, & jucundior inter homines societas, quæ tutior, quæ securior, quæ castior, quam viri & uxoris? quando quilibet illorum idem est quod alter, in uno conformari animo duo corpora, in duob. corporib. unus animus, unusque consensus. Soli conjuges sibi invicem non invident, soli infinite se amant; quando quisq; illorum totus ex altero dependet,

& in altero quiescit: una caro, mens una, una concordia, eadem illis tristia, eadem iucunda, eadem utrique & par voluntas, communis adscessio lucri, eædem divitiæ, ea paupertas, par dignitas, semper unius cubiculi atque convictus nocturni, diurnique comites: nec in somno, nec in vigilia à se discedentes, sed vita illis in omnibus actionibus, laboribus, periculis, atque in omni fortuna coniuncta, inseruiunt sibi invicem quamdiu vivunt: comitantur se usque ad vitæ exitum: nunquam discedunt nisi mortui, ac mortuo uno, vix alter superesse potest. Tanta est charitas coniugalis, ut quos uita coniunxit, uix mors ipsa divellere possit: ea est matrimonii perseverantia, ea unitas, ut unius uxoris unus sit uir, unius viri unica uxor, nam una costa à principio in unam uxorem versa est: & erunt (inquit Deus) duo in carnem unam, non dicit tres, neque plures: & in Arca Noë non plures mulieres quam viros iussit Deus reservari: ut uni non esset nisi una sola coniunx. Nam ubi pluralitas est coniugum, ibi unitas matrimonii desinit. Ergo quam unicam quisque uxorem duxerit, eandem inuiolato amore ad ultimum vitæ terminum constanti dilectione, continuaque memoria conservet: cedat pater, cedat mater, cedant liberi, cedant fratres & sorores, cedat omnis amicorum cumulus viri atq; uxoris benevolentiæ & iure quidem: nam pater, mater, liberi, fratres, sorores, affines, amici, naturæ fortunæque opera sunt: uir & uxor Dei mysterium sunt, habuitque prius uir uxorem, uxorque virum, quam patrem, quam matrem, quam fratrem, quam liberos. Ideoque iussum est homini relinquere patrē & matrem, & sorores, & fratres, & liberos, & adhærere uxori: ut quod primum omnium illi datum est, præ cæteris omnib. servet ad ultimum, nec unquam esset sine altera alter: quorum sine altero altera creata non est. Itaq; liberos à parentibus, parentes à liberis discedere nulla lex prohibet, interdū necessitas cogit, utilitas suadet, iudicium impellit, sæpe libere emancipantur, sæpe religione libertatem sibi vendicant, sæpe peregrini, sine ipsis uiuunt, alibi domicilium quærunt. uxorem autem à viro, & virum ab uxore nulla utilitas, nullum iudicium, nullum repudiū,

nulla

nulla religio, nulla licentia, nulla absentia discedere permittit, à quo altero qui decesserit, uel sociari neglexerit, hic tanquam desertus, solitarius, omni lætitia auxilioq; destitutus, vitam infelicissimam agat necesse est, quia concreatum sibi à Deo auxilium, & datam lætitiæ consortem negligendo contempserit ducere, uel contemnendo ausus fuerit dimittere.

Alterum finem matrimonii diximus, liberorum propaginem, sicut legitur, ubi benedixit Deus Adam & Euam dicens, Crescite & multiplicamini, & replete terram, quę benedictio post diluuium rursus ex integro iisdem verbis instaurata est, cujus is effectus est, ut reddat homo naturæ quod mutuo à natura accepit, ac ad imaginem Dei similes sibi filios producat & nutriat, & publicam ipsam generis humani societatem, quadam successione reddat seruetque perpetuam, quam benedictionem qui in vetere lege neglexerat maledictus ab omnibus & infelicissimus habebatur, sicut scriptum est: Maledicta sterilis quæ non habet semen in Israël, & beatus cujus est semen in Syon. Hinc Abraham ob fidei meritum benedictionem in generatione accepit, & Sara vetula (cui iam defecerant muliebria) maledictionem sterilitatis hac generandi benedictione expiauit. Neque enim in hoc sacramento naturæ meritum est suscipere liberos, sed omnipotentis Dei benedictio & mysterium, quo naturæ merita longe superantur: quod Iacob patriarcham non latuit, qui Rachel uxore sua existimante, quod viri congressu esset dare liberos, ac dicente: da mihi liberos, si non moriar: respondit, nunquid pro Deo ego sum, qui te conclusit. Et Isaac deprecatus est dominum pro uxore sua, eo quod esset sterilis, qui exaudiuit eum, & dedit illi conceptum, sciebant enim fructus matrimonii esse Dei, non naturæ. Hinc filii fornicarii vocantur naturales, sed qui ex matrimonio sunt, hi soli legitimi sunt. Ideoque ad sacrum divinorum ministerium initiari non admittitur, cujus matrem pater dignissimo hoc sacramento matrimonii, ad fœdus perpetuæ societatis legitima copula non deuinxit. Quia non ingredietur mancer in ecclesiam Dei, quem ne temporalium bonorum posse hæredem

dem esse, humanis legibus sapientumq; decretis arctissime sancitum est: quia legitimum non habent hæredem, qui neglecto comtemptove matrimonio, ad pruriginosam carnis libidinem sine lege congrediuntur: vulgataque legislatorum sententia est, incertum illi patrem pessimamque matrem esse, qui ex matrimonio non est: vulgo enim nascitur, populiq; filius est, imo uel nullus filius, qui innuptæ matris filius est. Ille autem verus hæres, verus filius est, cujus mater sine peccati infamia, sine contumelia propinquorum, sine offensione Dei, certo atque explorato patri, cum dignitate matrimonii, certo cum fructu nupta est, ac nulla infamia perpetuo adhæret. Solum itaq; matrimonium certos liberos facit, & indubios largitur hæredes, conventum naturæ honestat, ac pro peccato meritorium facit, auget progeniem, conciliat affines, Deum placat & reveretur.

Tertium matrimonii usum dixi, propter evitandam fornicationem, præcipiente Paulo Apostolo, ut qui non continet, nubat. Nam matrimonium excusat hominem incontinentem à peccato, à fornicatione & adulterio, & quavis illegitima libidine. Ob quam innocentiæ evitandæ causam præcipit, etiam viduis repetitas nuptias, inquiens: Iuniores viduas volo nubere, matres familias esse, filios procreare, nullam occasionem dare adversario maledicti causa. Neque tamen minor vis dignitasque est matrimonii incontinentium, licet minus digne ingrediantur, sine culpa enim coniunguntur, sine peccato redditur debitum, quamuis immoderata sit exactio, & præter causam procreandæ sobolis coniuges sibi misceãtur. Quia iam non solum ob societatem, & liberorum procreandorum causam institutum est, verum etiam causa infirmitatis nivicem sustinendæ, ad supervacaneos concubitus tolerandos, illicitos evitandos, ad mutuam servitutem præceptum est, dicente Apostolo: quia melius est nubere, quam uri. Et alibi de viduis ait: ne propter incontinentiam abeant retro post tentationem satanæ. Atque ita præceptum ut (iuxta verba Pauli) nisi ex consensu alterius coniugum, alter sine crimine orationi vacare non possit, si alterum ex hoc contingat carnali debito defraudari: quia (ut ait Apostolus)

lus) mulier sui corporis potestatem non habet, sed uir: similiter autem & uir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Tantus est huius vinculi nexus, ut si propter incontinentiam duntaxat susceptum est, tamen altero coniugum postea perpetuo continere volenti (nisi ex alterius consensu) fieri omnino non liceat, & si uterque consenserit, matrimonium tamen minime intelligatur dissolutum. Ita & qui causa procreandorum liberorum ipsum susceperit, non possit sine peccato sterilem coniugem dimittere, & aliam superducere, unde filios habeat. Quod etiam, testibus Valerio Maximo, Plutarcho, ac Dionysio Halicarnasseo, apud Romanos post urbem conditam, plus quingentis viginti annis usque ad Spurii Carbilii tempora observatum est: qui primus liberorum cupiditatem coniugali fidei præferens, non sine magna reprehensione uxorem sterilitatis causa dimisit. Sed modo revertar. Tam indissolubile hoc sanctissimum vinculum voluit omnium parens Deus ut quacunque de causa semel initum, nulla ui aliquando sit dissolvendum, tam generale esse voluit, & per omnem orbem terrarum, omniumue hominum mentibus inditum, ut nemo hoc sacratissimum mysterium sine gravissimo delicto effugere debeat, nisi ipsam humanitatem fugiat. Nam ipse matrimonii primus autor, & ante omne matrimonium Deus (cum humanam naturam assumpturus esset) matrem prius nubere voluit: licet sine virili semine ex virgine nasci voluerit, tamen sine matrimonio nasci non voluit, sed ex matre nupta, licet viro non contaminata. Voluit enim matrem matrimonio non carere, ut matris exemplo ad illud ipsum nos hortaretur. Quicunque igitur hoc antiquissimum sacratissimumque institutum neglexerint, divinarum humanarumque legum contemptores, tanquam siccæ sterilesque arbores igni perpetuo adiudicabuntur. Ideoque in vetere lege, qui iam ætate matura uxorem non ducebant: eiiciebatur è templis, respuebantur eorum oblationes, hæreditatumque & legatorum incapaces habebantur, divino atque humano auxilio indigni, qui divinas humanasque leges contemnentes, concreatum sibi

ſibi à Deo auxilium, humaniſque legibus ſancitum accipere reſpuerunt.

Duo tamen hominum genera à contrahendo matrimonio excipi poſſunt, qui ſcilicet ob naturæ imbecillitatem ad hoc penitus inepti ſunt, ut puta frigidi, maleficiati, furioſi, pueri, impotentes, & eunuchi, atque qui acti ſpiritu Dei perpetuam caſtitatem delegerunt, hos namque religio immunes reddit, illos impedita natura excuſat. Quicunque vero ex alterutro hoc hominum genere non ſunt, ſciant ſe contrahendo matrimonio ita obligatos eſſe, ut illo relicto neglectove (niſi pœnituerint) indigni ſint regno Dei. Nemo tamen ad contrahendum matrimonium, ui aliqua cogendus eſt. Nam cum hoc vinculum ſolo amoris conſenſu contrahitur, maxime liberum eſſe oportet, quia amor ipſe nullius ſubiicitur imperio. Non enim divitum munera emunt amorem, non ulla dignitas, non etiam nobilitas amorem æquiparat, non ullæ potentum regumque minæ & violentiæ amorem cogere poſſunt, quem neq; Deus ipſe cogit, ſed ab initio liberum creauit. Nullus autem amor tam vehemens, tam ſanctus, quam qui inter virum & uxorem eſt: nulla uis uxoria charitate major, quæ nulla perfidia corrumpitur, nulla adverſa fortuna labefactatur, nulla aliena conſuetudine diſtrahitur, nullo temporis æuo nec uſu conſumitur. Ideoque divina præcepta ſunt, ut uxoris amor parentibus, liberis, fratribus, ſororibus, cognatis, affinibus, rebuſque omnibus anteponatur. Graviſſime igitur peccant, quicunq; parentes, propinqui, tutores, curatores, qui (non ad perpetuam vitæ benevolentiam, non ad liberorum productionem, non ad caſtimoniam, ſed per auaritiam & ambitionem, ad terrenam dignitatem, nobilitatem, potentiam, divitias, & ſimilia reſpicientes) ultra debitam divino præcepto parentibus obedientiam (tyrannide quadam) captivant (qui huic ſacramento debetur) liberum conſenſum filiorum ac filiarum ſuarum, coguntque odioſas ſubire nuptias, nulla ratione habita ætatis, charitatis, conditionis, morum, benevolentiæ, ac divini inſuper præcepti. Hinc tandem naſcuntur inter coniuges fornicationes, adulteria, diſſidia, contume-

liæ, continuæ iræ, perpetuæ lites, diſcordiæ, odia, repudia, aliaque infinita mala. Quandoque etiam veneficia, cædes, morteſq; violentæ ſequuntur, ut ejuſmodi coniuges non Deus, ſed ſatanas ipſe copulaſſe videatur. Accedit ad hoc quod in pleriſque locis nonnulli terreni principes, & domini ſub Chriſtiano nomine, hoſtes & inimici Dei, blaſphemi Ieſu Chriſti, everſores eccleſiæ, contaminatores ſacrorū, arrogantes ſibi quæ Dei ſunt, ſuæ tyrannidis arbitratu interdum etiam mandato ſubditorum nuptias compellunt, inſuper dotium decimas non ſine nefandiſſimo ſacrilegio ærario ſuo applicantes: ac ita dimiſſis tandem iuſtus iudex malos male perdet. Eſt inſuper & alia non minus damnabilis conſuetudo, quæ apud multas nationes inoleuit, quod 2. nuptias neſcio quibus contumeliis vicatim proſequuntur: Inſuper & certa pecunia mulctant ſecundo nubentes: eamque ſodalitio quodam ſuo devorandam congerunt, huiuſq; tam nefariæ in divinum myſterium contumeliæ Ioſeph beatiſſimæ Mariæ virginis virum faciunt patronum. Invenit autem hæc ſodalitia ſeu fraternitates diabolus: & ira Dei tradidit illos in reprobum ſenſum, ut applaudentes ad adulteria, concubitus, & fornicationes, inſectentur ſecundas nuptias, ac ſi gratia Dei in illis ſit euacuata, illudentes ſacramento, cui omnis debetur honor, reverentia, atque libertas. Ad te autem Princeps illuſtriſſima hoc attinet, ut hic execrabilis mos primum è tuo dominio, demum è toto Franciȩ Chriſtianiſſimo regno tollatur atque extirpetur, in nullo ſiquidem magis ſeruire poteris Deo, ac prodeſſe Reipubl. Chriſtianæ, quam ſi hoc agas, ut bona præcipiantur ac mala exulent: non ſolum quæ pertinent ad ſocietatem humanam, ſed & quȩ ad religionem divinam.

Tu igitur quicunque uis uxorem ducere, ſit amor in cauſa non cenſus: uxorem eligas, non veſtem: tibi nubat uxor, non dos. Hoc animo invocato omnipotenti Deo, qui ſolus veram dat uxorem, requiſito etiam parentum conſenſu, exhibitaque illis debita obedientia, remota omni auaritia, ambitione, invidia, ac metu, matura in te ipſo deliberatione, libero conſenſu, fervēti ſed rationabili caſtoque amore, ſic uxorem accipito,

Dei

Dei manu tibi perpetuo commendatam, ad perpetuam ſocietatem tuam, non ad ſervitutem: cui ſapientia tua præſis, cum omni gratia & reverentia. Illa tibi non ſubſit, ſed adſit fide & conſilio: ſitq; in domo non ut mancipium, ſed domina domus: in familia tua ut famula, ſed materfamilias, genitrixque eorum quos tu in ea generabis liberos: qui rebus tuis dominabuntur, nomenque tuum referent ad poſteros. Sic namque nonniſi optimam uxorem ſortieris (non enim ſolet niſi malis maritis mala uxor contingere) ſimileſque liberos. Neque enim ſine uxore extendi nomen, nec perpetuari progenies, nec augeri ſtirps, nec eſſe familia, nec dici paterfamilias, nec appellari domus, nec ſtare Reſpubl. nec imperium ullum durare poteſt. Quod nec Romani quidem imperii conditorem latuit, qui cum uxoribus careret, cum Sabinis filias ſuas negantibus, bellum ſæviſſimum ſuſcepit, ſciebat enim imperium hoc ſi uxores deeſſent, minime duraturum. Nam cum civitas conſtat ex domibus, & reſpublica ex rebus privatis, & rei domeſticæ familiariſque Reipublicæ gubernandæ diſciplina conſtituitur: quomodo reget civitatem, qui domum regere non didicit? quomodo gubernabit Rempubl. qui rem privatam & familiarem nunquam cognovit? Hinc Socrates teſtatus eſt, ſe moralem philoſophiam magis ab uxoribus, quam naturalem ab Anaxagora & Archelao didiciſſe. Magnam profecto ad moralem philoſophiam matrimonium præbet exercitationem. Habet enim domeſticam quandam Rempubl. annexã, in qua regenda homo prudentiam, temperantiam, pietatem, omneſq; cæteras virtutes, facile diſcere & experiri poteſt: quibus in diligenda uxore, educandis liberis, regenda familia, tuendis rebus, gubernando domicilio, propaganda progenie, vitam ducat omnium feliciſſimam. Porro uxorem dilectam in oculis aſpicere, ac per liberos ſucceſſiones & familiæ & nominis extendi, ſumma lætitia eſt, atq; felicitas, dulceq; laborũ conſolamen. Qui uxore caret: domum non habet, quia domum non figit: & ſi habet, moratur in ea tanquã peregrinus in diverſorio. Qui uxorem non habet (etiam ſi ditiſſimus ſit) nihil fere habet, quod ſuum eſt: quia nihil

hil habet tutum ab insidiis, nec habet cui posset relinquere, nec cui confidere. Qui uxorem non habet, caret familia, caret propinquis, & sine posteritatis spe, semper desertus & destitutus est: furantur illum servi, defraudant socii, contemnunt vicini, negligumt amici, propinqui insidiantur, filios si quos habet naturales, sunt sibi ignominiæ, ac contestes iniquitatis suæ, nec potest illis opes suas, nec nomen familiæ relinquere, sed ut manet in vita sine nuptiis, ita mortuus perit sine nomine, nec ullam in hac vita, quæ maxime mortalibus solatio est, benevolentiam percipere meretur: sed tanquam humanæ naturæ desertor, omni calamitate dignus, & infelicissimus ab omnib. est, & merito derelinquendus. Hinc Lycurgus legem tulit, ut qui opportuno tempore uxorem ducere neglexissent: hi æstate à ludis ac spectaculis, ac omni solatio, jucundoque conspectu arceantur: hyeme vero nudi forum circumducantur, contumeliis afficiantur, ab hominib. detestentur, seseq; iusta pati confiteantur: quia religionem contempserunt, legibus non paruerunt, naturam prævaricarunt, & quantum in sese esset, nec Respubl. staret, nec imperiũ, nec religio, quia quibus tuenda & propaganda hæc essent, eos ipsi non studuissent procreare. Plato in legibus suis statuit, qui uxorem non duxerit, eum procul ab omnibus publicis muneribus, & honoribus segregandum: publicis autem oneribus gravius, quam cæteros cives esse premendum. Tulit & Augustus Cæsar legem, ut adolescentes uxores ducerent, Populum Romanum amplificarent, quam & alii multi postea confirmarunt. Annum insuper ad immunitatem concesserunt, præmium è publico statuerunt ei, qui uxorem de novo duxisset. Adulteri ubique priscis temporibus semper sævissimis legibus graviter puniti sunt, quia non homini sed & ipsi Deo, violato matrimonio, iniuria fit. Hinc vetere lege quicunque violato matrimonio mœchatus fuerat, morti adiudicatus obruebatur lapidibus: qui autem aliena surripiens bona furtum fecerat, in quadruplo & quintuplo plectebatur. Nam hic humana & terrena licite abstulit, ille præter offensam proximæ, etiam Deo iniurius divina

conta-

contaminauit. Romanæ etiam leges adulteros securi percutiunt, marito etiam deprehensum adulterum sine iudicio impune perimere permittunt, quæ licentia nec in patricido est, uxoricidia etiam acerbiore morte, quã patricidia vindicantur: & merito, nam parentes natura facit, uxor Dei mysterium est. Neq; eum satis condigne pœna affici posse arbitror, qui datum sibi à Deo auxilium, & præbitam vitæ consortem ausus fuerit interimere: quippe crudelis in donũ Dei, & impius in sacra, contaminator naturæ, Deo iniurius. Ideoque etiam, canonicæ leges interdicunt illi commercio ac conuiuio hominium excludunt sacris è locis, auferunt secundas nuptias, negant Eucharistiam, indignum iudicantes viatico Dei, qui Deum tam immanissimo scelere non erubuit offendere: sed nescio quia iustitiæ, Deiq; negligentia uxoricidæ atque adulteri nunc fere omnem pœnam euadunt, fures uel ob leve crimen fune suspensi necantur, nisi quia traditi sunt iudices nostri in reprobũ sensum: ut irritum faciant mandatum Dei propter traditiones hominum. Sed modo concludamus.

Tu itaq; quicunq; si homo esse uis, si hominem exuere non uis, si præ cæteris humanitatis officio fungi uis, si legitimus Dei filius esse uis, si pius in patriam, in familiam, in Rempublicam, si uis possidere terrã, & promereri cœlum, legitimum matrimonii vinculum ineas necesse est, indissolubilem vitæ consortem perpetuo diligas, genus hominum adaugeas, & tanquam Dei filius & imago, tibi similes filios procrees, & ad columen Reipublicæ, patriæq; specimen, ac Dei reverentiam qui eos tibi largitus est, prudenter & religiose enutrias, educes, & gubernes: Hæc qui facit, hic homo est: qui homo est, hæc illum facere necesse est: nisi illũ aliquid minus homine natura impedita produxerit, uel aliquid maius homine humanas vires transcẽdendo angelicam castitatem perpetuo servare delegerit. Quicunque vero ex altero illo non est, matrimonium ipsum negligens contempserit, uel superinducta fornicatione violaverit, aut vitæ consortem pepulerit uel extinxerit, ne commisceamini cum illo, ut confundatur tanquam reprobatus à Deo, & fidelium consortio alienus.

FINIS.

contaminauit. Romanæ etiam leges adulteros ſecuri percutiunt, marito etiam deprehenſum adulterum ſine iudicio impune perimere permittunt, quæ licentia nec in patricido eſt, uxoricidia etiam acerbiore morte, quã patricidia vindicantur: & merito, nam parentes natura facit, uxor Dei myſterium eſt. Neq; eum ſatis condigne pœna affici poſſe arbitror, qui datum ſibi à Deo auxilium, & præbitam vitæ conſortem auſus fuerit interimere: quippe crudelis in donũ Dei, & impius in ſacra, contaminator naturæ, Deo iniurius. Ideoque etiam, canonicæ leges interdicunt illi commercio ac conuiuio hominium excludunt ſacris è locis, auferunt ſecundas nuptias, negant Euchariſtiam, indignum iudicantes viatico Dei, qui Deum tam immaniſſimo ſcelere non erubuit offendere: ſed neſcio quia iuſtitiæ, Deiq; negligentia uxoricidæ atque adulteri nunc fere omnem pœnam euadunt, fures uel ob leve crimen fune ſuſpenſi necantur, niſi quia traditi ſunt iudices noſtri in reprobũ ſenſum: ut irritum faciant mandatum Dei propter traditiones hominum. Sed modo concludamus.

Tu itaq; quicunq; ſi homo eſſe uis, ſi hominem exuere non uis, ſi præ cæteris humanitatis officio fungi uis, ſi legitimus Dei filius eſſe uis, ſi pius in patriam, in familiam, in Rempublicam, ſi uis poſsidere terrã, & promereri cœlum, legitimum matrimonii vinculum ineas neceſſe eſt, indiſſolubilem vitæ conſortem perpetuo diligas, genus hominum adaugeas, & tanquam Dei filius & imago, tibi ſimiles filios procrees, & ad columen Reipublicæ, patriæq; ſpecimen, ac Dei reverentiam qui eos tibi largitus eſt, prudenter & religioſe enutrias, educes, & gubernes: Hæc qui facit, hic homo eſt: qui homo eſt, hæc illum facere neceſſe eſt: niſi illũ aliquid minus homine natura impedita produxerit, uel aliquid maius homine humanas vires tranſcẽdendo angelicam caſtitatem perpetuo ſervare delegerit. Quicunque vero ex altero illo non eſt, matrimonium ipſum negligens contempſerit, uel ſuperinducta fornicatione violaverit, aut vitæ conſortem pepulerit uel extinxerit, ne commiſceamini cum illo, ut confundatur tanquam reprobatus à Deo, & fidelium conſortio alienus.

FINIS.